

ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ

Є. В. ПОЛЯХ

ISBN 978-617-8612-11-5

9 786178 612115

www.pravo-izdat.com.ua

Є. В. ПОЛЯХ

ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ
ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЗАПОБІГАННЯ

Монографія

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Є. В. ПОЛЯХ

**ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ
ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:
КРИМІНОЛОГІЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЗАПОБІГАННЯ**

Монографія

За науковою редакцією
О. В. Новікова

Харків
«Право»
2025

Науковий редактор:

О. В. Новіков – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

Рецензенти:

Ю. В. Орлов – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

О. Е. Радутний – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Рекомендовано до друку вченою радою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України
(постанова № 8/5 від 25 грудня 2024 р.)*

Полях Є. В.

П55 **Порушення недоторканності приватного життя: кримінологічна характеристика та запобігання** : монографія / Є. В. Полях ; за наук. ред. О. В. Новікова ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2025. – 344 с. : кольор.іл. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178612115>.

ISBN 978-617-8612-11-5

Монографію присвячено поглибленому кримінологічному аналізу й розробці ефективних заходів запобігання порушенню недоторканності приватного життя в Україні. На основі офіційних статистичних даних, судової практики й результатів емпіричних досліджень надано характеристику рівня, структури, «географії», динаміки, «ціни», латентності тощо. Окреслено основні ознаки особи злочинця та проведено категоризацію останніх. Проаналізовано детермінанти, що пов'язані з цифровізацією суспільних відносин, недостатнім захистом інформації, роботою правоохоронних органів, а також соціально-економічні, соціально-політичні (правові), соціально-культурні й віктимологічні чинники порушення недоторканності приватного життя. Розглянуто міжнародний і закордонний досвід запобігання останньому на предмет можливості його застосування у національній превентивній практиці. Висвітлено головні аспекти спеціально-кримінологічного запобігання і віктимологічної профілактики порушень приватності в Україні.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних закладів вищої освіти й факультетів, працівників судових і правоохоронних органів, адвокатури, народних депутатів та їх помічників, працівників апарату Верховної Ради України, а також усіх, хто цікавиться захистом власної приватності.

УДК342.72:343.412:343.44:343.45:343.9(477)

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	5
Передмова	8
Вступ	11

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

1.1. Конституційне право особи на недоторканність приватного життя як фундаментальне особисте право людини	18
1.2. Правова охорона права на недоторканність приватного життя в Україні	39
1.3. Стан наукового розроблення проблеми порушення недоторканності приватного життя	65
1.4. Методологічні засади й методика дослідження порушення недоторканності приватного життя	81
<i>Висновки до розділу 1</i>	100

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку порушення недоторканності приватного життя	104
2.2. Основні кримінологічні риси та класифікація осіб, які вчиняють порушення недоторканності приватного життя	134
2.3. Негативні соціальні наслідки порушення недоторканності приватного життя	145
2.4. Латентність порушення недоторканності приватного життя	158
2.5. Кримінологічна детермінація порушення недоторканності приватного життя	170
<i>Висновки до розділу 2</i>	201

РОЗДІЛ 3

ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЮ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

3.1. Міжнародний та закордонний досвід запобігання порушенню недоторканності приватного життя: можливості його застосування у національній превентивній практиці.	205
--	-----

3.2. Стратегічні напрями розвитку державної політики у сфері запобігання порушенню недоторканності приватного життя	227
3.3. Віктимологічне запобігання порушенню недоторканності приватного життя	257
<i>Висновки до розділу 3.....</i>	<i>277</i>
Висновки.....	281
Список використаних джерел	287
Додатки	319
Додаток А.....	319
Додаток Б	324
Додаток В	328
Додаток Г	335

Список умовних скорочень

GDPR	– Загальний регламент про захист даних (у межах законодавства ЄС)
АРК	– Автономна Республіка Крим
АТО	– Антитерористична операція на сході України
Велика Британія	– Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії
ВРУ	– Верховна Рада України
ЄДРСР	– Єдиний державний реєстр судових рішень
ЄКПЛ	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)
ЄРДР	– Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄС	– Європейський Союз
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ЗМІ	– засоби масової інформації
КК України	– Кримінальний кодекс України
КК УРСР 1960 р.	– Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки 1960 року
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	– Конституційний Суд України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України	– Міністерство внутрішніх справ України
НАЗК	– Національне агентство з питань запобігання корупції
НБУ	– Національний банк України
НСЖУ	– Національна спілка журналістів України
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку
ООС	– операція Об'єднаних сил
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ПК України	– Податковий кодекс України
РЄ	– Рада Європи
РДА	– районна державна адміністрація
РНОКПП	– реєстраційний номер облікової картки платника податків

РФ	– Російська Федерація, країна-агресор
СК України	– Сімейний кодекс України
США	– Сполучені Штати Америки
ТЦК та СП	– територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
УРСР	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
ФОП	– фізична особа – підприємець
ФРН	– Федеративна Республіка Німеччина
ЦК України	– Цивільний кодекс України

«Живи непомітно»
Епікур

Передмова

Пропонована монографія присвячена важливій та водночас недостатньо дослідженій у національній кримінології проблемі – порушенню недоторканності приватного життя. Актуальність цієї теми зумовлена глобальними викликами сучасності, такими як стрімка цифровізація суспільства й розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, які значно збільшили обсяги персональних даних, що обробляються органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, і створили нові ризики для права на приватність. До того ж із кожним роком дедалі більше аспектів повсякденного життя переносяться в кіберпростір, що створює додаткові виклики для захисту недоторканності приватного життя. Інтернет, соціальні мережі, мобільні додатки й хмарні сервіси стали основними платформами для обміну інформацією, особистими повідомленнями й мультимедійними даними, а цифрові пристрої, такі як комп'ютери та смартфони, перетворилися на сховища величезного обсягу конфіденційної інформації: особистих файлів, фотографій, відео, фінансових і медичних даних тощо. Це, на жаль, відкриває нові можливості для несанкціонованого доступу до такої інформації з боку зловмисників.

Проблема порушення недоторканності приватного життя є багатогранною. Вона охоплює широкий спектр протиправних дій – від незаконного збору й використання конфіденційної інформації до вимагань, кібершахрайства і незаконного стеження. Така багатомірність зумовлює потребу в комплексному підході до її вивчення, який поєднує кримінологічний, правовий, соціологічний та віктимологічний аспекти. Саме такий підхід реалізовано в монографії Євгенії Володимирівни Полях.

У першому розділі цієї праці висвітлено теоретико-методологічні засади проведеного дослідження. Авторка розкриває зміст і генезис права особи на недоторканність приватного життя, аналізує особливості його закріплення на національному й міжнародному рівнях, а також визначає сучасне місце цього права в системі прав людини. Значна увага приділяється аналізу законодавчої

бази, яка забезпечує охорону та захист приватного життя в Україні, й огляду основних праць українських і зарубіжних науковців, які досліджували різні аспекти охорони приватного життя.

У другому розділі здійснено кримінологічний аналіз порушення недоторканності приватного життя. На основі офіційної статистики авторка визначає такі кримінологічно значущі показники, як рівень, структура, динаміка, коефіцієнти, географія кримінально-караного порушення недоторканності приватного життя, а також надає типізований «портрет» осіб, які вчиняють такі правопорушення, та їх класифікацію. У межах цього розділу велика увага приділена аналізу соціальних наслідків явища й дослідженню проблеми його латентності. Так, авторка на підставі результатів двох власних соціологічних опитувань доводить високий рівень латентності порушень недоторканності приватного життя в Україні. Завершує розділ аналіз детермінаційного комплексу досліджуваного злочинного явища, у якому виокремлено такі групи чинників: соціально-економічні, соціально-політичні (правові), соціально-культурні, віктимологічні, а також ті, що пов'язані з цифровізацією суспільних відносин; недостатнім захистом інформації; роботою правоохоронних органів.

У третьому, завершальному, розділі монографії авторка визначає стратегічні напрями розвитку державної політики у сфері запобігання порушенню недоторканності приватного життя, спираючись на міжнародний досвід і найкращі закордонні практики. На основі глибокого аналізу емпіричних даних, судової практики й результатів соціологічних опитувань дослідниця розробила систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання порушенням недоторканності приватного життя.

Монографія стане корисною як для науковців і викладачів, так і для практиків у сфері права, працівників судових та правоохоронних органів, законодавців і всіх, хто прагне глибше зрозуміти сучасні виклики у сфері захисту прав людини. Це дослідження сприятиме формуванню нових підходів до вирішення однієї з найактуальніших проблем сьогодення – забезпечення права на недоторканність приватного життя в умовах цифрового суспільства.

Як науковий редактор відзначаю високий дослідницький рівень цієї праці, її новизну й актуальність. Монографія Полях Євгенії Володимирівни є яскравим прикладом ґрунтовного кримінологічного дослідження, що поглиблює розуміння сучасної проблематики порушення недоторканності приватного життя. Упевнений, що ця праця знайде відгук у наукових колах і стане джерелом нових ідей для подальших досліджень.

*З найкращими побажаннями,
кандидат юридичних наук
Олег Володимирович Новіков*

Вступ

Заборона на несанкціоноване втручання в приватне життя членів соціуму з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших фізичних і юридичних осіб є фундаментальним положенням законодавств країн ліберального устрою. Більше того, важливість цього права для нормальної життєдіяльності й розвитку людини визнається на рівні багатьох міжнародних договорів і конституцій демократичних держав світу. Не є виключенням і Конституція України, у ст. 32 якої закріплено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією, а також установлено заборону на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

У 2019 р. Україна взяла курс на діджиталізацію¹, реалізуючи проєкт «Держава у смартфоні», яким на сьогодні забезпечено безперешкоджаний доступ до великої кількості електронних послуг, що надає держава у сфері освіти, охорони здоров'я, електронної демократії, підприємництва тощо, через портал чи додаток «Дія», а також із використанням таких окремих програмних продуктів, як «Резерв+», «Армія+», «Health24» тощо. Крім того, за роки незалежності створено чимало реєстрів, які накопичують і зберігають персональні дані осіб, а також здійснюють обмін такими даними між собою шляхом електронної інформаційної взаємодії. Так чи інакше, політика діджиталізації спрямована на полегшення взаємодії людини й держави, однак, з іншого боку, перед суспільством постає низка загроз, однією з яких є порушення недоторканності приватного життя.

В Україні зазначена проблематика гостро сприймається населенням: результати соціологічного опитування свідчать про високий

¹ Термін «діджиталізація» походить від іншомовного слова digitalization, що перекладається як «оцифрування», «процес перенесення інформації у цифровий вигляд» (див.: Парашич М. І., Ноджак Л. С. Діджиталізація та її роль у діяльності українських підприємств. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. №2 (8). С. 193).

рівень занепокоєння громадськості порушеннями їх сфери приватності (про це зазначили 51,2% респондентів). Такий стан громадської думки спровокований чималою кількістю факторів, зокрема, хакерськими атаками (хакінгом¹) напередодні й від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, відсутністю балансу між вимогами забезпечення національної безпеки і правом на приватність особи, обмеженнями в захисті персональних даних, яких зазнало населення країни у зв'язку з уведенням правового режиму воєнного стану, витоками персональних даних із публічних електронних реєстрів і баз даних суб'єктів господарювання, непослідовною політикою держави у сфері забезпечення недоторканності приватного життя, сучасними загрозами приватності – цифровізація суспільних відносин, поява нових видів кіберзлочинів (зокрема, фішинг-атаки, таргінг, бейтинг, претекстинг, зворотна соціальна інженерія, метод «дорожнє яблуко», сайти-пастки)² тощо.

¹ **Хакінг** – процес проникнення в конкретну систему за допомогою методів, які не передбачив той, хто створив цю систему. Під терміном «система» мається на увазі будь-який вебсайт, база даних, комп'ютерна мережа – будь-що з чіткою структурою та специфічними механізмами захисту. Хакери намагаються отримати доступ до цієї мережі або бази даних із метою отримання цінної інформації, здійснення саботажу або заради розваги (*див.*: Що таке хакінг: Білі, чорні та сірі хакери. *GridinSoft* : вебсайт. URL: <https://gridinsoft.ua/hacker> (дата звернення: 29.09.2024)).

² **Фішинг** – особливий вид шахрайства, побудований на надсиланні хибних (сфальшованих) листів від банку чи іншої установи з метою введення пароля чи іншої конфіденційної інформації (прохання, пропозиція, вимога тощо), яка необхідна злочинцю для реалізації встановленої мети. **Таргінг («цільовий фішинг»)** – масове або індивідуальне відправлення повідомлень електронною поштою користувачу з метою переконання його виконати будь-яку дію (наприклад, перевірку даних) і записати послідовність, а також установити шкідливе програмне забезпечення для подальшого проникнення та отримання корпоративної інтелектуальної власності або конфіденційної інформації (логінів, паролів тощо). **Претекстинг** – здійснення атаки через маскування під іншу особу з використанням голосових засобів зв'язку (телефон, Skype тощо) для отримання інформації від імені третьої особи або із запевненням, що хтось потребує допомоги; застосовується найчастіше до нетехнічних користувачів, які можуть володіти корисною інформацією. **Зворотна соціальна інженерія** – вид атаки, коли жертва сама пропонує потрібну інформацію зловмисникові, який, як правило, є особою, що має авторитет у технічній або соціальній сфері та часто отримує важливу особисту інформацію, користуючись тим, що ніхто не сумнівається в порядності особи-отримувача. **«Дорожнє яблуко»** – метод здійснення шахрайства, що ґрунтується на використанні фізичних носіїв інформації (флешнакопичувач,

Загальновідомо, що в мережі Інтернет чи «Даркнеті» у вільному доступі або за символічну плату знаходяться не тільки усі державні й муніципальні бази даних, але й навіть інформація з непублічних (закритих) реєстрів.

Про несприятливу криміногенну ситуацію свідчить статистика обліку правопорушень недоторканності приватного життя. Так, за період 2015–2024 рр. було зареєстровано (обліковано) 3453 кримінальні правопорушення за ст. 182 КК України, а засуджено – усього 32 особи. Такі порушення виявляються нечасто, оскільки в більшості випадків жертва навіть не здогадується про вчинення щодо неї / нього кримінально караного порушення недоторканності приватного життя.

Кримінологічні аспекти порушення приватності в українському правовому полі належать до сфери майже не досліджених. Питанням кримінально-правової охорони недоторканності приватного життя свої наукові пошуки присвятили О. Горпинюк, Ю. Дем'яненко, І. Король, С. Лихова й О. Сосніна. Зокрема, у межах свого дисертаційного дослідження «Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти» І. Король єдина серед українських науковців частково розглянула кримінологічні аспекти порушення недоторканності приватного життя, а саме кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя,

CD-диск) із зображенням або інформацією, які можуть зацікавити жертву та примусити її запустити програмне забезпечення на своєму робочому місці. Реалізовується шляхом підкидання «інфікованих» носіїв інформації, на яких записана програма, що ініціює атаку клієнтської робочої станції або мережі при її відкритті (*див.*: Юдін О. К., Матвійчук-Юдіна О. В., Супрун О. М. Інформаційно-психологічна війна та технології соціального інжинірингу. *Наукові технології*. 2021. № 2 (50). С. 134–136. DOI: <https://doi.org/10.18372/2310-5461.50.15684>). **Бейтінг** – застосування зловмисних троянських програм, які запускаються, коли атакований користувач відповідає на запит зловмисника, що дає змогу останньому збирати, видаляти або модифікувати інформацію, порушувати працездатність комп'ютера або використовувати ресурси користувача у своїх цілях. **Сайти-пастки** – сайти, головною функцією яких є негласний доступ до особистої інформації їх відвідувачів. Автори таких сайтів-пасток, досліджуючи й вивчаючи когнітивні упередження, спонукають до конкретних дій, зокрема заманюють відвідувачів різноманітними «вигідними» пропозиціями, обіцяють безумовні вигоди за неадекватно низьких затрат (*див.*: Половенко Л. П., Мерінова С. В. Виявлення ознак соціальної інженерії та технологія протидії соціальним хакерам на підприємстві. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 184–185. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.28>).

та частково торкнулася питання ознак особи-порушника приватності. Серед наукового доробку українських науковців слід назвати праці таких авторів, як О. Андрієвська, П. Андрушко, О. Барабаш, В. Басай, М. Бем, В. Брижко, О. Білоусов, В. Бобрик, В. Гальцова, М. Гнетнев, К. Голдзіцький, І. Городинський, О. Готін, О. Дмитренко, Л. Ємчук, С. Єсімов, І. Зінченко, А. Калініна, А. Кардаш, Ю. Когут, М. Колодяжний, Д. Кондратов, О. Кулініч, М. Мазур, К. Мельник, М. Мельник, І. Михайленко, Ю. Орлов, В. Парасюк, В. Породько, О. Посикалюк, І. Присяжнюк, Р. Радейко, О. Радкевич, О. Радутний, О. Родіоненко, І. Романюк, А. Самодін, В. Сergyгін, О. Сидельников, М. Сисоенко, І. Спасибо-Фатєєва, Р. Стефанчук, О. Фаїзова, Н. Філатова-Білоус, О. Храпцов, О. Червякова, Н. Уханова тощо, які аналізували поняття приватного життя, його природу, зміст, структуру, межі, особливості правового регулювання, визначали основні підходи щодо вдосконалення юридичного механізму забезпечення права на недоторканність приватного життя, а також окремі його складові й аспекти, зокрема, персональні дані.

Однак незважаючи на існування в юридичній науці значної кількості наукових праць, які фрагментарно розкривають деякі аспекти права на приватність, його охорони й захисту, порушення недоторканності приватного життя в цілому ще не було предметом окремого кримінологічного дослідження в Україні. Дотепер не надана кримінологічна характеристика цього явища, не встановлено рівень його латентності й негативні соціальні наслідки, не класифіковано детермінанти та не визначено вплив віктимологічних чинників, бракує науково обґрунтованих рекомендацій щодо запобігання зазначеному антисуспільному явищу. З огляду на це, вважаємо, що дослідження зазначеної проблематики є нагальною потребою сучасності.

Метою роботи є поглиблений кримінологічний аналіз порушення недоторканності приватного життя та розроблення на підставі цього аналізу стратегічних напрямів запобігання останньому. Наукові пошуки в межах окресленої мети вимагають послідовного вивчення окремих аспектів проблематики, що віднайшли своє змістовне відображення в таких основних завданнях, поставлених авторкою.

1. Установити зміст і генезис права на недоторканність приватного життя, його місце в системі прав людини, а також розкрити правове регулювання охорони приватного життя в Україні.

2. З'ясувати сучасний стан і тенденції розвитку порушень недоторканності приватного життя, зокрема рівні злочинності й судимості, інтенсивність злочинних проявів, структуру, способи вчинення, коливання динаміки, територіальне поширення, негативні соціальні наслідки, показники латентності, що створить цілісне уявлення про злочинне явище, а також установити основні кримінологічні риси осіб, що вчиняють порушення проти приватності, й характерні особливості кримінологічних детермінант такого явища.

3. Виходячи з отриманих результатів дослідження, розробити стратегічні напрями розвитку державної політики у сфері запобігання порушенню недоторканності приватного життя з особливим акцентом на заходи віктимологічного запобігання такому явищу.

Тематика дослідження спрямована на виконання: § 6 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021; цілей С.3, К.1, К.2, К.3, В.1 Стратегії кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни», затвердженої Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021; п. 51, 52 Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни», затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, а також ураховує завдання, викладені в Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку ХХІ ст., схвалений Координаційним бюро з проблем кримінології НАПрН України в 2002 р.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що розроблені в монографії положення, висновки й рекомендації спрямовані на наукове осмислення порушення недоторканності приватного життя та визначення шляхів протидії цьому негативному соціальному явищу, тому становлять як теоретичний, так і практичний інтерес. Результати дослідження можуть бути використані в науково-дослідній сфері, правотворчій площині, правозастосовній діяльності й освітньому процесі.

Авторка сподівається, що проведене дослідження і його результати зацікавлять читача й наперед вдячна за можливі висловлені міркування щодо тексту роботи, які просить надсилати на електронну адресу: *eugenia.polyakh@gmail.com*.

У стилі відомої промови американського репера Снуп Догг, «хвилинку вдячності» почну з перефразування його ж тези: «Я хочу подякувати собі за віру в мене, я хочу подякувати собі за те, що виконала всю цю важку роботу. *Євгеніє Полях, ти до біса крута!*». Бо ми завжди дякуємо всім, але не собі. А треба й собі!

Жоден учень не відбувся би без свого Вчителя! Сердечну вдячність за всебічну підтримку й віру в мене, терпіння та людяність, знання та життєві настанови на шляху становлення науковцем висловлюю моєму талановитому й вельмишановному науковому керівнику – кандидату юридичних наук, старшому науковому співробітнику відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України *Олегу Володимировичу Новікову*.

Щірі слова подяки адресую рецензентам цієї монографії – доктору юридичних наук, завідувачу кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, професору *Юрію Володимировичу Орлову* й кандидату юридичних наук, доценту кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого *Олександрю Едуардовичу Радутному* – за приділені інтерес та увагу до рукопису роботи, авторитетні поради, що стали точкою росту для мене, як дослідниці, розширили межі пізнання досліджуваної проблематики та змістовно покращили монографію.

Дослідження стало можливим завдяки й цінним порадам та рекомендаціям, конструктивним заувагам і професійній підтримці співробітників відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України: кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника, завідувача відділу *Максима Геннадійовича Колодяж-*

ного; доктора юридичних наук, члена-кореспондента НАПрН України, заслуженого діяча науки і техніки України, головного наукового співробітника, професора *Володимира Васильовича Голіни*; доктора юридичних наук, члена-кореспондента НАПрН України, заслуженого діяча науки і техніки України, головного наукового співробітника, професора *Богдана Миколайовича Головіна*; кандидаток юридичних наук, старших наукових співробітниць *Сабріє Сейтжелієвни Шрамко* й *Аліни Владиславівни Калініної*; кандидатки економічних наук, старшої наукової співробітниці *Інни Олександрівни Христич*.

Щирі слова подяки за допомогу у проведенні соціологічного опитування громадськості з проблем порушення недоторканності приватного життя авторка висловлює Telegram-каналу «Адвокат Права» та його засновнику, професійному наставнику та доброму товаришу, кандидату юридичних наук, адвокату Денису Володимировичу Головіну.

За створення творчої атмосфери для написання цієї наукової роботи, ґрунтовні знання та практичні поради також вдячна докторці юридичних наук, директору Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України, професорці *Владиславі Станіславівни Батургарєєвій*; доктору юридичних наук, академіку НАПрН України, заслуженому діячу науки і техніки України, професору *Вячеславу Івановичу Борисову*; доктору юридичних наук, доценту *Пащенку Олександрю Олександровичу*; кандидатці юридичних наук, старшій дослідниці *Дарині Петрівни Євтєєвій*, кандидатці юридичних наук, старшій науковій співробітниці *Катерині Андріївни Новіковій*; кандидатці юридичних наук *Гальцовій Олені Володимирівни*, іншим викладачам і співробітникам «аспірантської» *alma mater*, колегам, друзям, усім небайдужим до моєї наукової діяльності, а також Силам оборони України – за можливість у ці тяжкі часи творити науку під синьо-жовтим стягом.

Любим батькам, коханому чоловіку, а також коту Кокосу й собачці Боні – за розуміння, терплячість, підтримку, турботу й піклування – завжди, а особливо – коли бракло сил іти далі. Обіймаю!

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

1.1. Конституційне право особи на недоторканність приватного життя як фундаментальне особисте право людини

Право особи на недоторканність приватного життя є одним із основоположних принципів світових демократій і закріплюється в багатьох міжнародно-правових актах, зокрема, Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 12)¹, ЄКПЛ 1950 р. (ст. 8, 12)², Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 17)³, Американській конвенції про права людини 1969 р. (Пакт Сан-Хосе, ст. 11)⁴, Конвенції про права дитини 1989 р. (ст. 16)⁵, Хартії основних прав ЄС 2000 р. (ст. 6–8, 11)⁶ тощо, а також конституціями більшості незалежних демократичних держав, де Україна не є виключенням.

¹ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.11.2024).

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.11.2024).

³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.11.2024).

⁴ American Convention on Human Rights. *Wikisource*. URL: https://en.wikisource.org/wiki/American_Convention_on_Human_Rights (дата звернення: 01.11.2024).

⁵ Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 01.11.2024).

⁶ Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj (дата звернення: 01.11.2024).

Справедливо стверджувати, що право на приватність – історична концепція, яка в своєму розвитку завдячує власне американській правовій доктрині: 15 грудня 1890 р. два відомі юристи та вчені, випускники Гарвардської школи права С. Уоррен і Л. Брандейс опублікували свою статтю «Право на приватність» («The Right to Privacy»), у якій визначили останнє як право бути залишеним у спокої, на самоті¹, використавши формулювання американського правника Т. Кулі, котрий увів цей термін у науковий обіг для характеристики права на недоторканність особи². Та хоча приватність і важко назвати традиційною цінністю, адже право охороняло не стільки приватне життя в цілому, скільки лише деякі окремі його аспекти (насамперед недоторканність житла й таємницю листування), прагнення людей до усамітнення спостерігалось ще до нашої ери. Наприклад, давньогрецький філософ Аристотель розмежовував суспільну сферу політичної діяльності та приватну, тобто ту, що пов'язана із сімейним життям. У часи середньовіччя та панування християнства обстоювалася думка, що лише праведне життя може бути приватним, в інших же сферах церква вправі володарювати над людиною, її думками та вчинками. Важливу роль відіграло й формування ідеї особистого спасіння і, як наслідок, ідеології індивідуалізму за часів протестантського руху, за якого особі вперше дається змога налагоджувати приватне життя самотійно³.

«The Right to Privacy» вважається одним із найвпливовіших есе в історії американського права⁴ й розглядається як перша публікація в США, у якій відстоюється право на недоторканність приватного життя, як така, що відкрила новий інститут права. Правники зазначили: «Інтенсивність і складність життя, супутні розвитку ци-

¹ Brandeis L. D., Warren S. D. The Right to Privacy. *Harvard Law Review*. 1890. Vol. 4, No. 5. P. 195. URL: <https://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).

² Cooley T. A Treatise on the Law of Torts, Or, The Wrongs which Arise Independent of Contract. 2nd ed. Chicago, Callaghan & Co., 1888. P. 29.

³ Барабаш О. Л. Становлення та зміст поняття «приватне життя». *Правова держава*. 2014. № 18. С. 96.

⁴ Gallagher S. E. Context. *Gender, Law, Politics, Media*. URL: http://faculty.uml.edu/sgallagher/harvard_law_review.htm (дата звернення: 03.11.2024).

вілізації, зробили необхідним деякий «відступ» від світу, і людина, під впливом культури, стала більш чутливою до публічності, так що самотність і усамітнення стали більш суттєвими для індивіда; але сучасні підприємства й винаходи, втручаючись у його усамітнення, піддали його душевному болю і стражданням, набагато більшим, ніж могли б заподіяти прості тілесні ушкодження»¹. Отже, саме наука сприяла розвитку ідеї права на приватність. Апологетами була висловлена ідея про необхідність законодавчого захисту права на недоторканність приватного життя, оскільки, на думку авторів, «миттєві фотографії та газетна підприємливість вторглися у священні межі приватного й сімейного життя; і численні механічні пристрої загрожують виправдати передбачення, що “і те, що на вухо ви говорили десь по сховках, оголоситься на крівлях”»².

США є «батьківщиною» права на приватність не лише в доктринальному, а й у політико-правовому аспекті, тож не можна оминати увагою діяльність американських судів. Л. Брандейс, залишаючись апологетом, захисником права на приватне життя, під час свого перебування на посаді члена Верховного суду з 1916 по 1939 р., в окремій думці до відомої справи «Олмстед проти Сполучених Штатів» (*Olmstead V. the United States*, 1928) визначив «право бути залишеним у спокої» як «найбільш широке з прав і найбільш цінне цивілізованими людьми»³ й офіційно заявив про його існування в Конституції США. Однак першим рішенням Верховного Суду США, яке визнало конституційний аспект права на приватність, стало рішення у справі «Грісволд проти штату Коннектикут» (*Griswold V. Connecticut*, 1965). Справа стосувалася «закону Комстока», який забороняв будь-якій особі використовувати будь-який лікарський засіб, лікарський предмет або інструмент із метою запобігання зачаттю⁴. Суд зробив висновок, що, незважаючи на від-

¹ Brandeis L. D., Warren S. D. *The Right to Privacy*. P. 196.

² Там само. P. 195 ; Євангеліє від Луки. 12:3. URL: <http://osbm-buchach.org.ua/Bibliya/Luka.html> (дата звернення: 03.11.2024).

³ Gallagher S. E. *Context*.

⁴ *Griswold v. Connecticut*, 381 U. S. 479 (1965). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/> (дата звернення: 01.11.2024).

сутність у Біллі про права буквальної згадки про «privacy», право на приватність може бути виокремлене з 1, 3, 4, 5, 9 та 14 поправок, що охороняються ними¹.

Отже, закономірності формування концепції «right to privacy» у США відображають загальні закономірності розвитку права, де правова доктрина невідокремлена від судової практики – прецедентних рішень та окремих позицій суддів. Однак американська правова доктрина не має єдності поглядів щодо питання походження цього права. Натомість, як зауважує український цивіліст О. Посикалюк, виокремлюють низку різноманітних концепцій². Д. Солоув виокремлює шість концепцій, що розглядають «right to privacy» як: право бути наданому самому собі («right to be let alone»); обмеження доступу до особистості («limited access to the self»); конфіденційність («secrecy»); контроль особистої інформації («control over personal information»); утілення теорії індивідуальності («personhood»); інтимність («intimacy»)³. Д. Декью класифікує на такі групи, як контроль над інформацією; гідність людини; інтимність; суспільні відносини; обмежений доступ⁴. Український дослідник у галузі конституційного права В. Сergyogin стверджує, що серед наукових концепцій можна виділити такі: приватність як право бути залишеним у спокої (С. Уоррен, Л. Брайденс); приватність як обмежений доступ до себе (Д. Брайєн, Е. Ван Ден Хааг, Р. Гавизон); приватність як таємність (Р. Познер, С. Джерард, А. Етціоні); приватність як контроль над персональною інформацією (А. Вестін, Р. Паркер, Р. Мерфі); приватність як інтимність (Т. Джереті, Д. Фарбер, Дж. Рейчелс)⁵.

¹ Griswold v. Connecticut, 381 U. S. 479 (1965). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/> (дата звернення: 01.11.2024).

² Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. С. 132.

³ Solove D. J. Conceptualizing Privacy. *California Law Review*. 2002. Vol. 90. P. 1095. URL: <https://ssrn.com/abstract=313103> (дата звернення: 18.11.2024).

⁴ Roessler B., DeCew J. Privacy. *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*. First publ. May 14, 2002 ; substantive rev. Oct 19, 2023. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/privacy> (дата звернення: 03.11.2024).

⁵ Сergyogin В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці : монографія. Харків : ФІНН, 2010. С. 151.

У законодавстві як сучасних демократичних держав, так і в міжнародному в цілому право на недоторканність приватного життя визнається обов'язковим елементом правового статусу людини і громадянина. На думку Л. Свендсена, автора роботи «Філософія свободи», будь-яка декларація прав людини була б неповною без статті, що захищає право людини на приватне життя, з тієї простої причини, що захист приватного життя є важливою передумовою для вільного і щасливого життя¹. Тож після закінчення Другої світової війни право на недоторканність приватного життя закріплюється як у новітніх конституціях держав, так і в низці міжнародних документів. Першим із таких актів, завдяки якому право на приватність отримало міжнародне визнання, стала Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. На думку В. Сєрьогіна, із цього моменту останнє «виходить на авансцену суспільної уваги»². Уперше на міжнародній арені саме ст. 12 зазначеного акта закріпила, що «No one shall be subjected to arbitrary interference with his *privacy*, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks»³. Як бачимо, оригінальний текст містить термін «*privacy*», а переклад українською, що розміщений на офіційному вебпорталі ВРУ, використовує термін «особисте життя»: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань»⁴. Такого ж підходу дотримуються і в Конвенції про права дитини 1989 р., що в ст. 16 тексту оригіналу проголошує: «No child shall be subjected to arbitrary or unlawful interference with his or her *privacy*, family, or correspondence, nor to unlawful attacks on his

¹ Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи / пер. з норвез. Львів : Вид-во Анетти Антоненко ; Київ : НікаЦентр, 2016. С. 258.

² Сєрьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці. С. 103.

³ Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 03.11.2024).

⁴ Загальна декларація прав людини від 10.12.1948.

or her honour and reputation»¹, а офіційно перекладається українською як «жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність»². Аналогічна ситуація з оригінальним текстом³ й офіційним перекладом українською⁴ Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р.

У 1997 р. Україна ратифікувала ЄКПЛ, яка в ст. 8 проголошує: «Everyone has the right to respect for his *private* and family life, his home and his correspondence»⁵, що можна перекласти як «кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції»⁶. Отже, Конвенція, на відміну від Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права й Конвенції про права дитини, використовує термін «private», що є відповідником українського «приватний». Хартія основних прав ЄС 2000 р. в ст. 7 також використовує термін «private» замість «privacy»: «Everyone has the right to respect for his or her *private* and family life, home and communications»⁷. Також варто звернути увагу й на той факт, що всі зазначені вище акти оригінальною мовою виділяють «family» або «family life» – сімейне жит-

¹ Convention on the Rights of the Child : adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 : entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49. URL: <https://web.archive.org/web/20100611182141/http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm> (дата звернення: 01.11.2024).

² Конвенція про права дитини від 20.11.1989.

³ International Covenant on Civil and Political Rights : adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966. *United Nation, Treaty Series*. 1976. Vol. 999, No. 14668. P. 177.

⁴ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966.

⁵ European Convention on Human Rights : as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 : supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. European Court of Human Rights : Council of Europe. 62 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (дата звернення: 03.11.2024).

⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950.

⁷ Переклад українською: «Кожна людина має право на повагу до її приватного й сімейного життя, житла та спілкування» (*див.*: Charter of Fundamental Rights of the European Union).

тя, буквально роблячи його окремою категорією, що не є частиною «privacy» чи «private». Отже, імперативи права на приватне життя, закріплені в міжнародних актах загального і спеціального характеру, незважаючи на незначні відмінності лінгвістичного характеру та/або особливості правової традиції, мають однаковий зміст.

Дещо інша ситуація прослідковується в українському правовому полі. В. Породько наголошує на існуванні законодавчих колізій у сфері охорони недоторканності приватного життя, незважаючи на чималий пласт наукових досліджень¹, і однією з них є неоднозначність використання термінології, яку ми наочно прослідковуємо в легалізованих перекладах міжнародних актів, – український відповідник «privacy» – це «приватний» чи все ж «особистий». Тому варто розмежувати ці терміни, а також дослідити їх співвідношення з категорією «сімейне життя».

Л. Ємчук наголошує, що «особисте життя» та «приватне життя» здебільшого використовуються як синонімічні терміни². Як приклад цього можна навести Рішення КСУ № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 р. за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України, де використано терміни «приватне життя» та «особисте життя» як синонімічні, а поряд з ними – категорію «сімейне життя»³. Подібний підхід застосовується і в наукових дже-релах⁴.

¹ Породько В. Право на недоторканність особистого життя людини: проблема термінології. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 146.

² Ємчук Л. В. Конституційно-правове регулювання особистого та сімейного життя людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2015. С. 9.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 № 2-рп/2012, справа № 1-9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12> (дата звернення: 03.11.2024).

⁴ Фаїзова О. Право на особисте життя та його таємницю: особливості термінологічного розмежування. *Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 черв. 2021 р.). Одеса : Фенікс, 2021. С. 114.

Але можливе й розмежування цих термінів. Так, І. Король акцентує увагу на співвідношенні понять «особисте життя» та «приватне життя» як частини та цілого, де «приватне життя» є набагато ширшим поняттям і не обмежується категорією «особисте життя»¹. На підтвердження цієї тези дослідниця зазначає, що в межах поняття «особисте» доцільно говорити про ті факти, які стосуються «винятково особи, її внутрішнього світу, ставлення до себе, інших явищ навколишнього середовища, її звички, переживання та помисли, ідеали, погляди і вірування», у той час, як факти, що впливають із відносин індивіда з іншими (як-от сімейне життя, дружні чи інтимні стосунки) відбиваються в межах поняття «приватне», що також включає в себе й «особисте»². Група науковців (О. Андрієвська, О. Кулініч, А. Самодін, О. Сосніна) також вважають, що термін «приватне життя» об'єднує в собі й особисте, й сімейне життя³.

Також можна виділити «західний» підхід, до тенденцій якого останній час тяжіє і Україна в нормотворчій діяльності, котрий відстоює право на охорону саме приватного життя, а не особистого⁴, й виділення терміна «сімейне життя» як окремої категорії. Однак єдина позиція відсутня, оскільки низка законодавчих джерел чинного законодавства України закріплює недоторканність лише особистого життя людини (наприклад, Конституція України, ЦК України, СК України, Закон України «Про інформацію» тощо). Ймовірно, що такий стан викликаний гармонізацією законодавства України до стандартів ЄС, що знайшло своє відображення в появі нової термінології, а більш давні нормативно-правові акти ще не приведені

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Львів, 2015. С. 17.

² Там само. С. 16.

³ Андрієвська О. О. Охорона та захист прав на приватне життя особи. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (14). С. 2 ; Кулініч О. О. Таємниця приватного життя як виду інформації з обмеженим доступом. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 31. С. 94 ; Самодін А. В. Невтручання у приватне життя як засада кримінального провадження. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 152–153 ; Сосніна О. Поняття предмета злочину, передбаченого ст. 182 Кримінального кодексу України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. Nr. 5-2 (15). P. 65.

⁴ Породько В. Право на недоторканність особистого життя людини: проблема термінології. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 147.

у відповідність до останньої. Тому є необхідність у подальшій уніфікації змісту актів чинного законодавства України задля запобігання звуженню обсягу охорони й захисту прав людини в практичній площині.

В одній зі своїх праць науковець О. Посикалюк, із посиланням на інших дослідників, зазначає, що український відповідник англomовному «privacy» може бути утворений двома способами: перший – утворення за допомогою транскрибування та транслітерації нового запозиченого слова («privacy – [praɪvəsi] – прайвесі»¹), яке можна зустріти в науковій літературі; другий – використання терміна «приватність», який є спробою адекватного перекладу англійського слова «privacy»² і є широко розповсюдженим для позначення відповідної сфери життєдіяльності людини³. Науковець вважає доцільним використання саме терміна «право на приватність» як українського відповідника «right to privacy», із чим варто погодитися. Українська мова завжди поповнювалася запозиченими словами, водночас поряд з іншомовними словами існує багато українських відповідників із тим самим змістовим наповненням. Тому вживання іншомовних слів шляхом їх прямого транскрибування чи транслітерації не завжди виправдане, особливо в офіційно-діловому й науковому стилях мовлення. Загальне семасіологічне ж значення слова «privacy» можна розглядати як усамітнення, бути на самоті; стан таємниці, скритність⁴.

Дефініціям понять «приватне життя» та «приватність», синонімія яких впливає з аналізу чисельних словників і судової практики («право на повагу до «приватного життя» є правом

¹ Сергеева Г. А. Англomовні запозичення в українській правничій термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. С. 8.

² Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. С. 9.

³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. С. 474–479.

⁴ Hornby A. S., Gatenby E. V., Wakefield H. Oxford advanced learner's dictionary of current English. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 1960. P. 675.

на приватність, правом жити так, як кожен того бажає»¹), у правовій доктрині приділяється значна увага. Зокрема, українськими науковцями-правниками пропонуються такі варіанти тлумачення останніх. Цивіліст О. Посикалюк під правом на приватність розуміє «особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує її життєдіяльність у сфері сімейних, побутових, особистих, інтимних та інших відносин, вивільнених від виконання покладених на неї публічних функцій, а також надає можливість визначати межі й режим доступу до цієї приватності, дозволяти чи забороняти поширювати інформацію щодо неї»². Фахівець у галузі конституційного права В. Серьогін наводить таку дефініцію: «Приватне життя – це сфера життєдіяльності людини, що являє собою сукупність явищ, які характеризують існування і визначають розвиток людини як приватної (пересічної) особи, стосуються тільки її, не пов'язані з виконанням нею публічних функцій і вилучені з поля зору громадськості»³. Учена в галузі кримінального права С. Лихова визначає поняття приватного життя як у широкому розумінні – «конституційне право людини на недоторканність різних таємниць та персональних даних», так і у вузькому розумінні – «відомості особистого характеру без урахування персональних даних, які дозволяють ідентифікувати людину в суспільстві»⁴. І. Михайленко вважає, що «узагальнено приватне життя можна визначити як фізичну й духовну царину, яка формується й контролюється самою людиною і яка є вільною від зовнішнього втручання»⁵. Аналогічної позиції дотримується М. Сисоєнко, указу-

¹ Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до приватного і сімейного життя). *Часопис цивільного та кримінального судочинства*. 2014. № 1. С. 77.

² Посикалюк О. О. Особисте немайнове право фізичної особи на приватність: компаративістський підхід. *Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2008. С. 182.

³ Серьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці. С. 194.

⁴ Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ : Видав.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2006. С. 262.

⁵ Михайленко І. В. Право людини на недоторканність приватного життя: поняття, аспекти, механізми реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2014. С. 60.

ючи, що приватне життя «представляє собою життєдіяльність людини в особливій сфері відносин, які не підлягають контролю з боку держави, суспільних організацій, громадян»¹. Цікавою є і думка цивілістів Р. Стефанчука та Ю. Носіка, які поділяють життя людини на дві сфери – особисте й суспільне, і визначають, що приватне життя – це поведінка особи за межами її роботи, навчання та громадської діяльності². Підсумовуючи, варто погодитися з тезою М. Савчина про відсутність універсального та всеохоплюючого визначення приватності. Науковець вважає такий стан очевидним, оскільки як таке визначення виступає обмеженням чогось, а сама собою приватність є запереченням втручання з боку держави чи будь-яких інших третіх осіб. Тому, на його думку, найбільш змістовно наповнену дефініцію варто шукати не лише в межах доктрини, а й у судовій практиці³.

Обираючи запропонований вище шлях наукових пошуків, ми стикаємося з тим, що й ЄСПЛ зовсім свідомо уникає чіткого визначення поняття «приватне життя», наголошуючи: «The Court does not consider it possible or necessary to attempt an exhaustive definition of the notion of “private life”»⁴. ЄСПЛ надає перевагу зосередженню на конкретних питаннях, у яких дається тлумачення окремих компонентів цього складного й багатопланового феномена. До того ж поняття стикається з іншими сферами, що захищаються ст. 8 ЄКПЛ: сімейним життям, житлом, кореспонденцією. У низці справ такий збіг відображений у загальному підході, який був обраний ЄСПЛ щодо порушень ст. 8, не конкретизуючи, який саме аспект порушено⁵. Доречно зауважити, що ЄСПЛ тлумачить автономно терміни,

¹ Сисоєнко М. І. Інформаційні права особи. *Захист прав, свобод і законних інтересів громадян в процесі правоохоронної діяльності* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Донецьк, 27 квіт. 2001 р.). Донецьк : ДІВС, 2001. С. 493.

² Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2005. С. 163.

³ Савчин М. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар) : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024. С. 497.

⁴ Переклад українською: «Суд не вважає, що можливо чи необхідно дати вичерпне визначення поняттю “приватне життя”» (*див.*: Case of Niemietz v. Germany (App. no. 13710/88), ECHR Judgment of 16 December 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887> (дата звернення: 05.11.2024)).

⁵ Відкаукасас Д. Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод : виступ на міжнар.

що використовуються в ЄКПЛ, тобто це означає, що він не вважає обов'язковим для себе те значення, яке певний термін має в межах юридичної бази певної держави-члена¹. Таким чином, важливим є з'ясування *змістовної наповненості* юридичного поняття в межах терміна «приватність».

На думку професора права в юридичній школі Університету Джорджа Вашингтона Д. Солоув, термін «приватність» у наш час використовується, щоб описати численну кількість різних речей: свободу думки, контроль над особистою інформацією, свободу від несанкціонованого спостереження, захист репутації, захист від вторгнення в житло чи інше приміщення, здатність запобігти розкриттю інформації про себе і майже нескінченну низку інших речей². На думку Р. Габісон, «приватність» в юридичній термінології виступає полісемантичним терміном, що позначає такі категорії: правовий режим, суб'єктивне право, право на позов, форму контролю та відповідне благо³.

Повертаючись до ст. 8 ЄКПЛ, варто наголосити, що остання не містить не лише дефініції поняття «право на приватність», а й вичерпного переліку його складових. Аналіз практики ЄСПЛ дає підстави відзначити, що його складовими, серед іншого, є аспекти фізичної і моральної недоторканності («X and Y v. the Netherlands», 1985)⁴, розвиток особистості без втручання ззовні («Niemietz v. Germany», 1992; «Botta v. Italy», 1998)⁵, право на ім'я

просвітниц. семінари «Нові аспекти права на приватність та удосконалення українського законодавства», Київ, 6–7 жовт. 2003 р. *Права людини в Україні* : інформ. портал Харків. правозахис. групи. URL: <https://khp.org/1094815937> (дата звернення: 03.11.2024).

¹ Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. Київ : Істина, 2011. С. 14.

² Solove D. J. *Conceptualizing Privacy*. P. 1095.

³ Gavison R. *Privacy and the Limits of Law*. *The Yale Law Journal*. 1980. Vol. 89, No. 3. P. 424.

⁴ Case of X and Y v. the Netherlands (App. no. 8978/80), ECHR Judgment of 26 March 1985. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57603> (дата звернення: 05.11.2024).

⁵ Case of Niemietz v. Germany (App. no. 13710/88), ECHR Judgment of 16 December 1992 ; Case of Botta v. Italy (App. no. 153/1996/772/973), ECHR Judgment

(«Guillot v. France», 1993)¹ та прізвище («Stjerna v. Finland», 1994)², право на громадянство («Genovese v. Malta», 2011)³, право на бажану зовнішність («Tig v. Turkey», 2005)⁴, право на гендерну («A. P., Garçon and Nicot v. France», 2017)⁵ й етнічну («R. B. v. Hungary», 2016)⁶ ідентичність, сексуальне життя («Dudgeon v. the United Kingdom», 1981)⁷, збереження персональних («Amann v. Switzerland», 2000)⁸ і захист медичних («Z v. Finland», 1997)⁹ даних, репродуктивні права («S. H. and Others v. Austria», 2011; «A, B and C v. Ireland», 2010)¹⁰, право на за-

of 24 February 1998. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58140> (дата звернення: 05.11.2024).

¹ Case of Guillot v. France (App. no. 22500/93), ECHR Judgment of 24 October 1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58069> (дата звернення: 05.11.2024).

² Case of Stjerna v. Finland (App. no. 18131/91), ECHR Judgment of 25 November 1994. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57912> (дата звернення: 05.11.2024).

³ Case of Genovese v. Malta (App. no. 53124/09), ECHR Fourth Section Judgment of 11 October 2011, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106785> (дата звернення: 05.11.2024).

⁴ Sur la recevabilité de la requête no 8165/03 présentée par Mahmut Tig contre la Turquie : La Cour européenne des Droits de l'Homme (deuxième section) Décision, 24 mai 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69258> (дата звернення: 05.11.2024).

⁵ Case of A. P., Garçon and Nicot v. France (App. nos. 79885/12, 52471/13 and 52596/13), ECHR Fifth Section Judgment of 6 April 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172913> (дата звернення: 05.11.2024).

⁶ Case of R. B. v. Hungary (App. no. 64602/12), ECHR Fourth Section Judgment of 12 April 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161983> (дата звернення: 05.11.2024).

⁷ Case of Dudgeon v. the United Kingdom (App. no. 7525/76), ECHR Judgment of 22 October 1981. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57473> (дата звернення: 05.11.2024).

⁸ Case of Amann v. Switzerland (App. no. 27798/95), ECHR Judgment of 16 February 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58497> (дата звернення: 05.11.2024).

⁹ Case of Z v. Finland (App. no. 22009/93), ECHR Judgment of 25 February 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58033> (дата звернення: 05.11.2024).

¹⁰ Case of S. H. and Others v. Austria (App. no. 57813/00), ECHR Grand Chamber Judgment of 3 November 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107325> (дата звернення: 05.11.2024); Case of A, B and C v. Ireland (App. no. 25579/05), ECHR Grand Chamber Judgment of 16 December 2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332> (дата звернення: 05.11.2024).

вершення життя («Haas v. Switzerland», 2011)¹, право на поховання («Lozovyye v. Russia», 2018)², екологічні питання («López Ostra v. Spain», 1994)³, право на професійну й ділову діяльність («Oleksandr Volkov v. Ukraine», 2013)⁴, право на захист репутації («Petrina v. Romania», 2008)⁵, право на доступ до особистої інформації («Odièvre v. France», 2003)⁶, право на власне зображення і фотографії, оприлюднення фотографій, зображень і статей («Von Hannover v. Germany (№2)», 2012; «Toma v. Romania», 2009)⁷, право на приватність під час ув'язнення («Szafranski v. Poland», 2016)⁸, статус житла («Gillow v. the United Kingdom», 1986)⁹, право на недоторканність кореспонденції («Craxi (№2) v. Italy», 2003)¹⁰, пра-

¹ Case of Haas v. Switzerland (App. no. 31322/07), ECHR First Section Judgment of 20 January 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102940> (дата звернення: 05.11.2024).

² Case of Lozovyye v. Russia (App. no. 4587/09), ECHR Third Section Judgment of 24 April 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-182452> (дата звернення: 05.11.2024).

³ Case of López Ostra v. Spain (App. no. 16798/90), ECHR Judgment of 09 December 1994. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905> (дата звернення: 05.11.2024).

⁴ Case of Oleksandr Volkov v. Ukraine, App. no. 21722/11, ECHR Fifth Section Judgment of 9 January 2013, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115871> (дата звернення: 05.11.2024).

⁵ Affaire Petrina c. Roumanie (Requête no 78060/01), La Cour européenne des Droits de l'Homme (troisième section) Définitif, 06/04/2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88963> (дата звернення: 05.11.2024).

⁶ Case of Odièvre v. France (App. no. 42326/98), ECHR Judgment of 13 February 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60935> (дата звернення: 05.11.2024).

⁷ Case of Von Hannover v. Germany (No. 2) (App. nos. 40660/08 and 60641/08), ECHR Judgment of 7 February 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109029> (дата звернення: 05.11.2024) ; Affaire Toma c. Roumanie (Requête no 42716/02), La Cour européenne des Droits de l'Homme (troisième section), 24 Février 2009, Définitif 24/05/2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91426> (дата звернення: 05.11.2024).

⁸ Case of Szafranski v. Poland (App. no. 17249/12), ECHR Fourth Section Judgment of 15 December 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159205> (дата звернення: 05.11.2024).

⁹ Case of Gillow v. the United Kingdom (App. no. 9063/80), ECHR Judgment of 24 November 1986. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57493> (дата звернення: 05.11.2024).

¹⁰ Case of Craxi (No. 2) v. Italy (App. no. 25337/94), ECHR First Section Judgment of 17 July 2003, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61229> (дата звернення: 05.11.2024).

во на використання комп'ютерного електронного простору («*Peck v. the United Kingdom*», 2003)¹ тощо. Варто наголосити й на тому, що ЄСПЛ у справі «*Dudgeon v. the United Kingdom*», 1981) визнав, що деякі аспекти прав, що захищаються ст. 8 ЄКПЛ, мають більшу вагу, ніж інші². Це, наприклад, право на сексуальні стосунки. Втручання в такі права дозволено тільки якщо наявні «особливо серйозні причини»³. Отже, ст. 8 ЄКПЛ має значення для різних галузей права (кримінального, цивільного, сімейного права, екологічного права тощо), тому застосовується не в одному правовому контексті⁴.

Перелічені вище аспекти приватності в доктрині часто групують у межах таких блоків: 1) інформаційна приватність, яка стосується права особи контролювати збирання, використання та розповсюдження власних персональних даних і включає заходи захисту від невиннованого стеження, несанкціонованого доступу й отримання конфіденційної інформації органами публічної влади, юридичними та/або фізичними особами; 2) тілесна приватність, яка стосується захисту фізичної цілісності, незалежності та гідності особи й охоплює право на тілесну автономію, право відмови від лікування, право контролювати власне тіло і захист від інвазійних тілесних оглядів або процедур без згоди; 3) просторова приватність, що пов'язана з правом особи на конфіденційність в її фізичному просторі, наприклад, удома, на роботі чи в інших приватних місцях і включає захист від несанкціонованого проникнення чи спостереження в таких приміщеннях; 4) комунікаційна приватність, яка передбачає захист комунікацій особи, включно з її листуванням, телефонними розмовами, електронними листами й іншими формами електронного зв'язку, від

¹ Case of *Peck v. the United Kingdom* (App. no. 44647/98), ECHR Fourth Section Judgment of 28 January 2003, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-60898> (дата звернення: 05.11.2024).

² Case of *Dudgeon v. the United Kingdom* (App. no. 7525/76), ECHR Judgment of 22 October 1981.

³ Відкаускас Д. Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод.

⁴ Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. С. 6.

перехоплення, стеження або несанкціонованого доступу. Б. Карнаух також виділяє окремим блоком конфіденційність прийняття рішень, що означає право особи робити самостійний вибір і приймати рішення без надмірного втручання чи примусу (зокрема, право на особистий, медичний, репродуктивний вибір, а також вибір способу життя без втручання держави чи суспільства)¹. Критерієм для такого групування виступає найбільш узагальнене уявлення про сфери, у яких реалізується суспільна активність людини².

ЄСПЛ дав широке визначення обсягу ст. 8 ЄКПЛ, навіть якщо певне право не перелічене в цій статті, однак із ремаркою про те, що все ж він не є безмежним³. Наприклад, у справі «Гілберг проти Швеції» (Gillberg v. Sweden, 2012)⁴ ЄСПЛ визначив, що на ст. 8 не можна посилались у випадку обвинувального вироку за професійні порушення, тому що таке правопорушення не мало жодного безпосереднього впливу й відношення до права на повагу приватного життя⁵. Водночас у справі «Янкаускас проти Литви (№2)» (Jankauskas v. Lithuania (№2), 2017) ЄСПЛ вирішив, що обмеження на реєстрацію як члена певного професійного об'єднання, яке певним чином може впливати на спроможність вибудовувати стосунки із зовнішнім світом, належить до сфери приватного життя⁶. Саме тому важливо-

¹ European Fundamental Values in the Digital Era : monograph / eds.: Yu. Razmetaeva, N. Filatova-Bilous ; European Union ; Jean Monnet Centre of Excellence «European Fundamental Values in Digital Era» ; Yaroslav Mudryi National Law University. Kharkiv : Pravo, 2024. P. 112.

² Софіюк Т. О. Прайвесі і концепція поколінь прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 257. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.46>.

³ Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право на повагу до приватного і сімейного життя / пер. з допов. О. Дроздова, О. Дроздової. Січ. 2018 р. С. 42. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf (дата звернення: 05.11.2024).

⁴ Case of Gillberg v. Sweden (App. no. 41723/06), ECHR Grand Chamber Judgment of 3 April 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110144> (дата звернення: 05.11.2024).

⁵ Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / за заг. ред. Т. С. Шевченко, І. Є. Розкладай. Київ : Вид. Москаленко О. М., 2014. С. 176.

⁶ Case of Jankauskas v. Lithuania (No. 2) (App. 50446/09), ECHR Fourth Section Judgment of 27 June 2017, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174617> (дата звернення: 05.11.2024).

го практичного значення набувають межі, які відокремлюють суспільне від приватного. Йдеться про встановлення *меж приватного життя*.

Логічно, що концептуальна розробленість і нормативна регламентованість прав людини є відповіддю на історичний досвід порушення людської свободи з боку держави та її органів. Приватне життя виступає відображенням історичної реальності, тому різні суспільства залежно від історичного розвитку, правової системи, державного устрою, соціально-економічних та інших чинників тлумачать його неоднаково. Крім того, І. Король із посиланням на інших дослідників указує на суб'єктивність категорії «приватне життя», на неповторність і своєрідність цього явища, оскільки кожна особа вкладає в нього свій індивідуальний зміст, який залежить, зокрема, від психологічних характеристик індивіда і є відображенням суверенного права суб'єкта на розпоряджання фактами, що його складають¹. Як слушно зазначає Б. Карнаух, приватність означає два типи свободи: свободу вирішувати, що робити зі своїм власним життям, і свободу вирішувати, що про це може знати громадськість².

З іншого боку, особа не може одночасно жити в суспільстві й перебувати в повній ізоляції від нього, тому необхідно враховувати й один із загальних принципів права, відповідно до якого свобода закінчується там, де починаються права інших осіб. Таким чином, приватне життя зберігає свою приватність допоки не стосується сфери суспільних (публічних) відносин. Виходить, що саме собою право на недоторканність приватного життя – дуальне, воно являє собою баланс інтересів й індивіда як носія відповідного природного права від народження, й держави через свою соціальну зумовленість, оскільки потреба в його захисті зникає за відсутності соціуму. Це пояснюється тим, що кожна конкретна особа сама визначає межі приватності: яку інформацію про себе і своє приватне життя вважати конфіденційною та які використовувати засоби захисту таких

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 24, 29.

² European Fundamental Values in the Digital Era / eds.: Yu. Razmetaeva, N. Filatova-Bilous. P. 110.

відомостей від чужого втручання. Водночас держава як регулятор суспільних відносин на конкретній території визначає ступінь суспільного проникнення в приватність індивіда і встановлює межі охорони останньої, але ступінь такого контролю продукують зміни, яких зазнають суспільні відносини на певному етапі їх розвитку. Саме так устанавлюються обсяг інформації, яка не може бути приватною, та випадки законного втручання в приватне життя, що мають легітимну мету, наприклад, захист інтересів національної безпеки, економічний добробут і забезпечення додержання прав людини, що визначені в чинному законодавстві України.

Важливе значення має і факт збереження особою відомостей про приватне життя, оскільки у випадку їх особистого розголошення та/або невжиття заходів їх схоронності останні не можуть підлягати охороні, зокрема й кримінально-правовій. На нашу думку, межі приватності на початковому етапі мають виходити з моральності й мінімальних знань про те, що собою являє конфіденційна інформація про особу та яким є її найзагальніший набір складових. Важливо не стільки те, які межі приватного життя встановила особа, а скільки розуміння третіми особами, що якщо особа не афішує певні аспекти свого життя, то така інформація є конфіденційною. Тому чітко окреслити такі межі вбачається неможливим, особа може лише забезпечувати схоронність певної інформації, яка стосується сфери власної приватності, і, відповідно, у разі розголошення такої інформації третіми особами може використати право як інструмент для відновлення справедливості та притягнення до відповідальності винних. У контексті цього принципово важливим є розуміння того, що закон охороняє та захищає не приватне життя, а його недоторканність, тому більшого значення набуває те, яку інформацію особа вважає відкритою для загального доступу, а яку – конфіденційною. Ураховуючи вищевикладене, варто підтримати думку про те, що межі приватного життя можна визначити «як сферу життєдіяльності винятково конкретної особи та інформацію про неї, що обмежена рамками законності, відсутністю законодавчих норм, які встановлюють обов'язковий спосіб поведінки у тій чи іншій ситуації, що виникають у цій сфері, та вжиттям

особою заходів щодо її охорони»¹. Запропонована модель характеризується можливістю індивіда звузити ці межі (добровільно ознайомити членів суспільства з певними фактами свого приватного життя) та неможливістю їх розширити (приховати від суспільства те, що останнє має право «знати» відповідно до законодавства).

Однак не для всіх представників соціуму обсяг права на приватність є однаковим. Так, буквальне тлумачення ч. 1 і 2 ст. 32 Конституції України вказує на існування, по-перше, меж приватного життя, по-друге, обмежень у такому праві для певних категорій осіб. Ідеться, зокрема, про осіб, які обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування². У своєму рішенні КСУ визначив, що належність інформації про фізичну особу до конфіденційної визначається в кожному конкретному випадку, а публічний характер органів і посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади й підтримку її авторитету в суспільстві, саме тому на таких суб'єктів накладаються додаткові правові обтяження³. Крім того, Закон України «Про інформацію» не відносить до конфіденційної інформацію про суб'єктів владних повноважень, але об'єктивно не вся інформація про таких осіб має бути оприлюднена на широкій загал. Ще одним важливим аспектом є те, що під дію таких обмежень потрапляють і члени сімей осіб, які обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, що прямо не визначено вказаною нормою Основного Закону України, але витікає з рішення КСУ №2-рп/2012 і профільного законодавства. Наприклад, відповідно до ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» ряд суб'єктів зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 26.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 №2-рп/2012, справа №1-9/2012.

³ Там само.

рік за формою, що визначається НАЗК. Відповідно до затвердженої форми декларації¹ особа має вказати інформацію про членів сім'ї, зокрема, паспортні дані, місце реєстрації, відомості про рухоме та нерухоме майно, цінні папери, корпоративні права, криптовалюту, дані про банківські рахунки, нематеріальні активи, коштовні подарунки тощо – персональні дані про особу, що не є суб'єктом владних повноважень, а отже, логічно, можуть бути віднесені законом до конфіденційної інформації. Рішення КСУ як судовий прецедент тлумачення доповнює змістом конституційну норму, що дає змогу застосовувати останню одноманітно, однак не створює нову норму, оскільки суд не наділений нормотворчими повноваженнями. Тому цікавим є питання законності й необхідності звуження меж приватності щодо таких суб'єктів.

Ще одним прикладом обмеження права особи на приватність є створення та ведення Єдиного електронного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів «Оберіг». Річ у тім, що наповнення цього реєстру відбувається інформацією з інших державних реєстрів, а також інформацією, що зібрана безпосередньо представниками ТЦК та СП, тобто персональними та службовими даними всього чоловічого населення віком від 18 до 60 років (із деякими виключеннями) й тих жінок, які відповідно до чинного законодавства є військовозобов'язаними чи знаходяться в резерві. Ідеться про паспортні й демографічні дані, відцифрований образ обличчя особи, дані про освіту, стан здоров'я, сімейний стан, батьківство, зайнятість тощо, а також дані про виконання військового обов'язку й військово-облікові ознаки. Профільний закон у ч. 2 ст. 6 визначає, що згода призовників, військовозобов'язаних і резервістів на оброблення їхніх персональних даних для цілей реєстру не потрібна², що по суті не порушує приписи Конституції України, адже має легі-

¹ Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : форма : затв. наказом Нац. агентства з питань запобігання корупції від 23.07.2021 № 449/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-21#n16> (дата звернення: 06.11.2024).

² Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Закон України від 16.03.2017 № 1951-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 18. Ст. 217.

тимну мету – інтереси національної безпеки, питання забезпечення яких особливо гостро стало з повномасштабним вторгненням та уведенням в країні правового режиму воєнного стану. З вищевикладеного випливає, що конституційно визначене право на недоторканність приватного життя не є загальним для всіх і має різні межі, оскільки в українському соціумі наявні щонайменше три категорії осіб, обсяг права на приватність яких обмежено: 1) особи, які обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування; 2) члени сімей цих осіб; 3) призовники, військовозобов'язані й резервісти. Припускаємо, що виокремлені категорії охоплюють більшість населення України. Тому нині однією з категорій, що посідає центральне місце в праві, є «state human rights obligations» або зобов'язання держави у сфері прав людини. Вони акумулюють у собі заборону на втручання державного апарату у сферу індивідуальної свободи, а також вимоги щодо поваги до прав людини, їх забезпечення, захисту та сприяння реалізації. Дослідниця в галузі кримінального права О. Сосніна зазначає, що термін «повага» тлумачиться одночасно як заборона на втручання держави і, відповідно, покладення на державу позитивного обов'язку щодо забезпечення поваги особистої сфери існування людини та її захисту від незаконного втручання з боку інших, чого держава може досягти за допомогою законодавства й інших засобів¹.

На основі вищевикладеного аналізу наукового доробку та законодавчих норм можна визначити й *істотні ознаки* права на недоторканність приватного життя: 1) суб'єктивність, оскільки право на приватність нерозривно пов'язане з індивідом (унікальною особистістю) і реалізацією ним власних потреб та інтересів; 2) перебування у виключному віданні конкретної особи, оскільки законодавство не встановлює його зміст і конкретні способи реалізації (диспозитивний метод регулювання), останні визначаються безпосередньо кожною конкретною особою; 3) об'ємність, яка випливає з практичної неможливості наведення вичерпного переліку відо-

¹ Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. С. 56.

мостей, які підлягають утаємниченню; 4) конфіденційність – наявність правомочностей на вжиття заходів зі схоронності таємниць приватного життя індивідом; 5) дуальність, адже особа реалізує своє природне право в межах, установлених нормами законодавства, й у спосіб, що не може порушувати права та свободи інших членів суспільства, а також легітимні інтереси держави; 6) динамічність – здатність права на недоторканність приватного життя набувати нових ознак, змісту, способів захисту та змінювати свої межі у відповідь на загальний історичний розвиток і розподіл життєдіяльності людей між публічною та приватною сферами.

Таким чином, конституційне право індивіда на недоторканність приватного життя в Україні характеризується відсутністю універсальної дефініції, вичерпного переліку його проявів, об'ємністю та динамічністю, одночасною суб'єктивністю та дуальністю, а також невідповідністю між загально гарантованим правом на приватність й особливостями його поширення щодо окремих категорій осіб (різницею меж недоторканності). Як узагальнююча категорія право на недоторканність приватного життя включає в себе інші права й саме собою є частиною інших конституційних прав. Відсутність універсальної дефініції, вичерпного переліку складових і чітко закріплених меж порушують принцип правової визначеності й негативно впливають як на правозастосовну діяльність, так і на наукові пошуки в межах кримінології, а також кримінального чи інших галузей права.

1.2. Правова охорона права на недоторканність приватного життя в Україні

У ході дослідження будь-якого явища правової дійсності неможливо оминати питання його правового регулювання, під яким у правовій доктрині прийнято вважати здійснюване громадянським суспільством і державою за допомогою системи правових засобів

упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорону й розвиток. Воно виступає різновидом соціального регулювання, що має державо-владний, системно-нормативний, конкретний та цілеспрямований характер і гарантує доведення норм права до їх виконання¹.

Що стосується національного законодавчого регулювання права на недоторканність приватного життя, то першочергово варто вести мову про норми, закріплені в ч. 1, 2 ст. 32 Конституції України, положення яких було згадано й проаналізовано в минулому підрозділі. Разом із тим можна стверджувати, що й інші аспекти права на приватність знайшли своє відображення в Основному Законі як окремі норми: право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), право на повагу до своєї гідності (ст. 28), право на свободу й особисту недоторканність (ст. 29), право на недоторканність житла (ст. 30), право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію (ст. 34), право на свободу світогляду й віросповідання (ст. 35) тощо. Усі вони деталізуються в законах і підзаконних актах українського законодавства, однак надважливу роль у всій системі посідають ті акти, які покликані охороняти їх реалізацію. Саме собою проголошення в ст. 3 Конституції України людини, її життя та здоров'я, честі й гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю, а також указівка у ст. 21 Основного Закону на невідчужуваність і непорушність прав людини, зумовлюють необхідність належної правової охорони права на недоторканність приватного життя, адже власне «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави»².

Охоронна функція права, на думку Ю. Крегула, зумовлена соціальним призначенням напряму правового впливу, націленого на охорону загальнозначущих, найголовніших суспільних відносин, їх недоторканність³, а отже, виступає основним покликом права. Як за-

¹ Скаун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспанда, 2006. С. 282.

² Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

³ Крегул Ю. І. Адміністративне право і процес : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. С. 51.

значає О. Скакун, призначення такої функції полягає в становленні й гарантуванні державою заходів юридичного захисту і юридичної відповідальності, порядку їх покладання і виконання, що має на меті витіснення шкідливих для суспільства відносин й охорону позитивних. На думку дослідниці, охоронний вплив здійснюється за допомогою спеціальних охоронних норм, а також регулятивних норм, що спрямовані на охорону суб'єктивних прав і забезпечення соціальної справедливості, та реалізується шляхом визначення заборон на вчинення протиправних діянь, установлення юридичних санкцій та їх подальше застосування до осіб, які вчини такі діяння¹. Отже, з урахуванням викладеного, у контексті досліджуваного нами питання доцільно говорити про існування чотирьох підвалін, на яких базується забезпечення недоторканності приватного життя в Україні: цивільно-правова, адміністративно-правова, кримінально-правова охорона, а також опосередкована охорона, що забезпечується нормами трудового законодавства. Розпочнемо їх розгляд саме з *цивільно-правової*.

Стаття 3 ЦК України одним із визначальних принципів цивільного права встановлює принцип «неприпустимості свавільного втручання у сферу особистого життя людини»², який, на думку В. Парасюка, «логічно передбачає створення в цивільному праві інституту охорони особистого життя»³. Як указує Н. Коробцова, під цивільно-правовою охороною особистих немайнових прав треба мати на увазі встановлену державою та законодавчо закріплену систему заходів і способів, яка забезпечує особі в межах суспільного буття реальну можливість розпоряджатися своїми особистими правами й відгороджувати своє приватне життя від незаконних втручань. Охорона права включає всі юридичні правила щодо певного блага й охоплює всю сукупність засобів, що забезпечують як розвиток цивільних правовідносин в їх непорушному стані, так і відновлення порушених або

¹ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). С. 263.

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №40–44. Ст. 356.

³ Парасюк В. М. Особисте життя як об'єкт цивільно-правових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №6. С. 139.

оспорюваних прав, зокрема і їх захист. Захист прав являє собою систему заходів, дія яких націлена на припинення протиправного посягання та усунення його наслідків, і здійснюється тоді, коли право вже порушене. Інакше кажучи, охорона є родовим поняттям, а захист – видовим способом охорони¹.

Право на недоторканність приватного життя є одним з особистих немайнових прав особи – суб'єктивним цивільним правом, яке належить кожній фізичній особі від народження або за законом, не має економічного змісту, тісно пов'язане з фізичною особою та належить їй довічно² – і, як визначає цивіліст Р. Стефанчук, є «вивільненим від виконання покладених на неї публічних функцій, а також надає можливість визначати межі та режим доступу до цієї приватності, дозволяти чи забороняти поширювати інформацію щодо неї»³. Аналіз книги другої ЦК України дає підстави стверджувати, що до особистих немайнових прав, які забезпечують реалізацію і охорону права на недоторканність приватного життя та загально-го права на приватність фізичної особи, належать: право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286); право на особисту недоторканність (ст. 289); право на сім'ю (ст. 291); право на ім'я (ст. 294), його зміну (ст. 295) і використання (ст. 296); право на повагу до гідності та честі (ст. 297); право на індивідуальність (ст. 300); право на особисте життя та його таємницю (ст. 301); право на особисті папери (ст. 303) та розпоряджання ними (ст. 304); право на таємницю кореспонденції (ст. 306); право на захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно, теле- й відеозйомок (ст. 307); право на охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях і в інших художніх творах (ст. 308); право на недоторканність житла (ст. 311).

У свою чергу ч. 1 ст. 275 ЦК України встановлюється право фізичної особи на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб, у тому числі й права на недо-

¹ Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2014. Т. 1. С. 262.

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV.

³ Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). С. 477.

торканність приватного життя, який може здійснюватися загальними, закріпленими в главі 3, а також спеціальними, визначеними в главі 20 ЦК України, способами. Загальними способами є: 1) право звернення до суду з позовом про визнання права, визнання правочину недійсним, припинення дії, яка порушує право, відновлення становища, яке існувало до порушення, примусове виконання обов'язку в натурі, зміна правовідношення, припинення правовідношення, відшкодування моральної (немайнової) шкоди, визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (ст. 16); 2) право на самозахист (ст. 19). Відповідно до ч. 2 ст. 275 ЦК України захист особистого немайнового права може здійснюватися також іншим способом відповідно до змісту цього права, способу його порушення та наслідків, що їх спричинило це порушення, тобто спеціальними засобами, якими є поновлення порушеного особистого немайнового права (ст. 276), спростування недостовірної інформації (ст. 277) і заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права (ст. 278). Крім цього, згідно зі ст. 280 ЦК України відшкодуванню підлягає майнова та/або моральна шкода, заподіяна фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права¹.

Разом із тим українське цивільне законодавство не містить такої важливої та вже розповсюдженої в межах ЄС правової конструкції, як право на забуття («right to be forgotten»). Правова доктрина й судова практика світу характеризуються відсутністю сталої дефініції цього поняття. Здебільшого його розуміння вкладається в тезу про право вимоги видалити (знищити) інформацію, що стосується особи². Найбільш спрощений механізм реалізації права на забуття на прикладі ЄС наводить А. Кодинець із посиланням на О. Громова: «Якщо громадянин ЄС виявить, що персональні дані про нього поширені на одному з інформаційних сервісів без його дозволу, і таке

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV.

² Славко А. С., Репін Д. А. Механізм реалізації та захисту права на забуття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 522. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/130>.

поширення має суттєвий негативний вплив на його приватне життя, особа може заповнити форму на видалення персональних даних. У разі виявлення порушення на задоволення вимоги заявника вживаються відповідні заходи, спрямовані на заборону показувати результати пошуку в інформаційній системі за запитом, які містять ім'я заявника. Якщо ж порушення не буде виявлено, заявник може оскаржити відповідне рішення до компетентних національних органів»¹. Таким чином, як указує Б. Карнаух, користуючися цим правом, особа може відновити певний ступінь контролю над своєю цифровою ідентичністю та пом'якшити потенційний негативний вплив застарілої, неточної чи нерелевантної інформації, що поширюється в мережі Інтернет, оскільки кожен повинен мати змогу вчитися на своїх помилках, розвиватися та реінтегруватися в суспільство, не будучи надмірно обтяженим минулими проступками². Як слушно й дещо літературно зазначають І. Спасибо-Фатєєва та Н. Філатова-Білоус, право бути забутим нагадує сповідь і відпущення гріхів у християнській культурі³.

Станом на сьогодні в Україні не було розглянуто жодного спору, що стосується права на забуття. Ураховуючи складнощі в реалізації захисту права на приватність в умовах існуючої досить тривалої судової процедури, у державі давно виникла потреба законодавчого закріплення визначеного способу відновлення порушеного права. Позитивним кроком можна вважати запропоноване членами робочої групи з розроблення проекту концепції оновлення ЦК України включення відповідного права до другої книги «Особисті немайнові права», а саме до параграфа 2.13 «Забезпечення цивільно-правового захис-

¹ Кодинець А. Право на забуття у системі інформаційних прав. *Право на забуття* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 31 ; Громовий О. Право на забуття. Чи маємо ми право на «друге Інтернет-життя»? *Liga.net*. 11.05.2020. URL: <https://blog.liga.net/user/ogromovyi/article/36859> (дата звернення: 08.11.2024).

² European Fundamental Values in the Digital Era / eds.: Yu. Razmetaeva, N. Filatova-Bilous. P. 105.

³ Спасибо-Фатєєва І. В., Філатова-Білоус Н. Ю. Критичний аналіз права на забуття з погляду економічного аналізу права. *Право на забуття* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 136.

ту права на персональні дані та посилення права на приватність»¹, однак розробок, які б містили конкретне визначення, зміст, межі й особливості захисту останнього поруч з іншими правами людини, на сьогодні немає, що негативно позначається на охороні права на приватність як такого.

Переходячи до розгляду *адміністративно-правової охорони* недоторканності приватного життя, варто зазначити, що теорія адміністративного права України характеризується відсутністю загальновизнаного підходу до змісту й поняття адміністративно-правової охорони як провідної категорії адміністративного права. Науковець О. Правоторова пропонує таке визначення: «Адміністративно-правова охорона – інститут адміністративного права, який складається з однорідних норм адміністративного права, правовий вплив яких спрямовано на попередження правопорушень (профілактика злочинів) та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що здійснюються публічною адміністрацією на основі визначених засад і за допомогою адміністративно-го інструментарію»².

На нашу думку, розгляд питання адміністративно-правової охорони логічно передусе дослідженню питання кримінально-правової охорони. Це випливає з ч. 2 ст. 9 КУпАП, відповідно до якої «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності»³, оскільки в межах адміністративної відповідальності йдеться саме про суспільно шкідливі⁴, а не суспільно небезпечні діяння. Тож рухаємося в цьому напрямку.

¹ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видав. дім «АртЕк», 2020. С. 17–18.

² Правоторова О. М. Поняття та зміст адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 156. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/42>.

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.11.2024).

⁴ Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 175.

Отже, у червні 2011 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних»¹ КУпАП доповнено статтею 188-39 «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних», яка в подальшому зазнала редагування відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних»² від 3 липня 2013 р.

Для встановлення всіх важливих аспектів адміністративно-правової охорони недоторканності приватного життя, які регламентовані ст. 188-39 КУпАП, необхідно окреслити юридично значущі ознаки, які характеризують діяння як правопорушення, – ознаки його складу. Загальновідомо, що склад адміністративного правопорушення – це сукупність найбільш загальних, типових ознак окремих адміністративних правопорушень, необхідних і достатніх для притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності. Також загальновідомо, що він складається з таких елементів: 1) об'єкт адміністративного правопорушення; 2) об'єктивна сторона адміністративного правопорушення; 3) суб'єкт адміністративного правопорушення; 4) суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення.

Не вдаючись до детального розгляду самого складу правопорушення, визначимо, що об'єктом є суспільні відносини у сфері захисту персональних даних (дефініція поняття буде деталізована далі). Об'єктивна сторона характеризується наявністю трьох альтернативних діянь, таких як: 1) неповідомлення або несвочасне повідомлення Уповноваженого ВРУ з прав людини про оброблення персональних даних або про зміну відомостей, які підлягають повідомленню згідно із законом, повідомлення неповних чи недостовірних відомостей; 2) невиконання законних вимог (приписів) Уповно-

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних : Закон України від 02.06.2011 № 3454-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 50. Ст. 549.

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних : Закон України від 03.07.2013 № 383-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 14. Ст. 252.

важеного ВРУ з прав людини або визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини щодо запобігання або усунення порушень законодавства про захист персональних даних; 3) недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав суб'єкта персональних даних. Правопорушення за складом є формальним, тобто вважається вчиненим тоді, коли виконано діяння, незалежно від наслідків. Суб'єктами правопорушення можуть бути як фізичні особи (загальний), так і посадові особи підприємств, установ та організацій, фізичні особи-підприємці (спеціальний). Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини як форми умислу, так і у формі необережності¹. Проте варто наголосити, що нині чинні положення ст. 188-39 КУпАП необґрунтовано обмежують відповідальність у зазначеній сфері лише порушеннями вимог закону щодо державної реєстрації баз персональних даних та їх використання. По суті, виникає ситуація, що майже всі діяння, пов'язані з порушенням недоторканності приватного життя, підпадають під охорону закону про кримінальну відповідальність, а адміністративно-правова охорона є звуженою. Науковцями висловлюється думка, що коментована стаття має зазнати редагування і, серед іншого, передбачати відповідальність «за порушення встановленого порядку збирання, реєстрації, накопичення зберігання, адаптування зміни, використання, поширення, знеособлення, знищення інформації про громадян»².

Притягнення особи, зокрема службової, до адміністративної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя, що в межах чинного адміністративного законодавства України звужується до відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних, можливе одночасно з притягненням особи й до дисциплінарної відповідальності, що не суперечить

¹ Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2020. С. 520.

² Червякова О. В. Закон України «Про захист персональних даних»: проблеми та шляхи вдосконалення. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 122. С. 104.

положенням ст. 61 Конституції України: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»¹. Таким чином, право на недоторканність приватного життя опосередковано охороняється й *нормами трудового законодавства*.

Указаний вище вид охорони забезпечується наявністю певних обов'язків працівників, які відповідно до своїх трудових функцій мають доступ до персональних даних третіх осіб, і можливістю вжиття різних заходів дисциплінарного впливу у відповідь на порушення ними таких обов'язків. Як уже було вказано вище, йдеться про дисциплінарну відповідальність, яка є видом юридичної відповідальності й полягає в обов'язку працівника, який учинив дисциплінарний проступок, відповідати за свої протиправні дії в межах стягнень, установлених трудовим законодавством².

Підставою для дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок, найпростіше розуміння якого вкладається в тезу: «...винне невиконання чи неналежне виконання працівником своїх трудових обов'язків»³. Його елементами виступають: 1) об'єкт, тобто дисципліна праці, внутрішній трудовий розпорядок; 2) об'єктивна сторона, яка виражається в невиконанні або неналежному виконанні працівником трудових обов'язків; 3) суб'єкт – особа, яка перебуває в трудових правовідносинах із конкретним підприємством, установою чи організацією; 4) суб'єктивна сторона – вина у формі наміру або необережності. У разі відсутності хоча б одного з елементів діяння не може визнаватися дисциплінарним проступком⁴.

Оминаючи поглиблений розгляд інституту дисциплінарної відповідальності з точки зору теорії трудового права, одразу перейдемо до наведення одного з прикладів охорони права на недоторканність

¹ Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

² Трудове право України : навч. посіб. / за ред. В. О. Кучера. Львів : ЛьвДУВС, 2017. С. 364.

³ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.07.2020, справа № 554/9493/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР)*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90591458> (дата звернення: 06.11.2024).

⁴ Трудове право України / за ред. В. О. Кучера. С. 364.

приватного життя нормами трудового законодавства. Для подальшого розуміння та логічного викладу інформації варто зазначити, що трудові обов'язки можуть бути покладені на особу законодавством (загальним чи спеціальним), колективним договором, правилами внутрішнього трудового розпорядку, трудовим договором чи контрактом. Отже, виходячи з цього, дисциплінарна відповідальність може бути загальною, тобто такою, що настає на підставі норм КЗпП України чи правил внутрішнього трудового розпорядку, а також спеціальною, тобто регламентованою спеціальними законами чи порядками, тому визначення дисциплінарного проступку також зустрічається і в спеціальному законодавстві. Одним із таких прикладів є група нормативно-правових актів, що регламентує проходження державної служби в Україні. Дисциплінарну відповідальність для цієї категорії службовців одночасно передбачено нормами як трудового, так й адміністративного права.

Профільний закон, а саме Закон України «Про державну службу», у ст. 65 установлює, що дисциплінарним проступком є «проти-правна винна дія або бездіяльність чи прийняття рішення, що полягає у невиконанні або неналежному виконанні державним службовцем своїх посадових обов'язків та інших вимог, встановлених цим Законом та іншими нормативно-правовими актами, за яке до нього може бути застосоване дисциплінарне стягнення»¹. Зокрема, порушення правил етичної поведінки державних службовців також визнається дисциплінарним проступком, про що говорить п. 2 ч. 2 ст. 65 цього ж закону. Відповідно до Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування державний службовець зобов'язаний діяти добросовісно, зокрема, «не розголошувати інформацію, що стала йому (їй) відома у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, зокрема персональні дані фізичних осіб, конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, режим якої встановлено Законами України «Про державну таємницю», «Про інформацію», «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації», крім випадків,

¹ Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №4. Ст. 43.

установлених законом»¹. За недотримання такого обов'язку можливе притягнення до одного з видів дисциплінарної відповідальності, передбачених ст. 66 аналізованого закону: зауваження, догана, попередження про неповну службу відповідність або ж звільнення з посади державної служби. Найчастіше за порушення правил етичної поведінки державний службовець попереджається про неповну службу відповідність.

У межах самого Закону України «Про державну службу» варто звернути увагу на п. 12 ч. 1 ст. 8, де вказується на обов'язок державного службовця зберігати державну таємницю та персональні дані осіб, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням посадових обов'язків, а також іншу інформацію, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню². Ще один спеціальний нормативно-правовий акт, а саме Закон України «Про запобігання корупції», у ст. 43 вказує на те, що службовці не розголошують і не використовують в інший спосіб конфіденційну й іншу інформацію з обмеженим доступом, що стала їм відома у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень і професійних обов'язків, крім випадків, установлених законом³.

Цікаво те, що чимало державних службовців несуть дисциплінарну відповідальність не тільки за дисциплінарні проступки, пов'язані з невиконанням чи неналежним виконанням покладених на них трудових обов'язків, а й за перевищення своїх повноважень, тобто дії, які явно виходять за межі наданих такій особі прав або повноважень, що також може торкатися приватного життя третіх осіб.

Наведений вище приклад вдало підкреслює наявність опосередкованої правової охорони права на недоторканність приватного життя нормами трудового законодавства, що більшою мірою виражається в превенції серед працівників чи службовців певних сфер

¹ Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 05.08.2016 № 158 : ред. від 11.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16> (дата звернення: 25.11.2024).

² Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII.

³ Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

не порушувати недоторканність приватного життя третіх осіб. Про особливості й надоліки трудового законодавства, а саме етичних правил, для деяких категорій працівників і службовців трохи більше йтиметься в підрозділі 3.2 цієї монографії.

Оскільки держава має створити такі законодавчі механізми реалізації прав людини, підґрунтям яких були б реальні гарантії їх охорони, а їх важливу складову становить і *кримінально-правова охорона*, зокрема й права на приватність, у чинному КК України наявна ціла низка норм, що передбачають відповідальність за порушення останнього. Порівняно з радянською кримінально-правовою доктриною та законодавством того часу можна стверджувати, що чинний КК України розширив коло складів кримінальних правопорушень, що посягають на приватність і закріпив абсолютно новий склад, передбачений диспозицією ст. 182 («Порушення недоторканності приватного життя»).

У радянський і пострадянський періоди законодавство про охорону й захист приватного життя громадян не отримувало належного розвитку у зв'язку з ідеологічними штампами про пріоритет класових і суспільних інтересів над інтересами особистості. О. Сосніна акцентує увагу на фактичному зникненні таких суб'єктивних (конституційних особистих) прав людини, як право на недоторканність приватного життя, на особисту й сімейну таємницю, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції тощо¹. Недоторканність приватного життя не існувала як правовий феномен, тому не охоронялася нормами й інших галузей права, хоча елементи охорони і захисту приватності все ж простежувалися. КК УРСР 1960 р. передбачав окрему главу Особливої частини «Злочини проти політичних і трудових прав громадян» (у 1999 р. назву було змінено на «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»), до складу якої, серед іншого, входили й такі діяння, як «Порушення недоторканності житла громадян» (ст. 130), «Порушення таємниці листування» (ст. 131, з 1983 р. мала назву «Порушення таємниці листування, телефонних

¹ Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. С. 46.

розмов, телеграфних та інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку»), «Перешкоджання відправленню релігійних обрядів» (ст. 139), які умовно можна було віднести до діянь, спрямованих на порушення недоторканності приватного життя. Глава III «Злочини проти життя, здоров'я, волі і гідності особи» КК УРСР 1960 р. містила й інші норми, що регулювали охорону приватного життя громадян. Наприклад, диспозиції ст. 125 і 126 передбачали відповідальність за наклеп й образу, що посягають на честь і гідність людини «як невід'ємні особисті цінності, пов'язані з оцінкою особи суспільством та почуттям самою особою своєї суспільної значущості»¹. У 1970 р. КК було доповнено ст. 115-1 «Розголошення таємниці усиновлення» з метою захисту сім'ї і неповнолітніх, у 1991 р. – ст. 108-4, яка встановлювала відповідальність за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на зараження вірусом імунодефіциту людини та його результатів. Однак, незважаючи на те що в Конституції УРСР 1978 р. було проголошено норми, спрямовані на охорону недоторканності приватного життя (свободу совісті, недоторканність житла тощо), окремої статті в КК УРСР не було, оскільки право на приватність не розглядали як окремий багатоаспектний феномен. Крім того, характерним для кримінального законодавства цього періоду було існування поряд із нормами, що покликані охороняти, й таких, що прямо порушували приватність. Прикладом останньої може бути ст. 122 КК УРСР 1960 р., яка передбачала відповідальність за мужолозтво – статеві зносини чоловіка з чоловіком², що вказує на пряме порушення недоторканності приватного життя, оскільки така інформація належить до сфери приватного життя та є конфіденційною.

За роки існування чинного КК України ст. 182 зазнала редагування двічі. У первозданному вигляді диспозиція статті, що на той час мала лише одну частину, установлювала відповідальність за «незаконне збирання, зберігання, використання або поширення

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред.: В. Ф. Бойко та ін. 6-те вид., допов. Київ : А.С.К., 2000. С. 481.

² Кримінальне законодавство України XIX–XXI століть : зб. нормат.-прав. актів : у 6 т. / за ред. П. С. Березіна, О. В. Коротюк. Київ : ОВК, 2020. Т. VI. С. 321.

конфіденційної інформації про особу без її згоди, або поширення такої інформації у публічному виступі, творі, що публічно демонструється, чи в засобах масової інформації»¹. Правовою підставою першого редагування слугував Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних» від 2 червня 2011 р.² Основний склад злочину законодавцем було викладено іншим формулюванням: «незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього Кодексу», саму статтю доповнено ч. 2, яка встановлює дві кваліфікуючі ознаки (учинення повторно або заподіяння істотної шкоди), а також приміткою, що розкривала поняття «істотна шкода» для цілей цієї статті. Друге редагування ст. 182 КК України відбулося на підставі Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» від 17 жовтня 2019 р. – примітку статті доповнено новим абзацом: «Публічне, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання, професійні спілки, повідомлення особою інформації про вчинення кримінального або іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог закону, не є діями, передбаченими цією статтею, і не тягне за собою кримінальну відповідальність»³. Крім того, варто враховувати й той факт, що 28 березня 2024 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань»⁴, яким унесено зміни до санкції ко-

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.11.2024).

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних : Закон України від 02.06.2011 № 3454-VI.

³ Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції : Закон України від 17.10.2019 № 198-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 50. Ст. 356.

⁴ Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів криміналь-

ментованої статті, а саме арешт замінено на пробаційний нагляд з іншою тривалістю.

Для того аби будь-яке суспільно небезпечне діяння, яке вчиняється в реальному житті, набуло статусу кримінального правопорушення, необхідно, щоб діяння цього виду були визначені законодавцем як кримінально протиправні. Відповідно до положень ч. 1 ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим кодексом. Склад злочину / проступку є правовою моделлю¹ та являє собою «сукупність встановлених у законі про кримінальну відповідальність юридичних ознак (об'єктивних та суб'єктивних), які визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як злочинне»². У кожному складі кримінального правопорушення прийнято виділяти його елементи: об'єкт, об'єктивну сторону (їх сукупність називають об'єктивними ознаками складу), суб'єкта й суб'єктивну сторону (вони в сукупності іменуються суб'єктивними ознаками складу кримінального правопорушення). Не вдаючись до поглибленого аналізу складу, закладеного в зміст ст. 182 КК України, розглянемо найбільш важливі для нашого дослідження його елементи – об'єкт, предмет, потерпілу особу, вид складу й суб'єкт.

Ю. Дем'яненко наголошує на тому, що для доктрини кримінального права характерні «розходження у розумінні та визначеннях об'єкта злочину, передбаченого ст. 182 КК України»³. Найпоширенішими формулюваннями об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, що висловлюються в науковій літературі, є: охоронювані законом про кримінальну відповідальність

них покарань : Закон України від 23.08.2023 №3342-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №92. Ст. 356.

¹ Борисов В. І. Склад злочину як правова модель. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 255.

² Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. Т. 1. С. 100.

³ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. С. 11.

суспільні відносини у сфері охорони особистого й сімейного життя, у тому числі й особистої і сімейної таємниці (К. Голдзіцький)¹; право громадянина на недоторканність приватного життя, особисту й сімейну таємницю (Д. Кондратов, М. Мельник)²; право особи на повагу її приватного життя (М. Гнетнев, О. Готін, М. Мазур)³; суспільні відносини, що забезпечують недоторканність приватного життя (І. Зінченко)⁴. Усі вони дають уявлення про об'єкт, виходячи з назви ст. 182 КК України. Дослідниця ж констатує, що «назва статті не може мати більшого значення, ніж її диспозиція, та не може обмежувати її зміст», оскільки досліджувана норма кореспондує конституційній нормі, що має вищу юридичну силу. Вона пропонує вважати основним безпосереднім об'єктом – «право власності на конфіденційну інформацію про фізичну особу», додатковим обов'язковим – «право фізичної особи на збереження у таємниці обставин свого особистого життя», а додатковими факультативними – «право на невтручання в особисте життя або на його недоторканність»⁵, тобто визначати об'єкти посягань, виходячи з диспозиції ст. 182 КК України.

Щодо предмета розглядуваного кримінального правопорушення, то думка науковців є одноставною – це конфіденційна інформація про особу⁶, оскільки саме з нею вчинюється кожна із зазначених

¹ Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. В. К. Грищука, О. М. Омельчука. Хмельницький : ХУУП, 2016. С. 175.

² Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Право, 2020. С. 173 ; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2019. С. 564.

³ Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2013. С. 188.

⁴ Зінченко І. О. Кримінальні правопорушення проти інших особистих прав і свобод людини і громадянина. *Кримінальне право України. Особлива частина* : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. § 5 розд. VI. С. 168–169.

⁵ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. С. 28–29.

⁶ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. С. 31 ; Кримінальне право України. Особлива частина / за ред. В. К. Грищука, О. М. Омельчука. С. 175 ; Кримінальне право України. Особлива частина / за заг. ред. О. М. Литвинова. С. 173 ; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. С. 564 ;

у ст. 182 незаконних дій. Варто наголосити на тому, що дефініції понять «інформація» та «конфіденційна інформація», які б використовувалися для цілей цієї статті, відсутні в КК України, тому виникає необхідність звернення до інших нормативно-правових актів, що говорить про бланкетність диспозиції. Відповідно до Закону України «Про інформацію» «інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»¹. Ідентичним є визначення і в ст. 200 ЦК України². Крім того, зазначений закон у ч. 1 ст. 11 містить окреме визначення поняття «інформація про фізичну особу», під якою розуміють «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована»³. Характерно, що законодавець ототожнює поняття «інформація про фізичну особу» й «персональні дані», що впливає з визначення поняття «персональні дані», наведеного в абз. 10 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних»: персональними даними є «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована»⁴. Варто акцентувати увагу, що інформація про фізичну особу, серед іншого, може мати обмежений доступ, тобто бути конфіденційною. Відповідно до ч. 2 ст. 21 Закону України «Про інформацію»: «Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень». Вона може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом⁵.

Кримінальне право (Особлива частина) / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменсько-го. С. 188 ; Зінченко І. О. Кримінальні правопорушення проти інших особистих прав і свобод людини і громадянина. С. 164.

¹ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 №2657-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №48. Ст. 650.

² Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-ІV.

³ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 №2657-ХІІ.

⁴ Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 №2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №34. Ст. 481.

⁵ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 №2657-ХІІ.

Схоже визначення міститься і в ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації»¹. Частина 2 ст. 11 Закону України «Про інформацію» визначає, що до конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адресу, дату й місце народження², і цей перелік не є вичерпним. У 1997 р. КСУ висловив думку, що до конфіденційної інформації, зокрема, належать свідчення про особу: освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані³.

Аналізуючи положення Закону України «Про захист персональних даних», який регулює правові відносини, пов'язані із захистом й обробленням персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини й громадянина, зокрема права на невтручання в приватне життя, у зв'язку з обробленням персональних даних, можна зробити висновок про відсутність переліку персональних даних, що є об'єктом охорони акта, а ч. 2 ст. 5 передбачає, що персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою⁴. У роз'ясненні Міністерства юстиції України «Деякі питання практичного застосування Закону України “Про захист персональних даних”» від 21 грудня 2011 р. визначено, що законодавством України не встановлено й не може бути встановлено чіткого переліку відомостей про фізичну особу, які є персональними даними, задля можливості застосування положень цього закону до різноманітних ситуацій, у тому числі при обробленні персональних даних в інформаційних (автоматизованих) базах і картотеках персональних даних, що можуть виникнути в майбутньому, у зв'язку зі зміною в технологічній, соціальній, економічній та ін-

¹ Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 №2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №32. Ст. 314.

² Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 №2657-XII.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 №5-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97> (дата звернення: 08.11.2024).

⁴ Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 №2297-VI.

ших сферах суспільного життя¹. Однак більш конкретизований перелік персональних даних знаходимо в ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення»², він не є вичерпним, має лише орієнтовний характер для розуміння категорії та включає: склад і родинні стосунки членів домогосподарства; стать; вік; дату й місце народження; сімейний стан; етнічне походження; мовні ознаки; громадянство; освіту; джерела засобів існування; зайнятість; міграційну активність; житлові умови. Отже, орієнтовні переліки, визначені законами, перетинаються. Крім того, детальну регламентацію переліку персональних даних особи містять Закони України «Про Державний реєстр виборців»³ та «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»⁴. На думку КСУ, інформація про особисте й сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адресу, дату й місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові й немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема із членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються в побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому й інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка обіймає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування⁵. Як зазначає А. Кардаш, КСУ фактично визнав тотожними

¹ Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних»: роз'яснення М-ва юстиції України від 21.12.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0076323-11> (дата звернення: 08.11.2024).

² Про Всеукраїнський перепис населення: Закон України від 19.10.2000 № 2058-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 51–52. Ст. 446.

³ Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 № 698-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. Ст. 282.

⁴ Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 51. Ст. 716.

⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 № 2-рп/2012, справа № 1-9/2012.

терміни «конфіденційна інформація про особу», «інформація про особисте і сімейне життя», «персональні дані»¹. Однак більшість науковців, як і сама дослідниця, не підтримує таке тлумачення, зазначаючи, що ці поняття не є ідентичними за своїм обсягом (С. Єсімов, О. Дмитренко, І. Романюк)², із чим погоджуємося і ми.

Таким чином, предметом кримінального правопорушення в межах складу, передбаченого ст. 182 КК України, є лише та частина персональних даних про особу, яка визнана конфіденційною інформацією або самою особою, або нормами законодавства. Аналіз указаних вище нормативно-правових актів доводить, що абсолютна більшість персональних даних становить конфіденційну інформацію. Важливо уточнити й той факт, що в межах конфіденційної інформації виділяють і так звані «чутливі» (інколи в літературі зустрічається їх позначення і як «вразливі»³) персональні дані, під якими розуміють такі відомості про особу, розголошення, викрадення, продаж чи інші незаконні дії щодо яких спричиняють негативні наслідки для особи і які вимагають посиленого режиму конфіденційності й особливих вимог передачі між відповідними суб'єктами⁴. Отже, оброблення таких персональних даних повинне відбуватися виключно в разі виняткової необхідності із забезпеченням вищих стандартів їх захисту. Найчастіше до них відносять відомості про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання,

¹ Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.02. Харків, 2019. С. 39.

² Єсімов С. С. Захист персональних даних у контексті розвитку динамічних інформаційних систем. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 202–203 ; Дмитренко О. А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2010. С. 29 ; Романюк І. І. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. С. 38.

³ Серета О. Г., Красюк Т. В. Деякі питання спеціального режиму захисту вразливих персональних даних працівника. *Дніпровський науковий часопис публічного права, психології, права*. 2023. Вип. 1. С. 144–149. DOI: <https://doi.org/10.51547/prp.dp.ua/2023.1.25>.

⁴ Литвиненко А. А. До питання визначення та нормативного змісту «чутливих» персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 2. С. 170. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.2.27>.

членство в політичних партіях і професійних спілках, засудження до кримінального покарання, а також дані, що стосуються здоров'я, статевого життя, біометричних або генетичних даних¹, інформацію про національність, місцеперебування та/або шляхи пересування особи, факти притягнення до адміністративної відповідальності, застосування щодо особи заходів у межах досудового розслідування та заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», учинення щодо особи тих чи інших видів насильства й відеозаписи з камер спостереження, які, наприклад, установлені в ізоляторах тимчасового тримання². В основу їх виділення покладено те, що вказані категорії персональних даних відображають інформацію щодо ознак, які можуть стати підставою для дискримінації особи – суб'єкта персональних даних.

Крім того, на нашу думку, слід наголосити, що йдеться лише про збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді дані. Такий висновок випливає з буквального тлумачення дефініції поняття «інформація», що запропоноване чинним законодавством України³. Річ у тім, що інформація як предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, має стосуватися саме реальних, а не вигаданих фактів приватного життя конкретної особи, яка або вже відома, або яку можна ідентифікувати. Установити правдивість такої інформації можна виключно на підставі матеріальних та/або електронних носіїв даних. Розповсюдження ж неправдивих, вигаданих фактів про життя потерпілої особи, скоріше, варто вважати цькуванням, аніж порушенням права на недоторканність приватного життя. Саме тому предметом кримінального

¹ Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI.

² Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних : наказ Уповноваженого Верхов. Ради України з прав людини від 08.01.2014 № 1/02-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14 (дата звернення: 25.11.2024) ; Серета О. Г., Красюк Т. В. Деякі питання спеціального режиму захисту вразливих персональних даних працівника. С. 147 ; Гуржій Т. О., Петрицький А. Л. Правовий захист персональних даних : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. С. 69.

³ Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII ; Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.

правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, не можуть бути відомості, які не зафіксовані на окремому матеріальному носіїві та знаходяться лише в пам'яті особи.

Поряд із предметом кримінального правопорушення самостійною факультативною ознакою його складу, яка існує поряд з об'єктом і в сукупності з ним (а також предметом злочину) може утворювати самостійний елемент складу кримінального правопорушення, є потерпіла особа. КК України не розкриває поняття потерпілої від кримінального правопорушення особи, однак у правовій доктрині розповсюдженим є таке визначення: «Потерпілий від злочину – соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), благу, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною кримінального закону, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої»¹. Говорячи про ст. 182 КК України, варто констатувати, що більшість навчальної літератури, науково-практичних коментарів, дисертаційних досліджень і монографій не розглядає окремо потерпілу особу, однак доцільно визначити, що це будь-яка особа, щодо якої збиралася, використовувалася або поширювалася конфіденційна інформація². Варто наголосити, що йдеться виключно про фізичну особу, оскільки недоторканність приватного життя притаманна лише індивіду.

За ч. 1 ст. 182 КК України кримінальне правопорушення має формальний склад і вважається закінченим із моменту вчинення хоча б однієї із зазначених дій. Однак, як визначає О. Сосніна, відсутність наслідків у складі не означає їх фактичну відсутність. Це пояснюється тим, що діяння, передбачені диспозицією ст. 182 КК України, у будь-якому випадку порушують конституційне право фізичної особи на конфіденційну інформацію, завдаючи їй певної шкоди. За ч. 2 ст. 182 КК України кримінальне правопорушення має матеріальний склад і вважається закінченим із моменту настання наслідків у ви-

¹ Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. Б. І. Борисова. Харків : Право, 2006. С. 60.

² Зінченко І. О. Кримінальні правопорушення проти інших особистих прав і свобод людини і громадянина. С. 169.

гляді заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи. Про наслідки більш детально йтиметься в підрозділі 2.3 монографії.

Суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, загальний, – такий, що характеризується сукупністю ознак, визначених ч. 1 ст. 18 КК України, – фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (у цьому складі – 16 років)¹, оскільки в диспозиції прямих указівок на спеціальні ознаки не передбачено й зі змісту тексту диспозиції статті не випливає. Однак Ю. Дем'яненко зазначає, що «суб'єктом кримінального правопорушення можуть бути як особи, які не мають жодних прав щодо інформації про особу, так і ті, що мають певні права щодо її збирання, зберігання, використання чи поширення»².

Для чинного КК України, як і для його попередника, характерним є те, що окремі склади кримінальних правопорушень, що посягають на той чи інший аспект приватності, містяться і в інших статтях та інших розділах Особливої частини, що підкреслює загальний характер ст. 182 КК України порівнянно з останніми. Вбачається слушним розглядати право на недоторканність приватного життя як суміжне право з іншими правами: недоторканність сімейного життя, недоторканність житла, недоторканність кореспонденції тощо. В. Сьєрогін, звертаючися до цього аспекту, наголошує, що «перелічені права можна розглядати і як примикаючі до права на недоторканність приватного життя елементи, і як самостійні права»³.

Вищеокреслений стан речей дає підстави стверджувати, що причина мізерної кількості облікованих кримінальних проваджень за фактом учинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, криється, зокрема, в існуванні спеціальних норм (наприклад, ст. 132, 145, 162, 163, 168 КК України), яким надається перевага при кваліфікації діянь, оскільки під час кримінально-

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III.

² Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. С. 197.

³ Сьєрогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4 (63). С. 95.

правової кваліфікації доцільно використовувати загальноприйняте правило подолання реальної конкуренції: діяння повинно кваліфікуватися за спеціальною нормою¹. Про це більш детально йтиметься в підрозділі 2.1 монографії. На цьому ж етапі варто акцентувати увагу на тому, що на відміну від синонімії груп понять «приватне життя» та «приватність», «право на недоторканність приватного життя» та «право на приватність», про що йшлося в підрозділі 1.1 монографії, такі поняття, як «порушення недоторканності приватного життя» та «порушення проти приватності» в українській правовій дійсності не є синонімами, що впливає з аналізу чинного закону про кримінальну відповідальність. Їх співвідношення відображається як часткове й загальне відповідно: порушення проти приватності об'єднують у собі як загальну, так і окреслені вище спеціальні норми КК України, що створює певну плутанину.

Крім того, право на недоторканність приватного життя може порушуватися під час учинення іншого протиправного посягання або за допомогою іншого суспільно небезпечного діяння, що має свої особливості кваліфікації, які, на жаль, не розроблені ні в межах правової доктрини, ні в межах судової практики. Такий стан негативно впливає на забезпечення повноцінного захисту потерпілої особи й відновлення її порушених прав повною мірою.

Не можемо оминати увагою те, що наразі в Україні розробляється проєкт нового КК України (далі – Проєкт)², який у майбутньому має змінити чинний КК України і його звичну для нас, але вже застарілу порівняно із законодавством провідних країн світу, дихотомію «злочин – покарання». Проєкт цікавий тим, що містить сучасні наукові погляди провідних українських науковців на проблемні аспек-

¹ Присяжнюк І. Розголошення тасмниці усиновлення (удочеріння) та порушення права на недоторканність приватного життя: проблеми співвідношення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 5. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2017/prysyaznuk.pdf> (дата звернення: 04.08.2021).

² Кримінальний кодекс України : контрол. текст проєкту (станом на 02.04.2025). *Новий Кримінальний Кодекс* : вебсайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

ти кримінально-правового регулювання, зокрема щодо порушення недоторканності приватного життя. Робоча група дійшла висновку, що книга четверта нового КК України буде містити окремий розділ, присвячений регулюванню сфери приватності, – 4.7 «Кримінальні правопорушення проти приватності людини». У нього науковці включили три склади злочинів: 4.7.3 «Порушення недоторканності житла або іншого володіння», 4.7.4 «Порушення таємниці кореспонденції», 4.7.5 «Розголошення інформації про стан здоров'я та лікарської таємниці»; а також п'ять складів провин: 4.7.6 «Дії щодо інформації про особисте чи сімейне життя», 4.7.7 «Знищення чи приховування конфіденційної інформації щодо людини», 4.7.8 «Незаконне використання чужого цифрового образу», 4.7.9 «Незаконне обмеження інформаційних прав людини», 4.7.10 «Порушення вимог щодо презумпції невинуватості».

У цілому підтримуємо думку розробників Проекту щодо необхідності вирізнення окремої глави в КК України щодо кримінальних правопорушень проти приватності¹, адже вони володіють спільним видовим об'єктом. У той самий час не погоджуємося з деякими складами кримінальних правопорушень та їх розподілом між блоками злочинів і провин, але їх аналіз не є завданням нашого дослідження.

Підсумовуючи, варто зазначити, що забезпечення недоторканності приватного життя базується на цивільно-правовій, адміністративно-правовій, кримінально-правовій охороні й опосередкованій охороні нормами трудового законодавства конфіденційної інформації про особу. З одного боку, позитивно вважається законодавчо встановлена можливість охорони й захисту права на приватність у площинах різних галузей права чи навіть в їх сукупності. З іншого боку, кожна із зазначених галузей має свої недоліки, зокрема, відсутність законодавчо закріпленого права на забуття в межах цивільно-правового захисту; звуження змісту адміністративно-правової охорони виключно порушеннями вимог законодавства щодо державної

¹ Стрельцов Є. Кримінальні правопорушення проти приватності людини. *Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення* : монографія / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2024. Підрозд. 4.7 розд. 4. С. 214–216.

реєстрації баз персональних даних і їх використання, що не відповідає вимогам сучасності; відсутність сталої позиції щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти приватності з урахуванням наявності загального та спеціального складів, а також у сукупності з іншими злочинними посяганнями тощо.

1.3. Стан наукового розроблення проблеми порушення недоторканності приватного життя

Теорія та практика свідчать, що ґрунтовний аналіз наукового дообку вчених на різних етапах розвитку людства виступає головною умовою будь-якого наукового дослідження. Виходячи з цього, покращення теоретичного забезпечення запобігання та протидії порушенням недоторканності приватного життя неможливе без урахування аналізу стану його наукового розроблення. У процесі такої діяльності створюється теоретичне підґрунтя майбутнього дослідження, виокремлюються як найвагоміші здобутки наукової спільноти, так і проблемні аспекти, що залишилися поза межами дослідження.

На думку дослідниці Я. Морозової, генезис наукових праць у сфері юридичної науки здебільшого здійснюється шляхом їх класифікації за галузями права, рівнем наукового вивчення, часом проведення досліджень або іншими ознаками, що надають змогу їх згрупувати та провести детальний аналіз¹. У межах цього дослідження наші наукові пошуки тяжіють до галузевої класифікації наукового розроблення проблеми запобігання порушенню недоторканності приватного життя, однак із певним уточненням: кримінологія не є галуззю права. Сама юридична наука, або так зване правознавство чи юриспруденція, за визначенням С. Погребняка, являє собою систему загальнотеоретичних і прикладних знань про закономірності

¹ Морозова Я. О. Наукова розробленість оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Право і Безпека*. 2016. № 3. С. 76.

існування та функціонування державно-правової дійсності. Науковець визначає, що систему юриспруденції складають загальнотеоретичні, галузеві й міжгалузеві, прикладні юридичні науки, а також наука міжнародного права та юридичні науки, що вивчають закордонні державу і право¹. Що ж стосується питання віднесення кримінології до якоїсь системної одиниці юридичної науки, інших галузей наукових знань або взагалі виокремлення останньої в самостійну науку, то до сьогодні воно залишається невирішеним. Не вдаючись до поглиблення в цю дискусію та уникаючи прихильності до якогось конкретного її положення, подальший огляд наукових праць за темою здійснюємо з урахуванням загальноприйнятого в українському правовому полі судження про те, що кримінологія є складовою частиною системи наук кримінально-правового циклу, а підготовка науково-педагогічних кадрів із кримінології здійснюється за спеціальністю 12.00.08, яка включає в себе, окрім останньої, кримінальне й кримінально-виконавче право, що говорить про спільний для цих наук родовий предмет дослідження. Отже, з урахуванням вищевказаного, на нашу думку, дослідження стану наукового розроблення проблеми запобігання та протидії порушенню недоторканності приватного життя в межах наук кримінально-правового циклу в першу чергу має здійснюватися шляхом аналізу дисертаційних досліджень у межах спеціальності 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» й монографічних праць, а в подальшому – досліджень, що викладені в посібниках, методичних рекомендаціях; наукових статей щодо вивчення цієї проблеми; тез наукових доповідей тощо.

В українському правовому полі питанням кримінально-правової охорони недоторканності приватного життя свої наукові пошуки присвятили О. Горпинюк², Ю. Дем'яненко³, І. Король⁴,

¹ Юридична деонтологія : підручник / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов та ін. ; за ред. В. Д. Ткаченка. Харків : Одиссей, 2006. С. 27, 38–40.

² Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 242 с.

³ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. 215 с.

⁴ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. 235 с.

С. Лихова¹ й О. Сосніна². Науковий доробок цих учених має фундаментальне значення не лише для розвитку кримінально-правової доктрини й закону про кримінальну відповідальність, а й для розроблення оптимальних заходів запобігання та протидії порушенням недоторканності приватного життя в кримінологічній площині.

Для якісного сприйняття та аналізу робіт із метою подальшого порівняння напрацювань учених усі наявні дисертаційні й монографічні дослідження ми розподілили на дві групи: кримінально-правові (С. Лихова, О. Горпинюк, Ю. Дем'яненко й О. Сосніна) та кримінально-кримінологічні (І. Король). Шляхом такого аналізу ми дійшли певних висновків: по-перше, в Україні незначна кількість захищених дисертаційних досліджень за досліджуваною темою: 4 роботи – на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (зараз – доктора філософії) та лише 1 – на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук; по-друге, усі дисертаційні дослідження зводяться до пропозиції вдосконалення кримінально-правової норми, яка міститься в ст. 182 КК України, зокрема, з метою конкретизації безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення; по-третє, що є головним висновком, на сьогодні в Україні відсутнє сучасне кримінологічне дослідження порушення недоторканності приватного життя, яке містило б, зокрема, науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення заходів запобігання останньому, а також запобігання порушенням приватності в цілому.

Аналіз кримінально-правових напрацювань учених зі вказаного питання, на нашу думку, доцільно розпочати з наукового доробку С. Лихової, який складається з дисертаційного дослідження³, моно-

¹ Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 529 с.

² Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. 256 с.

³ Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис.

графії¹, а також декількох наукових статей². Зокрема, у своєму дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)» та в подальшому у відповідній монографії «Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України)» дослідниця запропонувала доктринальну модель розділу V Особливої частини КК України як окремого цілісного інституту кримінального права й визначила, що при проведенні систематизації в межах цього розділу статті, що присвячені охороні громадянських правовідносин, доцільно поставити на перше місце, спираючись на їх специфічні ознаки та значення в житті індивіда³. На наш погляд, така пропозиція заслуговує схвалення.

Також С. Лиховою вперше в теорії кримінального права України сформульовано ознаки конфіденційної інформації, які дослідниця акумулювала в дві групи – юридичні й фактичні. На її думку, до юридичних слід віднести визначення в окремих нормативно-правових актах права фізичних і юридичних осіб на таку інформацію та визначення в законах режиму доступу до такої інформації і режиму її охо-

¹ Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). 573 с.

² Лихова С. Я. Актуальні питання вдосконалення кримінально-правових норм, спрямованих на захист недоторканності приватного життя (статті 162, 163, 182 Кримінального кодексу України). *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 7. С. 98–104; Її ж. Актуальні проблеми систематизації злочинів проти окремих конституційних прав людини і громадянина за КК України 2001 р. *Нові Цивільний та Кримінальний кодекси – важливий етап кодифікації законодавства України*: матеріали наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 3–4 жовт. 2002 р.). Івано-Франківськ, 2002. С. 169–172; Її ж. Особливості чотирьохчленної та трьохчленної системи об'єктів злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). *Держава і право*. 2005. Спецвипуск. С. 214–219.

³ Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). С. 134.

рони, а до фактичних ознак – інформативність відомостей, що складають її зміст (ці відомості містять конкретні дані про особу або інформацію про конкретні факти, які мали місце в житті особи); фактичну достовірність таких відомостей; нематеріальність і неспоживність, оскільки інформація може зазнавати тільки морального зносу; економічну вартість, хоча може стосуватися і не всіх її видів, адже інформація про приватне життя особи, як зазначає дослідниця, не є економічно вартісною і лише в окремих випадках може мати останню¹, із чим ми цілком погоджуємося.

Однією з перших учена акцентувала увагу на відсутності в чинному законодавстві України вичерпного переліку видів і порядку визнання певних відомостей про особу конфіденційною інформацією. Звертаючи увагу на змістовну некоректність використання терміна «конфіденційна», дослідниця запропонувала звузити обсяг інформації, яка є предметом цього кримінального правопорушення та сформулювати його поняття як «відомості про приватне життя особи, які складають її особисту чи сімейну таємницю»². С. Лихова пояснює це тим, що чинне законодавство України дає змогу особі самостійно відносити певну інформацію до конфіденційної, а тому і її ознаки також визначаються індивідом, а не законом. Вважаємо таке уточнення предмета слухним і надважливим у контексті цього й подальших досліджень.

Заслуговує на увагу й підтримку пропозиція С. Лихової, яка стосується питання існування загальної та спеціальних норм, які охороняють сферу приватності в кримінально-правовій площині. Зокрема, дослідниця обстоює думку щодо розгляду ст. 182 КК України як загальної норми, а ст. 162, 163 КК України – як спеціальних³.

Варто зазначити, що порушення недоторканності приватного життя проаналізоване в дисертаційному дослідженні С. Лихової

¹ Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). С. 266–267.

² Там само. С. 265.

³ Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис. С. 217–218.

лише частково, оскільки останнє присвячене аналізу всіх кримінально-правових норм, спрямованих на охорону виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. Поза увагою дослідниці залишилася частина проблемних питань, пов'язаних із характеристикою саме цього кримінального правопорушення, або ж їх дослідженню приділена незначна увага.

Далі слушно зупинитися на працях Ю. Дем'яненко, яка вперше на теренах України в межах окремого дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і чисельних наукових статтях розглянула питання порушення недоторканності приватного життя. У своїй роботі «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя»¹ дослідниця обґрунтовано доводить, що назва ст. 182 КК України лише частково відображає її зміст, оскільки в диспозиції «йдеться про інформаційні правовідносини, що виникають у різних сферах життя людини»². З огляду на це вчена значну увагу приділяє положенням про конфіденційну інформацію: аналізу її правового режиму, розробленню структурованої теоретичної моделі поняття «відомості», яке в подальшому складає основу визначень інформації, а також критеріям відмежування конфіденційної від таємної інформації про особу. Дослідниця слушно наголошує на об'ємності категорії «конфіденційна інформація про особу» як предмета, передбаченого в диспозиції ст. 182 КК України складу кримінального правопорушення, оскільки він може стосуватися фізичної особи як біологічної істоти, її внутрішнього світу, приватної та інших сфер її життя, зокрема участі в державних і суспільних справах³. Уваги заслуговує і обґрунтована теза вченої про відмінність кримінальних порушень різних видів правових режимів таємниць від порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України), яка пояснюється дослідницею крізь призму їх предмета – документовані й недокументовані відомості з обмеженим доступом.

¹ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис.

² Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. С. 7.

³ Там само. С. 4.

Важливим як теоретично, так і практично є визначення Ю. Дем'яненко змісту кожної з альтернативних дій (збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди), які утворюють об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення недоторканності приватного життя, установлення моменту закінчення кримінального правопорушення стосовно кожної з них, а також визначення змісту законодавчої ознаки «без згоди особи» і її значення для встановлення факту вчинення та протиправності кожної дії.

Цінним не лише для кримінально-правової охорони, а й для кримінологічного запобігання має розроблене Ю. Дем'яненко положення, що суб'єктом досліджуваного кримінального правопорушення можуть бути особи, які не мають жодних прав щодо інформації про особу, й особи, які мають певні права щодо її збирання, зберігання, використання чи поширення. Дослідниця констатує, що таким суб'єктом може бути й та особа, яка є власником конфіденційної інформації (але не в повному обсязі) про іншу особу¹.

Наукову й правозастосовну цінність також мають розроблені дослідницею теоретичні положення про співвідношення ст. 182 КК України зі ст. 111, 114, 132, 145, 162, 163, 168, 209-1, 231, 232, 328, 329, 330, 361–363-1, 381, 387, 397, 422 КК України та злочинами проти власності, що характеризуються можливістю конкуренції зі спеціальними нормами (ст. 132, 145, 163, 168, 231, 232, 330, 361, 361-2, ч. 2 ст. 362, 397 КК України), при якій застосовуються останні². Серед важливих є висновок Ю. Дем'яненко про те, що «обмежена дія деяких з цих норм відкриває можливості для застосування ст. 182 КК України»³.

Ю. Дем'яненко підсумовує своє дослідження потребою в суттєвому вдосконаленні ст. 182 КК України. Зокрема, дослідниця пропонує змінити назву статті на «Порушення прав на інформацію про

¹ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. С. 7.

² Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. С. 130–182.

³ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : автореф. С. 15.

особу з обмеженим доступом»; розширити предмет кримінального правопорушення та коло протиправних дій; включити положення щодо співвідношення цієї статті з іншими статтями КК України, у яких передбачена відповідальність за незаконні дії з конфіденційною чи тасмною інформацією про особу; передбачити обтяжуючі обставини, у тому числі заподіяння тяжких наслідків; доповнити КК України ст. 182-1 «Незаконне втручання в особисте і сімейне життя особи», у якій передбачити «спричинення тяжких наслідків» як кваліфікуючу ознаку¹.

Ураховуючи те, що дослідження датоване 2009 р., деякі пропозиції вже були прийняті законодавцем і знайшли своє відображення в законі про кримінальну відповідальність, однак не всі ідеї авторки є однозначними, тож потребують окремого дослідження в наш час. Наприклад, Ю. Дем'яненко зазначає, що ст. 182 КК України й іншими статтями КК України лише частково охороняється право фізичної особи на невтручання в особисте і сімейне життя, передбачене ч. 1 ст. 32 Конституції України, і пропонує включення до КК України загальної норми про кримінальну відповідальність за злочинне втручання в особисте чи сімейне життя «Незаконне втручання в особисте і сімейне життя особи» (ст. 182-1 КК України)². Крім того, предметом для обговорення є визначення вичерпного переліку суміжних до порушення недоторканності приватного життя кримінальних правопорушень, а також питання конкретизації випадків можливої кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень.

Не можна оминати увагою і перше в Україні дослідження проблем кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності авторства О. Горпинюк. У межах свого дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні»³ дослідниця розробила теоретичні засади

¹ Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : автореф. С. 16–17.

² Там само. С. 7, 17.

³ Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : дис.

кримінальної відповідальності за посягання на інформаційний аспект приватності та сформулювала пропозиції щодо вдосконалення окремих положень чинного законодавства та практики його застосування. Зокрема, у межах наших наукових пошуків виключно цінність мають запропоновані авторкою дефініція поняття «приватність» (в інформаційному аспекті) й визначення обсягу останнього. О. Горпинюк пропонує під приватністю (в інформаційному аспекті) розуміти «частину життєдіяльності особи стосовно інформації, щодо якої особа на власний розсуд встановила межі та умови її нагромадження, зберігання, впливу та розповсюдження для будь-яких сторонніх суб'єктів». Обсяг поняття, на її думку, становлять конфіденційна інформація про особу й інші види інформації про її приватне життя (ст. 182 КК України)¹. Крім того, підтримки заслуговує і твердження про те, що приватність становить самостійні видові об'єкти кримінально-правової охорони, що впливає з її інформаційного, просторового й фізичного аспектів².

На нашу думку, слушною є пропозиція дослідниці виділити в окремий інститут норми про відповідальність за посягання на приватність. Ця ідея спирається на термінологічну єдність відповідних статей та наявність у межах регулятивного законодавства спільних нормативно-правових актів. Справедливим є і судження про те, що спільність цих ознак поки що недостатньо враховується законодавцем при формулюванні диспозицій відповідних статей Особливої частини КК України³. У дослідженні О. Горпинюк подальшого розвитку набули й наукові погляди, що предметом розглядуваного кримінального правопорушення можуть виступати речі матеріального світу й інші явища об'єктивного світу. На думку дослідниці, предметом складів кримінальних правопорушень проти інформаційного аспекту приватності в більшості випадків виступає інформація, яка відображена на речових носіях⁴.

¹ Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. С. 6.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само. С. 15.

Також неабияке практичне й теоретичне значення мають запропоновані авторкою положення про розмежування складів кримінальних правопорушень, що посягають на інформаційний аспект приватності як між собою (ст. 132, 145, 163, 168, 182 КК України), так і з іншими складами, предметом яких є інформація про особу¹.

О. Горпинюк вважає доцільним виключення з КК України ст. 132, 145, 168, які являють собою лише часткову криміналізацію порушень приватних таємниць. Натомість унести в ст. 182 КК України низку змін і доповнень, зокрема, узгодити назву статті з її змістом і викласти як «Порушення недоторканності інформації про особу»; конкретизувати предмет і викласти в редакції як «незаконне збирання, зберігання, використання або поширення інформації з обмеженим доступом про особу», оскільки таке формулювання диспозиції, на думку дослідниці, має охопити відповідальність за незаконні дії з усіма видами інформації про особу (конфіденційної, таємної, службової); включити такі кваліфікуючі ознаки: 1) «поширення інформації з обмеженим доступом про особу в публічному виступі, творі, що публічно демонструється чи в засобах масової інформації»; 2) «вчинення з використанням спеціальних технічних засобів, призначених для негласного отримання інформації»; 3) «повторно», 4) «вчинене особою, якій інформація стала відома у зв'язку з виконанням службових чи професійних обов'язків».

Однак варто зазначити, у 2011 р. під час першого внесення змін до ст. 182 КК України законодавцем була врахована одна з рекомендацій авторки, яка стосувалася виключення з диспозиції статті вказівки «без її згоди», що насправді викликає чимало питань. Вважаємо дискусійними, по-перше, пропозицію дослідниці щодо виключення з КК України ст. 132, 145 і 168, а по-друге, запропоновані моделі розмежувань складів кримінальних правопорушень і подальшої кваліфікації кримінальних правопорушень з урахуванням останнього. Крім того, вважаємо недостатньо обґрунтованою та невинуватною пропозицію включення в диспозицію ст. 182 КК України деяких запропонованих кваліфікуючих ознак.

¹ Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. С. 16.

У 2017 р. було захищено ще одне дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)»¹, авторкою якого є О. Сосніна.

Дослідниця визначає, що безпосереднім предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 182 КК України, слід вважати відомості про приватне життя особи, що складають її особисту чи сімейну таємницю. Цінним для теорії та практики в цьому контексті є розкриття змісту термінологічних зворотів «особиста таємниця» та «сімейна таємниця»: «особиста таємниця – це охоронювані законом відомості (інформація) про різного роду приватне життя особи, що перебуває поза межами публічного інтересу і які особа бажає зберігати невідомими для інших осіб, надає їм конфіденційного характеру, зважаючи на те, що їх розголошення може завдати шкоду її приватним (особистим) інтересам»²; «сімейна таємниця – це відомості, що відображають особливо важливі сторони життя сім'ї, доступ до яких закритий і які особа бажає зберегти невідомими для сторонніх осіб, надаючи їм конфіденційного характеру»³. Також авторка підтримує тезу попередників про набуття такою інформацією матеріального виразу, із чим ми вчергове погоджуємося⁴.

Засадничою умовою у відносинах щодо збирання, зберігання, використання, знищення, поширення або зміни конфіденційної інформації про особу О. Сосніна визначає згоду останньої на вчинення таких дій. Тому дослідниця пропонує повернути до диспозиції ст. 182 КК України словосполучення «без згоди особи», оскільки, на її думку, воно створює фундамент для можливості притягнення до кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя⁵.

Заслуговує на увагу й пропозиція вченої внести зміни до підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового ха-

¹ Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис.

² Там само. С. 92.

³ Там само. С. 11.

⁴ Там само. С. 187.

⁵ Там само. С. 187.

рактеру, передбачивши в п. 4 ч. 1 ст. 96³ КК України та примітці до неї посилання на ч. 3 ст. 182 КК України (в авторській редакції), оскільки питання кримінальної відповідальності юридичних осіб за порушення недоторканності приватного життя є напрочуд актуальним у наш час, але мало дослідженим в юридичній площині¹.

О. Сосніна справедливо вказує на існування трьох видів можливих наслідків у межах істотної шкоди від кваліфікованого порушення недоторканності приватного життя, серед яких: а) наслідки матеріального характеру – заподіяння відповідних матеріальних збитків; б) наслідки нематеріального характеру – порушення законних прав і свобод громадян, що не підлягають реальному грошовому вимірюванню (посягання на честь, гідність, ділову репутацію); в) матеріальна шкода, що поєднана з нематеріальною². Слушною також є позиція авторки щодо визнання корисливого мотиву як однієї з кваліфікуючих ознак складу, під яким дослідниця розуміє «прагнення особи до протиправного отримання для себе або інших осіб матеріальної вигоди, заволодіння матеріальними благами (майновими правами) або їх збереження, а також звільнення (уникнення) від матеріальних витрат чи обов'язків або досягнення іншої матеріальної вигоди за рахунок чужого (або нічийного) майна способом, забороненим законом»³.

Разом із тим дискусійним залишається питання диференціації кримінальної відповідальності за характером і ступенем суспільної небезпеки окремих форм посягань, що передбачені в диспозиції ч. 1 ст. 182 КК України, на кримінальну відповідальність за незаконне збирання, зберігання чи зміну відомостей про приватне життя особи, що складають її особисту чи сімейну таємницю, та кримінальну відповідальність за незаконне використання, знищення чи поширення зазначених відомостей і розділення їх між різними частинами ст. 182 КК України. Ця позиція потребує додаткової аргументації⁴.

¹ Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. С. 117.

² Там само. С. 187.

³ Там само. С. 153.

⁴ Там само. С. 188.

Як бачимо, попри високу наукову цінність окремих висновків і положень, запропонованих дослідниками на теренах України, вони переважно були зроблені до внесення змін у ст. 182 КК України в 2011 й 2019 рр. Окрім положень, що й до сьогодні залишаються спірними, нові виклики сучасності породили безліч інших питань, більша частина з яких не розроблена в достатній мірі. Як слушно зазначає О. Сосніна, «в цілому відсутні загальноприйняті погляди щодо категоріального апарату у сфері кримінально-правової охорони приватного життя як у теоретичних наукових дослідженнях, так і у нормативно-правових документах, багато аспектів порушення недоторканності приватного життя в сучасних умовах не мають належного теоретичного обґрунтування та залишаються недостатньо дослідженими, що може бути наслідком дискусійності проблематики»¹.

Єдиним представником другої групи дисертаційних досліджень, присвячених проблемам недоторканності приватного життя, є кримінально-кримінологічне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук І. Король «Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти»², за результатами якого вченою сформульовано низку нових положень, висновків і пропозицій, які становлять значущість для науки та практики. Зокрема, дослідниця наголошує на недоцільності й неефективності спроб сформулювати детальне визначення поняття приватного життя. Також справедливим здається твердження І. Король і про неможливість установлення вичерпного переліку правомочностей, які забезпечують недоторканність приватного життя. Авторка аргументує це тим, що поява нових технологій призводить до «збагачення» способів порушення приватності й зумовлює необхідність доповнення переліку правомочностей для захисту останньої³.

¹ Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. С. 28.

² Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис.

³ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Львів, 2015. С. 9.

Цікавою є пропозиція дослідниці криміналізувати окремі діяння, що порушують правовий режим інформації з обмеженим доступом про особу. Проаналізувавши поняття «таємниця приватного життя особи», І. Король пропонує поділ останньої на «професійні (довірені) та особисті (недовірені) таємниці, де особисті (недовірені) таємниці приватного життя (таємниці сімейних відносин, інтимних стосунків та особистих паперів) підлягають режимові конфіденційної інформації про особу і кримінально-правовій охороні за ст. 182 КК України, а відомості, повідомлені особою представникам певних професій (медикам, адвокатам, нотаріусам тощо) з метою реалізації своїх особистих майнових і немайнових прав та обов'язків належать вже до професійних (довірених) таємниць приватного життя»¹. Дослідниця констатує, що чинним законодавством передбачено кримінально-правову охорону лише окремих видів професійних (довірених) таємниць, тоді як КК України не містить загальних норм щодо захисту професійних (довірених) таємниць і службової інформації про приватне життя особи. Справедливим є і твердження про те, що в межах КК України нема змоги передбачити всі види таємниць, з огляду на перелік професій, представники яких під час виконання своїх обов'язків можуть мати доступ до відомостей про приватне життя особи².

Однак, незважаючи на те що сама дослідниця акцентує увагу на недостатній вивченості кримінологічних аспектів порушення недоторканності приватного життя і, водночас, на значному масиві кримінально-правових досліджень у цій сфері, не можна стверджувати, що кримінологічне дослідження в межах цієї роботи є повним. Так, дійсно, уперше в українському правовому полі зроблено спробу визначити кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя, які авторка умовно поділяє на усталені й новітні загрози приватності³, але, на нашу думку, такий поділ є непрактичним

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 120–125.

² Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. С. 12.

³ Там само. С. 9.

з погляду на необхідність систематизації заходів запобігання порушенням недоторканності приватного життя, а також неповним.

У підрозділі «Кримінологічна характеристика злочинів, що посягають на недоторканність приватного життя особи» авторкою виокремлено категорії порушників недоторканності приватного життя та визначено групи мотивів щодо порушення приватності, досліджено основні способи вчинення кримінальних правопорушень, що посягають на недоторканність приватного життя¹. Разом із тим поза увагою дослідниці залишилися такі важливі структурні елементи предмета кримінології, як жертви кримінальних правопорушень і їх віктимізація, а також протидія та запобігання цьому злочинному прояву. Зокрема, вироблення наукових і практичних рекомендацій, положень і висновків щодо підвищення ефективності запобігання злочинності є метою кримінології, саме тому дослідження І. Король як кримінологічне не можна вважати повним і завершеним. Усі інші підрозділи стосуються кримінально-правових питань недоторканності приватного життя та порушення приватності в цілому.

Отже, кримінологічні аспекти порушення недоторканності приватного життя в межах дисертаційних досліджень і монографій в українському правовому полі належать до сфери майже нерозкритих.

Говорячи про інші види праць (посібники, коментарі, наукові статті, тези наукових доповідей тощо), аналіз кримінально караного порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України), а також інших порушень приватності висвітлювався в основному в межах кримінально-правової охорони, зокрема в навчальній літературі, фрагментарно – у науково-практичних коментарях до КК України, наукових статтях і доповідях на конференціях такими авторами, як П. Андрушко, О. Барабаш, В. Гальцова, М. Гнетнев, К. Голдзіцький, О. Готін, І. Зінченко, Ю. Когут, Д. Кондратов, М. Мазур, М. Мельник, І. Присяжнюк, О. Радутний, А. Самодін, О. Храмов і багатьма іншими.

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. С. 10.

Вважаємо, що наше дослідження не було б повним без використання наукових напрацювань учених й інших галузей права, зокрема конституційного, цивільного й адміністративного. Зокрема, у своїх роботах цивілісти В. Бобрик, О. Дмитренко, О. Кулініч, В. Парасюк, В. Породько, О. Посикалюк, І. Романюк, М. Сисоєнко, І. Спасибо-Фатєєва, Р. Стефанчук, Н. Філатова-Білоус, фахівці в галузі конституційного права Л. Ємчук, А. Кардаш, В. Серьогін і науковці в галузі адміністративного права С. Єсімов, Ю. Самойленко, О. Сидельников та ін. аналізували поняття приватного життя, його природу, зміст, структуру, межі, особливості правового регулювання, визначали основні підходи щодо вдосконалення юридичного механізму забезпечення права на недоторканність приватного життя, а також окремі його складові й аспекти, зокрема персональні дані.

Ураховуючи те, що більшість кримінологічних аспектів порушення недоторканності приватного життя на теренах України до сьогодні залишаються недослідженими, значний вплив на пошуки істини справляють доктринальні положення загальної теорії кримінології, а саме наукові здобутки вчених В. Батиргарєєвої, В. Голіни, В. Головкина, І. Даньшина, А. Джужи, О. Джужи, А. Закалюка, А. Зелінського, А. Калініної, М. Колодяжного, О. Новікова, В. Оболенцева, Ю. Орлова, І. Христин, С. Шрамко й багатьох інших.

Наукові здобутки зазначених та інших дослідників проаналізовано й використано нами в межах усіх інших підрозділів цієї монографії з відповідними бібліографічними посиланнями. Ці праці сприяли вибудові чіткої, лаконічної структури дослідження та стали міцним доктринальним базисом для прирощення наукового знання в межах досліджуваної проблематики. Ґрунтуючися на наявних кримінологічних і пов'язаних із ними дослідженнях порушення недоторканності приватного життя, попередньому аналізі емпіричних даних офіційної статистики, про які йтиметься далі, а також початково окреслених завданнях, стає можливим формулювання щонайменше трьох часткових гіпотез подальшого дослідження проблематики: 1) порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому характеризуються підвищеним рівнем латентності; 2) до-

сліджуване злочинне явище набуває свого поширення здебільшого в кіберпросторі; 3) віктимна поведінка жертв відіграє основну роль у детермінаційному комплексі порушення недоторканності приватного життя. Останні виступають науково обґрунтованими припущеннями, що поряд із метою, завданнями, предметом й об'єктом спрямовують на досягнення результату, слугують сполучними ланками між різними частинами дослідження та є важливими показниками конкретної роботи авторки.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що питанням охорони приватності в Україні присвячені роботи вчених у різних галузях права (конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного тощо), кожна з яких висвітлює окремі питання, що виникають у тій чи іншій сфері досліджуваного феномену, однак бракує повного якісного кримінологічного дослідження, результатом якого має стати вироблення ефективних заходів запобігання та протидії досліджуваному явищу. Разом із тим з аналізу дисертаційних досліджень, монографій, навчальних посібників, методичних рекомендацій, статей, тез наукових доповідей за темою наших наукових пошуків випливає, що без урахування наявного наукового доробку неможливо вирішити проблеми запобігання та протидії порушенню недоторканності приватного життя, оскільки такі праці щонайменше дають змогу окреслити напрями подальших наукових розробок.

══════ 1.4. Методологічні засади й методика дослідження порушення недоторканності приватного життя

Пізнання закономірностей розвитку соціально-правових явищ ґрунтується на застосуванні наукових методів дослідження. З цього приводу слушним є твердження В. Батиргарєєвої про те, що «будь-яке серйозне дослідження розпочинається з визначення методологічних засад щодо напрямів пошуку необхідної інформації, її твор-

чого перероблення й закріплення кримінологічно значущих фактів»¹. Сучасна кримінологія не є виключенням у цьому, тому приділяє велику увагу методології, методам і методикам кримінологічних досліджень. Як стверджує О. Литвинов, методологія та методика вивчення злочинності є частиною науки кримінології, які вивчають базові принципи кримінологічного пізнання, особливості застосування загальних, спеціальних та окремих наукових методів для аналізу кримінологічної проблематики².

Під методологією кримінології А. Закалюк убачав систему, яка складається із «загальнонаукових принципів, вимог, критеріїв наукового пізнання загалом; методологічних особливостей галузі суспільних наук, до якої належить кримінологія; методологічних і методичних положень, методів, способів власного (кримінологічного) опрацювання, що перебувають у діалектичному зв'язку з першими та другими»³. Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що квінтесенцією методології є вчення про шлях дослідження, спосіб пізнання явищ природи й суспільного життя, тобто вчення про методи, а власне методи наукових досліджень є системоутворювальними елементами методології в цілому.

Як справедливо стверджував М. Панов, цінність і унікальність кожного дослідження залежить від правильного вибору конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх сутності та значення⁴, а взаємне доповнення методами один одного в цілому утворює «єдину складну і в той же час діалектично-суперечливу систему органічно взаємопов'язаних прийомів наукового пізнання соціально-право-

¹ Батиргарєєва В. С. Щодо методологічних підходів до вивчення проблем рецидивної злочинності. *Проблеми законності*. 2006. Вип. 77. С. 124.

² Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. С. 131–132.

³ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : підручник : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. С. 91.

⁴ Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.). Харків : Право, 2012. С. 25.

вої реальності»¹. Щодо специфіки методології кримінологічного пізнання порушення недоторканності приватного життя, то, досліджуючи останнє, ми не відтворювали нову методологію, а пішли шляхом адаптації існуючих методів під наші конкретні завдання. Таким чином, методологічну основу монографічного дослідження складають закони й категорії діалектики, а також учення про соціальний детермінізм. За допомогою діалектичних методів пізнається кримінологічна природа порушення недоторканності приватного життя як окремого злочинного прояву, з'ясовуються тенденції розвитку цього протиправного явища, пояснюється детермінація, а також розробляються заходи запобігання. У ході дослідження детермінації, окрім законів діалектики, ми виходили з принципу соціального детермінізму, а саме з такої світоглядної концепції, що все в житті взаємопов'язане, усі явища та процеси знаходяться в постійній взаємодії між собою, і зміна одних явищ і процесів провокує зміну інших. На підставі цієї концепції ми намагалися розробити й відповідні заходи запобігання, тому що, упливаючи на явища та процеси, які породжують і сприяють порушенню недоторканності приватного життя, ми можемо зменшити їх негативний вплив.

Як слушно зазначає О. Пащенко, «будь-який учений намагається знайти саме ті методи й форми проведення наукової роботи, що дають можливість отримати об'єктивні та неупереджені наукові результати»². З посиланням на Стеченко Д. дослідник констатує, що слід не просто наводити перелік останніх, а й робити пояснення щодо їх застосування в конкретному дослідженні³. Отже, у процесі дослідження нами використовувалися такі загально- та спеціально-наукові методи.

Історико-правовий метод застосовано під час вивчення минулого наукового знання про право на приватність, його структурних еле-

¹ Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. №2 (9). С. 6.

² Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. С. 12.

³ Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність. С. 16 ; Стеченко Д. М., Чмир О. С. *Методологія наукових досліджень : підручник*. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. С. 57–58.

ментів, правової регламентації, охорони й захисту його недоторканності порівняно з уявленням про нього сьогодні, що дало змогу віднайти недосліджені проблемні аспекти та встановити обсяг завдань, можливостей їх пізнання та вирішення

Порівняльно-правовий метод, у свою чергу, дав змогу дослідити закордонний і міжнародний досвід правового регулювання права на недоторканність приватного життя, підвалини охорони й захисту від посягань на нього, можливості впровадження їх найкращих практик в українському правовому полі.

Доктринальний метод застосовано в усіх підрозділах роботи під час аналізу поглядів учених на досліджувані явища та процеси, що викладені в конституційно-правовій, кримінально-правовій, кримінологічній, адміністративно-правовій, цивільно-правовій доктринах, доктрині трудового права, а також у загальному вченні про право.

Логіко-семантичний і логіко-догматичний методи (формально-логічний і формально-юридичний) використовувалися при поясненні понятійного апарату дослідження, зокрема, визначенні порушення права на недоторканність приватного життя як окремого злочинного прояву, при створенні авторських критеріїв класифікації криміногенних чинників, осіб-порушників приватності тощо, а також при тлумаченні норм законодавства, наукових термінів, судової практики, формулюванні інших кримінологічних понять і категорій.

Методи висунення наукових гіпотез, індукції та дедукції стали основоположними при визначенні рівня латентності, складових детермінаційного комплексу, що, ймовірно, впливають на виникнення та поширення порушення права на недоторканність приватного життя, а також використовувалися при створенні анкет соціологічних опитувань працівників правоохоронних органів, суддів і населення.

Методи аналізу й синтезу застосовувалися при встановленні повного комплексу способів правової охорони права на недоторканність приватного життя в Україні, вивченні судової практики й публікацій у ЗМІ з метою узагальнення найбільш поширених способів

порушення недоторканності приватного життя, проведення типологізації порушників приватності тощо.

Метод порівняння було використано при співставленні легальних дефініцій поняття «конфіденційна інформація про особу», що містяться в різних нормативно-правових актах, а також при відмежуванні загального від спеціальних складів кримінально караних порушень приватності.

Методи спостереження та опису стали в нагоді при вивченні й фіксуванні криміногенної ситуації в державі щодо порушення недоторканності приватного життя, а також застосовані задля найбільш адекватного відтворення емпіричного факту як наукового аргументу для підтвердження / спростування припущень про рівень латентності, його причини, роль віктимної поведінки жертви в механізмі спричинення порушень приватності, надання кримінологічної характеристики явищу тощо. Спостереження проводилося безпосередньо на звичайних умовах, було суцільним і довільним.

Застосування *системно-структурного методу* стало в нагоді при дослідженні структури права на приватність, розкритті складових елементів детермінаційного комплексу, розробленні ієрархічно впорядкованого комплексу заходів запобігання порушенню недоторканності приватного життя.

Конкретно-соціологічні методи (анкетування, вивчення документів, контент-аналіз публікацій у ЗМІ та повідомлень у мережі Інтернет) використано, зокрема, для проведення опитування працівників правоохоронних органів, суддів і населення України щодо загальної проблематики порушення недоторканності приватного життя, а також під час установлення способів учинення порушення, рівня латентності явища, його детермінант, пізнання особливостей віктимної поведінки жертв тощо.

Завдяки *статистично-математичним методам* узагальнено й опрацьовано результати анкетування, а також офіційну статистичну інформацію правоохоронних і судових органів; застосовано при дослідженні кримінальних справ (кримінальних проваджень), обробленні й аналізі його результатів. Зокрема, статистичний *метод зведення і групування* використано при первинному обробленні да-

них офіційної статистики; *метод статистичного аналізу* допоміг у формулюванні висновків щодо результатів розподілу порушень приватності; задля відображення масиву отриманих даних і зручності їх співставлення було використано *табличний і графічний методи*.

Усі представлені й інші методи дослідження використовувалися в єдності, взаємозв'язку і їх сукупності. Разом із тим варто враховувати, що в найзагальнішому розумінні метод наукового пізнання виступає елементом теорії, результатом теоретичного обґрунтування способу пізнання, який звернутий до потреб дослідження, проте не є елементом останнього в прямому розумінні. Указуючи на проблему неврахування теоретичної належності методу й занадто широкому його трактуванню, А. Закалюк наголошував на тому, що метод визначає саме доктринальні засади і спосіб здобуття наукового знання, але аж ніяк не виступає інструментом цього процесу. На думку науковця, реалізація методу пізнання, його теоретичних положень здійснюється через розроблення та застосування певних операційних інструментів, здебільшого методик, які належать до технології дослідження, ґрунтуються на теоретичних положеннях, вимогах і критеріях методу й не можуть бути розроблені поза використанням методів, які вони реалізують¹. Таким чином, науковець визначав метод «сполучною ланкою» між методологією, з одного боку, й методикою, з іншого боку². Ураховуючи це, варто зупинитися на основних методичних особливостях кримінологічного дослідження порушення недоторканності приватного життя та метриці даних, що характеризують офіційні статистичні результати й загальні відомості про респондентів авторських опитувань.

Доречно розпочати з часових рамок, у межах яких базується збір і аналіз статистичної інформації. Найбільш розповсюдженими проміжками часу, які обирають дослідники для вивчення статистичної інформації в межах власних кримінологічних досліджень, є періоди 5 і 10 років, що дає змогу оцінити тенденції розвитку явища в се-

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 98.

² Там само. С. 98–99.

редньостроковій і довгостроковій перспективах. Однак варто погодитися з думкою, висловленою В. Батиргарєєвою, про те, що від моменту проголошення України – незалежною, держава й соціум уперше знаходяться в ситуації нерозуміння та відсутності досвіду поводження зі статистичними показниками, що спровокована повномасштабним уторгненням РФ¹. У ході роботи над дисертаційним дослідженням², захищеним у 2024 р., рукопис якого й став основою для оформлення цієї монографії, авторкою було обрано проміжок часу, що дорівнював останнім повним дев'яти рокам – із 2015 по 2023 р., що пояснювалося так. Цілком логічно, що аналіз статистичної інформації в межах нашого дослідження мав би відбуватися з 2014 р., що відповідало б десяти рокам, однак указаний рік знаменується початком збройної агресії РФ на сході України й анексією АРК, що є причинами внутрішнього переміщення населення та еміграції, втрати двох обласних центрів – міст Луганськ і Донецьк, втрати територій автономного утворення в складі держави, що були осередками, зокрема, правоохоронних органів, відтак, щонайменше, неможливо отримати необхідну статистичну інформацію про реальний рівень злочинності. У 2015 р. ситуація стабілізувалась і, незважаючи на проведення АТО / ООС на сході України й анексію півострова Крим, до початку 2022 р. лінія розмежувань між підконтрольною Україні територією та окупованими РФ районами Донбасу не змінювалась, міграційні процеси вирівнювалися, відповідні правоохоронні органи й інші органи публічної влади функціонували в межах інших адміністративно-територіальних одиниць відповідних областей (крім АРК). З іншого боку, треба враховувати й той факт, що повномасштабне вторгнення РФ у лютому 2022 р. помітно відбивається на статистичних даних. Справедливим убачається судження про те, що «роки, в яких має місце збройний конфлікт, потрібно виключати із кримінологічної «процедури» установлення будь-яких тенденцій

¹ Батиргарєєва В. С. Методологія кримінологічного вивчення правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Вип. 44. С. 24. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-44-18>.

² Полях Є. В. Кримінологічна характеристика та запобігання порушенню недоторканності приватного життя : дис. ... д-ра філософії : 081. Харків, 2024. 266 с.

розвитку кримінальної реальності у середньо- та довгостроковій перспективі»¹, однак уведення на всій території України правового режиму воєнного стану, що автоматично обмежує певні права громадян², зокрема і право на недоторканність приватного життя, в аналізований період має виняткову цінність для проведення дослідження та створює підґрунтя для певних висновків. Щодо цього влучним є твердження Ю. Орлова, що ні деокупація територій України, ні зміна керівництва країни-агресора не ладні усунути кримінологічно-віктимологічну проблематику межування з останньою³. Вважаємо такий підхід цілком прийнятним у межах наших наукових пошуків. Однак, ураховуючи те, що наша монографія публікується в 2025 р., ми маємо змогу доповнити деякі статистичні показники й, не відступаючи від традиційного підходу, розглянути статистику за останні повні десять років – із 2015 по 2024 р., що відображено в підрозділі 2.1 монографії.

Установлення деяких кількісних та кількісно-якісних показників вимірювання порушення недоторканності приватного життя, а також подальше дослідження рівня латентності неможливе без дослідження статистичної інформації щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень за загальною нормою, передбаченою ст. 182 КК України, деякими спеціальними нормами (ст. 132, 145, 162, 163, 168 КК України), а також кількості виявлених осіб, які вчинили визначені кримінальні правопорушення, за 2015–2024 рр. (по роках). Із цією метою було опрацьовано статистичну звітність за формою №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» упродовж 2015–2024 рр., яку розміщено на сайті Офісу Генерального прокурора⁴, а також направлено письмовий запит безпосередньо

¹ Батиргарєєва В. С. *Методологія кримінологічного вивчення правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні*. С. 24.

² Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

³ Орлов Ю. В. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри* : монографія. Харків : Право, 2023. С. 121.

⁴ Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : офіц. вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 15.01.2025).

до Офісу Генерального прокурора (Додаток А) про надання аналогічної інформації за вказаний період.

Варто зазначити, що подальші підрахунки базуються саме на кількості облікованих, а не зареєстрованих кримінальних правопорушень у звітних періодах. По-перше, це пов'язано з тим, що порушення недоторканності приватного життя належить до таких кримінальних правопорушень, де кримінальні провадження можуть провадитись у формі приватного обвинувачення на підставі відповідної заяви потерпілої особи (ст. 477 КПК України)¹. По-друге, кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за своєю суттю є відображенням заявницької активності, тоді як числове відображення облікованих кримінальних правопорушень здійснюється «без урахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України до 2018 року, на підставі п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2018 року по 2023 рік та п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2023 року» (Додаток А). Відповідно до процесуального законодавства йдеться про відсутність події кримінального правопорушення; відсутність у діяннях складу кримінального правопорушення; утрату чинності законом, яким установлювалася кримінальна протиправність діяння; наявність вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; існування нескасованої постанови слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження за деякими з підстав, передбачених ст. 284 КПК України, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності². Порівняння числових показників зареєстрованих й облікованих кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України відображено в табл. 1.1.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.11.2024).

² Там само.

Таблиця 1.1

Відомості про зареєстровані впродовж 2015–2024 рр. кримінальні правопорушення за ст. 182 КК України¹

Період	Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	у т. ч.	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді
			За п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	
2015	215	96	95	120
2016	250	98	98	152
2017	287	113	113	174
2018	323	126	126	197
2019	384	138	134	250
2020	635	325	325	310
2021	923	433	433	490
2022	434	257	257	177
2023	805	347	347	458
2024	1601	477	476	1125

Як бачимо, значна частина цих проваджень закривається на підставі вказаних вище положень КПК України. Таким чином, числове відображення саме облікованих кримінальних правопорушень дає нам уявлення про реальну кількість проваджень, у межах яких триває досудове розслідування.

Повертаючись до кількісних показників вимірювання порушення недоторканності приватного життя, які в подальшому необхідні нам для розроблення кримінологічної характеристики явища, акцентуємо увагу на такому. Аналіз отриманих даних щодо облікованих кримінальних проваджень свідчить, що деякі показники форм № 1 по роках, що розміщені у відкритому доступі, є меншими порівняно з показниками, які отримали у відповідь на письмовий запит. Наприклад, відповідно до інформації на сайті Офісу Генерального прокурора за загальною нормою, передбаченою ст. 182 «Порушення

¹ На основі даних, наданих у відповідь на письмовий запит про надання інформації до Офісу Генерального прокурора (Додаток А).

недоторканності приватного життя», було обліковано таку кількість кримінальних проваджень: у 2015 р. – 112, у 2016 р. – 141, у 2017 р. – 151, у 2018 р. – 177, у 2019 р. – 210, у 2020 р. – 289, у 2021 р. – 471, у 2022 р. – 164, у 2023 р. – 422, у 2024 – 1080, тоді як у відповіді на запит: у 2015 р. – 120, у 2016 р. – 152, у 2017 р. – 174, у 2018 р. – 197, у 2019 р. – 250, у 2020 р. – 310, у 2021 р. – 490, у 2022 р. – 177, у 2023 р. – 458, у 2024 р. – 1125 облікованих кримінальних проваджень відповідно. З урахуванням цього подальше дослідження базується саме на даних, наданих у відповідь на письмовий запит, окрім підрахунків сукупних збитків за зареєстрованими (облікованими) кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 182 КК України. Такий стан спровокований тим, що надана Офісом Генерального прокурора у відповідь на наш запит статистична інформація не містить розподілу сукупності облікованих кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України на відповідні частини, а представлена їх сумою. У своєму листі (Додаток А) орган зазначив, що «закон не передбачає проведення узагальнень та виокремлення інформації за запитуваними критеріями, тобто створення нової інформації». Тому в підрозділі 2.3 монографії «Негативні соціальні наслідки порушення недоторканності приватного життя» нами використано статистичні дані, представлені на сайті Офісу Генерального прокурора. Варто також зазначити, що в ході дослідження ми враховуємо високу латентність кримінальних правопорушень проти приватності, оскільки, як слушно визначає О. Новіков, офіційна кримінальна статистика відбиває скоріше ефективність роботи правоохоронних структур у сфері виявлення та запобігання злочинності, ніж реальний стан її поширення¹, а тому аналіз отриманих даних проведено з певною відносністю. Питання ж латентності більш детально розкрито в підрозділі 2.4 монографії.

Крім того, важливо вказати й на те, що у звітності, яка формується органами прокуратури, не виокремлюються відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за запитуваними стаття-

¹ Новіков О. В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. №3. С. 236. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2019.40>.

ми, отже, вони відсутні як у формах №2 «Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення» по роках, так і не можуть бути надані органом на запит. Це несе певні негативні наслідки для дослідження, про що детальніше йтиметься в підрозділі 2.1 монографії.

Також було опрацьовано статистичну звітність за формою №7 «Звіти про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінальних покарань» упродовж 2015–2024 рр., яку розміщено на офіційному вебпорталі «Судова влада України»¹, а також направлено письмовий запит (Додаток Б) безпосередньо до Державної судової адміністрації України (ДСА України) про надання інформації щодо кількості осіб, засуджених, виправданих або справи щодо яких закрито за вказаний період. Отримана статистична інформація з двох указаних джерел є однаковою, але різниться з наявними даними у ЄДРСР. Причину такого стану ДСА України пояснила у відповіді на запит: «... в разі вчинення особою декількох правопорушень (злочинів), статистичний облік ведеться за статтею, санкція якої передбачає більш суворе покарання» (Додаток Б).

Варто зупинитися й на певних методичних особливостях обчислення коефіцієнта злочинної інтенсивності порушення недоторканності приватного життя на загальнодержавному рівні, результати якого представлені в табл. 2.3 підрозділу 2.1 цієї монографії.

Обчислення коефіцієнта злочинної інтенсивності відбувається за відповідною формулою: кількість кримінальних правопорушень у звітному періоді на відповідній території ділиться на чисельність населення, яке проживало на певній території у звітному періоді, та множиться на одиницю розрахунку (єдину розрахункову базу), як правило, на 10 чи 100 тис. населення. Однак для своїх розрахунків ми свідомо обираємо єдиною розрахунковою базою 1 млн населення, оскільки маємо мізерну кількість виявлених кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України і, якщо використовувати найбільш розповсюджені одиниці розрахунку – 10 і 100 тис. населен-

¹ Судова статистика. Судова влада України : офіц. вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 01.02.2025).

ня, – ми не отримуємо жодного цілого числа, що робить показники непридатними для порівняння. Крім того, слушно акцентувати увагу на тому, що для обрахунку коефіцієнта злочинної інтенсивності було використано інформацію про середню чисельність населення України за 2015–2021 рр. з офіційного сайту Державної служби статистики України¹, а за 2022–2024 рр. – прогнозовані показники чисельності, оприлюднені у ЗМІ², оскільки від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України Держстат не оприлюднює офіційну статистику щодо чисельності населення.

Також варто зазначити, що представлені в підрозділі 2.1 монографії карти поширення порушення недоторканності приватного життя, тобто його географія, побудовані на показниках рівня, а не на основі коефіцієнта злочинної інтенсивності. Таке рішення базується на ідеї демонстрації загального розподілу цих правопорушень саме за їх кількістю в абсолютних числах. Звісно, що кількість порушень корелює з кількістю населення, а коефіцієнт злочинної інтенсивності нівелює чисельність населення в певному населеному пункті, де вивчається територіальний розподіл правопорушень, що підходить для більш-менш об'єктивних висновків щодо географії злочинності, але ми не ставимо за мету порівняння областей. Мізерна кількість порушень і їх висока латентність, які впливають на подальші розрахунки коефіцієнта злочинної інтенсивності, усе одно не дадуть нам жодного науково обґрунтованого знання. Тому

¹ Населення України. *Державна служба статистики України. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України* : вебсайт. URL: <http://db.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/> (дата звернення: 01.02.2025).

² Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйонів – демографи. *Українформ*. 06.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetza-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html> (дата звернення: 11.11.2024) ; Несчетна С. Наскільки скоротилося населення України від початку великої війни: демограф шокував цифрою. *ТСН*. 29.10.2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/naskilki-skorotilosya-naselennya-ukrayini-vid-pochatku-velikoyi-viyni-demograf-shokuvav-cifroyu-2689491.html> (дата звернення: 15.01.2025) ; Білоус О. Скільки населення в Україні: оцінка на сьогодні та прогноз до 2051 року. *РБК-Україна*. 02.10.2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naselennya-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html> (дата звернення: 15.01.2025).

з метою дослідження питання географії порушення недоторканності приватного життя нами використано статистичні дані, представлені на сайтах 24 обласних прокуратур України й м. Києва за виключенням АРК, оскільки з лютого 2014 р. й до сьогодні територія автономного утворення є анексованою РФ. Абсолютні числа, серед іншого, демонструють ефективність роботи правоохоронних органів та як часто відкриваються кримінальні провадження відповідно до заяв і звернень, зокрема, потерпілих осіб. Слід указати й на те, що визначення коефіцієнта злочинної інтенсивності в областях щонайменше в 2022–2024 рр. є практично неможливим через міграційні процеси всередині країни, а також еміграцію українців за кордон, що спровоковані збройною агресією РФ. Статистична інформація з Держстату не містить чисельного розподілу населення по регіонам за останні роки. Отже, щоб не апелювати застарілою інформацією щодо розподілу, ми обрали саме такий варіант побудови карт.

Отримані результати аналізу всього масиву офіційної статистичної інформації більш детально буде відображено в підрозділі 2.1 монографії.

Більш докладно проаналізувати якісні показники, а саме структуру порушень права на приватність, час, місце, обстановку, наявність чи відсутність групового характеру правопорушення недоторканності приватного життя, а також деякі кримінологічно значущі риси осіб, які їх учиняють, удалося завдяки вибірковому узагальненню 153 кримінальних справ, що містяться в ЄДРСР за 2015–2024 рр., серед яких 33 судові рішення та 43 процесуальні ухвали в кримінальних провадженнях за ст. 182 КК України, а також 77 – щодо деяких спеціальних складів кримінальних правопорушень проти приватності. Більш детально про це йтиметься в підрозділах 2.1 і 2.2 монографії.

Важливим доповненням до офіційної статистичної інформації та емпіричної бази дисертаційного дослідження в цілому є результати двох опитувань, які проводилися шляхом анкетування окремо серед працівників правоохоронних органів і суддів, у якому взяли участь 4730 респондентів (Додаток В), і населення в цілому, респон-

дентами якого стали 1152 особи (Додаток Г), кожне з яких мало свої цілі й завдання, підтверджувало чи спростовувало висунуті ідеї та гіпотези. Сумарно опитано 5882 особи.

Щодо оцінки достовірності отриманих нами результатів, то варто виходити з того, що порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому є високолатентними й найбільшу кількість інформації про це явище можна отримати саме з результатів соціологічних опитувань. Представники громадськості були, є і, на жаль, можуть бути жертвами таких злочинних посягань, тому саме вони і є носіями необхідної нам інформації, зокрема щодо латентності та її причин. У цілому кожне соціологічне дослідження має свої вади. Одна з них – похибка репрезентативності, тобто відхилення вибіркової сукупності за певними характеристиками від генеральної сукупності. Розрахунок похибки репрезентативності в межах двох опитувань із вихідними даними: розмір вибірки – 5882 респонденти; чисельність генеральної сукупності – 29 млн населення (орієнтовна середня чисельність населення на підконтрольній території України в 2023 році)¹; максимальна дисперсія – 0,5; довірчий інтервал – 95% (1,96), указав на похибку репрезентативності, що наближено дорівнює 1,27%.

З метою з'ясування оцінки стану забезпечення охорони приватності в Україні, визначення причин порушення недоторканності приватного життя та латентного вимірювання вказаного явища було розроблено анкету для працівників правоохоронних органів і суддів, яка складалася з 12 запитань. Загалом у дослідженні, яке проводилося з 06 червня 2023 р. по 20 липня 2023 р., узяли участь 4730 респондентів з усієї України (за виключенням окупованих територій). Примірники анкет з QR-кодом і супровідним листом були надіслані до головних управлінь Національної поліції, прокуратур й апеляційних судів Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької,

¹ Несчетна С. Наскільки скоротилося населення України від початку великої війни: демограф шокував цифрою.

Черкаської, Чернівецької та Чернігівської областей, а також Офісу Генерального прокурора й Національної поліції України з використанням поштового зв'язку. Таким чином, вибірка не є випадковою.

В опитуванні взяли участь 46 суддів (0,9%), 1379 прокурорів (29,2%) і 3305 працівників органів Національної поліції (69,9%). Структурний розподіл респондентів за посадою характеризується такими показниками: оперативні співробітники – 1513 (32%); слідчі – 1622 (34,3%); начальники (заступники начальників) слідчих відділів – 165 (3,5%); прокурори – 1201 (25,4%); керівники (заступники керівників) відділів прокуратур – 183 (3,9%); судді – 46 (0,9%), що графічно відображено на рис. 1.1.

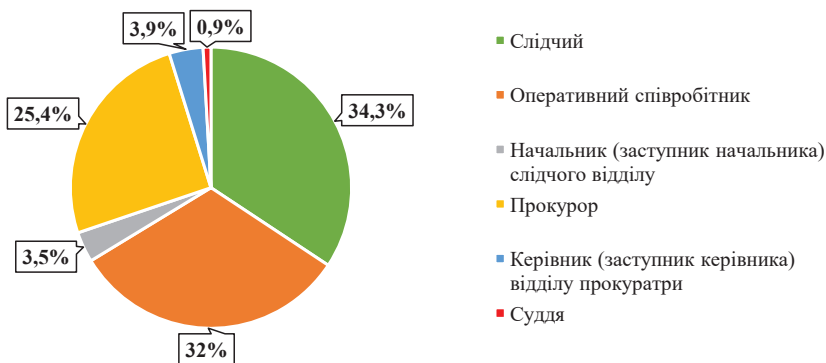

Рис. 1.1. Структурний розподіл респондентів за посадою, %

Більшість респондентів має стаж роботи за спеціальністю понад 10 років – 2100 осіб (44,4%); від 5 до 10 років – 873 особи (18,4%); від 1 до 5 років – 1294 особи (27,4%) та до 1 року – 463 особи (9,8%). Цей структурний розподіл графічно відображено на рис. 1.2.

Друге опитування (анкетування громадськості) було проведено з метою визначення рівня латентності порушень приватності, дослідження факторів віктимності населення та пошуку оптимальних способів віктимологічного запобігання можливим злочинним проявам у вказаній сфері. Спеціалізована анкета склада-

лася з 22 запитань. Загалом у дослідженні, яке проводилося з 12 липня 2023 р. по 1 вересня 2023 р., взяли участь 1152 особи. Охоплення такої кількості респондентів стало можливим завдяки просуванню прямого посилання на опитування в мережі Інтернет шляхом розміщення останнього в різних соціальних мережах («Instagram», «Facebook», «Threads» тощо), а також на Telegram-каналах та вебсайтах. Щодо вибірки в межах цього анкетування, то ми припускаємо деякі вади, ураховуючи той факт, що респонденти могли не розуміти суті запитань навіть при простоті їх формулювань, але оцінка обізнаності в темі й загальних знань у галузі права в цьому випадку проведена не може бути. Однак ми точно знаємо, що абсолютно всі респонденти в межах цього опитування є користувачами мережі Інтернет, адже поширення анкети відбувалося лише онлайн.

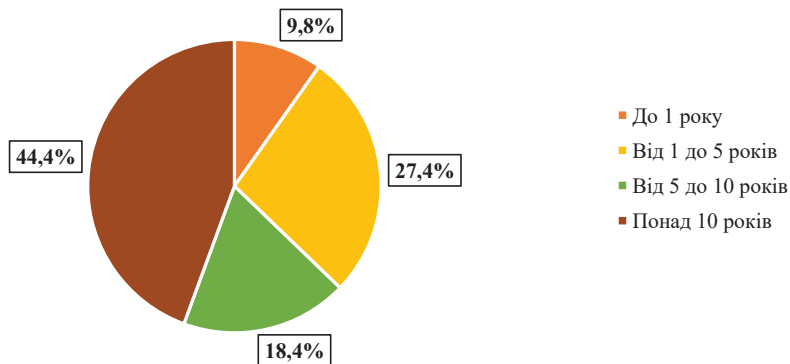

Рис. 1.2. Структурний розподіл респондентів за стажем роботи за спеціальністю, %

Соціально-демографічні параметри респондентів, які взяли участь у другому анкетуванні, характеризуються такими показниками.

Структурний розподіл респондентів за віком представлений такими віковими групами: до 18 років – 12 (1%); від 18 до 24 років – 279 (24,2%); від 25 до 34 років – 400 (34,7%); від 35 до 44 років – 234 (20,3%); від 45 до 59 років – 185 (16,1%); від 60 років і старше – 42 (3,6%), що графічно відображено на рис. 1.3.

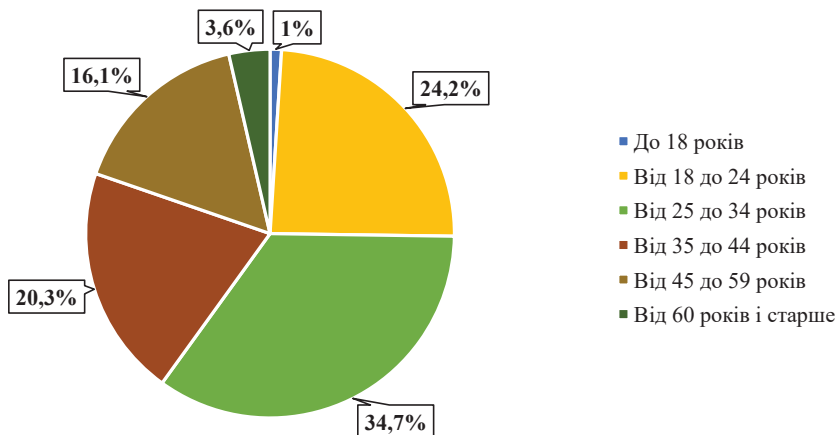

Рис. 1.3. Структурний розподіл респондентів за віком, %

Гендерний розподіл респондентів відображено такими показниками: 562 особи – чоловічої статі (48,8%), 583 особи – жіночої (50,6%) і лише 7 осіб обрали варіант відповіді «інше» (0,6%).

Структурний розподіл респондентів за освітнім критерієм характеризується такими показниками: відносна більшість опитаних, а саме 506 осіб, має другий (магістерський) рівень вищої освіти (44%); 255 осіб – перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (22,1%); 105 осіб – фахову передвищу освіту (9,1%); 96 осіб – повну загальну середню освіту (78,3%); 88 осіб – третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти (7,6%); 86 осіб – професійну (професійно-технічну) освіту (7,5%); 16 осіб – лише базову середню освіту (1,4%). Графічно це відображено на рис. 1.4.

В опитуванні взяли участь представники таких професій / роду занять: учні / студенти – 91 особа (7,9%); державні службовці – 63 особи (5,5%); підприємці – 71 особа (6,2%); працівники ІТ-сфери – 172 особи (14,9%); працівники сфери обслуговування – 118 осіб (10,2%); викладачі закладів освіти – 91 особа (7,9%); лікарі / медперсонал / фармацевти – 42 особи (3,6%); журналісти – 5 осіб (0,4%); інженери – 44 особи (3,8%); військовослужбовці – 32 особи (2,8%);

священнослужителі – 3 особи (0,3%); юристи – 86 осіб (7,5%); працівники правоохоронних органів чи суду – 20 осіб (1,7%); фрілансери (вільноробочі) – 76 осіб (6,6%); тимчасово непрацюючі – 124 особи (10,8%); пенсіонери – 34 особи (3%); інші категорії – 80 осіб (6,9%). Структурний розподіл респондентів за професією / родом занять відображено на рис. 1.5.

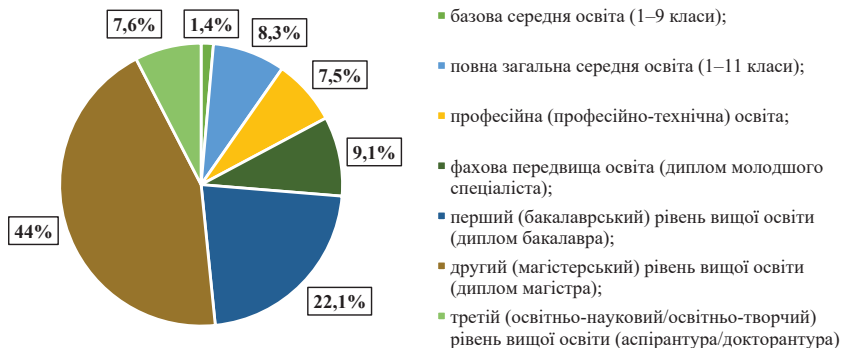

Рис. 1.4. Структурний розподіл респондентів за освітнім критерієм, %

Анкетування проводилися на умовах добровільності й анонімності з використанням безкоштовного програмного забезпечення для адміністрування опитувань «Google Forms», а також шляхом заповнення друкованих примірників анкет (виключно серед працівників правоохоронних органів і суддів). Більшість респондентів пройшла опитування саме в електронному вигляді, а ті примірники анкет у друкованому вигляді, що отримали у відповідь, були перенесені в електронний опитувальник власноруч авторкою. Використання спеціального програмного забезпечення дало змогу автоматизувати процеси зведення, групування, обрахунку й відображення зібраної інформації в абсолютних числах і відносних показниках, а в цілому – пришвидшити процес опрацювання отриманих результатів, які будуть відображені в наступних підрозділах монографії.

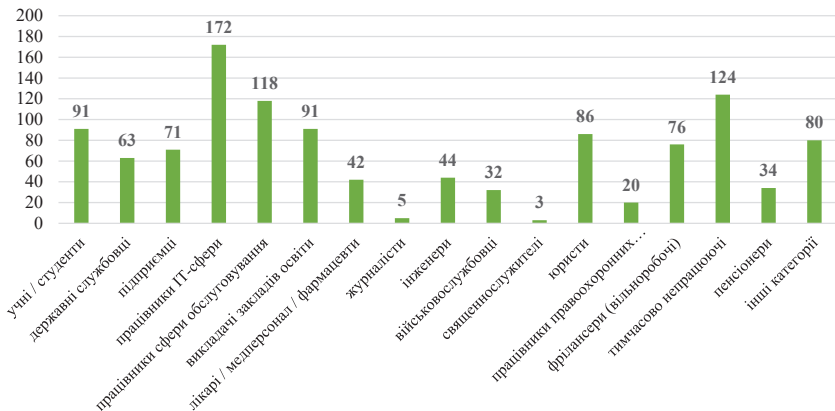

Рис. 1.5. Структурний розподіл респондентів за професією / родом занять, осіб

Загалом отримані результати проведених емпіричних досліджень сприяють побудові логічно-узгодженої системи знань про порушення недоторканності приватного життя, а також виступають своєрідним джерелом ідей, які згодом втілюються у формулюванні нових теоретичних положень або вдосконаленні вже існуючих.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз правового регулювання конституційного права особи на недоторканність приватного життя, можливостей і правових засобів його охорони в Україні, а також здійснення огляду стану наукового розроблення проблеми, визначення методологічних засад і методики дослідження порушення недоторканності приватного життя створюють підвалини для таких висновків.

1. Право особи на недоторканність приватного життя є одним із фундаментальних конституційних прав особи, що поряд із правом

на життя, здоров'я, честь, гідність і безпеку забезпечує її нормальне існування та розвиток. Право на приватність характеризується об'ємністю та динамічністю, що внеможливілює наведення єдиної сталої дефініції цьому поняттю, суб'єктивністю, перебуванням у виключному віданні конкретної особи, конфіденційністю та дуальністю, а також є узагальнювальною категорією, що охоплює інші права, й саме є частиною інших конституційних прав.

2. Поняття приватного життя охоплює різноманітні аспекти фізичної та моральної недоторканності, сталого переліку яких не існує, тому нагальним є встановлення меж приватності, під якими розуміють природне право індивіда в легітимних межах, установлених державою, визначати певні відомості свого життя як конфіденційні й застосовувати всі можливі законні способи їх захисту. Абсолютно весь спектр прав досліджуваної сфери, визначених актами міжнародного чи національного законодавства, а також доктриною права, незважаючи на свою змістовну відмінність, має охоронятися на одному рівні. Разом із тим аналіз чинного українського законодавства дає підстави стверджувати, що право на недоторканність приватного життя не є однаковим для всіх, його обсяг законодавчо звужений для деяких категорій, зокрема, осіб, які обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, членів їх сімей, а також призовників, військовозобов'язаних і резервістів.

3. Визнання права на приватність і посилення ролі держави в його захисті пов'язане із сучасним науково-технічним прогресом, що створив безліч можливостей для його порушення. За свідченнями американських мислителів посягання на приватність спричиняє значну шкоду жертвам, яку можна порівняти, зокрема, з тілесними ушкодженнями.

4. Право на недоторканність приватного життя нарівні з іншими конституційно закріпленими правами людини потребує належної правової охорони, що в першу чергу проявляється в запобіганні та протидії його порушенню. Доцільно вести мову про існування в Україні цивільно-правової, адміністративно-правової, кримінально-правової

охорони досліджуваного права, а також охорони, що забезпечується нормами трудового законодавства. Кожна із зазначених галузей має свої недоліки, зокрема в межах цивільно-правової охорони – відсутність у чинному законодавстві України права на забуття; у межах адміністративно-правової охорони – звуження її змісту до державної реєстрації баз персональних даних і їх використання; у межах кримінально-правової охорони – відсутність одностайності щодо кваліфікації кримінальних правопорушень за загальною та спеціальними нормами, а також сукупно з іншими протиправними діями, що негативно позначається на встановленні реального рівня злочинності в досліджуваній сфері, провокує появу нових детермінант порушень приватності, звужує обсяг правової охорони і її ефективність.

5. З урахуванням кількості складів кримінальних правопорушень проти приватності доцільного говорити про існування загального складу, передбаченого ст. 182 КК України, та спеціальних складів, зокрема, ст. 132, 145, 162, 163, 168 КК України, що призводить до потенційної конкуренції між ними. Спеціальним нормам надається перевага в ході кримінально-правової кваліфікації, що поряд із рівнем латентності пояснює мізерну кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України.

6. Стан наукового розроблення проблеми порушення недоторканності приватного життя характеризується незначною кількістю робіт у різних галузях права, зокрема, конституційного, цивільного, адміністративного та кримінального. Питанням кримінально-правової охорони присвячено 5 дисертаційних досліджень, лише одне з яких частково торкається кримінологічного аспекту порушення недоторканності приватного життя. Отже, на сьогодні в Україні відсутні сучасні кримінологічні дослідження вказаного кримінально-караного діяння, порушень приватності в цілому, а також науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації запобігання останнім.

7. Методологічну основу дослідження порушення недоторканності приватного життя складають закони й категорії діалектики, а також учення про соціальний детермінізм. Визначальними факторами, що вплинули на вибір методики та структури дослідження, стали: невелика кількість облікованих кримінальних правопорушень

проти недоторканності приватного життя; відсутність статистичної інформації щодо кількості виявлених осіб; відсутність осіб, які реально відбувають покарання у виді позбавлення волі, а також чисельна кількість соціально-політичних процесів у межах країни й геополітичних суперечностей у світі в цілому.

8. Важливим доповненням до офіційної статистичної інформації та іншої емпіричної бази дисертаційного дослідження є результати опитувань, які проводилися шляхом анкетування працівників правоохоронних органів і суддів, а також громадськості, опрацювання яких дало змогу перевірити висунуті гіпотези щодо проблематики порушення недоторканності приватного життя, установити закономірності розвитку явища й рівень його латентності, а також виокремити основні напрями запобіжної діяльності.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

2.1. Сучасний стан і тенденції розвитку порушення недоторканності приватного життя

Детальне вивчення та аналіз злочинності передбачають її вимірювання в масштабах усієї країни і в межах окремих регіонів. Тож, дослідивши теоретичні аспекти права на недоторканність приватного життя, його правову охорону в Україні, а також окресливши систему злочинних порушень приватності в цілому, складовою частиною якої є кримінально каране порушення недоторканності приватного життя, необхідно провести статистичний аналіз стану такого різновиду злочинності задля виявлення його характеристик. Не відходячи від традиційної структури надання кримінологічної характеристики певному виду злочинності, використовуємо такі показники її вимірювання, як кількісні (рівень, коефіцієнти), якісні (структура) й кількісно-якісні (динаміка, «географія», топографія).

Важливим кількісним показником вимірювання злочинності є її рівень, тобто виражена в числових показниках загальна кількість кримінальних правопорушень і осіб, які їх учинили, за певний період часу (місяць, квартал, рік) на конкретній території (у державі, області, районі)¹. Рівень злочинності у сфері приватності за 2015–2024 рр. відображений у табл. 2.1.

¹ Кримінологія : підручник / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків : Право, 2020. С. 69.

Таблиця 2.1

Кількість облікованих кримінальних правопорушень проти приватності в Україні за 2015–2024 рр.

Статті КК України	Кількість облікованих кримінальних правопорушень за роками									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальний склад:										
Порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)	120	152	174	197	250	310	490	177	458	1125
Спеціальні склади:										
Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України)	–	–	1	1	3	–	–	–	–	–
Незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України)	2	9	4	3	10	6	7	4	4	8
Порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України)	1358	2012	1732	2119	2498	2442	1935	1235	1818	1894

Закінчення табл. 2.1

Статті КК України	Кількість облікованих кримінальних правопорушень за роками									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України)	13	27	41	23	25	33	18	9	18	12
Розголошення таємниці усновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України)	7	4	3	3	5	2	4	1	3	5
Усього зареєстровано кримінальних правопорушень	1500	2204	1955	2346	2791	2793	2454	1426	2301	3044
	22 814									

Усього протягом 2015–2024 рр. (за десять років) в Україні було зареєстровано 22 814 кримінальних правопорушень проти приватності, у середньому – 2281 таке кримінальне правопорушення на рік. Сумарна кількість зареєстрованих порушень недоторканності приватного життя за досліджуваний період становить 3453 провадження, у середньому – 345 кримінальних правопорушень на рік.

Із отриманих підрахунків випливає, що сумарна кількість усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень проти приватності поступово щорічно збільшується (за виключенням 2017, 2021 і 2022 рр.). Зокрема, спад у 2022 р. спровокований повномасштабним уторгненням РФ на територію України. На підставі ви-

щонаведеного може скластися враження, що в Україні дійсно щорічно виявляють значну кількість таких правопорушень. Але якщо розглянути структуру кримінальних правопорушень проти приватності, то визначальну роль (близько 83,5%) у ній посідають порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України). Це пояснюється не тільки масовістю поширення цих кримінально-караних діянь, але й простотою їх виявлення, адже порушення недоторканності житла часто супроводжують інші кримінальні правопорушення.

Разом із тим позитивно слід відзначити й динаміку порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України). На наш погляд, це відбувалося за рахунок переосмислення потерпілими суспільної небезпечності посягання, жертвами якого вони стали, що призвело до збільшення кількості звернень до компетентних органів за захистом і, відповідно, збільшення реагувань правоохоронних органів на них.

Доповнюють відомості про злочинність показники рівня судимості, що відображають кількість засуджених осіб за обвинувальними вироками, які набули законної сили¹. Рівень судимості за кримінальні правопорушення проти приватності відображено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень судимості за кримінальні правопорушення проти приватності в Україні за 2015–2024 рр.

Статті КК України	Кількість засуджених осіб за роками, злочинців									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальний склад:										
Порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України)	–	1	1	3	–	1	11	3	4	8

¹ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 70.

Продовження табл. 2.2

Статті КК України	Кількість засуджених осіб за роками, злочинців									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Спеціальні склади:										
Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК України)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України)	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Порушення недоторканності житла (ст. 162 КК України)	149	159	192	182	220	327	412	315	414	479
Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163 КК України)	–	–	1	4	1	1	1	1	1	1
Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168 КК України)	1	–	–	–	–	–	–	–	2	–

Закінчення табл. 2.2

Статті КК України	Кількість засуджених осіб за роками, злочинців									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Усього засуджених осіб	150	160	194	189	221	329	424	319	421	488
	2 895									

Проаналізувавши отримані дані судової статистики, за десять років (2015–2024 рр.) в Україні було засуджено 2895 осіб за кримінальні правопорушення проти приватності, з них за загальним складом, передбаченим ст. 182 КК України, – 32 особи. Як бачимо, з таких складів, передбачених ст. 132, 145, 168 КК України, майже відсутні будь-які вироки, одиничні вироки простежуються за ст. 163 і 182 КК України. Це пояснюється незначним розповсюдженням і складністю виявлення зазначених кримінальних правопорушень. Основний же масив вироків наявний за ст. 162 КК України. Таким чином, сукупна статистика кримінальних правопорушень проти приватності визначається порушенням недоторканності житла.

Рівень злочинності не завжди дає правильне уявлення про масштаби її поширення та інтенсивність проявів¹. У такому разі абсолютні показники злочинності доповнюються відносними величинами, зокрема коефіцієнтом злочинної інтенсивності й коефіцієнтом злочинної активності населення. Як уже було зазначено в методичних засадах дослідження, у звітності, яка формується органами прокуратури, не виокремлюються відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за запитуваними статтями, зокрема кількість виявлених осіб. Відсутність цієї статистичної інформації в подальшому робить неможливим установавання коефіцієнта злочинної активності як показника кримінальної активності населення. Тому зупинимось виключно на розрахунку коефіцієнта злочинної інтенсивності порушення недоторканності приватного життя, який відображено в табл. 2.3.

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 158.

Таблиця 2.3

**Коефіцієнт злочинної інтенсивності порушення недоторканності
приватного життя в розрахунку на 1 млн населення за 2015–2024 рр.
в Україні¹**

Роки	Середня чисельність населення (тис. осіб) у році	Кількість облікованих кримінальних правопорушень	Коефіцієнт злочинної інтенсивності, кримінальних правопорушень на 1 млн населення
2015	42 844,9 ²	120	2,80
2016	42 672,5 ³	152	3,56
2017	42 485,5 ⁴	174	4,10
2018	42 269,8 ⁵	197	4,66
2019	42 027,8 ⁶	250	5,95
2020	41 745,4 ⁷	310	7,43
2021	41 377,8 ⁸	490	11,84
2022	31 000,0 ⁹	177	5,71
2023	29 000,0 ¹⁰	458	15,79
2024	31 100,0 ¹¹	1125	36,17

¹ Чисельність населення у 2015–2021 рр. відображена без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя.

² Розрахунки (оцінки) чисельності населення Держстатом здійснені на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації постійного місця проживання.

³ Статистична інформація з Держстату не містить чисельного розподілу населення за регіонами за 2022–2024 рр., тому розрахунки коефіцієнта злочинної інтенсивності в цих роках базуються на усереднених оцінках фахівців Інституту демографії та проблем якості життя НАН України й Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, розміщених у ЗМІ, без урахування тимчасово окупованих територій України.

⁴ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2016 року та середня чисельність у 2015 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ds/kn/kn_u/kn1215_u.html (дата звернення: 11.11.2024).

⁵ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2017 року та середня чисельність у 2016 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ds/kn/kn_u/kn1216_u.html (дата звернення: 11.11.2024).

⁶ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2018 року та середня чисельність у 2017 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ds/kn/kn_u/kn1217_u.html (дата звернення: 11.11.2024).

Отже, бачимо коливаючий характер показників злочинної інтенсивності аналізованих кримінальних правопорушень. Станом на 2024 р. він є найбільшим і дорівнює 36,17 кримінальних правопорушень на 1 млн населення, найменший же прослідковується у 2015 р. – 2,80 кримінальних правопорушень на 1 млн населення. Крім того, збільшення показників коефіцієнта злочинної активності у 2023–2024 рр. і їх наближення до 2021 р. є умовним, ураховуючи активні демографічні процеси, спровоковані повномасштабним уторгненням РФ на територію України.

Перейдемо до структури кримінальних правопорушень проти приватності, частиною якої і є порушення недоторканності приватного життя. Структура злочинності є її якісною характеристикою, яка зумовлена характером і ступенем суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, що до неї належать, і вимірюється співвід-

⁵ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2019 року та середня чисельність у 2018 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/kn/kn_u/kn1218_u.html (дата звернення: 11.11.2024).

⁶ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/kn/kn_u/kn1219_u.html (дата звернення: 11.11.2024).

⁷ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2021 року та середня чисельність у січні – грудні 2020 року. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ds/kn/xls/kn1220_ue.xls (дата звернення: 11.11.2024).

⁸ Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2022 року та середня чисельність у 2021 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/kn/kn_1221_ue.xls (дата звернення: 11.11.2024).

⁹ Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйонів – демографи. *Українформ*. 06.04.2023.

¹⁰ Станом на 1 січня 2024 р. чисельність населення на території України (у межах кордонів 1991 р.) оцінювалася експертами в понад 35 млн, а якщо рахувати без тимчасово окупованих територій, то йдеться про 28–30 млн осіб, тому для підрахунків коефіцієнта злочинної інтенсивності за 2023 рік ми обрали середнє значення показників виключно підконтрольної Україні території (*див.*: Несчетна С. Наскільки скоротилося населення України від початку великої війни: демограф шокував цифрою).

¹¹ Загальна чисельність населення України оцінюється приблизно в 31 млн на підконтрольній території та близько 5 млн на тимчасово окупованих територіях (*див.*: Білоус О. Скільки населення в Україні: оцінка на сьогодні та прогноз до 2051 року).

ношенням груп кримінальних правопорушень в їх загальній кількості за певний проміжок часу на певній території¹, тобто розкриває її склад і внутрішню будову². Структурний розподіл кримінальних правопорушень проти приватності в 2015–2024 рр. ілюструє рис. 2.1.

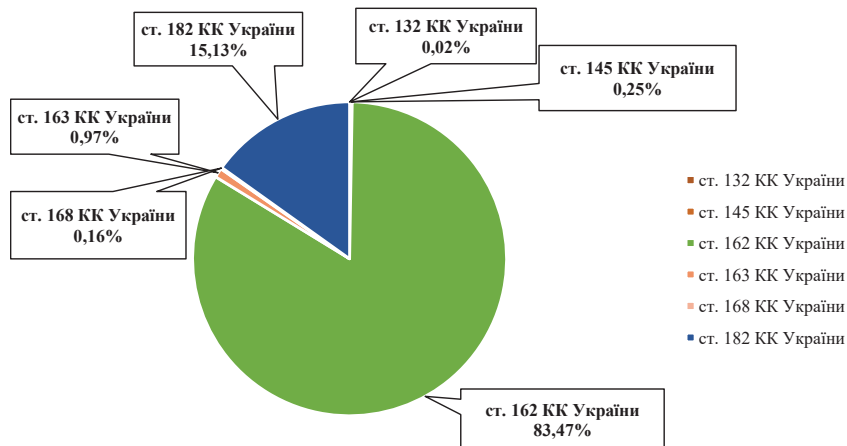

Рис. 2.1. Структурний розподіл кримінальних правопорушень проти приватності³ в Україні в період 2015–2024 рр. (за даними статистичної звітності Офісу Генерального прокурора)

Як бачимо, найбільша кількість кримінальних правопорушень у структурі кримінальних правопорушень проти приватності – порушення недоторканності житла (у середньому 83,5% від усіх зареєстрованих цих кримінальних правопорушень), на другому місці – порушення недоторканності приватного життя (трохи більше 15%), на третьому місці – усі інші аналізовані кримінальні правопорушен-

¹ Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: Загальна частина. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. С. 70–71.

² Орлов Ю. В., Ступник Я. В. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. №2 (29). С. 283. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22>.

³ До уваги взято загальний і найбільш поширений в доктрині спеціальні склади кримінальних правопорушень проти приватності.

ня, оскільки питома частка кожного окремого діяння у всій структурі досліджуваної злочинності становить менше 1%.

Більш докладно проаналізувати структуру злочинності можливо за допомогою кримінально-правових і кримінологічних показників, які найчастіше встановлюються шляхом аналізу судових справ. За період 2015–2024 рр. у ЄДРСР міститься всього 33 судових рішення за ст. 182 КК України, з яких: 24 – обвинувальні вироки; 3 – справи, що закриті з нереабілітуючих підстав; 3 – справи, що закриті у зв'язку з відмовою від обвинувачення; 3 – виправдувальні вироки. При проведенні узагальнення судової практики за спеціальними нормами, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення приватності, нам не зустрілося жодного обвинувального вироку за ст. 132, 145 КК України, 8 вироків за ст. 163 КК України та всього 3 за ст. 168 КК України. Це пояснюється незначним розповсюдженням і виявленням кримінальних правопорушень, передбачених цими статтями, що підтверджується також офіційними даними. Як зазначалося раніше, визначальними в структурі порушень приватності є склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 162 КК України «Порушення недоторканності житла». Вибірковий аналіз наявних у відкритому доступі обвинувальних вироків дає підстави стверджувати, що більшість таких посягань здійснювалася обвинуваченими з метою вчинення інших протиправних діянь (найчастіше – крадіжок) і мають додаткову кваліфікацію за іншими статтями закону про кримінальну відповідальність, а якщо ж повною мірою свій задум реалізувати останні не встигли, то діяння кваліфікують виключно за ст. 162 КК України. В одному з рішень наявна теза про те, що шляхом проникнення до будинку обвинувачений «порушив право на відпочинок та право на повагу до приватного життя»¹ потерпілої особи.

Також припускаємо, що значна кількість злочинних посягань на недоторканність приватного життя відбувається в мережі Інтернет. Достеменно не відома кількість кримінальних правопорушень у кіберпросторі, під час яких відбувається отримання конфіденційної інформації про особу, однак якщо брати до уваги статистичні дані про злочинні діяння, пов'язані з порушенням права на недотор-

¹ Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 18.10.2021, справа № 485/1354/21. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100360363> (дата звернення: 14.11.2024).

канність приватного життя, то лише в 2023 р. за ст. 361 КК України «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж» обліковано 2235 кримінальних правопорушень¹, і саме з цією статтею порушення недоторканності приватного життя часто утворюють сукупність². Сумарно ж досліджено більше 150 судових рішень.

Важливе значення для аналізу кримінального порушення недоторканності приватного життя має спосіб його вчинення – певна дія чи їх сукупність, що спрямовані на підготовку, учинення чи маскування суспільно небезпечного діяння. Незначна кількість судових рішень як за загальною нормою, так і сукупно всіх кримінальних правопорушень проти приватності унеможлиблює встановлення загальних закономірностей і статистичного співвідношення наявних способів порушень у їх загальній структурі, тому про існування тих чи інших способів порушення недоторканності приватного життя можна стверджувати здебільшого в теоретичній площині – на підставі аналізу доктрини, результатів емпіричних досліджень і контент-аналізу публікацій у ЗМІ.

Дослідниця О. Ткач у межах свого дисертаційного дослідження «Розслідування порушень недоторканності приватного життя» пропонує такий перелік типових способів незаконного збирання конфіденційної інформації про особу: «незаконне ознайомлення з документами, що містять конфіденційну інформацію та/або заволодіння ними; спостереження за особою, в тому числі й з використанням спеціальних технічних засобів; підслуховування усних розмов; прослуховування телефонних розмов за допомогою спеціальних техніч-

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 р. *Офіс Генерального прокурора* : офіц. вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804 (дата звернення: 14.11.2024).

² Вирок Франківського районного суду м. Львова від 31.05.2022, справа № 465/1222/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104573400> (дата звернення: 14.11.2024); Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 08.08.2022, справа № 456/1471/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105638705> (дата звернення: 14.11.2024); Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 05.12.2022, справа № 456/3275/21. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107667850> (дата звернення: 14.11.2024).

них засобів; опитування осіб, які володіють відомостями про конфіденційну інформацію (потерпілого, людей з його близького оточення); отримання конфіденційної інформації шляхом надання грошової винагороди (або обіцянки надання такої); застосування фізичного та/або психічного насильства або застосування погроз їх вчинення тощо»¹. Однак запропонований перелік стосується лише збирання конфіденційної інформації, тому поза увагою знаходяться конкретні способи в межах зберігання, використання, знищення, поширення та незаконної зміни такої інформації, а отже, охоплює лише частину способів порушення недоторканності приватного життя.

У ході проведення анкетування населення з проблем порушення недоторканності приватного життя респондентам було запропоновано відповісти на запитання, як саме порушувалося їхнє право на недоторканність приватного життя, а також пропонувано вісім можливих способів порушення недоторканності приватного життя з декількома варіантами відповіді й надано змогу поділитися власним досвідом у варіанті «Інше». Основою для розроблення варіантів відповідей на запропоноване запитання стали підсумки попередньо проведеного контент-аналізу публікацій у ЗМІ за вказаною проблематикою. Результати відображено на рис. 2.2.

Абсолютна більшість опитаних зазначила, що ставали жертвами зламів акаунтів у соціальних мережах, месенджерах та/або електронної пошти (56,9%). Ще 39,2% стверджують про витік їхніх персональних даних із державних реєстрів. 30,2% респондентів переконані, що їхні телефонні розмови прослуховувалися, 12,7% зазнавали фізичного стеження за собою чи прихованого відеоспостереження і лише 6,4% потерпали від порушення таємниці листування чи іншої кореспонденції працівниками відділень поштового зв'язку. Потерпілими від дій онлайн-шахраїв чи зламів банківських карток ставали 26,1% респондентів. Кожен 6-й опитаний (16,1%) ставав жертвою розголошення лікарської таємниці сторонніми особами і лише 3 особи (0,5%) – від розголошення таємниці усиновлення / удочеріння. Отримані дані підтверджують висунуту вище гіпотезу про переваж-

¹ Ткач О. В. Розслідування порушень недоторканності приватного життя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. С. 19.

не існування вказаного злочинного явища в кіберпросторі. Виняткову цінність для дослідження мають відкриті відповіді 13,6% респондентів. Зокрема, опитані найчастіше вказували, що зазнавали втручань у приватне життя через порушення банківської таємниці (передача банками й мікрофінансовими організаціями персональних даних клієнтів колекторським компаніям, фішинг); несанкціонований доступ до акаунтів у соціальних мережах чи поширення інформації (фото, відео, тексту) без їхньої згоди; шляхом перевірки смартфонів (повідомлень, контактів, медіафайлів) військовослужбовцями чи поліцією на блокпостах.

Рис. 2.2. Структурний розподіл відповідей громадськості на запитання «Як саме порушувалося ваше право на недоторканність приватного життя?», %¹

З урахуванням результатів опитування, контент-аналізу публікацій у ЗМІ, а також за результатами дослідження судових рішень, розміщених у відкритому доступі в ЄДРСР, можна провести таку категоризацію способів (форм) порушень приватного життя: фішинг; хакінг; перевищення службових повноважень чи зловживання ними; використання технічних засобів як для аудіо-, відео-, фотофіксації, так і для поширення інформації. Варто наголосити, що наведений перелік не є вичерпним. Ураховуючи динамічність категорії «приватність»

¹ Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей.

та швидкі темпи науково-технічного прогресу, досліджувані антисоціальні прояви можуть набувати й інших способів. Запропоновані ж форми самі собою мають різний родовий об'єкт, є окремими суспільно небезпечними діяннями, що розташовані в різних частинах Особливої частини КК України, однак вони можуть перетинатися в межах одного факту порушення недоторканності приватного життя, тобто використовуватися одночасно, і найчастіше саме так і відбувається.

Фішинг є видом шахрайства, метою якого є виманювання в довірливих або неуважних користувачів мережі їх персональних даних. Найчастіше жертвами стають клієнти онлайн-банкінгу, інтернет-магазинів тощо. Шахраї намагаються змусити користувачів самотійно розкрити персональні дані, наприклад, надсилаючи електронні листи з пропозиціями підтвердити реєстрацію облікового запису, що містять посилання на сайт, зовнішній вигляд якого повністю копіює дизайн відомих ресурсів. У судовій практиці не зустрічаються випадки притягнення винних осіб до відповідальності за фішинг і всі його підвиди, зокрема через застарілі норми кримінального законодавства й тяжкість у розслідуванні правопорушень і пошуку винних. Однак за 2022 р. НБУ виявив більше 4,5 тис. шахрайських сайтів, які дублюють державні сайти з метою заволодіння даними українців¹. За даними компанії «Group-IB», щодня жертвами фінансового фішингу в Україні стають близько 1000 клієнтів різних банків, що втричі перевищує щоденну кількість жертв від шкідливих програм, а близько 10–15% відвідувачів фінансових фішингових сайтів залишають на них свої персональні дані². Найбільш розповсюджені випадки фінансового фішингу в Україні за останні роки пов'язані з отриманням «ковідної тисячі» за державною програмою «Підтримка»³ й отриманням внутрішньо переміщеними особами

¹ НБУ за 2022 р. виявив 4,5 тис. шахрайських сайтів. *Интерфакс-Україна*. 15.02.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/891536.html> (дата звернення: 15.11.2024).

² Нікітська О. В. Методи запобігання фішингу та його різновиди. *Вісник Академії адвокатури України*. 2017. Т. 12, вип. № 21. С. 170.

³ Оліярник М. В мережі попередили про аферу з 1000 гривень. Шахраї можуть вкрасти всі гроші з вашої приватної картки. *Заборона* : вебсайт. 15.12.2021. URL: <https://zaborona.com/v-merezhi-poperedyly-pro-afery-z-1000-gryven-shahrayi-mozhuk-vkrasty-vsi-groshe-z-vashoyi-privatnoyi-kartky/> (дата звернення: 15.11.2024).

соціальних виплат від держави чи міжнародних організацій від початку повномасштабного вторгнення¹. НБУ в партнерстві з компанією «Опендатабот» провели опитування користувачів (112,9 тис. респондентів) про те, як часто вони стикаються з кібершахрайством під час воєнного стану. Кожен дев'ятий опитаний (11 %) ставав жертвою шахраїв із початку повномасштабного вторгнення².

Виділення такого способу, як *хакінг*, тобто несанкціоноване внесення змін у програмне забезпечення для досягнення цілей, відмінних від цілей створювачів чи користувачів останнього, базується на тому, що на практиці наявні випадки злочинного використання мобільних телефонів потерпілих осіб, що містили додаток «Приват-Банк», або незаконного доступу до їх смартфонів чи сім-карток. З аналізу судової практики випливає, що шляхом несанкціонованого втручання в роботу згаданої автоматизованої системи обвинувачені отримували не лише безпосередній доступ до конкретного банківського рахунку, а й до персональних даних (паспортних даних осіб, РНОКПП, відомостей про місце проживання та роботи, освіту, середній заробіток, адреси електронних пошт тощо). В одному з випадків фотографії паспорта й РНОКПП містилися безпосередньо у фотогалереї потерпілої особи³. Уся отримана інформація в подальшому використовувалася для зняття грошових коштів із банківських рахунків й оформлення кредитних зобов'язань в інших установах⁴.

¹ Інформаційна безпека для ВПО: як не стати жертвами шахраїв. *Донецька обласна державна адміністрація* : офіц. вебсайт. 01.05.2023. URL: <https://dn.gov.ua/news/informacijna-bezpeka-dlya-vpo-yak-ne-stati-zhertvami-shahrayiv> (дата звернення: 15.11.2024) ; Весна Є. Об'єм і розміри шахрайства з використанням теми виплат ВПО – шалений. *Гривна* : вебсайт. 11.04.2023. URL: <https://grivna.ua/publikatsii/obem-i-rozmiri-shahraystva-z-vikoristannyam-temi-viplat-vpo--shaleniy> (дата звернення: 15.11.2024).

² Результати опитування від НБУ та Опендатабот: кожен дев'ятий опитаний ставав жертвою шахраїв з початку воєнного стану. *Національний банк України* : офіц. вебсайт. 09.10.2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-opituvannya-vid-nbua-ta-opendatobot-kojen-devyatiy-opitaniy-stavav-jertvoyu-shahrayiv-z-pochatku-voyennogo-stanu> (дата звернення: 15.11.2024).

³ Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 12.09.2022, справа № 285/1477/20. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106212425> (дата звернення: 14.11.2024).

⁴ Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 12.09.2022, справа № 285/1477/20 ; Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 05.12.2022, справа № 456/3275/21 ; Вирок Стрийського місь-

Ще одна справа пов'язана зі збиранням і зберіганням конфіденційної інформації щонайменше тринадцяти потерпілих (РНОКПП, паспортні дані, місце реєстрації та проживання, сімейний стан, місце роботи, майновий стан, контактні дані мобільних номерів телефонів і відцифровані копії документів), яку в подальшому обвинувачений використовував і поширював для укладення договорів про надання онлайн-кредитів, а отримані злочинним шляхом кошти одержував на власну картку й розпоряджався ними на власний розсуд¹. Зловмисників обвинувачено в незаконному збиранні, зберіганні, використанні й поширенні конфіденційної інформації сукупно з іншими вчиненими кримінальними правопорушеннями. Ще в одному випадку за попередньою змовою з невстановленою слідством особою обвинувачений отримав від останньої логін і пароль для доступу до облікового запису третьої особи в соціальній мережі «Facebook», заблокував доступ власника до профайлу та продовжив використовувати останній в особистих цілях, зокрема незаконно отримав дані закордонних паспортів ще двох осіб, які зберігав за місцем проживання. Особу обвинувачено, серед іншого, у незаконному збиранні та зберіганні конфіденційної інформації².

Чимало випадків порушення недоторканності приватного життя пов'язані з *перевищенням службових повноважень чи зловживання ними*. Зокрема, в одному з випадків судової практики службова особа військового комісаріату [назва органу на момент учинення кримінального правопорушення. – Авт.] надала третій особі доступ до карток чотирьох ветеранів війни, чим незаконно поширила конфіденційну інформацію про потерпілих осіб (третя особа виписала на окремий аркуш паперу персональні дані учасників бойових дій, які перебували на обліку, із зазначенням даних про дату народження, поточне місце проживання, місце й час проходження служби в зоні проведення АТО) з невідомою метою. Особу обвинувачено в незаконному поширенні

крайонного суду Львівської області від 08.08.2022, справа № 456/1471/22 ; Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 11.06.2021, справа № 466/3684/21. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97751830> (дата звернення: 14.11.2024).

¹ Вирок Франківського районного суду м. Львова від 14.07.2022, справа № 465/7788/19. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105254222> (дата звернення: 14.11.2024).

² Вирок Франківського районного суду м. Львова від 31.05.2022, справа № 465/1222/22.

конфіденційної інформації¹. В іншій справі службова особа кредитної спілки, будучи одночасно касиром, економістом фінансового відділу й заступником начальника відділення, маючи доступ до персональних даних клієнтів, незаконно використовувала конфіденційну інформацію щонайменше тринадцяти клієнтів, зазначаючи їх персональні дані про П. І. Б., серію та номер паспорта, РНОКПП, поточне місце проживання та місце реєстрації, з метою складання кредитних договорів і подальшого незаконного збагачення, чим неодноразово вчиняла порушення недоторканності приватного життя. Особу обвинувачено в незаконному використанні конфіденційної інформації та незаконному її використанні, учиненому повторно, у сукупності з іншими вчиненими кримінальними правопорушеннями². Ще в одному випадку працівник правоохоронного органу в межах кримінального провадження збирав конфіденційну інформацію про підозрюваного, а саме інформацію про здійснені ним з абонентського номеру оператора мобільного зв'язку телефонні дзвінки, смс-повідомлення, про його місце перебування в час здійснення дзвінків і смс-повідомлень, шляхом отримання ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення тимчасового доступу до інформації про вхідні й вихідні з'єднання з обов'язковою прив'язкою до місцевості й зазначенням базових станцій абонента оператора мобільного зв'язку, де вони були здійснені, яку в подальшому поширив через невідомих осіб третій особі – дружині підозрюваного в кримінальному провадженні, яка підозрювала чоловіка в позашлюбних відносинах. Справу було закрито з nereабілітуючої підстави – у зв'язку із закінченням строку давності³. Один із випадків трапився в Черкаській області, де обвинувачена особа за попередньою змовою з іншою невідомою особою незаконно заволоділа особовими справами 72 отримувачів державних допомог,

¹ Вирок Червоноармійського районного суду Житомирської області від 23.06.2020, справа № 292/777/20. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89971342> (дата звернення: 14.11.2024).

² Вирок Ржищівського міського суду Київської області від 07.10.2021, справа № 374/70/21. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100193020> (дата звернення: 14.11.2024).

³ Вирок Галицького районного суду м. Львова від 27.07.2023, справа № 464/4759/20. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112511346> (дата звернення: 14.11.2024).

що зберігалися в архівному відділі Управління праці та соціального захисту населення РДА, поширила їх персональні дані з метою укладення договорів про надання онлайн-кредитів, та в подальшому була засуджена за незаконне зберігання та використання конфіденційної інформації, а також незаконне зберігання та використання конфіденційної інформації, учинене повторно, у сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями¹.

Ще одним яскравим прикладом порушення недоторканності приватного життя в наш час є фотографування уповноваженими представниками Національної поліції, Служби безпеки України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби України, Держмитслужби, Збройних сил, інших суб'єктів, визначених у наказі коменданта відповідної адміністративно-територіальної одиниці, документів, що посвідчують особу, а також витребування доступу до даних, які знаходяться в гаджетах громадян, зокрема військовозобов'язаних. Найчастіше такі інциденти трапляються на блокпостах. З урахуванням отриманих персональних даних працівники ТЦК та СП неодноразово виписували та вручали повістки військовозобов'язаним із порушенням законодавчо встановленої процедури, чинної до внесення в травні 2024 р. змін до профільного законодавства, й перевищенням владних повноважень. Крім того, персональні дані пересічних громадян без їх відома потрапляли, зокрема, до інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (відомої раніше як ІПС «АРМОР»²), що також слугує прикладом порушення права на приватне життя.

¹ Вирок Жашківського районного суду Черкаської області від 15.12.2022, справа № 693/160/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107893245> (дата звернення: 14.11.2024).

² «АРМОР» (Автоматизоване Робоче Місце Оперативного Робітника) – інтегрована інформаційно-пошукова система МВС України, яка являє собою сукупність організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних та інформаційно-телекомунікаційних засобів, що забезпечують формування та ведення довідково-інформаційних, оперативно-розшукових обліків, авторизований доступ до інформаційних ресурсів ІПС (див.: Використання інформаційно-пошукових систем в діяльності поліції. Правові інформаційно-пошукові системи. *Інформаційні технології в діяльності Національної поліції* : мультимед. навч. посіб. / Нац. акад. внутр. справ України, Каф. інформ. технологій. 2017. URL: https://arm.nai.au.kiev.ua/books/inform_tekhnolohii/lection/lec3.html (дата звернення: 14.11.2024)).

Не менш поширеними є порушення недоторканності приватного життя з використанням технічних засобів як аудіо-, відео-, фотофіксації, так і поширення інформації. За матеріалами однієї з судових справ, обвинувачений приховав у м'якій іграшці технічний пристрій для прослуховування з сім-карткою, на яку робив вхідні дзвінки зі свого мобільного телефона. Особу визнали винною в незаконному збиранні конфіденційної інформації¹. У справах, пов'язаних із відеоспостереженням, обвинувачені вчиняли такі дії. У першій справі винний через ревності вмонтував у витяжку стіни, яка розмежує його квартиру та квартиру потерпілої особи – колишньої співмешканки, технічні засоби фіксації – відеокамеру й мікрофон²; у другій – обвинувачений начальник Волинської митниці ДФС України [назва органу на момент учинення кримінального правопорушення. – Авт.], керуючись мотивом неприязних відносин з одним із підлеглих, у невідновлений у ході досудового розслідування спосіб отримав відносно потерпілого та членів його сім'ї інформацію про сімейне життя за місцем проживання останніх, що містила відеоспостереження за будинком і прибудинковою територією, яку зберігав на USB-накопичувачі з метою подальшого використання³. Указаних осіб обвинувачено в незаконному збиранні та зберіганні конфіденційної інформації. Найвний і випадок, коли особою встановлено відеокамеру на власному балконі, але з метою незаконного збирання та зберігання конфіденційної інформації щодо мешканки/-ця сусідньої квартири через постійні конфлікти. Таке відеоспостереження зловмисник робив протягом восьми років. Суд закрит кримінальне провадження у зв'язку із закінченням строку давності⁴.

¹ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 09.10.2023, справа № 149/1/22. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114007842> (дата звернення: 14.11.2024).

² Вирок Тульчинського районного суду Вінницької області від 16.08.2016, справа № 148/949/16-к. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59762602> (дата звернення: 14.11.2024).

³ Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 03.02.2022, справа № 159/4835/19. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102951854> (дата звернення: 14.11.2024).

⁴ Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17.12.2021, справа № 522/15074/19. ЄДПСП. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102037885> (дата звернення: 14.11.2024).

Ще в одній справі після інтимної близькості обвинувачений виготовив фотознімок оголених статевих органів потерпілої особи в наближеному ракурсі, поки вона спала, завантажив його до хмарного сховища в мережі Інтернет, залишивши на зберігання у власних цілях, у подальшому розмістив знімок на загальнодоступному сайті-хостингу картинок у мережі Інтернет і поширив присвоєне посилання в певному онлайн-чаті. Особу обвинувачено в незаконному збиранні, зберіганні й поширенні конфіденційної інформації про особу¹. Цікавим є випадок, де обвинувачений за спільною домовленістю зі своєю дружиною (далі – потерпілою) виготовили відео порнографічного характеру в наближеному ракурсі, однак із метою помсти через розлучення чоловік розділив указаний відеозапис на декілька відеофайлів і поширив їх спочатку в приватному діалозі із самою потерпілою, а в подальшому – третій особі. Особу обвинувачено, зокрема, у незаконному поширенні конфіденційної інформації². Ще в одному випадку через тривалі неприязні стосунки обвинувачений зберігав конфіденційну інформацію щодо фактичного місця проживання, фотокопії особистих документів і фотографії з написами образливого змісту щодо трьох потерпілих осіб із метою подальшого розповсюдження в соціальній мережі «Facebook» зі своєї особистої сторінки шляхом публікації відповідних дописів. Особу обвинувачено в зберіганні й поширенні конфіденційної інформації³.

Крім того, ще в одній зі справ обвинувачений вимагав від потерпілої і її родини 15 тис. дол. США, шантажуючи відомостями про стан здоров'я останньої. Злочинець невстановленим слідством способом отримав історію хвороби потерпілої, яку в подальшому розповсюджував у мережі Інтернет, у друкованих ЗМІ міста, серед рідних й оточення потерпілої шляхом надсилання смс-повідомлень, листів сусідам, обмалював магазин, власницею якого є потерпіла, фарбою

¹ Вирок Святошинського районного суду міста Києва від 23.01.2023, справа № 759/1149/23. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108571346> (дата звернення: 14.11.2024).

² Вирок Миколаївського районного суду Львівської області від 11.02.2019, справа № 447/105/19. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79798221> (дата звернення: 14.11.2024).

³ Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 31.07.2023, справа № 727/2632/22. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112507141> (дата звернення: 14.11.2024).

з написами назви хвороби, переслідував дитину тощо. Зі свідчень обвинуваченого випливає, що всі ці дії він чинив із метою помсти, оскільки вважає, що потерпіла заразила його цією ж хворобою на вмисно під час інтимної близькості. Особу обвинувачено в збиранні, зберіганні й поширенні конфіденційної інформації¹.

У лютому 2023 р. суспільного резонансу набула історія про хлопців, що влаштували в Києві вечірки, де споювали дівчат, а потім знущалися над ними під час стрімів: дівчат знімали майже без одягу, поки ті лежали непритомні на підлозі, іноді блогери торкалися до їхніх інтимних частин тіла й коментували побачене². Правоохоронці встановили, що організаторами були двоє товаришів, які й поширювали відео в Telegram-каналі й «Instagram». Їм оголосили про підозру за ч. 3 ст. 301 КК України щодо виготовлення, збуту й розповсюдження порнографії, однак без урахування ст. 182 КК України, що, на нашу думку, є упущенням.

Продовжуючи аналіз кримінологічної характеристики порушення недоторканності приватного життя, важливо зупинитися на таких показниках, як географія та топографія злочинності. Географія злочинності є якісним показником, за яким досліджується територіальне розповсюдження злочинності за певний період³, крім того, показник є підґрунтям для конкретизації уявлень про детермінанти злочинності й можливі шляхи її подолання⁴. Географія порушень недоторканності приватного життя за 2015–2024 рр. зображена на рис. 2.3.

¹ Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 29.02.2016, справа №554/7185/14-к. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56229044> (дата звернення: 14.11.2024).

² Споювали та кривдили дівчат на камеру? Поліція прийшла з обшуками до організаторів п'яних вечірок. *BBC News Україна*. 01.02.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64483025> (дата звернення: 15.11.2024).

³ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 73.

⁴ Голіна В. В. Місце організованої злочинності в структурі загальної злочинності (за матеріалами Харківського та Полтавського регіону). *Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей)* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26–27 квіт. 1999 р.). Харків : Право, 2000. С. 101.

Варто зазначити, що отримана карта є досить умовною, оскільки на період 2015–2024 рр. припадають такі важливі події, як збройна агресія РФ на території України (анексія АРК, окупація частини Донецької та Луганської областей із подальшим проголошенням так званих «Донецька та Луганська народні республіки», проведення АТО й ООС), поширення пандемії COVID-19 (березень 2020 – червень 2023 рр.), повномасштабне вторгнення РФ на територію України (з 2022 р. до сьогодні). Тому на карті не позначено, зокрема, окуповані території, оскільки їх частка від загальної площі території України змінюється. Із цього випливає, що дані, зокрема, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей є неповними через таке. По-перше, окупована територія цих областей охоплює більшу їх частину (крім Миколаївської та Харківської), по-друге, актуальність проблеми порушень недоторканності приватного життя в загальній структурі потреб населення територій, які страждають від обстрілів, відсутності нормальних умов життєдіяльності й постійної загрози життю та здоров'ю є низькою чи взагалі втрачає своє значення, по-третє, обмежені можливості роботи правоохоронних органів. Вважаємо, що найбільш наближене до реальності уявлення про територіальне розповсюдження порушень недоторканності приватного життя доцільно провести на прикладі 2023 р., оскільки саме в цей рік не відбувалося суттєвих змін щодо окупації чи звільнення територій, а також суттєво знизилася інтенсивність внутрішнього переміщення населення та еміграції. Географія порушень недоторканності приватного життя за 2023 р. зображена на рис. 2.4.

З аналізу статистичної інформації випливає, що лідером за кількістю облікованих порушень недоторканності приватного життя є Закарпатська область, на територію якої припадає майже 27% таких злочинних проявів за рік. На нашу думку, це пов'язано з міграційними процесами та зростанням кількості населення. Високим рівнем виявлення досліджуваного порушення характеризується столиця України – Київ, місто-мільйонник

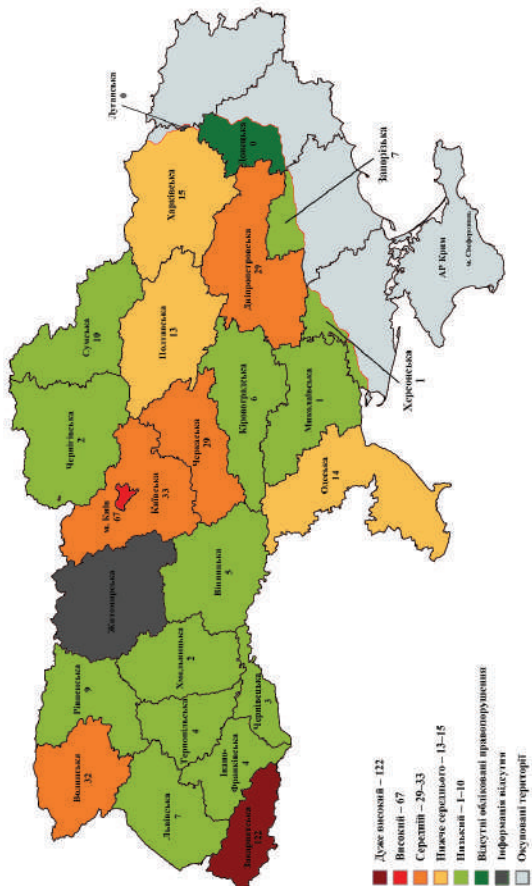

Рис. 2.4. Географія порушень недоторканності приватного життя за 2023 р.¹

- ¹ 1. Карта побудована на показниках рівня (кількості облікованих кримінальних правопорушень), а не на основі коефіцієнта злочинної інтенсивності (див.: підрозділ 1.4 монографії).
2. Окуповані території АР Крим, Харківської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей зображено на карті відповідно до даних інтерактивної онлайн-мапи бойових дій в Україні Deer State Map Live станом на 1 січня 2024 року (див.: Deer State : [інтерактивна онлайн-мапа бойових дій в Україні : станом на 01.01.2024]. URL: <https://deerstatemap.live/#/6/49.438/32.053> (дата звернення: 15.11.2024)).
3. Позначка в західній частині Чернігівської області відповідає місцезнаходженню міста Славутич, що є сєкєлавом Київської області на території Чернігівської.
4. На офіційному вебпорталі Житомирської обласної прокуратури відеутній блок зі статистичною інформацією.

(станом на серпень 2023 р. населення міста становило 3,1 млн осіб)¹ і найбільше за кількістю населення місто України. Логічно, що рівень злочинності тут є вищим. У межах середнього й нижче середнього рівнів порушень недоторканності приватного життя згуртовано Волинську, Київську, Черкаську, Дніпропетровську, а також Харківську, Полтавську й Одеську області відповідно. Вважаємо, що це пов'язано з внутрішнім переміщенням населення. За даними Звіту про внутрішнє переміщення населення в Україні (жовтень 2023 р.) такі області, як Дніпропетровська, Харківська, Київська, Одеська, Полтавська, Черкаська, а також м. Київ, входять у десятку областей переміщення (поточного місця перебування) внутрішньо переміщених осіб². Зокрема, сам факт реєстрації особи як внутрішньо переміщеної та подальше отримання виплат вимагає збирання, зберігання, використання та поширення персональних даних останньої. Припускаємо, що в цій сфері правовідносин відбувається основний масив порушень недоторканності приватного життя. Щодо Волинської області, то, на нашу думку, йдеться про міграційні процеси, як і в Закарпатській області. Показники рівня порушень недоторканності приватного життя в межах Луганської та Донецької областей не можна вважати об'єктивним відображенням реальності. Зокрема, у межах Луганської області Збройні сили України контролюють лише 12 населених пунктів, що трохи менше 5% території області³, а основне непостійне населення Донецької області наразі складають здебільшого військовослужбовці. Усі інші об-

¹ Скільки людей зараз живе у Києві: з'явилися свіжі дані. *Апостроф*. 13.08.2023. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/2023-08-13/skolko-lyudej-sejchas-zhivet-v-kyeve-poyavilis-svezhie-dannye/302699> (дата звернення: 16.11.2024).

² Звіт про внутрішнє переміщення населення України : Опитування загального населення. Раунд 14, жовт. 2023 р. / Міжнар. орг. з міграції. 2023. 18 с. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf (дата звернення: 16.11.2024).

³ «Контролюємо не більше, але і не менше». Начальник Луганської ОВА підсумував ситуацію на фронті на Луганщині цього року. *Суспільне*. 29.12.2023. URL: <https://suspilne.media/650322-kontroluemo-ne-bilse-ale-i-ne-mense-nacalnik-luganskoj-ova-pidsumuvav-situaciju-na-fronti-na-lugansini-cogo-roku/> (дата звернення: 16.11.2024).

ласті фіксують від 1 до 10 порушень недоторканності приватного життя в межах даних обласних прокуратур, що можна вважати відображенням низького рівня виявлення досліджуваних злочинних проявів. При цьому варто акцентувати увагу на тому, що в 2024 р. спостерігається стрімке підвищення кількості облікованих порушень недоторканності приватного життя в більшості областей України. На нашу думку, це спровоковано, зокрема, низкою змін до мобілізаційного законодавства, яке значно торкнулося сфери обігу персональних даних громадян України; розширенням видів грошової допомоги та програм, наприклад, «Зроблено в Україні» (більш відомої для населення як «Національний кешбек»)¹, на базі чого значного поширення набули фішинг-атаки з метою доступу до банківських карток жертв (онлайн-шахрайство); стабілізацією ситуації в більшості регіонів держави, що є територіально віддаленими від зони бойових дій тощо.

Що стосується топографії злочинності, яка є показником безпосереднього місця вчинення кримінальних правопорушень і дає підстави провести поділ місцевості на криміногенні зони, то з аналізу всіх обвинувальних вироків за ст. 182 КК України випливає, що останні вчиняються в містах (лише 1 випадок – у селищі міського типу), здебільшого йдеться про обласні центри чи великі міста відповідних областей. Однак важливо акцентувати увагу на тому, що абсолютна більшість порушень учинена з використанням сучасних комп'ютерних технологій, що характеризує ці прояви як екстериторіальні.

Щодо опрацювання таких показників, як час, місце, обстановка, груповий характер й інших параметрів порушень недоторканності приватного життя в Україні, то, виходячи з того, що ми маємо всього три десятки вироків, отримані дані про вказані показники скоріше варто вважати поодинокими випадками, казусами, які не можуть

¹ Про реалізацію експериментальних проєктів у рамках Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні»: постанова Каб. Міністрів України від 20.08.2024 №952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2024-п> (дата звернення: 16.11.2024).

слугувати кількісним підґрунтям для встановлення закономірностей, оскільки підґрунтям для встановлення статистичної закономірності є саме кількість даних. Задовольняючи інтерес читача, можемо навести такі приклади з судових рішень. Зокрема, третина вироків містить формулювання «у невстановлений в ході досудового розслідування час, місці та спосіб»¹, «у невстановлений досудовим розслідуванням час»², «точної дати та часу слідством не встановлено»³ тощо. У випадках, коли дата вчинення кримінального порушення встановлена, жодна з них, наприклад, не підпадає під святкування якогось державного, релігійного свята, лише в одному випадку – 14 лютого (День усіх закоханих)⁴, поширене в суспільстві свято, однак прив'язувати оформлення мікрозайму й подальше отримання коштів із використанням персональних даних потерпілої особи до цього свята в нас немає жодних підстав. Більшість порушень недоторканності приватного життя вчинялася сукупно із шахрайством, а саме, отримані персональні дані осіб використовувалися для подальшого оформлення мікрозаймів, швидких кредитів тощо⁵. Такі діяння відбувалися в різні дні тижня, у різний час доби, інколи – декілька разів на тиждень⁶. Так само й з поширенням персональних даних у мережі Інтернет, зокрема фото / відео інтимного характеру,

¹ Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 05.04.2024, справа № 159/4835/19. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118179256> (дата звернення: 14.11.2024).

² Вирок Франківського районного суду м. Львова від 31.05.2022, справа № 465/1222/22 ; Вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 09.10.2023, справа № 149/1/22.

³ Вирок Червоноармійського районного суду Житомирської області від 23.06.2020, справа № 292/777/20.

⁴ Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 27.06.2023, справа № 462/4731/23. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111810181> (дата звернення: 14.11.2024).

⁵ Вирок Франківського районного суду м. Львова від 14.07.2022, справа № 465/7788/19 ; Вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 28.06.2024, справа № 383/678/24. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120045219> (дата звернення: 14.11.2024).

⁶ Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 11.06.2021, справа № 466/3684/21.

які відбувалися в різні дати й у різний час протягом певного проміжку часу (тижні, місяці). Щодо місця, то там, де воно було встановлене слідством, ідеться про помешкання винної особи, помешкання потерпілої особи, робоче місце, громадські місця (заклади харчування, магазини, просто неба). Щодо організованого чи групового характеру, то лише в двох вираках¹ ідеться про попередню змову двох осіб.

Наступним важливим показником, що характеризує злочинність із кількісно-якісної сторони та відображає зміни рівня, інтенсивності та структури злочинності або окремого її виду протягом певного періоду часу, є динаміка злочинності². Динаміка кримінальних правопорушень проти приватності зображена на рис. 2.5, а розрахунки, на основі яких зроблено подальші висновки, відображені в табл. 2.4 та 2.5.

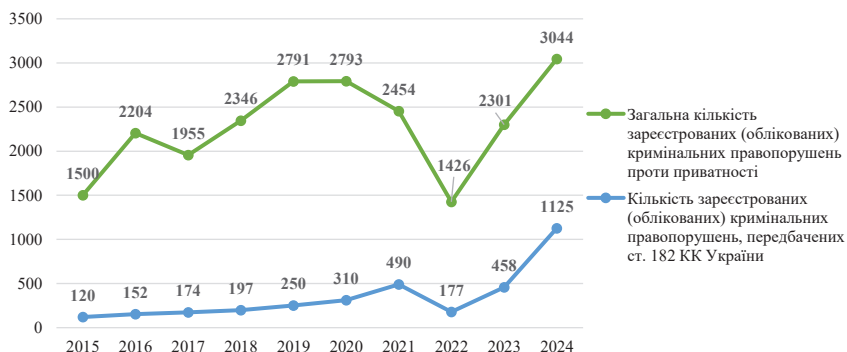

Рис. 2.5. Динаміка кримінальних правопорушень проти приватності в Україні за 2015–2024 рр.³

¹ Вирок Франківського районного суду м. Львова від 31.05.2022, справа № 465/1222/22 ; Вирок Жашківського районного суду Черкаської області від 15.12.2022, справа № 693/160/22.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 169.

³ До уваги взято загальний та найбільш поширені в доктрині спеціальні склади кримінальних правопорушень проти приватності.

Таблиця 2.4

Динаміка кримінальних правопорушень проти приватності в Україні за 2015–2024 рр.

Рік	Кількість облікованих кримінальних правопорушень		
	Усього	У відсотках до	
		2015 року	попереднього року
2015	1500	100%	–
2016	2204	146,93 (+46,93%)	146,93 (+46,93%)
2017	1955	130,33 (+30,33%)	88,7 (-11,3%)
2018	2346	156,4 (+56,4%)	120 (+20%)
2019	2791	186,06 (+86,06%)	118,96 (+18,96%)
2020	2793	186,2 (+86,2%)	100,07 (+0,07%)
2021	2454	163,6 (+63,6%)	87,86 (-12,14%)
2022	1426	95,06 (-4,94%)	58,1 (-41,9%)
2023	2301	153,4 (+53,4%)	161,36 (+61,36%)
2024	3044	202,93 (+102,93%)	132,29 (+32,29%)

Таблиця 2.5

Динаміка кримінальних правопорушень недоторканності приватного життя в Україні за 2015–2024 рр.

Рік	Кількість облікованих кримінальних правопорушень		
	Усього	У відсотках до	
		2015 року	попереднього року
2015	120	100%	–
2016	152	126,66 (+26,6%)	126,66 (+26,6%)
2017	174	145 (+45%)	114,47 (+14,47%)
2018	197	164,16 (+64,16%)	113,21 (+13,21%)
2019	250	208,33 (+108,33%)	126,9 (+26,9%)
2020	310	258,33 (158,33%)	124 (24%)
2021	490	408,33 (+308,33%)	158,06 (+58,06%)
2022	177	147,5 (+47,5%)	36,12 (-63,88%)
2023	458	381,66 (+281,66%)	258,75 (+158,75%)
2024	1152	960 (+860%)	251,52 (+151,52%)

Як бачимо, у 2016 р. спостерігається різке збільшення всіх зареєстрованих кримінальних правопорушень проти приватності (+46,93%) і їх зниження в 2017 р. (-11,3% порівняно з попереднім роком). Починаючи з 2018 р. відбувається поступове збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень проти приватності (+86,2% від базисного в 2020 р.), аж до 2021 р., коли відбулося зниження (-12,13% порівняно з попереднім). Загалом амплітуда коливання при базисному способі обчислення динаміки кримінальних правопорушень проти приватності сягала від -4,94% до +102,93%. У той самий час у період 2015–2021 рр. спостерігається поступове збільшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень недоторканності приватного життя (+308,33% від базового в 2021 р.). У 2022 р. відбувся різкий спад показників як сукупної кількості кримінальних правопорушень проти приватності (-41,9% порівняно з попереднім роком), так і кількості порушень недоторканності приватного життя окремо (-63,88% порівняно з попереднім роком), спровокований ситуацією в країні, однак у 2023–2024 рр. спостерігається значне збільшення показників. Загалом амплітуда коливання при базисному способі обчислення динаміки кримінальних правопорушень недоторканності приватного життя сягала від +26,6% до +860%.

Отже, аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку порушення недоторканності приватного життя дає підстави зробити висновок про те, що таке суспільно небезпечне діяння може вчинятися в будь-якому місці, у будь-який час, із використанням будь-яких технічних засобів або без них, стосуватися будь-якої сфери суспільного життя, мати безліч форм зовнішнього виразу й різну мету, що ускладнює їх виявлення, облік і подальше розслідування. Кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 182 КК України, збільшується щороку (за певними виключеннями), однак навряд чи відображає реальний рівень злочинності у сфері приватності, оскільки визначальним складом у структурі правопорушень проти приватності є ст. 162 КК України, тоді як порушення недоторканності приватного життя становлять лише 15% від загальної кількості.

2.2. Основні кримінологічні риси та класифікація осіб, які вчиняють порушення недоторканності приватного життя

Невід’ємною складовою кримінологічного дослідження будь-яких злочинних проявів є аналіз ознак особи злочинця. Зокрема, на цьому акцентує увагу А. Калініна з посиланням на М. Колодяжного. На думку вказаних дослідників, категорія «кримінологічна характеристика злочинності» має охоплювати такі показники, як рівень, динаміка, коефіцієнти, латентність, структура (за певними ustalеними ознаками), географія, ціна та відомості про особу злочинця за деякими визначеними рисами¹.

Науковець С. Денисов стверджує, що зазвичай кримінологічна наука оперує поняттям «особистість злочинця»². Велика українська юридична енциклопедія визначає особистість злочинця як «сукупність негативних соціально значущих властивостей та ознак особи, які у поєднанні із зовнішніми чинниками детермінують її злочинну поведінку»³, при цьому авторка відповідної енциклопедичної довідки по тексту використовує терміни «особа» й «особистість» як синоніми. Однак у контексті цього слушною є теза А. Закалюка про те, що термін «особа» в українській мові зазвичай об’єднує два російськомовні терміни – «лицо» й «личность», але останні мають різні значення⁴. Б. Головкін й О. Лисодед наголошують на доцільності

¹ Калініна А. Рівень та динаміка як елементи кримінологічної характеристики злочинності іноземців та осіб без громадянства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 26. С. 266 ; Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія. Харків : Кроссруд, 2010. С. 35.

² Денисов С. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 154.

³ Ждиняк Н. П. Особистість злочинця. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол. тому: В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. С. 324.

⁴ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 234.

використання саме категорії «особа злочинця» на загальнотеоретичному рівні, тоді як «особистість злочинця», на їхню думку, виступає поняттям адресним, тобто таким, що є доцільним виключно на індивідуальному рівні використання або на рівні окремих категорій злочинців¹. Зазначені науковці пояснюють це тим, що «особистістю злочинця» охоплюються лише індивідуально-психологічні ознаки, що спричиняють мотивацію та спрямованість злочинної поведінки, які не можна дослідити методом спостереження. Крім того, поза увагою в такому випадку залишаються демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні й інші ознаки і властивості таких осіб, що сукупно мають загальнотеоретичну цінність для кримінології як науки, а також практичну значущість для надання повної кримінологічної характеристики злочинності в державі з подальшою метою вироблення заходів запобігання останній. Таким чином, незважаючи на те що кримінально каране порушення недоторканності приватного життя є окремим злочинним проявом, що створює теоретичне підґрунтя для дослідження як соціально значущих, так і індивідуально-психологічних рис його порушників, із практичної точки зору дослідження саме особистості злочинця в межах обраної теми вбачається неможливим із двох причин: перша – відсутність осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі; друга, впливає з першої, – практична неможливість проведення спеціальних психологічних досліджень, отримання офіційно документованих висновків експертів і характеристик. Отже, у межах нашого дослідження ми акцентуємо свою увагу на вивченні саме особи, а не особистості злочинця і, відповідно, користуємося поняттям загальнотеоретичного рівня – «особа злочинця».

Повертаючись до висловленої напочатку підрозділу тези про «деякі визначені риси», за якими проводиться кримінологічна характеристика особи злочинця, варто зазначити, що поняття «особа злочинця», на думку В. Борисова, охоплює більш широкий спектр

¹ Головкін Б. М., Лисодєд О. В. Співвідношення понять «особа злочинця» та «особистість злочинця». *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 38.

соціально значущих рис і якостей особи, що вчинила кримінальне правопорушення, порівняно з кримінально-правовим поняттям «суб'єкт кримінального правопорушення»¹. У межах кримінологічної науки все різноманіття ознак, які характеризують індивіда, прийнято згрупувати в певні структурні одиниці (блоки), однак у доктрині відсутня єдина позиція щодо їх переліку. На думку А. Закалюка, кримінологічне дослідження осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, відбувається шляхом визначення певних біологічних, соціальних, демографічних, психологічних рис, що є взаємопов'язаними та взаємозумовленими, тобто утворюють цілісну систему, ладну дати повну характеристику особі. Б. Головкін та О. Лисодед зазначають, що структура особи злочинця вивчається за демографічними, соціальними, психічними ознаками й ознаками, що характеризують злочинну поведінку². Н. Ждиняк звертає увагу на чотири підструктури в загальній структурі кримінологічної характеристики особи: соціально-демографічну; соціально-рольову; морально-психологічну й кримінально-правову³. У межах кримінологічного дослідження особи, що порушує недоторканність приватного життя, І. Король із посиланням на роботу В. Курила, О. Михайлова та О. Ярої вказує на доцільність характеристики особи злочинця в межах соціально-демографічної, соціально-рольової та морально-психологічної компонент⁴. На нашу думку, запропонована дослідницею структура є неповною, що виключає можливість задоволення в повній мірі наукових і практичних інтересів кримінологічного дослідження, оскільки поза увагою залишається кримінально-правовий аспект характеристики особи злочинця.

У межах предмета нашого дослідження вважаємо, що аналіз структури особи злочинця може бути представлений такими блока-

¹ Борисов В. І. Співвідношення кримінально-правової характеристики злочину та його складу. *Вибрані твори* / уклад.: В. В. Базелюк, С. В. Гізімчук, Л. М. Демидова та ін. ; відп. за вип. М. В. Шепітько. Харків : Право, 2018. С. 472.

² Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкіна. С. 106.

³ Ждиняк Н. П. Особистість злочинця. С. 325.

⁴ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 47 ; Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: Загальна частина. Курс лекцій. С. 85.

ми: 1) соціально-демографічні; 2) морально-психологічні; 3) кримінально-правові ознаки, що відповідає найбільш усталеній у доктрині точці зору¹. Крім того, варто погодитися з думкою О. Новікова про те, що дослідження осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, є не простою констатацією факту наявності певних загальних рис у цих осіб й опису загального «портрета», а веде дослідника до встановлення взаємозв'язків між такими рисами².

Прикметно, що аналіз структури особи злочинця розпочинається зі встановлення *соціально-демографічних ознак* – віку, статі, соціального положення, національності, громадянства, освітнього рівня, професії, роду занять, матеріальної забезпеченості, соціально корисної діяльності, умов виховання тощо. Їх узагальнення та статистичне оброблення дають змогу отримати найбільш узагальнений портрет особи злочинця³. Як уже раніше зазначала І. Король, обмежена кількість судових рішень у справах щодо порушення недоторканності приватного життя унеможлиблює ґрунтовний аналіз особи злочинця⁴. На жаль, ця тенденція прослідковується і сьогодні, однак на підставі наявної судової практики й судової статистики все ж спробуємо розробити типовий портрет особи, що вчиняє кримінально каране порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому.

Питання віку особи злочинця залишається одним із найцікавіших у блоці вивчення осіб-порушників приватності, але водночас й одним із неоднозначних. У формі № 7 «Звіт про склад за-

¹ Христюк І. О., Шевченко Л. О. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини економічної спрямованості на об'єктах ПЕК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2010. Вип. 20. С. 124 ; Колодяжний М. Г. Насильницькі вимоги майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання. С. 77, 85, 92 ; Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. С. 39.

² Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : дис. С. 39.

³ Калініна А. В. Злочинність іноземців та осіб без громадянства в Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання : монографія. Харків : Право, 2019. С. 70–71.

⁴ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 47.

суджених» міститься деяка інформація про соціально-демографічні та кримінально-правові ознаки таких осіб, зокрема і їх віковий розподіл. Як указувалося в підрозділі 2.1 монографії, у період 2015–2024 рр. за ст. 182 КК України всього в Україні було засуджено 32 особи. Тож, з урахуванням статистичних даних маємо такі результати: найбільша кількість засуджених за 10 років припадає на вік від 30 до 50 років (46,9%, 15 осіб); ще 21,9% – на вік від 25 до 30 років (7 осіб); на 18–25 років – 18,7%, тобто 6 осіб; лише 4 особи – на вік від 50 до 65 років (12,5%)¹. Однак навряд чи дані про 32 особи є об’єктивним відображенням дійсного портрета особи злочинця, тим паче, що віковий діапазон від 30 до 50 років, на нашу думку, є занадто широким, зокрема, під категорію «молодь» відповідно до чинного законодавства України підпадають особи віком від 14 до 35 років², тобто запропонований діапазон включає в себе як і молодь, так і людей середнього віку. Таким чином, наявні статистичні дані внеможливають обчислення середнього віку типового порушника, а до запропонованого в судовій статистиці діапазону треба ставитися з обачністю. Щодо авторських міркувань, то середній вік осіб, які вчиняють порушення недоторканності приватного життя, знаходиться у двох проміжках: від 20 до 35 років, що майже повністю охоплює категорію «молодь» у вікових межах за чинним законодавством України, та від 35 до 50 років, які є частиною категорії «середній вік».

Щодо інших соціально-демографічних показників, то наявна судова статистика й мізерна кількість обвинувальних вироків дає змогу провести узагальнення винятково про те, що кримінальні правопорушення за ст. 182 КК України вчиняють переважно чоловіки: з 32 засуджених осіб 25 – чоловічої статі (78,1%) та 7 – жіночої (21,9%), що трохи виходить за межі загального уявлення про

¹ Судова статистика. Судова влада України : офіц. вебсайт. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/ (дата звернення: 01.02.2025).

² Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 28. Ст. 233.

співвідношення чоловіків і жінок у структурі всієї злочинності¹, однак наврядчи отримані нами підрахунки розподілу за гендером варто вважати реальним відображенням фактичної дійсності через високий рівень латентності явища й інші фактори. Майже всі – громадяни України й українці за національністю (окрім однієї особи, яка є іноземцем, та ще однієї особи – білоруса за національністю). Обвинувачені мають таку освіту: повну вищу – 3 особи; базову вищу – 3 особи; професійно-технічну – 10 осіб; повну загальну середню – 6 осіб; базову загальну середню – 9 осіб; лише один порушник – без освіти. Що стосується роду занять засуджених на момент учинення кримінального правопорушення, то судова статистика апелює такими цифрами: 24 особи – «працездатні, які не працювали й не навчалися»; 2 особи – «безробітні»; 2 особи – «приватні підприємці», а в категоріях «військовослужбовці», «пенсіонери, у тому числі інваліди», «робітники», «інші службовці» – по 1 особі. З аналізу судової практики отримуємо дані про те, що більшість засуджених – непрацюючі, неодружені, розлучені, не перебувають на обліку в психіатра чи лікаря-нарколога, однак деякі мають сім'ю та на їх утриманні від 1 до 3 малолітніх та/або неповнолітніх дітей. Дві особи мають інвалідність II та III групи. Однак отримана в ході аналізу й синтезу інформація із судової статистики та практики навряд чи ладна задовольнити наші наукові пошуки.

Наступним блоком структури є *кримінально-правові ознаки осіб*, що вчиняють порушення недоторканності приватного життя. О. Новіков стверджує, що риси, згруповані в межах цієї категорії, «характеризують особу через особливості її кримінальної діяльності»². Ідеться про спрямованість посягання, стійкість антисуспільної поведінки, що проявляється в попередніх судимостях та/або повторю-

¹ За підрахунками науковців-кримінологів рівень жіночої злочинності значно нижчий за чоловічу і її питома вага у структурі злочинності в цілому становить приблизно 17% (див.: Голіна В. В. Злочинність жінок та її запобігання. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини* : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. Розд. 30. С. 431).

² Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : дис. С. 46.

ваності (рецидиву) кримінальних правопорушень, стану в момент учинення суспільно небезпечного діяння тощо.

У ході дослідження судової статистики на предмет судимості порушників недоторканності приватного життя встановлено, що з 32 засуджених – 21 особа раніше не були судимими, 10 – мали незняту чи непогашену судимість і лише одна особа – погашену чи зняту судимість. З наявних 24 обвинувальних вироків, розміщених у відкритому доступі в ЄДРСР, випливає, що 18 осіб були раніше не судимими, 4 – мають погашену судимість у порядку ст. 89 КК України й лише 2 особи є судимими (різниця між вирокami в першому випадку – півтора місяця, а в другому – шістнадцять місяців). Характер погашених судимостей – переважно кримінальні правопорушення проти власності. Відповідно до судової практики у справах щодо порушення недоторканності приватного життя повторність наявна лише у 2 справах, а випадки рецидиву не простежуються.

Щодо обставин, які обтяжували чи пом'якшували покарання, то лише в 4 справах суд указав на обтяжуючі обставини – повторність (2 вирокі), учинення кримінального правопорушення щодо колишнього подружжя та вчинення кримінального правопорушення щодо особи з інвалідністю. Щодо пом'якшуючих обставин, то найчастіше ними були щире каяття, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення, добровільне відшкодування завданої шкоди, наявність 3 малолітніх дітей, як, наприклад, із судового рішення, «щире каяття, про що свідчить його вибачення перед потерпілими, щирий жаль з приводу вчинених кримінальних правопорушень, сприяння в їх розкритті шляхом участі в проведенні слідчих експериментів, надання послідовних показань в судовому засіданні, а також добровільне відшкодування завданого збитку, що підтверджується відповідною заявою потерпілої ... та показаннями потерпілого ... в судовому засіданні»¹. У 5 справах обтяжуючі й пом'якшуючі обставини взагалі відсутні.

¹ Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 14.08.2024, справа № 199/4738/24. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120991571> (дата звернення: 14.11.2024).

Реальну кримінальну репресію, що застосовується до злочинців, характеризує вид і розмір покарання, призначений винним особам. У більш ніж третині випадків (37,5%) до осіб, що вчинили порушення недоторканності приватного життя було застосовано такий вид покарання як штраф, розмір якого був у діапазоні 500–650 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ) (8500–11050 грн). Тобто суди найчастіше призначають покарання у виді штрафу в межах мінімальної санкції ст. 182 КК України. У двох випадках порушників засуджено до арешту (на 2 й 3 місяці), ще в одному – до пробаційного нагляду (на 3 роки), у вирокх ще з 8 справ – до обмеження волі в діапазоні 1–3 роки. До позбавлення волі засуджено 3 осіб (по 2–3 роки).

Крім того, наявні випадки застосування ст. 75 КК України (у 10 вирокх іспитовий строк становив 1–3 роки), а також звільнення від кримінальної відповідальності (в 1 вирокх, підстава – закінчення строку давності). Отже, майже всі особи, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 182 КК України, звільнилися від покарання у виді арешту, обмеження чи позбавлення волі з випробуванням, лише 4 особи було засуджено до реального відбування покарання.

Третім блоком кримінологічної характеристики особи злочинця в межах нашого предмета дослідження є *морально-психологічні риси*, які відображають ставлення порушника до загальносоціальних цінностей та соціальних функцій, що він виконує. Ця структурна компонента включає в себе параметри, що відображають рівень світогляду, інтелектуальні властивості, ціннісні орієнтації індивіда, риси моральності, емоційно-вольові якості, а також психофізіологічні властивості¹. Як справедливо вказує А. Калініна, «цей блок ознак найбільше допомагає досліднику скласти уявлення про внутрішній світ злочинця»². Складність установа морально-психологічних рис порушників недоторканності приватного життя, як уже зазначалося, полягає у відсутності серед засуджених осіб таких, що відбува-

¹ Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) : монографія / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссруд, 2008. С. 226.

² Калініна А. В. Морально-психологічні ознаки злочинця-іммігранта в Україні. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 133.

ють покарання у виді позбавлення волі станом на сьогодні, тому провести відповідне психологічне дослідження вбачається неможливим. Таким чином, установлення вказаних ознак нами розглядалось у тісному зв'язку з соціально-демографічними та кримінально-правовими рисами осіб-порушників недоторканності приватного життя, зокрема, крізь призму мотивації злочинної діяльності таких осіб.

Найбільш узагальнено «мотив» із психологічної точки зору можна визначити як опосередковану складним психологічним процесом мотивації потребу. І. Король виділяє найбільш притаманні порушникам приватності потреби, задоволення яких злочинець убачає саме шляхом учинення кримінального правопорушення, серед них: спілкування, самоствердження, повага, любов¹. Цей перелік навряд чи можна вважати повним, однак і на його основі можна підбити проміжний підсумок. У свідомості індивіда відбувається підміна понять і нейтралізація суспільних цінностей, причину якої порушник убачає в поведінці людей навколо чи інших зовнішніх обставинах. Це може свідчити про завищений рівень самооцінки, егоцентризм і відсутність здатності критично ставитися до себе та своїх дій.

Говорячи про мотив і мету вчинення кримінального правопорушення в межах злочинного діяння, передбаченого ст. 182 КК України, вони не є обов'язковими ознаками, але мають виняткову кримінологічну цінність. На момент оприлюднення власних наукових здобутків (2015 р.) І. Король виокремлює з тогочасної судової практики й наукової літератури найбільш поширені мотиви та згрупує їх у межах таких груп, як «мотиви, що виникають із особистих стосунків між людьми; мотиви, що виникають у сфері недобросовісної конкуренції та політики; мотиви, пов'язані з досягненням винним певних особистих цілей; корисливий мотив»². Наявна судова практика, а також результати контент-аналізу публікацій у ЗМІ дають підстави стверджувати, що на сьогодні найактуальнішими групами

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 49–50.

² Там само. С. 53.

є мотиви, що впливають із міжособистісних стосунків (неприязнь, помста, ревності) й корисливий мотив, оскільки більшість зафіксованих злочинних посягань кінцевою метою має матеріальні блага, що належать потерпілому або які можна отримати з використанням персональних даних такої особи. Зокрема, 61% опитаних працівників правоохоронних органів і суддів вважають, що саме корисливий мотив і мета спонукають до порушень права на недоторканність приватного життя, тоді як мотиви помсти, шантажу, хуліганство, «чорний» піар тощо підтримані респондентами значно менше. Результати аналізу корисливої мотивації створюють підґрунтя для висновку про певну деформацію потреб осіб, що вчиняють порушення недоторканності приватного життя, яка полягає в прагненні отримати матеріальні блага, а саме кошти для задоволення власних потреб. Більшість засуджених, за матеріалами судових справ, є безробітними й мають скрутне матеріальне становище.

Наведені соціально-демографічні, кримінально-правові й морально-психологічні ознаки осіб, що вчиняють порушення недоторканності приватного життя, унеможливають відображення повного збирального соціального образу особи злочинця, тому виникає потреба в їх класифікації.

I. Король без уточнення критерію для диференціації пропонує виділяти такі категорії порушників недоторканності приватного життя, як: 1) особи, уповноважені збирати відомості про приватне життя громадян у зв'язку зі своєю професійною або службовою діяльністю і які зловживають таким правом; 2) особи, які не мають повноважень щодо збирання та зберігання конфіденційної інформації про особу, проте мають доступ до такої інформації; 3) особи, які володіють спеціальними навичками, знаннями та пройшли відповідну підготовку зі встановлення та функціонування інформації; 4) особи, що мають певну освіту та/або практичні навички у сфері електроніки, комп'ютерних технологій, програмного забезпечення; 5) особи зі стійкими злочинними навичками; 6) особи, які через збіг певних обставин володіють інформацією про приватне життя інших осіб і за виникнення суб'єктивного приводу розголо-

шують останню¹. Однак класифікація не відбувається сама собою, її основою є певний критерій або група критеріїв. Припускаємо, що дослідниця спробувала провести класифікацію за критерієм доступу до конфіденційної інформації, однак вийшла за його межі, зокрема, виокремлюючи в окрему категорію осіб, що мають навички роботи з комп'ютерними технологіями.

На нашу думку, з урахуванням наявної емпіричної бази класифікацію осіб, що вчиняють порушення недоторканності приватного життя, можна провести за двома критеріями – *цілеспрямованістю злочинної поведінки*, тобто за їх ціннісними орієнтаціями та спрямованістю, а також за *наявністю доступу до персональних даних сторонніх осіб*. У межах першого класифікаційного блоку слід виділити такі групи.

1. Особи, що мають корисливу мотивацію. У межах цієї групи можна виділити дві підгрупи: а) особи, які знаходяться в скрутному матеріальному становищі та вчиняють кримінальне правопорушення з метою його покращення (йдеться про осіб, які характеризуються нестійкою антисуспільною спрямованістю, і найчастіше порушення недоторканності приватного життя відбувається в сукупності з кримінальними правопорушеннями проти власності); б) особи, злочинна діяльність яких спрямована на отримання значних грошових коштів або інших матеріальних благ (так звані «хакери», тобто особи, які володіють специфічними знаннями у сфері ІТ-технологій, у тому числі щодо зламу систем комп'ютерного захисту). Основу мотивації порушень приватності такими суб'єктами складають, по-перше, жага швидкого збагачення, а по-друге, бажання маніпулювати свідомістю як окремого індивіда, так і соціальних груп в цілому задля підвищення попиту на товари чи послуги, конкурентоспроможності та в подальшому – прибутку: «Хто володіє інформацією, той володіє світом», оскільки вона в усьому світі завжди мала й буде мати цінність у грошовому еквіваленті.

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. С. 48.

2. Особи, що порушують право на приватність інших осіб через міжособистісні стосунки, зокрема, особисту неприязнь, помсту, ревності, маніпулювання, конкуренцію тощо.

У межах другого класифікаційного блоку порушників приватності доцільного розподілити на такі категорії, як: а) особи, які відповідно до професійних і службових обов'язків здійснюють збирання та оброблення персональних даних громадян; б) особи, які мають легальний доступ до конфіденційної інформації про осіб; в) особи, які здобувають персональні дані інших осіб шляхом порушення чинного законодавства; г) особи, які випадково отримують персональні дані інших осіб.

2.3. Негативні соціальні наслідки порушення недоторканності приватного життя

Будь-які кримінальні правопорушення тягнуть за собою певні негативні наслідки, що можуть проявлятися як в реальному спричиненні шкоди, так і в її загрозі. Такі наслідки є критерієм визначення суспільної небезпеки діянь, а розкриття змісту прямих і непрямих збитків злочинності, визначення та аналіз її «ціни» слугують підґрунтям для формування обґрунтованої та раціональної кримінологічної політики.

Водночас на сьогодні українська правова наука характеризується фактичною відсутністю спеціальних досліджень проблематики наслідків злочинності, а існуючі поодинокі наукові розробки – своєю фрагментарністю, оскільки здебільшого торкаються цієї категорії в ході кримінологічних характеристик конкретних деліктів. І. Медичкий констатує, що навчальна кримінологічна література вирізняється полярністю наведення інформації щодо наслідків / «ціни» злочинності, починаючи з невиключення цього параметра до переліку кількісно-якісних показників або ж обмежуючись стислими згадками про нього, а спеціальна література не володіє

необхідними напрацюваннями щодо методології та конкретних методик розрахунку всіх тих змін, які детермінує злочинність фактом свого існування¹. О. Новіков серед причин такого стану вбачає недооцінку серед кримінологів суспільної значущості вказаної проблематики, важкість розроблення єдиних методологічних підходів до підрахунку спричиненої шкоди, а також недосконалість державної системи статистики й існування латентної злочинності, наслідки якої залишаються поза офіційним обліком². Також слушним є твердження науковця, що «без наукового підходу важко уявити та оцінити, які збитки несе українське суспільство у зв'язку з існуванням цього явища»³. Усе це й зумовлює необхідність дослідження соціальних наслідків порушення недоторканності приватного життя, що в подальшому сприятиме комплексному осмисленню впливу цього явища на суспільні відносини й дасть змогу оцінити негативні зміни в останніх.

Під соціальними наслідками злочинності розуміють реальну шкоду, спричинену суспільним відносинам. Свій вираз така шкода знаходить, по-перше, у сукупності прямих і непрямих, безпосередніх і опосередкованих негативних змін, що причинно пов'язані зі злочинною поведінкою, яких зазнають соціальні цінності, а по-друге, у сукупності економічних витрат на організацію боротьби зі злочинністю⁴. Враховуючи те, що «соціальні наслідки злочинності» виступають інтегративним критерієм оцінки суспільної небезпечності явища, у наш час найбільш прийнятним для їх аналізу є дворівневий підхід, запропонований Б. Головкиним. Науковець вважає, що такий аналіз доцільно проводити «у

¹ Медицький І. Наслідки злочинності як складова предмету кримінології: стан наукової розробки питання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. Вип. 21. С. 227.

² Новіков О. В. Негативні соціальні наслідки злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. №69. С. 177–184. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3555215>.

³ Там само. С. 178.

⁴ Головкин Б. М. Соціальні наслідки корисливої насильницької злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2009. №2. С. 81.

площині злочинних проявів та надбудові більш вищого порядку узагальнення, що відбиває соцієтабельні негативні зміни системно-структурного значення»¹. Звідси випливає необхідність системного дослідження соціальних наслідків порушення недоторканності приватного життя, що має брати початок із сукупної прямої та непрямої шкоди, спричинюваної цим деліктом («ціни»), і закінчуватися негативними змінами в реальних суспільних відносинах, що відбуваються в результаті існування цього суспільно небезпечного явища.

Аналіз «ціни» порушення недоторканності приватного життя логічно розпочати з прямої шкоди, яку доцільно поділяти на прямий збиток матеріального характеру (матеріальна шкода) і прямий збиток особистого характеру (моральна шкода)². Варто наголосити на тому, що серед збитків особистого характеру в значній кількості кримінальних правопорушень, окрім моральної шкоди, також виділяють і фізичну, однак предметом кримінального правопорушення недоторканності приватного життя, як вже було визначено в підрозділі 1.2 монографії, є конфіденційна інформація, незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення чи зміна якої не спричиняє прямого фізичного впливу на організм людини, а торкається виключно морально-психологічного аспекту. Безумовно, справедливим є твердження О. Ігнатова: з урахуванням того, що людина – єдність взаємодіючих біологічної і надбіологічної (психіки) підструктур, наслідками впливу на психіку можуть бути порушення фізіологічних функцій організму чи навіть смерть людини, і навпаки³. Однак проведення вимірювання фізичної шкоди як прямого

¹ Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. С. 107.

² Топчій В. В., Дідківська Г. В. Суспільна небезпечність злочинності. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 2022. No. 77, Vol. 3. P. 51. DOI: <https://doi.org/10.24412/3453-9875-2021-77-3-50-53>.

³ Ігнатов О. М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. С. 72.

збитку від порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому вбачається і недоцільним, і неможливим фактично, оскільки немає жодних офіційно облікованих відомостей про те, що психічні страждання особи від порушення недоторканності її приватного життя призвели до певних фізичних наслідків.

Зважаючи на статистичну неврахованість суми матеріальних збитків, завданих кримінальними правопорушеннями в цілому, її вимірювання є нагальною необхідністю сьогодення, що справедливо стосується і порушень приватності. Таке вимірювання можна здійснити двома шляхами. У першому випадку джерелом інформації є узагальнені матеріали судової практики. За період 2015–2024 рр. у ЄДРСР міститься 24 обвинувальні вироки щодо порушень недоторканності приватного життя, лише в 3 з яких було заявлено цивільні позови на загальну суму 284 200,8 грн. Розрахунки цієї суми включили витрати на правову допомогу потерпілим (сумарно 17 тис. грн), відновлення вартості зіпсованих речей (10 380 грн) і відшкодування майнової шкоди юридичній особі (256 820,8 грн). Також у межах цих кримінальних проваджень деяким заявникам судом частково або повністю відмовлено в задоволенні цивільних позовів про відшкодування матеріальної шкоди через недоведеність останньої потерпілими особами. Залишається невідомим, чи скористалися потерпілі особи за іншими справами можливістю заявити вимоги в порядку цивільного судочинства.

Однак варто зауважити те, що витрати на правовому допомогу потерпілим особам виступають скоріше процесуальними витратами, аніж складовою частиною сукупного матеріального збитку, завданого тими чи іншими правопорушеннями, оскільки не є їх безпосереднім результатом і виникають уже внаслідок участі особи в кримінальному процесі. Тож, ураховуючи це, у своїх підрахунках вважаємо недоцільним використання таких даних. Не враховуємо й суму, установлену для відшкодування майнової шкоди юридичній особі, оскільки остання не є прямою шкодою від порушення недоторканності приватного життя через правову природу цього явища й виключну приналежність до індивіда. Отже, за даними дослідження

всіх наявних у відкритому доступі судових рішень фактична «ціна» матеріальних збитків від порушень недоторканності приватного життя становить усього 10 380 грн. Але вважати таку грошову оцінку об'єктивною – неприпустимо. Основна причина ховається в мізерній кількості обвинувальних вироків, оскільки співвідношення між їх кількістю та чисельністю зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень – $>1:100$, а з урахуванням латентної частки порушень недоторканності приватного життя цей показник буде ще більшим. Доцільно використати інший метод обчислення.

Суспільно небезпечні (злочинні) наслідки завжди характеризують собою певний вид шкоди, тобто завжди є шкідливими. Їх розмір і тяжкість, на думку В. Харченка, є критерієм оцінки вчиненого, що водночас виступає найважливішим критерієм криміналізації (декриміналізації) діянь. Науковець наголошує на фактичній неможливості кримінального закону іншим способом указати на ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, окрім безпосередньої вказівки в диспозиції та примітці до статті певного виду й розміру або обсягу спричиненої шкоди¹. Не є виключенням із цього й ч. 2 ст. 182 КК України, де підставою кримінальної відповідальності встановлюється завдання істотної шкоди. Тому слід погодитися з думкою Ю. Шиндель про необхідність розгляду злочинних наслідків як синоніму шкоди. Слушною з цього приводу є і позиція про те, що нанесення шкоди суспільним відносинам є наслідком у широкому розумінні, а конкретний збиток, передбачений складом кримінального правопорушення, – наслідок у вузькому розумінні². Як уже було зазначено в підрозділі 1.2 монографії, згідно з приміткою до ст. 182 КК України «істотною шкодою у цій статті, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків,

¹ Харченко В. Б. Визначення істотної шкоди та тяжких наслідків за новою редакцією примітки до ст. 364 КК України. *Форум права*. 2015. №2. С. 169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_2_30 (дата звернення: 10.11.2024).

² Шиндель Ю. І. Суспільно небезпечні наслідки в структурі зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 Кримінального кодексу України). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1077. Вип. 15. С. 128.

уважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян»¹. Отже, за наявності статистичних даних про кількість зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень убачається за можливе обчислення рівня мінімальних збитків, заподіяних порушенням недоторканності приватного життя. Відповідно до п. 5 підрозділу I розділу XX ПК України неоподатковуваний мінімум доходів громадян, указаний в диспозиції норм для настання кримінальної відповідальності, встановлюється на рівні податкової соціальної пільги – 1/2 прожиткового мінімуму для працездатних осіб станом на 1 січня поточного року². З урахуванням викладеного, сукупні збитки за зареєстрованими (облікованими) кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 182 КК України, по роках та сумарно за весь досліджуваний період відображено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Сукупні збитки за зареєстрованими (облікованими) кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 2 ст. 182 КК України

Рік	Кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 182 КК України	Прожитковий мінімум для працездатних осіб, грн	Податкова соціальна пільга, грн	100 НМДГ для диспозиції ч. 2 ст. 182 КК України, грн	Сукупні збитки за зареєстрованими кримінальними правопорушеннями (ч. 2 ст. 182 КК України), грн
2020	53	2102 ¹	1051	105 100	5 570 300
2021	247	2270 ²	1135	113 500	28 034 500
2022	77	2481 ³	1240,5	124 050	9 551 850
2023	184	2684 ⁴	1342	134 200	24 692 800
2024	501	3028 ⁵	1514	151 400	75 851 400
Усього: 143 700 850 грн					

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III.

² Податковий кодекс України : Закон України від 02.10.2010 №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.11.2024).

Як убачається з отриманих результатів, мінімальний розмір матеріальних збитків, заподіяних унаслідок облікованих порушень недоторканності приватного життя, становить близько 144 млн грн, але й цей показник не можна вважати об'єктивним відображенням реального стану досліджуваного явища з таких причин. По-перше, розподіл статистичних даних про кількість зареєстрованих (облікованих) кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України на частини знаходить своє відображення у формі № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» починаючи з липня 2020 р., що пов'язано із запровадженням в українському законодавстві інституту кримінальних проступків, саме тому вдалося обчислити шкоду лише за 4,5 року. По-друге, у таких розрахунках поза увагою залишається шкода, яка заподіяна правам або інтересам потерпілих, що охороняються законом, учиненням діяння, передбаченого ч. 1 ст. 182 КК України (проступком), оскільки прив'язка істотної шкоди відбувається до ч. 2 ст. 182 КК України, тобто виключно до злочину. При цьому частка злочинів від загальної кількості кримінальних правопорушень за ст. 182 КК України за 4,5 року становить 41,5% – майже 3/5 усіх можливих матеріальних збитків знаходяться поза можливостями обчислення. По-третє, як справедливо стверджує Б. Головкін, кількісне вимірювання та якісні характеристики прямої шкоди не повністю відбивають реальний стан соціальних наслідків, оскільки судити про їх дійсні обсяги варто з урахуванням показників латентності². Забігаючи наперед, зазначимо, що латентна частка кри-

¹ Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 № 294-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 5. Ст. 31.

² Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 16. Ст. 144.

³ Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 3. Ст. 12.

⁴ Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX : ред. від 22.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20> (дата звернення: 16.11.2024).

⁵ Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 97–100. Ст. 393.

² Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання. С. 107.

мінальних правопорушень проти недоторканності приватного життя в дев'ять разів більша за кількість фактично зареєстрованих (облікованих) правопорушень. Більш детально про це йтиметься в підрозділі 2.4 монографії. Крім того, варто враховувати й те, що непряма шкода включає в себе й витрати на роботу слідчих, прокурорів, суддів, їх помічників тощо, однак ми ніяк не можемо виокремити ті години роботи, які витрачаються саме на розслідування та судовий розгляд кримінальних правопорушень щодо приватності. Ми можемо встановити суми, які витрачає держава на функціонування правоохоронної та судової систем в цілому, однак не встановимо ту частку, яка витрачається саме на досліджувану сферу, тому такі дані будуть необґрунтованими і не задовільнять наш науковий інтерес.

Щодо обчислення розміру прямих збитків особистого характеру, то варто розпочати з наведення дефініції останньої. Моральні збитки являють собою немайнові втрати внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. За даними узагальнення судової практики лише у 2 кримінальних справах були заявлені цивільні позови про відшкодування моральної шкоди, за рештою 22 – ні. Судова оцінка характеру й обсягу страждань, виражена загальним розміром моральної шкоди за заявленими позовами, усього 22 тис. грн. Логічно, що аби всі потерпілі в межах кримінального судочинства чи з окремим цивільним позовом звернулися за відшкодуванням моральної шкоди, то цифра компенсації була б значно більшою. З іншого боку, компенсація моральної шкоди завжди буде частковою, тому що точно визначити ступінь її заподіяння і, відповідно, розмір її відшкодування неможливо. Однак порушення недоторканності приватного життя за своєю природою першочергово торкаються саме морального аспекту існування людини, тоді як оцінка страждань є в 6531 разів нижчою від мінімального розміру матеріальних збитків виключно від облікованих порушень за ч. 2 ст. 182 КК України.

Отже, спроба продемонструвати наслідки порушення недоторканності приватного життя насправді ж має обмежений характер,

бо базується на матеріалах узагальнення судової практики й офіційних статистичних даних. Проте навіть така фрагментарність дослідження демонструє їх «соціальну ціну» – сумарні збитки від порушень сягають сотень мільйонів гривень. Більш повне осмислення фактичних наслідків залежить від, по-перше, належного статистичного обліку й, по-друге, більш точної методики обчислення заподіяної потерпілим особам шкоди.

У ході вивчення наслідків злочинності кримінологи акцентують свою увагу саме на її соціальній частці, тож перейдемо до «більш високого порядку узагальнення» – соціальних наслідків від негативного впливу порушення недоторканності приватного життя. Варто наголосити на фактичній недослідженості зворотного впливу їх наслідків на соціально-економічний розвиток, а також самопочуття населення, яке вимушене адаптуватися до його існування. До того ж такі зміни не підлягають грошовому вимірюванню через складність визначення обсягу витрат, які несе суспільство через необхідність модернізації перебігу економічних процесів у зв'язку з небезпекою таких суспільно небезпечних посягань. На наш погляд, порушення приватності є актуальними саме в соціальній сфері, у соціумі, у соціальній взаємодії, тому й наслідки, яке воно несе, зокрема і персоналізовані наслідки для індивіда, які досліджуються в межах галузі кримінального права, визначаються виключно у взаємодії особи й суспільства. Звісно, кожен конкретний прояв порушення приватності може спричиняти й індивідуальні наслідки – від утрат майнового характеру, репутації, соціальних зв'язків до психічних розладів, наприклад, коли особа від розголошення певної конфіденційної інформації щодо себе отримує психологічну травму або навіть учиняє самогубство через це, однак особа переймається не самим фактом витоку інформації, а тим, що певні відомості про її приватне життя стануть відомими назагал. Тому соціальні наслідки від порушення недоторканності приватного життя здебільшого зводяться саме до соціально-психологічних змін, але не обмежуються ними й можуть мати також і міжнародно-правовий і соціально-економічний характер.

Соціально-психологічні наслідки порушення недоторканності приватного життя становлять негативні зміни суспільної свідомості,

що здебільшого проявляються в адаптації населення до їх існування та розвитку. На думку В. Дрьоміна, поширеність кримінальних практик у повсякденному житті формує особливе морально-правове становище суспільства, у якому дотримання правових приписів може вважатися аномальним явищем, а вміння обійти закон – життєвим правилом¹. Науковець слушно стверджує, що «носії та провідники інформації масового споживання перетворилися на потужний інструмент психологічного впливу та стали основними джерелами формування соціально значущих понять, стереотипів поведінки, уявлення про багато явищ»². А. Байлов та П. Сахута підстави появи феномена звикання до злочинності також убачають у перманентній присутності й перенасиченості відомостями про неї в інформаційному просторі³. За таких умов кримінальна активність стає нормою життєдіяльності, що сприяє розвитку правового нігілізму, знецінення значення інститутів соціального контролю тощо. Злочинність є не тільки своєрідним відображенням соціальної культури суспільства, а й сама формує певну культуру (субкультуру), зумовлюючи її ідентифікуючу специфіку, оскільки створена руками людини. Логічно, що під цим тиском поступово відбувається вироблення колективної позиції до сприйняття такого соціального факту, що може проявлятися, з одного боку, у приєднанні до практики порушень приватності з метою примноження своїх матеріальних статків (здебільшого стосується представників бізнесу або шахраїв), а з іншого – у звиканні людей до цього суспільно небезпечного явища як до норми поведінки, що має свій вплив на підвищення рівня латентності такого явища.

Також соціально-психологічні наслідки порушення недоторканності приватного життя знаходять свій прояв у відчутті втрати особистого простору та свободи через розголошення чи публічне обгово-

¹ Дрьомін В. М. Концептуальні основи теорії інституціоналізації кримінальних практик як предмета інституціональної кримінології. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 37.

² Дрьомін В. М. Ефект «ореолу» в механізмі криміналізації неповнолітніх правопорушників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 288. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/85.pdf (дата звернення: 20.11.2024).

³ Байлов А. В., Сахута П. В. Криміногенний потенціал діяльності засобів масової інформації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 150.

рення конфіденційних фактів, психологічному тиску та стресі, втраті довіри до соціуму, системи правосуддя, правоохоронних та інших інституцій. Поширення відомостей про приватне життя нерідко призводить до втрати репутації та навіть до стигматизації, що може мати серйозний вплив на кар'єрні можливості, сімейні відносини, особливо якщо така інформація пов'язана з особистими аспектами (сексуальна орієнтація, медична інформація тощо), а також до зниження рівня самоповаги. Люди, які відчують, що їхня приватність порушена, можуть почати уникати соціальних взаємодій і намагатися захистити відомості про своє життя, що приводить до соціальної ізоляції, яка впливає на загальний стан здоров'я та щастя. Нерідко з метою збереження таких відомостей хворі приховують певні деталі стану свого здоров'я від лікарів, а потерпілі від злочинних посягань особи не звертаються за захистом до правоохоронних органів. Перелічені й інші зміни суспільної свідомості насамперед викликані страхом перед таким злочинним проявом, каталізатором якого виступають реальне зростання рівня злочинності, соціальні умови життєдіяльності людей, досвід віктимізації тощо.

Негативний характер у системно-структурних змінах суспільства можуть мати й пов'язані між собою *міжнародно-правові* та *соціально-економічні наслідки*. Перші акумулюють у собі всі ті негативні зміни в міжнародних відносинах між нашою державою та іншими країнами, які виникають у зв'язку з функціонуванням такого явища, як порушення недоторканності приватного життя. Формування позитивного іміджу на міжнародній арені завжди було одним із першочергових завдань України через його істотний вплив на політичні, економічні, соціальні процеси, особливо гостро ця потреба стала під час повномасштабного вторгнення. Наявність високого рівня зовнішньополітичного іміджу, як справедливо стверджує В. Гусева, є запорукою доброзичливих партнерських відносин і поліпшення взаємодії на міжнародній арені, створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення коштів для розвитку економіки країни й підвищення рівня добробуту населення в цілому¹, а на сьо-

¹ Гусева В. П. Вплив корупції на імідж України в світі. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. №2 (28). С. 113.

годні – ще й своєрідною гарантією перемоги у війні. Як рівноправний партнер у відносинах із міжнародною спільнотою Україна бере на себе чисельні зобов’язання з протидії різновидам злочинності, які визначають її сучасні риси в усьому світі. Зокрема, у межах асоціації з ЄС наша держава взяла на себе, поміж інших, зобов’язання щодо забезпечення захисту даних, а як уже було зазначено раніше, більшість порушень недоторканності приватного життя в наш час пов’язані саме з персональними даними та здійснюються в кіберпросторі. З відкритих джерел відомо, що деякі країни європейського континенту, Азії та Африки ведуть перемовини з Україною про намір створення власних цифрових додатків на основі українського застосунку «Дія»¹. Йдеться про продаж декількох технологічних продуктів, експертизу й консалтинг, кожен з яких може коштувати десятки мільйонів доларів, що підуть у дохід держави, а також посилять політичний вплив і репутацію України на світовій арені. Представники влади стверджують, що зламати «Дію» неможливо через особливості архітектурної побудови – персональні дані осіб й інша сенситивна інформація зберігаються в різних реєстрах, однак щодня українці фіксують витoki такої інформації про себе. Як приклад, одразу після завершення останнього етапу реєстрації ФОП на Порталі державних послуг «Дія» користувачам надходять повідомлення від різних банків (навіть тих, послугами яких особа ніколи не користувалася) з пропозиціями про відкриття банківських рахунків для ведення такої діяльності, хоча на той момент відповідні дані в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань ще не відображаються. Це ставить під сумнів спроможність держави зберегти персональні дані громадян у державних реєстрах, не кажучи вже про можливість захисту приватності в разі витoku «чутливих» персональних даних з інших джерел. Використання інформаційних технологій потенційно можливе і задля забезпечення міжнародної стабільності й безпеки, і задля

¹ Серєда С., Федоров М. «Ми платили мільйони гривень за кібератаки на «Дію»». Інтерв’ю із міністром Михайлом Федоровим. *Radio Свобода*. 04.02.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/interview-fedorov-mintsyfyry-diya-kiberarmiya/32253147.html> (дата звернення: 16.11.2024).

примноження нових викликів, тобто мати протилежну до легальної мету. Тож, по суті, неналежне забезпечення захисту персональних даних негативно позначається на міжнародному іміджі країни навіть з урахуванням значного технологічного прориву у сфері режиму «без паперів» («paper less»).

Безперечно, негативні результати у стримуванні таких порушень будуть мати довготривалі негативні наслідки соціально-економічного характеру. По-перше, розвиток економіки в постіндустріальному суспільстві передбачає широкомасштабні впровадження в господарський обіг продуктів інтелектуальної праці з метою їх комерціалізації, тобто отримання прибутку. Весь спектр інформаційних технологій існує виключно за рахунок «живлення» персональними даними, тому порушення недоторканності приватного життя здатні призвести до втрати довіри громадян до органів влади, корпорацій, інших організацій та вплинути на їхню реакцію на різні ініціативи та програми, а також на готовність надавати свої персональні дані. Це призводить до складнощів у науково-технічних розробках і гальмує процес розвитку інформаційної економіки. Витоки персональних даних здебільшого стають джерелом інформації для кіберзлочинців, які використовують отримані дані для шахрайства, фішингу й інших видів економічних кримінальних правопорушень, що завдають значних матеріальних збитків державі, бізнесу та населенню. Крім того, через збільшення кількості таких порушень держава вимушена розробляти нові механізми охорони й захисту від злочинних посягань, упровадження яких вартує значних видатків із державного бюджету.

Як бачимо, сучасний стан кримінологічних знань про соціальні наслідки порушення недоторканності приватного життя зовсім не відповідає суспільній значущості проблематики та практичним завданням у контексті запобігання та боротьби з цим явищем. Оскільки злочинність є багатополярним складним явищем, що дає змогу одночасно розглядати його як асоціальний феномен та соціальну реальність, яка справляє значний вплив на умови існування і розвитку соціуму, соціальні наслідки окремих злочинних проявів, їх небезпека, форми виразу, механізми й засоби ефективної реакції

повинні перебувати в постійному фокусі сучасних наукових розробок. Розглянуті наслідки порушення недоторканності приватного життя не вичерпують проблеми негативних змін суспільного життя та суспільної свідомості, однак демонструють свій зворотний вплив на різні сфери життєдіяльності соціуму й роль у процесі самодетермінації порушень приватності в цілому.

2.4. Латентність порушення недоторканності приватного життя

Статистика злочинності та правопорушень, на думку англійського соціолога Е. Гіденса, є найненадійнішою з усієї офіційної інформації з соціальних питань¹. Дійсно, не викликає сумніву факт того, що дані статистичної звітності, які вважаються офіційними показниками стану злочинності в країні, не задовольняють потреби справжнього наукового пізнання². Усталеною є точка зору про те, що статистика відображає не стан злочинності як такий, а стан її реєстрації, на чому ще в ХІХ ст. наголошував і «батько» сучасної статистики А. Кетле, зазначаючи, що відома лише частина всіх кримінальних правопорушень, які скоюються. Слушною також є думка І. Руценка, що кримінальні статистики «залежать від різних мінливих суб'єктивних факторів або установлених організаційних схем»³.

Як уже було наголошено в минулих підрозділах монографії, офіційна статистика вказує на незначну кількість порушень недоторканності приватного життя та суміжних складів кримінальних правопо-

¹ Гіденс Е. Злочинність і статистика злочинності. *Соціологія*. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/86951-zlochinnst-statistika-zlochinnost.html> (дата звернення: 16.11.2024).

² Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності : навч. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. С. 4.

³ Руценко І. П. Соціологія злочинності. *Спеціальні та галузеві соціології* : навч. посіб. для студентів ВНЗ / за ред. В. Є. Пилипенка. Київ : Каравелла, 2003. С. 247.

рушень. Це викликає певні запитання: чи дійсно такий стан справ, і чи дійсно він відрізняється від офіційно задекларованого? У зв'язку з тим, що латентність порушення недоторканності приватного життя ще не досліджувалася на теренах України, на початку дослідження нами була висунута гіпотеза про високолатентність таких правопорушень, що й відбивається на статистиці. Саме це й зумовило необхідність визначення рівня латентності останніх. Крім того, необхідність пізнання реальних масштабів порушень приватності, а також визначення фактичної криміногенної ситуації є важливою умовою розроблення якісних і дієвих заходів запобігання цьому негативному явищу, оскільки саме собою існування латентної злочинності порушує принцип невідворотності покарання, штовхає злочинців до вчинення нових злочинних посягань, знижує правову захищеність населення, заподіює майнову й моральну шкоду потерпілим особам, негативно позначається на плануванні правоохоронної діяльності та в цілому є тим явищем, що спричиняє суспільству суттєву шкоду.

Питання латентності, як уже було вказано в методологічних заходах дослідження, базується на двох авторських опитуваннях: 1) анкетуванні працівників правоохоронних органів і суддів; 2) анкетуванні громадськості – методика проведення яких розкрита в підрозділі 1.4 монографії. Отже, наша мета – проаналізувати отримані результати та зробити висновки про рівень латентності порушення недоторканності приватного життя з метою подальшого розроблення заходів запобігання таким злочинним проявам. Однак оскільки «кожне явище сприймається дослідником тільки в раніше засвоєних ним поняттях»¹, усе ж доцільно розпочати з теоретичних питань, а саме поняття латентності, її видів, причин, місця в структурі злочинності тощо.

Науковець В. Оболенцев із посиланням на різні словники вказує, що «термін «латентний» походить від латинського «latens» («latentis») і визначається як «прихований», «невидимий», де слово «прихований» означає «таємний», який не виявляється явно, тобто протилеж-

¹ Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності. С. 7.

ний явному, загальновідомому; «невидимий» означає незримий, недоступний зору, непомітний»¹. Загалом злочинність належить до латентних соціальних явищ і процесів, оскільки сутнісною характеристикою кримінальних правопорушень є їх прихованість. До приховування будь-яких девіацій, яким більшість людей дає негативну оцінку, спонукає загроза стати об'єктом кримінального переслідування та громадського засудження, саме тому для злочинних проявів є «нормою» утаєння винним таких діянь. Однак цілком слушною є теза, що, використовуючи тільки ознаку «невідомості», «прихованості», ми не можемо сформулювати дефініцію поняття «латентна злочинність», оскільки воно повинно включати неврахованість учиненого кримінального правопорушення в статистичній звітності, що також є суттєвою ознакою явища².

Єдності в тому, що до латентної частини злочинності слід віднести ті кримінальні правопорушення, які були вчинені, але не стали відомі правоохоронним органам, або стали їм відомі, та були приховані від обліку, дотримується більшість науковців. Зокрема, І. Даньшин у латентній злочинності вбачає сукупність фактично вчинених, але невиявлених або таких, що з інших обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, кримінальних правопорушень, відомості про які у зв'язку із цим не знаходять відбиття і в офіційній кримінально-правовій статистиці³. В. Оболенцев визначає латентну злочинність як «сукупність фактично вчинених, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відбиття в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності»⁴. На думку В. Поклада, латентна злочинність виступає лише частиною фактичної злочинності, яка є кумулятивним маси-

¹ Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. С. 5–6.

² Там само. С. 8.

³ Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. С. 100.

⁴ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 73 ; Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. С. 12.

вом кримінальних правопорушень й осіб, що їх учинили, не виявлених органами кримінальної юстиції та не врахованих кримінальною статистикою¹. О. Джужа наголошує на тому, що латентна злочинність – це невиявлені або незареєстровані кримінальні правопорушення, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності².

Для характеристики прихованої злочинності як у науковій, так і в практичній площині вживається термін «рівень латентності», що позначає частку незареєстрованих кримінальних правопорушень серед усіх фактично вчинених деліктів і який може бути високим (понад 65–70%), середнім (30–60%) і низьким (менше 30%)³. Вимірювання рівня злочинності на практиці здійснюється різними методами, найчастіше – соціологічними (опитування) та статистичними (аналіз офіційних даних кримінально-правової статистики), які ми й обрали для дослідження явища латентності порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому. Спочатку проаналізуємо оцінки працівників правоохоронних органів і суддів щодо рівня латентності кримінальних правопорушень проти приватності. На запитання «На Вашу думку, скільки на одне обліковане кримінальне правопорушення проти приватності припадає необлікованих?», відповіді розділилися так, як показано на рис. 2.6.

Отже, на думку більшості працівників правоохоронних органів і суддів (17,1%) в Україні реєструється лише одне з десяти порушень приватності. Для більшої зручності аналізу отриманих даних пропонуємо звести останні в групи, де сума варіантів відповідей «1:1», «1:2», «1:3» є показником низького рівня латентності, «1:4», «1:5», «1:7» – середнього, а «1:10», «>1:10», «>1:20», «>1:50», «>1:100» – високого. Структурний розподіл відповідей респондентів щодо рівня латентності кримінальних правопорушень проти приватності схематично зображено на рис. 2.7.

¹ Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності. С. 8.

² Курс кримінології. Особлива частина : підручник : у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. С. 219.

³ Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності. С. 12.

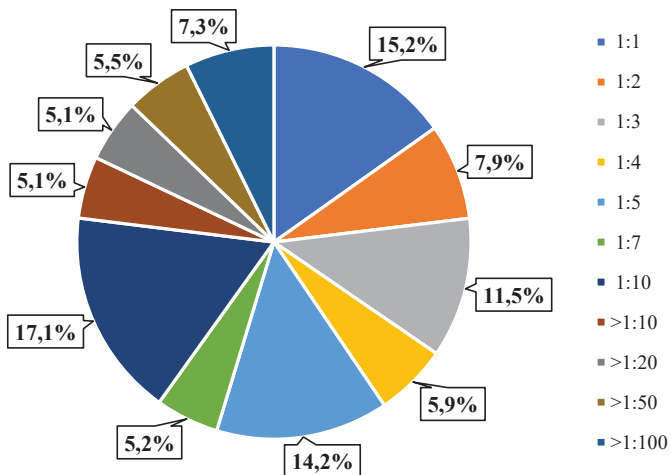

Рис. 2.6. Структурний розподіл відповідей респондентів на запитання «На Вашу думку, скільки на одне обліковане кримінальне правопорушення проти приватності припадає необлікованих?», %

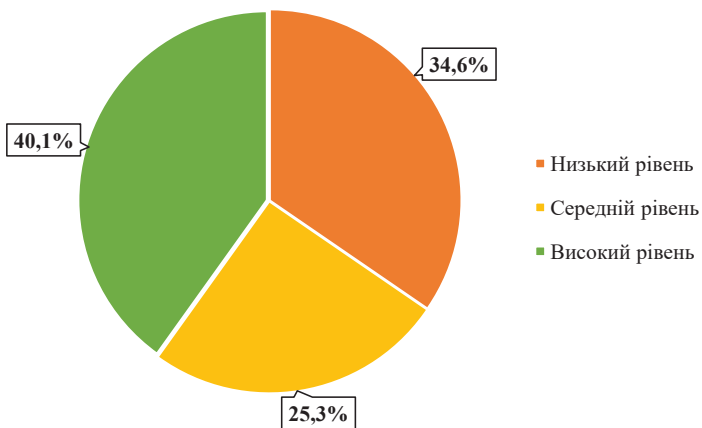

Рис. 2.7. Структурний розподіл відповідей респондентів щодо рівня латентності кримінальних правопорушень проти приватності, %

Отже, більшість працівників правоохоронних органів і суддів (40,1%) вважає кримінальні правопорушення проти приватності високолатентними; 25,3% респондентів – такими, що мають середній рівень латентності; а 34,6% – низьколатентними, хоча в цілому жоден із наведених показників не характеризується як абсолютна більшість (більше 50%) і не входить у межі запропонованого в кримінологічній теорії діапазону високолатентних правопорушень (понад 65%). Саме тому, на нашу думку, доцільно звернутися до результатів анкетування громадськості. На запитання «Чи порушувалося Ваше право на недоторканність приватного життя?» 43,4% респондентів відповіли «Так»; 19,2% – «Ні»; а 37,4% – «Не знаю».

Однак цікавим є те, що 87,1% респондентів не зверталися до правоохоронних органів щодо захисту свого права на недоторканність приватного життя. Ураховуючи те, що лише 12,9% опитаних усе ж повідомили правоохоронцям про порушення власних прав, співвідношення між потенційно облікованими й невідомими фактами втручання в право на приватне життя наближене до 1:9, тобто на 1 виявлене кримінальне правопорушення 9 невиявлених.

У цілому наведені дані відповідають уявленню авторки про латентність порушення недоторканності приватного життя. На наш погляд, отримані результати двох анкетувань, а також статистичні дані правоохоронних і судових органів, наведені в підрозділі 2.1 монографії, свідчать саме про високолатентний характер досліджуваного явища. Отже, незважаючи на постійне збільшення рівня облікованих кримінальних правопорушень щодо недоторканності приватного життя, їх реальний обсяг є в 9 разів більший від рівня, що відображає фактичний облік таких порушень.

Аналізуючи латентність, важливим є встановлення її причин, однак, на нашу думку, цьому має передувати дослідження видів останньої. Усю латентну злочинність більшість учених традиційно поділяє на три групи: природну, штучну й межову, беручи за критерій механізм латентизації – «процес дії різних криміногенних чинників, що перешкоджають правоохоронцям своєчасно отримати інформацію про вчинені злочинні посягання, зумовлюючи існування в сус-

пільстві латентної злочинності»¹. Проте деякі науковці виділяють і четвертий вид², так звану «процесуальну латентність»³ або «латентність, що спричинена діями правоохоронців»⁴.

Природна латентність являє собою сукупність фактичних кримінальних правопорушень, про які правоохоронці та громадяни не мають жодної інформації. До неї слід віднести: кримінальні правопорушення, про вчинення яких може не знати ніхто, вкљюно із самим правопорушником; кримінальні правопорушення, про які потерпілі не повідомляють через незацікавленість в їх виявленні; так звані кримінальні правопорушення «без жертв», коли немає кому повідомляти в компетентні органи; кримінальні правопорушення, про які відомо дуже вузькому колу осіб, зацікавлених у їх приховуванні⁵.

Надаючи характеристику штучній латентності, варто зазначити, що більшість науковців під час опису цього явища дотримується теорії, що в межах цього виду латентності згруповано кримінальні правопорушення, які або не взяті на облік, або ж узяті на облік, але не розкриті. Ми ж підтримуємо більш сучасний підхід, відповідно до якого штучна латентність акумулює в собі кримінальні правопорушення, про які крім злочинця знають й інші особи, але правоохоронцям про них вони свідомо з різних мотивів не повідомляють⁶; а виявлені, але не зареєстровані правоохоронцями кримінальні правопорушення вже створюють процесуальну латентність⁷. Слушно наголосити й на тому, що багато природно-латентних кримінальних

¹ Рішко Б. С. Латентна злочинність: поняття, причини, методи виявлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 41, т. 2. С. 130.

² Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. С. 70 ; Саско О. Щодо поняття латентної злочинності та причин її виникнення. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 152 ; Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань : Соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. С. 26–27.

³ Саско О. Щодо поняття латентної злочинності та причин її виникнення. С. 152. *Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина*. С. 75.

⁴ Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності. С. 9.

⁵ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 74–75 ; Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2001. С. 88–89.

⁶ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 74–75.

правопорушень перетворюються на більш шкідливі процесуально-латентні, що стає можливим саме через безвідповідальність і безконтрольність працівників правоохоронних органів.

Межова латентність характеризується так званою «добросовісною помилкою», інакше кажучи, коли факт учинення кримінального правопорушення є відомим потерпілим або стороннім особам, однак через неясність ситуації або неправильну правову оцінку про нього не повідомляють у правоохоронні органи. Це поняття слід відмежовувати від уявної латентності, яка проявляється у випадках, коли особа вважає себе потерпілою та звертається з відповідними заявами до правоохоронних органів, але саме собою діяння не містить складу кримінального правопорушення.

Для того, аби виокремити превалюючий вид латентності досліджуваного явища, до анкети соціологічного опитування працівників правоохоронних органів і суддів нами було введено запитання про причини незначної кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із порушенням недоторканності приватного життя, структурний розподіл відповідей на яке представлено на рис. 2.8.

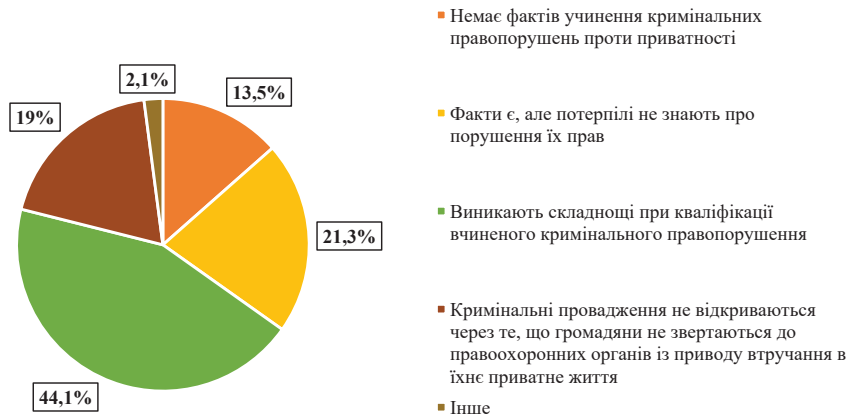

Рис. 2.8. Структурний розподіл відповідей працівників правоохоронних органів і суддів на запитання «Яка, на Вашу думку, причина незначної кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із порушенням недоторканності приватного життя?», %

Респондентам було запропоновано чотири варіанти відповідей, а також можливість поділитися власною думкою, якою скористалися 2,1% опитуваних. Як бачимо, відносна більшість правоохоронців і суддів убачає, що кримінальні провадження не відкриваються через те, що громадяни не звертаються до правоохоронних органів із приводу втручання в їхнє приватне життя (44,1%), отже, йдеться про існування переважно межової латентності досліджуваного явища. Ще 13,5% респондентів зазначають, що причина незначної кількості кримінальних проваджень полягає у відсутності фактів учинення кримінальних правопорушень проти приватності, тоді як 21,3% опитуваних переконані, що такі факти все ж є, але потерпілі особи не знають про порушення їх прав, що, на нашу думку, говорить про природну латентність цього явища. А 19% працівників правоохоронних органів і суддів указують на існування процесуальної латентності, бо, на їхню думку, виникають складнощі при кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення, що в подальшому, по суті, породжують так звані «безперспективні провадження».

Крім того, більшість розгорнутих відповідей також підтверджує існування процесуальної латентності, зокрема, респонденти акцентують увагу на неналежній кваліфікації слідчих / прокурорів і небажанні займатися справами цієї категорії; на складнощах у документуванні й доказуванні (збирання доказів і їх оцінка), установленні правопорушників і суб'єктивної сторони правопорушення, зокрема, умислу; на відсутності напрацьованого механізму виявлення таких правопорушень, методик їх розслідування, правового механізму доведення винуватості, а також позитивної судової практики в таких справах; дехто виказує думку, що вищеперелічені фактори впливають із недоліків законодавства. Також уважаємо за доцільне поділитися слухними думками представників апеляційних судів України, зокрема, на думку одного із суддів причина незначної кількості кримінальних проваджень полягає «найчастіше в тому, що, на думку слідчих органів та прокуратури, звернення громадян, які надходять з приводу втручання в приватне життя вартує [припускаємо, що «межує». – *Авт.*] з цивільно-правовими відносинами», інший

же суддя вбачає причини у «відсутності зацікавленості органів прокуратури у підтриманні державного [публічного. – *Авт.*] обвинувачення у суді щодо вказаної категорії кримінальних правопорушень; непогодження органу досудового розслідування повідомлення про підозру особі у вчиненні зазначених діянь і, як наслідок, неправильна кваліфікація вказаних діянь органами досудового розслідування, невнесення відомостей до ЄРДР».

Отже, установалення домінуючих видів латентності порушень недоторканності приватного життя дає певні підвалини для дослідження питання причин її появи, оскільки остання, як уже було визначено раніше, не відбувається сама собою.

Під причинами латентності слід розуміти сукупність обставин, що мають соціальний, історичний, організаційний, кадровий, матеріальний, правовий, технічний, психологічний чи будь-який інший характер і перешкоджають виявленню та реєстрації кримінальних правопорушень. Ними можуть виступати, зокрема, низький ступінь очевидності вчиненого діяння або його малозначність, ретельне приховування злочинного посягання, відсутність безпосередніх постраждалих, рівень кримінального професіоналізму винного, негативна практика «покращення» звітних показників через приховування виявлених посягань, випадки помилкової кваліфікації кримінальних правопорушень як адміністративних, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, низький рівень правосвідомості значних верств населення; зневіра в змозі знайти злочинця, небажання розголосу інтимних сторін життя, погрози винного, аморальна поведінка самого потерпілого тощо. Отже, факторами латентизації виступають як об'єктивні, так і суб'єктивні обставини.

З метою дослідження причин латентності порушень недоторканності приватного життя до анкет соціологічних опитувань як населення, так і працівників правоохоронних органів і суддів нами було введено схоже за змістом запитання. Зокрема, представникам правоохоронних органів і суддям було поставлене запитання «Як Ви вважаєте, чому громадяни не звертаються до правоохоронних органів із приводу втручання в їхнє приватне життя?» й запропоновано обрати один із шести варіантів відповідей або ж висловити власну думку. Результати представлені у вигляді діаграми на рис. 2.9.

Рис. 2.9. Структурний розподіл відповідей працівників правоохоронних органів і суддів на запитання «Як Ви вважаєте, чому громадяни не звертаються до правоохоронних органів із приводу втручання в їхнє приватне життя?», %

Отже, виходячи з отриманих результатів анкетування, робимо висновок, що майже третина опитаних (32,6%) основною причиною не звернення громадян до правоохоронних органів із приводу втручання в їхнє приватне життя вбачає саме небажання розголошувати певні аспекти свого приватного життя (подружні зради; домашнє насильство; нетрадиційні сексуальні відносини тощо). Трохи більше 1/5 респондентів (22,4%) переконані, що причина ховається в незнанні потерпілими особами про конституційне право на приватність і можливість притягнення правопорушників до відповідальності. Ще 18,5% опитаних зазначають, що такий стан спровокований незначною шкодою від порушення недоторканності приватного життя, а 12,5% респондентів підтримують тезу про намагання самостійного врегулювання проблеми. І лише 9,6% вважають, що причина в недовірі до правоохоронних органів.

Крім того, представникам правоохоронних органів і суддям була надана можливість поділитися власною думкою щодо цього запитання, однак в абсолютній більшості відповідей респонденти наго-

лошують на тому, що всі запропоновані нами варіанти відповідей сукупно відображають їхнє бачення проблеми.

У свою чергу в анкеті соціологічного опитування населення на таке саме запитання ми запропонували респондентам п'ять схожих варіантів відповідей. Результати представлені у вигляді діаграми на рис. 2.10.

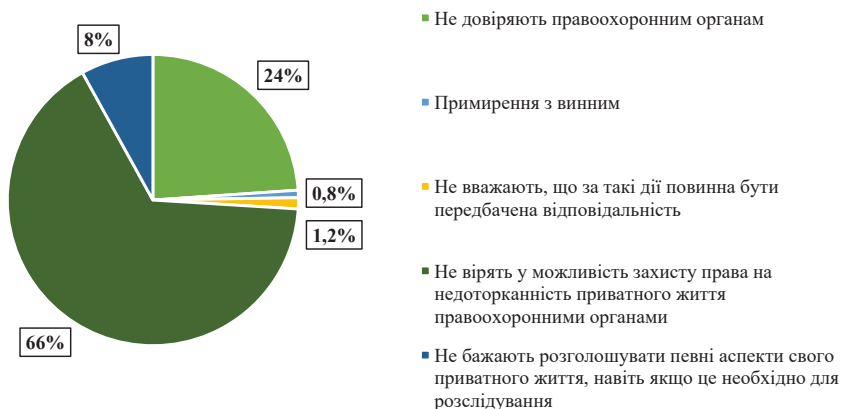

Рис. 2.10. Структурний розподіл відповідей громадськості про причини не звернення до правоохоронних органів, якби їх право на недоторканність приватного життя було порушено, %

Як бачимо, абсолютна більшість опитаних (66%) не вірить, що правоохоронні органи можуть захистити їх право на недоторканність приватного життя. Майже чверть респондентів (24%) зазначають, що не звернулися б за захистом своїх прав через недовіру до правоохоронних органів, у той час як самі правоохоронці й судді не відносять це до основної причини (9,6%). Не співпадає думка населення та працівників правоохоронних органів, суддів й у такій причині, як небажання розголошувати певні аспекти свого приватного життя. Як ми вже зазначали раніше, правоохоронці й судді вважають її основною (32,6%), тоді як представники громадськості – ні (8%). Дехто з респондентів намагався б урегулювати проблемні правовідносини

самотужки, шляхом примирення з винним (0,8%), тоді як цей варіант опитані правоохоронці й судді наділили більшою значущістю (12,5%). Ще 1,2% опитуваних узагалі не вважають, що за такі дії має бути передбачена відповідальність.

Аналізуючи отримані результати, справедливо стверджувати про наявність чималої кількості чинників, що впливають на латентність порушень недоторканності приватного життя. З одного боку, вони є відображенням суб'єктивного сприйняття потерпілими, що здебільшого проявляється в незнанні своїх прав в аналізованій сфері суспільних відносин і недовірі до правоохоронної системи в цілому. З іншого боку, не можна виключати й об'єктивні причини, серед яких доцільно вести мову про суттєві складнощі, які виникають у правоохоронців під час виявлення та розслідування досліджуваного складу правопорушення, як наслідок, такі факти реєструються лише тоді, коли безпосередньо виявлена особа злочинця та наявна доказова база.

2.5. Кримінологічна детермінація порушення недоторканності приватного життя

Будь-яка система, у тому числі й соціальна, має схильність до розвитку, який, у свою чергу, відбувається під впливом великої кількості чинників, що можуть як стимулювати прогресивно орієнтовані зміни, так і стримувати появу останніх, нерідко призводячи до регресу. Такими чинниками виступають детермінанти, а власне процес зумовлення одного явища іншим має назву «детермінація». Під детермінацією (від лат. «determinio» – визначаю¹) розуміють «підпорядкований об'єктивним законам природи і суспільного розвитку складний процес породження, зумовлення, взаємних трансформацій і динамічних змін явищ, процесів, подій та станів оточуючої дійсності. У процесі

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 185.

детермінації відбувається безперервне відтворення й оновлення різних форм життя, типів відносин, класів явищ і процесів»¹.

Теорія детермінації заснована на концепції детермінізму – філософському підході до причинно-наслідкових зв'язків, а її фундаментом виступає «вчення про універсальний зв'язок у світі, який проявляється у діалектичних формах взаємозалежності та взаємодії»². На думку науковця С. Ковриги, детермінізм є одним із головних пояснювальних принципів наукового пізнання, що вимагає тлумачити досліджувані феномени виходячи із закономірної взаємодії доступних емпіричному контролю чинників³.

Детермінізм як принцип знайшов своє відображення та активне застосування в багатьох різноманітних сферах життя, але, незважаючи на можливі його різновиди (географічний, політичний, соціальний, економічний тощо), усі вони мають спільну рису – передбачають, що певні процеси чи події є взаємозумовленими, тобто залежними від впливу певних чинників – причин й умов. Отже, випадкових явищ не існує, оскільки кожне з них має конкретну причину.

Наукове твердження про те, що злочинність є соціальним явищем, що не може існувати поза межами певної соціальної спільноти, спрямовує дослідницький інтерес до положень теорії соціального детермінізму, що виступає розгалуженням загальної концепції детермінізму⁴. У межах цієї теорії пояснюється процес спричинення та зумовлення соціальних явищ і процесів, а також розкриваються їх взаємні зв'язки. Виходячи з практичної спрямованості цього кримінологічного дослідження, ми не будемо вдаватися до поглибленого дослідження деяких центральних понять теорії детермінації злочинності. У межах цього підрозділу будемо враховувати, що за-

¹ Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. С. 1.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 185.

³ Коврига С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. №4. С. 165.

⁴ Causal Determinism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive*. Spring 2016 edition. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/determinism-causal> (дата звернення: 17.11.2024).

галом детермінація злочинності, або як часто її називають «кримінологічна детермінація», є різновидом соціальної детермінації, яка від початку свого існування залишається однією з головних проблем кримінології та розкриває відношення, взаємозв'язок і взаємодію між явищами, процесами, станами, подіями суспільного життя, що породжують і зумовлюють злочинність¹. Таким чином, учення про детермінацію злочинності є методологічною основою наукового обґрунтування заходів запобігання та протидії злочинності. Отже, для того щоб система запобігання та протидії порушенням недоторканності приватного життя була ефективною, вона повинна «бути спрямована на явища та процеси суспільного життя, які причинно зумовлюють її функціонування та розвиток»². З цієї позиції при дослідженні злочинності вбачається практична значимість установлення криміногенних факторів – чинників, що спричинюють і зумовлюють злочинність, а також знаходяться в різноманітних взаємозв'язках із нею. Зазначене є актуальним для дослідження та окремих злочинних проявів, зокрема порушення недоторканності приватного життя.

Слід констатувати, що єдиними науковцями на теренах України, які досліджували кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя, є В. Басай та І. Король. У 2015 р. вийшла спільна стаття вказаних дослідників під назвою «Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя»³, яка стала основою для відповідного підрозділу дисертації І. Король «Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти» (2015)⁴.

У зазначених роботах учені визначили кримінологічні фактори порушення недоторканності приватного життя, які умовно поділи-

¹ Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 275. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.55>.

² Новіков О. В. Недоліки й прорахунки політики держави в епоху постіндустріальної економіки як детермінуючий комплекс злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 338.

³ Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 174–180.

⁴ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис.

ли на усталені й новітні загрози приватності. До усталених загроз приватності віднесли: «відсутність прозорості в діяльності органів державної влади та правоохоронних органів; недостатню контрольованість діяльності спеціальних правоохоронних структур і використання ними спеціальних засобів негласного зняття, фіксування та передачі інформації; відсутність загальної культури та традицій поваги до приватності, а також соціальних і правових норм поведінки у зв'язку з необхідністю дотримання права на недоторканність приватного життя; низький рівень правової культури службових осіб, які мають доступ до відомостей про приватне життя особи; відсутність корпоративної відповідальності за розголошення особистих даних; недостатній рівень професіоналізму і правової культури працівників засобів масової інформації, а також недосконалість правових механізмів захисту приватності в співвідношенні з правом на інформацію»¹. Ці кримінологічні фактори, на думку науковців, «виникають внаслідок специфічного ставлення до проблем приватності на пострадянському просторі, а також через низький рівень розвитку інститутів демократичного суспільства і правової держави (недоліки судової системи, брак професіоналізму та майже повна відсутність відповідальності засобів масової інформації, бездіяльність чи низька активність інститутів громадянського суспільства)»².

До новітніх же загроз приватності віднесли: «появу та використання нових технологій для збирання, зберігання, поширення і використання персональної інформації; посилення політики держав щодо обмеження права на недоторканність приватного життя у зв'язку з новими загрозами громадській безпеці, поширенням тероризму і радикалізму; появу нових суб'єктів посягань на приватність: комерційних компаній і корпорацій, які втручаються у приватне життя в інтересах бізнесу та отримання прибутку; появу нових форм посягань на недоторканність приватного життя з боку засобів

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. С. 13.

² Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. С. 177.

масової інформації¹. Новітні загрози приватності зумовлені стрімким розвитком сучасних технологій, переходом до інформаційного суспільства та вільного інформаційного простору. Їх особливістю є те, що, зважаючи на різноманітність їх проявів та стрімкий розвиток, вони не враховані і не можуть бути повною мірою враховані законодавцем під час конструювання правових норм»².

У цей самий час, незважаючи на очевидну цінність напрацювань указаних дослідників, уважаємо, що такий поділ є неповним і непрактичним із погляду на необхідність систематизації заходів запобігання порушенню недоторканності приватного життя.

Провідну роль у структурі детермінаційного комплексу порушення недоторканності приватного життя посідають чинники макросередовища, які знаходять свій вияв у недоліках і прорахунках державної політики в деяких напрямках і сферах суспільного життя. Зокрема, працівники правоохоронних органів і судді найбільш значущими обставинами, що полегшують учинення порушення недоторканності приватного життя або сприяють їх учиненню називають: «недбале ставлення особи до захисту конфіденційної інформації про себе через неосвіченість у сфері приватності» (40,6%), «недосконале національне законодавство з питань охорони та захисту права на приватність» (36,6%), «відсутність гігієни кібербезпеки користувачів мережі Інтернет» (36,2%), «недосконалість правових норм, що регулюють кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя» (33,3%), «відсутність загальної культури та поваги до приватності» (30,5%), «використання нових технологій для збирання, зберігання й використання приватної інформації» (19%), «низький рівень професіоналізму та правової культури працівників ЗМІ й відсутність належних правових механізмів захисту приватності у співвідношенні з правом на інформацію» (17,9%), «наявність у широкому доступі шпигунського програмного забезпечення» (17,9%), «низький рівень правової культури службових осіб,

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. С. 13.

² Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. С. 178.

які мають доступ до відомостей про приватне життя особи, відсутність корпоративної відповідальності за розголошення особистих даних» (12,4%), «поява нових суб'єктів посягань на приватність: комерційних компаній і корпорацій, які втручаються в приватне життя в інтересах бізнесу та отримання прибутку» (11,8%), «неконтрольованість діяльності спеціальних правоохоронних структур та використання ними спеціальних засобів негласного зняття, фіксації та передачі інформації» (8,6%), «діяльність державних службовців, яка пов'язана з доступом до інформації про сімейне та приватне життя особи і водночас відсутність дієвих правових норм і реальних механізмів притягнення їх до відповідальності за розголошення таких відомостей» (8,1%), «відсутність прозорості в діяльності органів державної влади та правоохоронних органів» (7,4%), «посилення політики держав щодо обмеження права на недоторканність приватного життя у зв'язку з новими загрозами громадській безпеці, поширенням тероризму й радикальних настроїв» (4,2%).

Тому дослідження питання детермінації порушень недоторканності приватного життя доцільно розпочати з групування криміногенних чинників останніх. Основним, але не єдиним, критерієм такого групування виступають сфери суспільного життя – соціально-економічна (матеріальна), соціально-політична, культурна й духовна. На підставі запропонованого критерію ми вирізнили: соціально-економічні чинники, які відображають вплив персональних даних на економіку держави, можливість збагачення; соціально-політичні (правові) чинники, які пов'язані з недоліками правового регулювання, а також дотичні до останніх чинники, що пов'язані з недостатнім захистом інформації та роботою правоохоронних органів; соціально-культурні чинники, які відображають вплив освітньо-культурного рівня населення, традицій, звичаїв тощо на сферу приватності; віктимологічні чинники (на межі культурної та духовної сфер), які відображають індивідуальний рівень уразливості й захисту (самозахисту), їх вплив на процес становлення жертвою порушення недоторканності приватного життя. Ще одна група чинників – ті, що пов'язані з цифровізацією суспільних відносин, – не є окремою сферою суспільного життя, але оскільки ми живемо в інформаційну

еру, так звану «електронну епоху», усі процеси у своєму розвитку вимагають і поступово досягають цифровізації – економіка, управління, культура, освіта, спілкування тощо. Діджиталізація стала необхідністю XXI ст., що здатна забезпечити мобільність життя, але разом із тим також несе багато ризиків. Тому виділення такої групи чинників, а також розкриття їх змісту першими в підрозділі є не стільки авторським підходом, скільки вимогою сучасності.

Отже, визначальну роль у детермінаційному комплексі порушень недоторканності приватного життя відіграють *чинники, пов'язані з цифровізацією суспільних відносин*. Упродовж другої половини XX ст. в економічно розвинених країнах поступово був здійснений перехід від індустріального суспільства до такої історичної фази еволюційного розвитку, як «постіндустріальна ера» або «вік інформації»¹. Визнання інформації одним із найважливіших суспільних ресурсів – основна риса інформаційного суспільства, а інформаційний сектор економіки, що включає в себе виробництво, зберігання, оброблення, передачу і споживання інформації, – один із найважливіших видів суспільної діяльності, який створює інформаційно-комунікаційний базис для формування глобального інформаційного суспільства і розвитку науково-технічного, соціально-економічного й освітньо-культурного прогресу².

За своєю природою цифрові технології не існують у вакуумі, вони можуть бути як потужним інструментом просування людського прогресу, що значною мірою сприяє заохоченню та захисту прав людини, так і нести дуже серйозні негативні наслідки, які, на слухну думку О. Радутного, «неодмінно супроводжують кожне досягнення науково-технічного прогресу»³. Ідеться, зокрема, про ризики для людської гідності, автономії та недоторканності приватного життя,

¹ Головка А. Я. Постіндустріальна трансформація світового господарства в контексті формування концепції соціальної відповідальності ТНК. *Ефективна економіка*. 2013. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2330> (дата звернення: 17.11.2024).

² Бебик В. М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1 (1). С. 41.

³ Радутний О. Е. Великі дані: поняття, ознаки та виклики (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2023. № 1 (44). С. 89.

а з тим – для здійснення прав людини в цілому, якщо такі технології застосовуються без ефективних гарантій. Для оцінки реальних і потенційних ризиків важливим є розуміння того, що всі сучасні девайси мають тісний зв'язок із мережею Інтернет й оновлюються ззовні, отже й управляються вони так само – ззовні. Тож один із способів отримання конфіденційної інформації про особу ховається в буденному, а саме у використанні мобільних пристроїв для відправлення даних. За даними «Kurve Marketing Consultanci», у середньому на кожному смартфоні встановлено від 60 до 90 додатків, а типовий користувач щодня перемикається між 9 та взаємодіє з 30 різними додатками протягом місяця¹. Це можуть бути як ігрові додатки, соціальні мережі, так і додатки-інструменти й додатки, за допомогою яких керуються інші девайси – роботи-пилососи, пральні машини чи система «розумний дім» в цілому. Як слушно зазначає Р. Радейко, «прилади містять датчики, що генерують дані, включаючи GPS (місце знаходження), датчики руху і камери, які можуть передавати і отримувати дані через Інтернет або інші мережі»². Умонтовані GPS-датчики реєструють місце розташування, наприклад, шляхом моніторингу доступних бездротових мереж, а отриману інформацію онлайн-простір пов'язує з фізичним місцезнаходженням користувача. Умонтовані камери й мікрофони (не лише в мобільних пристроях) можуть робити фото-, відео-, аудіозаписи, про які користувач навіть не знає і не здогадується. Технології, які потребують великого обсягу даних і «живляться» ними (наприклад, додатки штучного інтелекту, що покликані навчитися приймати самостійні рішення без будь-якого втручання людини), сприяють створенню цифрового середовища, у якому як держави, так і комерційні підприємства мають усе більше можливостей відстежувати, аналізувати, прогнозувати й навіть маніпулювати поведінкою людей у безпрецедентній мірі. Отже, можна зробити висновок, що персональні дані особи в кінцевому результаті просто не належать їй: «Privacy as we knew it in the

¹ Olsson S. Mobile App Download Statistics & Usage Statistics. *Kurve* : вебсайт. October 2, 2023. URL: <https://kurve.co.uk/blog/app-downloads-statistics> (дата звернення: 17.11.2024).

² Радейко Р. Право на приватність у соціальних мережах. *Право на забуття* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасиво-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 109.

past is no longer feasible... How we conventionally think of privacy is dead»¹, про що говорить і буквальне тлумачення нормативно-правових актів ЄС і США. Такий підхід є адекватним у наш час із точки зору важливості збирання та оброблення персональних даних для розвитку новітніх технологій, тоді як обмеження їх в обороті чи видалення взагалі гальмує такий процес.

У зв'язку з вищевказаним сьогодні доцільно вести мову про те, що такі потужні можливості призвели до цілковитої комерціалізації персональних даних, тому ще однією групою чинників порушень недоторканності приватного життя є *соціально-економічні*. Сучасність характеризується активним залученням так званих «нетрадиційних» видів майна до легального економічного обігу, серед яких чільне місце посідають персональні дані. Останні, у свою чергу, за визначенням Л. Детерманна, є «ною нафтою цифрової економіки»².

Як економічне благо персональні дані певною мірою визнано на законодавчому рівні в ЄС і деяких штатах США. Зокрема, п. 1 ст. 3 Директиви 2019/770 Європейського Парламенту та Ради щодо окремих аспектів, які стосуються договорів про надання цифрового контенту й цифрових послуг, є прямою вказівкою на те, що персональні дані визнані оплатою за надані цифрові послуги чи цифровий контент: «This Directive shall apply to any contract where the trader supplies or undertakes to supply digital content or a digital service to the consumer and the consumer pays or undertakes to pay a price. This Directive shall also apply where the trader supplies or undertakes to supply digital content or a digital service to the consumer, and the consumer provides or undertakes to provide personal data to the trader ...»³. Тобто цей акт поширюється не лише на відносини,

¹ Переклад українською: «Приватність, якою ми її знали в минулому, більше неможлива... Те, як ми традиційно думаємо про приватність, мертво» (див.: Prigg M., AFP. Harvard professor warn «privacy is dead». *Sunday Times (Sri Lanka)*. January 25, 2015. URL: <https://www.pressreader.com/sri-lanka/sunday-times-sri-lanka/20150125/282153584681118> (дата звернення: 18.11.2024)).

² Determann L. No One Owns Data. *Hastings Law Journal*. 2018. Vol. 70, No. 1. P. 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/323617530_No_One_Owns_Data (дата звернення: 18.11.2024).

³ Переклад українською: «Ця Директива застосовується до будь-якого договору, за яким продавець постачає або зобов'язується надавати цифровий контент або циф-

де суб'єкт електронної комерції надає цифрові послуги чи цифровий контент споживачеві за певну плату, а й на відносини, у яких указані об'єкти надаються в обмін на персональні дані споживача, які той надає суб'єкту електронної комерції. Аналогічні положення містяться й у п. 33 Директиви 2019/2161 Європейського Парламенту та Ради від 27 листопада 2019 р.¹

Ураховуючи те, що вказані види майна характеризуються здатністю приносити високі доходи з найнижчими ризиками, на них, відповідно, реагує й кримінальне середовище². Як результат – поява все нових видів злочинних посягань, які передбачають використання сучасних інформаційних технологій, оскільки стрімке поширення останніх робить неможливим повне, об'єктивне, своєчасне осмислення кримінальних нововведень у кіберпросторі.

У наш час більшість постачальників послуг (включно з роздрібними онлайн-магазинами) намагається збирати інформацію про поведінку своїх потенційних користувачів / клієнтів (так звані «поведінкові дані») й використовувати останні для збільшення продажів, пропонуючи персоналізовані послуги або навіть впливаючи на поведінковий маркетинг споживачів товарів і послуг. Це може принести користь обом сторонам, оскільки люди можуть насолоджуватися доступом до різноманітних онлайн-сервісів, новинних сайтів, електронної пошти, соціальних мереж, відео, музики тощо без прямої оплати грошима, однак багато людей можуть навіть не знати,

рову послугу споживачеві, а споживач платить або зобов'язується сплатити ціну. Ця Директива також застосовується, якщо продавець надає або зобов'язується надати цифровий контент чи цифрову послугу споживачеві, а споживач надає або зобов'язується надати персональні дані продавцю...» (див.: Directive 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32019L0770> (дата звернення: 18.11.2024)).

¹ Directive 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive 93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernization of Union consumer protection rules. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/2161/oj> (дата звернення: 18.11.2024).

² Берга А. П., Ховпун О. С. Розслідування злочинів в ІТ-сфері. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 13. DOI: <https://doi.org/10.32837/npuuola.v28i0.691>.

що вони платять своїми персональними даними, які збираються та використовуються лише тому, що вони сліпо прийняли політику конфіденційності, умови надання послуг або файли cookie¹, які пропонують ці вебсайти. До того ж такі дані можна використовувати не лише для прибутку з продажу, реклами тощо, їх можна продати як окремих об'єкт за чималі кошти. Ю. Когут із посиланням на М. Побокіна визначає, що «за дослідженнями IBM Security та Ponemon Institute, середня ціна навіть порівняно невеликого витоку інформації (від 2500 до 100 тис. облікових записів) складає 3,87 млн дол., а великі витрати обходяться як мінімум у 40 млн дол.»². Отже, персональні дані, інші відомості про приватне життя стали джерелом формування капіталу.

Політична еліта в багатьох країнах оцінила зазначені вище ризики доволі пізно, тому не менш важливими є *соціально-політичні (правові) чинники* порушень недоторканності приватного життя. Вони пов'язані з недоліками функціонування як політичної, так і правової систем суспільства, що проявляється в нехтуванні суспільними інтересами й вимогами в ході прийняття політичних рішень, нестабільності й недосконалості законодавства, що неспроможне забезпечувати правове регулювання та ефективний захист суспільних відносин, і приводить до виникнення криміногенних детермінант, які в свою чергу породжують злочинність.

Українське суспільство є активним користувачем усіх технічних благ, які передбачають оброблення персональних даних (онлайн-торгівлі, онлайн-банкінгу й інших онлайн-послуг, у тому числі державних). Через таке суттєве збільшення активності оброблення даних у мережі Інтернет українське середовище приватності дуже змінилося, а тому чинний Закон України «Про захист персональних даних», у якому сконцентровано норми Конвенції № 108 1981 р., й інші норма-

¹ **Файли cookie** – це специфічні файли з інформацією про користувача, які зберігаються вебсайтами на пристроях, які використовувалися для взаємодії з сайтом (див.: Трилінський І. Правове регулювання «cookies» в Україні і світі. *Приватне право і підприємництво*. 2024. Вип. 24, ч. 1. С. 123. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.16>).

² Когут Ю. І. Кібербезпека та ризики цифрової трансформації компаній : практ. посіб. Київ : Консалтинг компанія «СІДКОН», 2022. С. 274.

тивно-правові акти у сфері захисту персональних даних є застарілими і, як наслідок, недієвими. Україна не ратифікувала так звану Конвенцію № 108+, оскільки це вимагає відповідності її вимогам. Стосовно імплементації положень GDPR, то влітку 2021 р. у ВРУ був зареєстрований законопроект № 5628 «Про захист персональних даних», покликаний підвищити рівень захисту приватного життя українців і привести законодавство України у відповідність до міжнародних стандартів, але парламентарі не підтримали його під час голосування¹. Наразі оновлений проект закону № 8153 від 25 жовтня 2022 р. наприкінці листопада 2024 р. було прийнято за основу (перше читання) із доопрацюванням положень відповідно до ч. 1 ст. 116 Регламенту ВРУ. Мета – ратифікувати вищевказані європейські акти й оновити законодавство України до вимог теперішнього часу, зробити його відповідним до технологій оброблення персональних даних, які існують сьогодні², адже відповідно до ст. 15 Угоди про асоціацію з ЄС, «сторони домовились співробітничати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи»³. Аналіз указанного вище проекту, наступних правок до нього безумовно становить науковий та практичний інтерес і є метою наших подальших наукових досліджень. Однак уже сьогодні можна констатувати, що затримка парламентом у вирішенні цього питання, а також оновленні інших нормативно-правових актів сфери до вимог сучасності не лише створює сприятливі умови для подальших порушень захисту

¹ Проект Закону про захист персональних даних : реєстр. № 5628 від 07.06.2021 / ініціатори: Чернев С. В., Тарасенко Т. П., Стефанчук Р. О. та ін. ; голов. ком.: Ком. Верхов. Ради України з питань цифр. трансформації. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72160 (дата звернення: 18.11.2024).

² Проект Закону про захист персональних даних : реєстр. № 8153 від 25.10.2022 / ініціатори: Стефанчук Р. О., Чернев С. В., Тарасенко Т. П. та ін. ; голов. ком.: Ком. Верхов. Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окуп. територій України, нац. меншин і міжнац. відносин. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707> (дата звернення: 05.01.2025).

³ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 : ред. від 30.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 18.11.2024).

персональних даних і приватності в цілому, а й гальмує розвиток країни на шляху до євроінтеграції.

Окрім цього, за Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних», який набув чинності 1 січня 2014 р.¹, з метою забезпечення незалежності уповноваженого органу з питань захисту персональних даних, як того вимагає Конвенція РЄ про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних, повноваження щодо контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних покладено на Уповноваженого ВРУ з прав людини, а також суди. У структурі Секретаріату Омбудсмана створено окремий Департамент у сфері захисту персональних даних. Як слушно зазначає А. Правдиченко, за своєю природою Уповноважений ВРУ з прав людини є не каральним органом, а медіатором, а тому безпосередньо накладати санкції він не може². Такі рішення ухвалюють суди, але цей механізм не відповідає принципу оперативного реагування через стрімке поширення персональних даних у мережі Інтернет.

Ще декілька проблем ховаються у відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту персональних даних. Як уже було зазначено, чинні положення ст. 188-39 КУпАП необґрунтовано обмежують відповідальність лише порушеннями вимог закону щодо державної реєстрації баз персональних даних, їх використання та захисту. Якщо підходити до питання практично, то застосування вказаної статті зазвичай відбувається в ситуаціях, коли внаслідок дій працівників володільця треті особи отримують доступ до персональних даних. Виявлення таких порушень, як правило, має наслідком винесення припису Уповноваженого з метою їх усунення. У межах цього акта наявна фактична можливість висунення будь-яких вимог із метою вдосконалення

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних : Закон України від 03.07.2013 № 383-VII.

² Правдиченко А. Персональні дані онлайн: проблеми регулювання та перспективи захисту. *Центр демократії та верховенства права* : вебсайт. 21.11.2019. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/personalni-dani-onlajn/> (дата звернення: 18.11.2024).

системи захисту персональних даних, однак така система є неефективною, і ось чому. По-перше, володілець незацікавлений у налагодженні належної системи захисту персональних даних із самого початку, легше виконати припис. По-друге, штат органу є значно меншим, ніж кількість баз даних, тому така система становить надмірне навантаження. Працівники Секретаріату не лише виносять приписи, але й контролюють їх вчасне й повне виконання, останнє може потребувати окремої перевірки. Тому кожна перевірка, у ході якої було виявлено правопорушення, повинна не лише мати наслідки для володільця об'єкта перевірки, а й стримуючий ефект щодо інших володільців. По-третє, доцільно ввести відповідальність за порушення окремих прав суб'єкта персональних даних без їх прив'язки до інших умов, оскільки володілець може нести відповідальність лише за порушення порядку захисту, і лише після того, як останнє призвело до тяжких наслідків. Переважно йдеться про порушення окремих нормативних приписів, які нечасто пов'язані з порушенням, наприклад, «порядку захисту». По-четверте, у ході перевірки не завжди вбачається можливим установлення конкретної особи, причетної до вчинення правопорушення. КУпАП передбачає відповідальність виключно фізичних осіб, однак у таких ситуаціях доцільно накладати стягнення на юридичну особу. Більшість з окреслених питань виникає внаслідок недоліків процесу організації роботи з персональними даними володільцем, оскільки базуються на внутрішніх правилах суб'єкта господарювання, що здебільшого характеризуються формальністю та недостатньою чіткістю¹.

Як справедливо зазначає І. Король, ще одним фактором порушення недоторканності приватного життя є «посилення політики держав щодо обмеження права на недоторканність приватного життя у зв'язку з новими загрозами громадській безпеці, поширенням тероризму і радикалізму»², оскільки держави світу, у тому числі

¹ Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : наук.-практ. посіб. Київ : К.І.С., 2015. С. 143–146.

² Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. С. 179.

й Україна, повинні якимось чином реагувати на підвищені загрози національній безпеці, й одним із шляхів політики вбачають саме розширення повноважень органів публічної влади щодо доступу до персональних даних, їх збирання та опрацювання. Інакше кажучи, збирається абсолютно весь масив інформації про особу, який потрапив у поле зору відповідних органів, що, у свою чергу, створює чимало загроз приватності. Прикладом такого є створення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів¹, оскільки останні зміни, унесені в профільне законодавство², фактично передбачають, що інформація стосовно невизначеного кола осіб (персональні дані) обробляється суб'єктами в невизначених обсягах протягом невизначених строків, а оброблення персональних даних не є передбачуваним і прогнозованим (щодо способів і обсягу) для осіб, яким належать такі персональні дані. Н. Уханова констатує, що обмеження прав людини, включно з правом на недоторканність приватного життя, є наслідком зменшення ролі демократичних цінностей у правовому режимі воєнного стану й підвищення забезпечення національної безпеки задля збереження порядку управління, що існує в державі³.

Крім того, розглядаючи політико-правові детермінанти порушень недоторканності приватного життя, варто наголосити й на відсутності належних правових механізмів захисту приватності в співвідношенні з правом на інформацію. Існуючий стан правової невизначеності тільки посилює нехтування представниками мас-медіа вказаним правом заради чергової сенсаційної новини.

¹ Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Закон України від 16.03.2017 № 1951-VIII.

² Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних в державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану : реєстр. № 10062 від 18.09.2023 / ініціатори: Арахамія Д. Г., Порошенко П. О., Цимбалюк М. М. та ін. ; голов. ком.: Ком. Верхов. Ради України з питань нац. безпеки, оборони та розвідки. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42801> (дата звернення: 18.11.2024).

³ Уханова Н. С. Виклики і загрози правам та безпеці людини в інформаційній сфері. *Інформація і право*. 2018. №4 (27). С. 41. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.4\(27\).273369](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.4(27).273369).

Звісно, що будь-яка система не позбавлена слабких сторін захисту, й цифровізація має іншу сторону – кіберзлочини, тобто «суспільно небезпечні винні діяння у кіберпросторі та/або з його використанням»¹, а тому доцільно вести мову про *чинники, що пов'язані з недостатнім захистом інформації*. Як слушно зазначає І. Король, «для збирання інформації використовуються спеціальні комп'ютерні програми-шпигуни, які непомітно для користувача збирають інформацію, задану за певними критеріями»², так звані «невідомі keyloggers» – шкідливе шпигунське програмне забезпечення, яке використовується для збирання персональних даних, наприклад, паролів або фінансових даних, які потім відправляються третім особам для використання в злочинних цілях. Це можуть бути keyloggers, що розробляються під егідою різних урядових організацій, або які можуть створюватися розробниками різних закритих операційних систем і включатися до складу ядра операційної системи, або які розроблені в обмеженій кількості (часто тільки в одній або декількох копіях) для вирішення конкретного завдання, пов'язаного з викраданням критичної інформації з комп'ютера користувача, або що є модулями для перехоплення натискань клавіш на комп'ютері користувача, що включаються до складу програм-вірусів тощо³. Якщо пристрій заражений шпигунською програмою під назвою «Keylogger», уведена інформація вмиг відправиться в руки стороннім особам, вона перехоплює весь текст, що вводиться з клавіатури, а разом із ним і суто приватну інформацію – ПІН-коди, логіни, паролі й інше. Варто не забувати і про використання методів соціальної інженерії – прихованих методів, які дають змогу «запрограмувати» особу до виконання певних дій, спрямованих на отримання суттєвої вигоди, причому це практично не потребує фінансових витрат (фішинг-атаки,

¹ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 №2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №45. Ст. 403.

² Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. С. 178.

³ Keylogger. *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Keylogger> (дата звернення: 18.11.2024).

таргінг, бейтінг, претекстінг, зворотна соціальна інженерія, метод «дорожнє яблуко», сайти-пастки тощо)¹.

Чинники, які пов'язані з роботою правоохоронних органів. Оскільки дотримання законів і правопорядку в цілому не можуть триматися лише на свідомій доброчесності громадян, важливою умовою їх забезпечення є ефективна діяльність контрольних і правоохоронних органів. Помилки, допущені слідчими й дізнавачами в ході розслідування кримінальних правопорушень, є наслідком низької як загальної, так і спеціальної професійної підготовки. По-перше, чимало повідомлень про порушення права на недоторканність приватного життя безпідставно не вноситься в ЄРДР² або ж такі провадження закриваються дізнавачами передчасно³ через намагання співробітників правоохоронних органів уникати розслідування кримінальних правопорушень, які важко кваліфікувати, довести вину та збирати докази; значна кількість постанов слідчих і процесуальних керівників на стадії досудового розслідування не відповідає вимогам процесуального законодавства, є невмотивованими й необґрунтованими⁴ тощо. Причиною ж низької спеціальної підготовки, на думку А. Бегми й О. Ховпуна, є «відсутність якісних методичних розробок, у реалізації яких були би повною мірою задіяні сучасні інформаційні технології»⁵. З одного боку, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень в ІТ-сфері (у тому числі й у сфері приватності) має чимало особливостей, виникають складнощі з виявленням, фіксацією та вилученням доказів. Існують великі ризики того, що криміналістично значуща інформація може

¹ Дефініції понять розкрито у вступній частині цієї монографії.

² Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 23.09.2022, судова справа № 201/6714/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106593267> (дата звернення: 14.11.2024) ; Ухвала Ренійського районного суду Одеської області від 25.10.2022, судова справа № 510/1761/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106941346> (дата звернення: 14.11.2024).

³ Ухвала Городенківського районного суду Івано-Франківської області від 31.03.2022, судова справа № 342/221/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103814009> (дата звернення: 14.11.2024).

⁴ Ухвала Дарницького районного суду міста Києва від 11.05.2022, судова справа № 753/22/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104261528> (дата звернення: 14.11.2024).

⁵ Бегма А. П., Ховпун О. С. Розслідування злочинів в ІТ-сфері. С. 15.

бути ненавмисно змінена чи втрачена через допущені помилки працівниками органів досудового розслідування. З іншого ж боку, існує питання обмеженої контрольованості діяльності таких суб'єктів у ході провадження слідчих (розшукових) дій, зокрема негласних, адже під час збирання доказової інформації в межах кримінального провадження працівникам правоохоронних органів стають відомі таємниці приватного життя осіб. Яскравим прикладом є ситуація, коли під час обшуку у в. о. начальниці Головного управління Державної податкової служби у м. Києві, яка підозрюється в корупційній діяльності, працівники Державного бюро розслідувань знайшли списки її новорічних бажань й опублікували відповідні фото в соціальні мережі¹. Такі фото не є доказами та стосуються приватного життя чиновниці, а орган досудового розслідування під час їх оприлюднення порушив декілька статей ЄКПЛ, зокрема і ст. 8, а також чинне процесуальне законодавство, а саме ст. 7 і 15 КПК України. Крім того, правоохоронці досить часто порушують приписи чинного законодавства у сфері приватності під час здійснення заходів із запобігання злочинності.

Соціально-культурні чинники вчинення порушень недоторканності приватного життя отримують свій наочний вираз у правовій свідомості суспільства, соціальних груп й окремої особи щодо ставлення до інституту приватного життя. Особа не є пасивним об'єктом, який лише сприймає вплив оточення, вона активно взаємодіє із середовищем, формуючи умови свого життя та власну особистість². Вважаємо за доцільне виділити такі соціально-культурні фактори порушень приватності, як освітній і культурний рівень населення, менталітет, звичаї, традиції та стереотипи поведінки, а також рівень розвитку й духовної організації конкретної особи і всього населення в цілому. Українське суспільство, на думку І. Король, характеризується «відсутністю загальної культури та традицій поваги до приватності, а також соціальних і правових норм поведінки у зв'язку

¹ Мазуренко А., Ткач М. Соболина шуба, мільйон доларів і Vreguet: під час обшуку у посадовиці податкової знайшли список бажань. *Українська правда*. 01.02.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/1/7387432/> (дата звернення: 18.11.2024).

² Журавель А. П. Соціально-психологічні особливості та детермінанти формування особистості зі злочинною поведінкою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31 (70), № 3. С. 78. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.3/13>.

з необхідністю дотримання права на недоторканність приватного життя»¹. Такий стан, на нашу думку, пов'язаний з ідеологічними штампами про пріоритет класових і суспільних інтересів над інтересами індивіда, які були сформовані ще за радянських часів. Досить яскравим прикладом є практична діяльність ЗМІ, які демонструють порушення недоторканності приватного життя задля чергового сенсаційного матеріалу. У своїй роботі журналісти нехтують не лише етичними принципами, а й порушують чимало приписів чинного національного й міжнародного законодавства. Так, дійсно, журналісти можуть «перетнути межу дозволеного» – втрутитися в приватне життя публічних осіб без їх згоди, але лише тоді, коли існує переважальний суспільний інтерес, який виправдовує оприлюднення інформації. Але ж виправдати порушення недоторканності приватного життя не можуть ні проста цікавість, ні пошук сенсацій. Наприклад, журналістські розслідування про статки богослужителів, їх бізнес, що нерідко зареєстрований «в обхід закону»², дійсно становлять суспільний інтерес і можуть допомогти зафіксувати чималу кількість правопорушень, у тому числі й кримінальних, а ось поширення інформації про фізичну близькість секретаря Чернівецької єпархії УПЦ МП із 17-річним хлопцем, що співає в місцевому хорі³, уже є прямим порушенням приватності.

Варто визнати й той факт, що порушення недоторканності приватного життя простежуються в побуті кожної людини. Батьки, члени подружжя нехтують або навіть зневажають особистий простір дітей чи одне одного, підслуховуючи розмови, читаючи листування або будь-якими іншими способами. Учителі не тільки пліткують про учнів /

¹ Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. С. 177.

² Засаднюк А., Стежар Т. Бізнес-імперія УПЦ МП: звідки у божих людей беруться гроші на розкішні мастки та автівки. *УНІАН*. 13.12.2018. URL: <https://www.unian.ua/politics/10376331-biznes-imperiya-upc-mp-zvidki-u-bozhih-lyudey-berutsya-groschi-narozkishni-mayetki-ta-avtivki.html> (дата звернення: 19.11.2024).

³ Кошкіна С. Обшуки в Чернівецько-Буковинській єпархії УПЦ МП: знайшли паспорт РФ у митрополита і 17-го річного хлопця в ліжку архимандрита. *LB.ua*. 25.11.2022. URL: https://lb.ua/society/2022/11/25/537108_obshuki_chernivetskobukovinskiy.html (дата звернення: 19.11.2024).

студентів і їх родини, але, маючи певну приватну інформацію, можуть привселюдно цькувати останніх, тим самим даючи витік такій інформації. Така сама ситуація з лікарями й лікарською таємницею, іншими професіями, що так чи інакше мають доступ не лише до персональних даних, а й іншої інформації про приватне життя особи.

Віктимологічні чинники. На нашу думку, усі віктимологічні чинники кримінальних правопорушень проти недоторканності приватного життя та приватності в цілому доцільно розділяти на три групи: 1) ті, що пов'язані з невіглаством потерпілої особи в зазначеній сфері; 2) ті, що пов'язані з недбалим ставленням до свого приватного життя; 3) ті, що пов'язані з кібергігієною користувачів інформаційних технологій.

В одному зі своїх досліджень науковиця А. Тренті згадує, що ще в 70-х роках ХХ ст. вчені наголошували: у комп'ютерних кримінальних правопорушеннях злочинець покладається, серед іншого, й на невігластво потерпілого¹. Як уже було визначено в межах підрозділу 2.4 монографії, порушення права на недоторканність приватного життя є високолатентними. Такий стан пов'язаний із тим, що більшість населення не знає про правову регламентацію права на недоторканність приватного життя і, як наслідок, не розуміють, що є потерпілими особами від злочинних посягань у цій сфері.

Цю тезу підтверджують і результати нашого анкетування населення. Абсолютна більшість респондентів (55,2%) не знайома з положеннями чинного законодавства про захист персональних даних. Однак позитивним є той факт, що кількість ознайомлених із нормативно-правовими актами становить трохи більше 2/5 опитаних (44,8%). Водночас на запитання «Чи відомо Вам, що чинне кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за порушення недоторканності приватного життя?» 68,6% респондентів відповіли «так», а інші 31,4% – «ні». З урахуванням цього, у контек-

¹ Trenti A. Victimological Aspects of Computer Crimes. *Advances in Psychology and Law: International Contributions* / ed. by S. Redondo, V. Garrido, J. Pérez, R. Barberet. Berlin; New York: De Gruyter, 1997. P. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110801163.88>.

сті встановлення віктимологічних детермінант особливого практичного значення набуває дослідження уявлення громадськості про категорію «приватне життя». У межах анкетування населення респондентам було поставлено два запитання. Перше запитання стосувалося загального розуміння категорії «приватне життя» (рис. 2.11). На запитання «Чи маєте Ви уявлення про те, що таке “приватне життя”?» відповіді розділилися таким чином: 66,6% – «так»; 31% – «скоріше так»; 2,3% – «скоріше ні»; 0,1% – «ні».

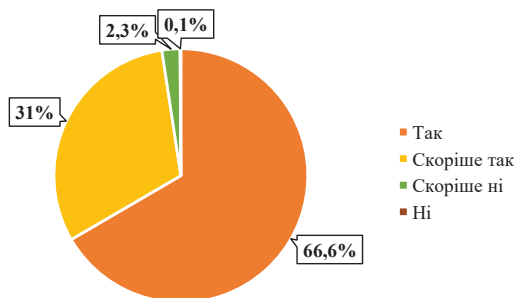

Рис. 2.11. Структурний розподіл відповідей на запитання «Чи маєте Ви уявлення про те, що таке “приватне життя”?», %

Друге запитання стосувалося складових приватного життя. Структурний розподіл відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, є складовими приватного життя?» графічно відображено на рис. 2.12.

Респондентам була дана змога обрати з вичерпного переліку можливих складових декілька варіантів відповідей. Результати показали таке: найбільш популярними варіантами відповідей стали «персональні дані особи» (91%), «інтимні стосунки» (89,8%), «сімейні відносини» (86,5%) і «лікарська таємниця» (85,4%). 60,1% опитаних відносять до приватного життя релігійні переконання, ще 54,9% – право власності, а варіанти «кореспонденція» та «батьківство» обрали 47,7% та 46,3% респондентів відповідно. 39,1% представників громадськості вважають «політичні погляди» складовою частиною приватного життя, ще 37% – «профілі в соціальних

мережах» та 29,3% – «етнічну ідентичність». Незначна кількість опитаних обрала варіанти «репутація» (16,1%), «громадянство» (13,9%) та «участь у мітингах» (9,8%). Найменшу кількість набрали варіанти «екологічні питання» (3,2%), «публічні виступи» (1,5%) та «інформація про події в місті» (1,5%).

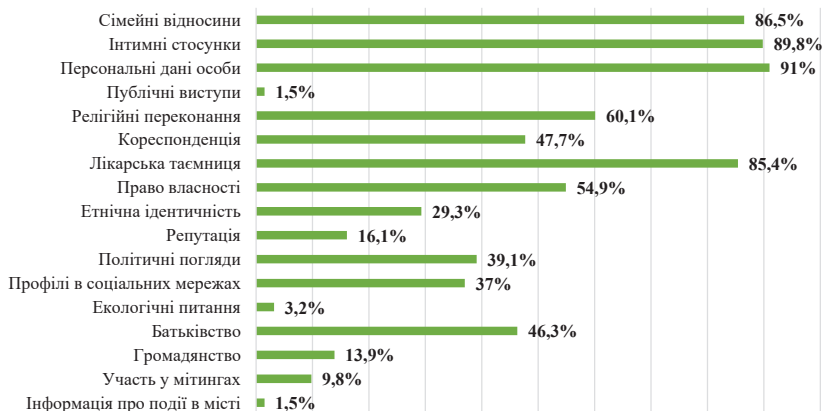

Рис. 2.12. Структурний розподіл відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, є складовими приватного життя?», %¹

Аналіз отриманих статистичних даних дає підстави стверджувати, що освіченість осіб можна охарактеризувати як опосередковану, оскільки останні не мають чітких знань ні про поняття приватності, ні про компоненти, що є складовими права на приватне життя. Зокрема, цікавим є той факт, що жоден із варіантів відповідей не був підтриманий 100% опитаних, тобто, наприклад, 9% респондентів не вважають персональні дані особи частиною її приватного життя, а 52,3% представників громадськості не вносять у межі приватності кореспонденцію. Лише 3,2% опитаних вважають екологічні питання частиною приватного життя, хоча ще в 1994 р. ЄСПЛ розглядав останні в межах ст. 8 ЄКПЛ². Інформація про події в місті й публічні

¹ Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей.

² Case of López Ostra v. Spain (App. no. 16798/90), ECHR Judgment of 09 December 1994.

виступи аж ніяк не відносяться до приватного життя, але 1,5% респондентів обрали такий варіант. Отже, отримані результати в межах цього запитання вказують, по-перше, на хибну оцінку населенням своїх знань у сфері приватності та, по-друге, на відносність відповідей щодо знання положень законодавства й загального уявлення про категорію «приватне життя». Така неосвіченість позначається на тому, що люди не знають, що мають право на захист своєї приватності шляхом звернення до компетентних органів, зокрема, правоохоронних і судових.

Стан недостатньої обізнаності у сфері приватності провокує існування віктимологічних чинників, пов'язаних із недбалим ставленням до свого приватного життя. На наш погляд, проблема криється в бажанні людей ділитися різноманітними деталями своєї приватності (рівнем доходів, житловими умовами, сімейними стосунками, сексуальним життям, станом здоров'я тощо) на широкий загал заради популярності, монетизації свого блогу / влогу, банального задоволення своєї психологічної потреби здаватися краще, ніж інші, і тому подібне. Абсолютна більшість опитаних представників громадськості (56,3%) вважає провокуючою поведінкою демонстрацію свого приватного життя в соціальних мережах, до якої вдаються блогери / влогери, й нерідко – пересічні користувачі. Структурний розподіл відповідей респондентів графічно відображено на рис. 2.13.

Відомо чимало випадків, коли зловмисники збирали інформацію про життя блогерів, відстежуючи їхні акаунти в «Instagram», щоб пограбувати їхні будинки¹ чи завдати іншої шкоди як матеріальної², так і фізичної та моральної. Великий сплеск активності в поширенні конфіденційної інформації ще донедавна простежувався серед користу-

¹ Малай К. У Києві пограбували будинок відомої блогерки: вона була всередині. Відео з камер спостереження. *OBOZ.UA* : вебсайт. 04.11.2021. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/dyakuyu-scho-zalishili-zhivoyu-u-kievi-pograbuvali-kolishnyu-divchinu-kyivstoner-zlodii-potrapili-na-kameri-video.htm> (дата звернення: 19.11.2024).

² У франківської блогерки вкрали фари з нового автомобіля. Фото / відео. *ІАА «Ратуша»*. 09.11.2020. URL: <https://www.ratusha.if.ua/y-франківської-блогерки-вкрали-фари-з/> (дата звернення: 19.11.2024).

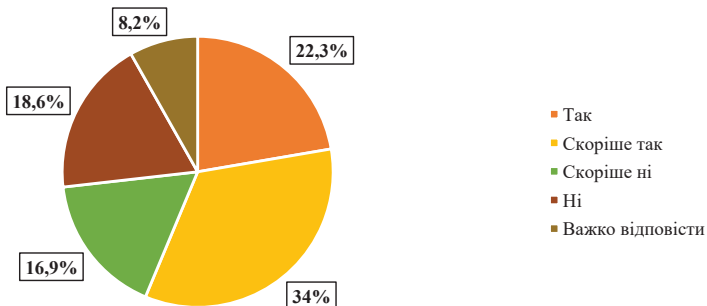

Рис. 2.13. Структурний розподіл відповідей на запитання «Чи є, на Вашу думку, провокуючою поведінкою демонстрація свого приватного життя в соціальних мережах, до якої вдаються блогери / влогери, й нерідко – пересічні користувачі?», %

вачів соціальних мереж, зокрема, блогерів й інфлюенсерів, однак останнім часом тенденція пішла на спад. Припускаємо, що такий стан пов'язаний, зокрема, з повномасштабним уторгненням РФ на територію України, чисельними кібератаками на сайти органів публічної влади, онлайн-банкінги й акаунти користувачів у соціальних мережах, оскільки в ХХІ ст. поле бою – не лише географічне розташування лінії розмежування, а й інформаційний простір. Інформація в соціальних мережах, онлайн-платежі, історія місцезнаходжень, електронні листи, а також повідомлення, надіслані через платформи обміну миттєвими повідомленнями, – частина даних, які складають так званий «цифровий слід» особи, його повнота залежить від звичок поширення інформації та ставлення до конфіденційності. І найголовніше те, що стерти такий «слід» з точки зору так званого «ефекту Стрейзанд»¹ практично неможливо. Позитивним у цьому контексті вбачається те, що майже три чверті опитаних представників громадськості (72,7%) ставлять під сумнів надійність

¹ Феномен «ефект Стрейзанд» полягає в тому, що спроба видалити певну інформацію або обмежити доступ до неї призводить лише до її розповсюдження (див.: Ефект Стрейзанд. *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ефект_Стрейзанд (дата звернення: 19.11.2024)).

захисту персональних даних й іншої інформації про приватне життя в соціальних мережах. Повні результати відповіді на запитання «Чи впевнені Ви в надійності захисту Ваших персональних даних та іншої інформації про приватне життя в соціальних мережах?» відображено на рис. 2.14.

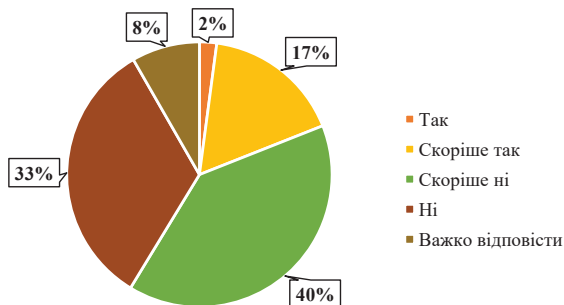

Рис. 2.14. Структурний розподіл відповідей на запитання «Чи впевнені Ви в надійності захисту Ваших персональних даних та іншої інформації про приватне життя в соціальних мережах?», %

Тісний зв'язок із недбалим ставленням до власного приватного життя, неосвіченістю осіб у сфері приватності й логічним їх продовженням є гігієна кібербезпеки. Розгляд цієї групи чинників доцільно розпочати з визначення поняття «кібергігієна», оскільки в побуті пересічних користувачів існує хибна думка, що остання пов'язана з особистою гігієною, наприклад, протиранням клавіатури дезінфікуючими серветками чи дотриманням інших санітарно-гігієнічних норм роботи з гаджетами. Однак кібергігієна або гігієна кібербезпеки являє собою набір корисних звичок, які доцільно використовувати як корпораціям, так й окремим особам із метою забезпечення безпеки персональних даних і їх захисту від потенційних крадіжок чи атак. Результати анкетування громадськості дають підстави говорити про поширення таких звичок кібергігієни серед населення¹: використання «сильних паролів» (унікальних і складних паролів,

¹ Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей.

що містять комбінацію великих і малих літер, цифр та спеціальних символів) (60,2%); регулярна зміна паролів у соціальних мережах, банкінгу, гаджетах (15,6%); використання багатофакторної аутентифікації (надання двох або більше доказів особи: пароль, смс-код на номер телефону чи електронну пошту, Face ID, Touch ID тощо, щоб отримати доступ й увійти у свій обліковий запис) (66,3%); вчасне оновлення програмного забезпечення (операційної системи, антивірусів, інших програм і додатків) (45,5%); відмова від завантаження невідомих додатків, переходів за невідомими посиланнями (78,1%); ознайомлення з правилами конфіденційності соціальних мереж, програмного забезпечення, додатків (23,4%); ознайомлення зі згодою на оброблення персональних даних, яку підписують під час взаємодії з органами влади й іншими суб'єктами (38,2%); ознайомлення зі змістом повідомлень про надання доступу окремому додатку до персональних даних чи компонентів іншого програмного забезпечення на смартфоні (41,7%); обмежене використання соціальних мереж (57,1%); повна відмова від використання соціальних мереж (4,1%); постійне використання віртуальної приватної мережі (VPN, сервіси, які створюють зашифровані тунелі для даних, захищають особисті дані в Інтернеті, приховуючи IP-адресу, і даючи змогу безпечно користуватися загальнодоступними точками доступу Wi-Fi) (6,3%); використання методів шифрування даних (криптографія) для збереження чи подальшої відправки адресату (3,8%); регулярне видалення листування та чатів в усіх месенджерах або використання режиму «секретний чат» (11,1%); заборона фотографам і відеографам фіксувати перебування на різних публічних та приватних заходах або відмова від відвідин таких заходів узагалі (16,1%); мають домовленості з друзями, колегами, членами родини про те, що без згоди вони не публікують жодного цифрового чи текстового контенту щодо особи респондента (23,4%); збереження персональних даних на окремих носіях (портативних жорстких дисках, Flash-накопичувачах, дисках) або в сейфі (15,4%); «побудував/-ла великий паркан вдома та/або затонував/-ла вікна в автомобілі» (6,1%); завжди вимкнена геолокація на смартфоні й інших гаджетах (36%); використання режиму «інкогніто», щоденне видалення історії пошу-

ку в браузері (або в автоматичному режимі) (13,5%); відмова від використання сторонніх гаджетів для входу у власні акаунти (48,4%); ніколи не залишають свої гаджети без нагляду, блокують екран смартфона чи планшета, завжди вимикають чи закривають кришку ноутбука (66%); «заклеїв/-ла вебкамеру на ноутбуці ізолентою» (16,3%). Як бачимо, чимало звичок кібергігієни й кібербезпеки не є поширеними серед населення, що негативно впливає на забезпечення схоронності персональних даних і недоторканності приватного життя в цілому.

Ще в 2017 р. винахідник Усесвітньої мережі «Інтернет» Т. Бернерс-Лі, визначаючи втрату контролю над персональними даними однією з основних сучасних проблем Інтернету, зазначив, що одним зі способів отримання персональних даних є прийняття умов надання послуг чи політики конфіденційності як своєї плати за цифровий контент¹. Наприклад, нещодавно значного розголосу набула історія як роботи-пилососи «iRobot Roomba» серії J7 робили знімки всередині квартир і надсилали їх в «Scale AI» – стартап, який наймає співробітників по всьому світу для маркування аудіо, фото та відео, що використовуються для навчання штучного інтелекту. У результаті компанії були передані приватні знімки людей, у тому числі й жінок, які сидять на унітазі зі спущеними штанами. У компанії підтвердили, що ці знімки були зроблені роботами «Roomba» в 2020 році, але заявили, що ця технологія не була присутня на споживчих товарах для покупки – тільки в межах версій пилососу, що розробляються. Також у компанії заявили, що люди, присутні на фотографіях, давали свою згоду на відправку даних у компанію для навчання штучного інтелекту, а самі пристрої були позначені яскравою наклейкою «Йде запис». П'ятнадцять фотографій, що потрапили в мережу Інтернет, – лише крихітна частина від загальної кількості, адже зроблено понад 2 млн таких світлин. При цьому в компанії відмовилися надати можливість ознайомитися з угодою про таку згоду, не надали змоги й поспілкуватися з одним із спів-

¹ Бернерс-Лі Т., Фічетті М. Заснування павутини. З чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа / пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Видав. дім «Києво-Могилян. акад.», 2007. С. 107.

робітників, який брав участь у тестуванні¹. Тому варто погодитися з думкою М. Гаріба, що, незважаючи на існування в законодавствах ряду країн механізмів захисту від потенційних зловживань збиранням персональних даних, усі вони спираються на концепцію інформаційного самовизначення, що реалізується через модель повідомлення та згоди, де повідомлення (наприклад, політика конфіденційності, угода про умови використання) має інформувати суб'єкта даних про те, як його персональні дані будуть оброблятися та надаватися, а згода має означати прийняття суб'єктом таких умов². Однак така модель непридатна для використання, оскільки більшість повідомлень є довгими та складними, крім того досить часто й складені іноземною мовою; є важкими для зрозуміння звичайними людьми; не дають змоги суб'єкту даних прийняти обґрунтоване рішення; не дуже допомагають у прогнозуванні потенційного майбутнього використання персональних даних, а також в оцінці наслідків і ризиків, пов'язаних із такою потужністю використання і, як правило, не пропонують суб'єктам вибору, який відображає їхні переваги, оскільки він зводиться до того, що лише за умови прийняття повного пакета умов надання послуг / політики конфіденційності особа отримує бажаний цифровий контент, іншого варіанта не існує: «Ви не зобов'язані надавати особисті дані, які ми запитуємо. Проте якщо ви вирішите цього не робити, у багатьох випадках ми не зможемо надати вам продукти чи послуги або відповісти на ваші запити»³. Більше того, читати повідомлення неможливо практично, про що говорять дослідження А. Макдональд і Л. Кренор, які ще в 2008 р. підрахували, що читання політики конфіденційності потребує приблизно 201 години на рік, що коштує близько 3534 дол. США на рік

¹ Guo E. A Roomba recorded a woman on the toilet. How did screenshots end up on Facebook? *MIT Technology Review* : вебсайт. December 19, 2022. URL: <https://www.technologyreview.com/2022/12/19/1065306/roomba-irobot-robot-vacuums-artificial-intelligence-training-data-privacy/> (дата звернення: 19.11.2024).

² Ghrif M. Privacy and Informational Self-determination Through Informed Consent: The Way Forward. *Computer Security. ESORICS 2021 International Workshops*. Springer, 2022. P. 171. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-95484-0_11.

³ Політика конфіденційності Apple / Apple Inc. URL: <https://www.apple.com/legal/privacy/uk/> (дата звернення: 20.11.2024).

для американського користувача Інтернету¹. Результати проведеного опитування показали, що лише близько чверті респондентів (23,6%) завжди знайомляться з положеннями правил конфіденційності, умовами надання послуг чи файлами cookie, використовуючи те чи інше програмне забезпечення, відвідуючи різні сайти чи соціальні мережі, тоді як майже половина опитаних обрали варіант «інколи» (47,4%), а 29% взагалі цього не роблять.

Крім того, модель сповіщення та згоди, як правило, нейтральна щодо того, чи є певні форми збирання, використання або розкриття персональних даних позитивними чи негативними. Усе вищевикладене дає підстави зробити висновок, що більшість людей сліпо приймає політику конфіденційності або умови надання послуг не тому, що вони не цінують свою приватність, а через несправний механізм сповіщення та моделі згоди.

Ще одним способом отримання персональних даних є використання файлів cookie. Вони допомагають вебсайту запам'ятати потрібну інформацію, щоб особі було легше відвідувати сайт наступного разу, а контент на ньому був кориснішим. Файли cookie й інші технології, що використовуються для аналітики, допомагають збирати дані й дають сервісам змогу аналізувати їх взаємодію з користувачами. Завдяки цій статистиці сервіси можуть пропонувати доречніший контент і створювати потрібні функції, що покращують взаємодію з користувачами. Наприклад, «Google» використовує файли cookie для реклами, зокрема, щоб розміщувати, обробляти й персоналізувати оголошення, обмежувати кількість показів, приховувати оголошення, які особа більше не хоче бачити, й оцінювати ефективність реклами. У більшості вебпереглядачів можна визначати, як файли cookie встановлюються та використовуються під час перегляду сторінок, а також видаляти їх і дані вебперегляду. Крім того, іноді можна вибрати параметри керування файлами cookie для кожного окремого сайту². Отже, вебсторінки мають свої політики щодо

¹ McDonald A. M., Cranor L. F. The Cost of Reading Privacy Policies. *Journal of Law and Policy for the Information Society*. 2008. No. 4. P. 19.

² Як Google використовує файли cookie. *Google. Конфіденційність і умови* : вебсайт. URL: <https://policies.google.com/technologies/cookies?hl=uk> (дата звернення: 20.11.2024).

файлів cookie (інколи вони «вшиті» в загальну політику конфіденційності), їх перелік і призначення, однак ситуація з ними майже ідентична, як і з правилами конфіденційності: особа сліпо приймає умови й отримує бажаний цифровий контент, «оплачуючи» останній персональними даними, натомість власник вебсторінки, соціальної мережі чи інтернет-магазину має всі важелі впливу на аудиторію та підвищення свого прибутку. До прикладу, базуючись на отриманій від користувача інформації, можна запропонувати останньому найбільш актуальні товари / послуги, як наслідок – спонукати витратити більше грошей, а після зробленого запиту в пошукових системах контекстна реклама взагалі пропонує аналогічні товари або товари тієї ж марки / бренду.

Чимало вебсайтів узагалі не попереджають про збирання персональних даних, хоча насправді це роблять. Доцільно враховувати й той факт, що вебсторінки можуть мати елементи інших сайтів (реklamних, соціальних мереж), і вони також збирають щонайменше файли cookie¹. Така сама ситуація і з мобільними додатками. Наприклад, «Facebook» збирає інформацію про дзвінки та смс-повідомлення, у разі, якщо користувач надає доступ до мікрофону чи камери смартфона цьому додатку, тому не дивно, чому через короткий проміжок часу після, скажімо, телефонної розмови, таргетована реклами демонструє ті товари й послуги, які особа не шукала в мережі, але про які вела мову вербально. Однак цього можна уникнути, якщо уважно читати сповіщення та запиту на своєму смартфоні.

Здебільшого користувачі не дотримуються жодного з визначених вище правил, і початком цього є встановлення так званої «піратської» продукції – операційних систем, програмного забезпечення, антивірусів тощо. Не менш важливим є й регулярне оновлення програмного забезпечення задля виправлення вразливостей та помилок у ньому (яке, до речі, неможливо виконати в «піратській» версії), зокрема, антивірусів, що захищають операційну систему від потенційних вірусів, небажаних програм, а також відновлюють пошкоджені останніми файли. Користувачі нехтують безпекою своїх про-

¹ Правдиченко А. Персональні дані онлайн: проблеми регулювання та перспективи захисту.

файлів, зокрема, у соціальних мережах, створюючи ненадійні паролі (дата народження, номери телефонів чи поширені загальновідомі комбінації), нерідко – один для безлічі акаунтів, а також не використовують двофакторну аутентифікацію, що передбачає підтвердження особи під час входу. Резервне копіювання інформації також має велике значення, оскільки захищає інформацію як від знищення самим володільцем, так і від використання чи викрадення сторонніми суб'єктами, шифрування програмою-вимагачем або видалення шкідливим програмним забезпеченням, у разі проникнення такого до операційної системи, однак у зв'язку з цим існують й інші ризики: зовнішні жорсткі диски чи USB-накопичувачі як об'єкти матеріального світу досить легко втратити, а критичним недоліком так званих «хмарних» технологій є знаходження даних у різних місцях, через що не завжди можливо визначити правові норми, які можна застосувати для захисту інформації, й суб'єктів, які можуть вимагати доступ до них¹. Більшість людей сліпо приймає політику конфіденційності, умови надання послуг або файли cookie, що є одним із способів отримання персональних даних як своєрідної плати за цифровий контент², а клікання на посилання в різних смс-розсилках чи перехід на невідомі сайти через настирливі рекламні повідомлення або спам задля вдоволення своєї цікавості нерідко активує шахрайські програми-шпигуни. Ураховуючи, що превалююча більшість персональних даних зберігається на комп'ютерних і хмарних носіях, а певна приватна інформація взагалі перетворюється в так званий «цифровий слід», порушення базових правил кібергігієни створює небезпеку доступу до них і до порушення недоторканності приватного життя в цілому. Таким чином, недостатня обізнаність суспільства щодо охорони й захисту всіх аспектів приватності нерідко призводить до її порушення, що має негативний вплив на конкретну особу й ціле суспільство, розвиток держави.

Отже, елементи детермінаційного комплексу порушення недоторканності приватного життя являють собою складну сукупність

¹ Радейко Р. Право на приватність у соціальних мережах. С. 106.

² Бернерс-Лі Т., Фічетті М. Заснування павутини. З чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа. С. 107.

криміногенних чинників, що мають тісний зв'язок між собою та виступають умовами формування криміногенних поглядів, традицій і звичаїв, установок у суспільній свідомості, пов'язаних зі зневажливим ставленням до права на недоторканність приватного життя. Нами перелічені не всі можливі чинники, а лише найбільш очевидні.

Висновки до розділу 2

Здійснення повної та всебічної кримінологічної характеристики порушення недоторканності приватного життя дає змогу зробити такі висновки.

1. Відповідно до емпіричних даних, синтезованих з офіційної статистики Офісу Генерального прокурора, усього протягом 2015–2024 рр. в Україні було обліковано 22 814 кримінальних правопорушень приватності. Сумарна кількість облікованих порушень недоторканності приватного життя за досліджуваний період складає 3453 проваджень, тобто в середньому 345 кримінальних правопорушень на рік. Однак визначальним складом у структурі правопорушень проти приватності є ст. 162 КК України (близько 83,5%), тоді як порушення недоторканності приватного життя становлять лише трохи більше 15%. Дослідження рівня судимості вказало на наявність усього 24 вироків за ст. 182 КК України за досліджуваний період. Загальна амплітуда коливання при базисному способі обчислення динаміки кримінальних правопорушень недоторканності приватного життя сягає від +26,6% до +860%: у період 2015–2021 рр. спостерігається поступове збільшення кількості облікованих кримінальних правопорушень недоторканності приватного життя, різкий спад у 2022 р., який спровокований повномасштабним уторгненням РФ, та збільшення показника в 2023–2024 рр. Установлено коливальний характер показників злочинної інтенсивності, а також основну причину неможливості обчислення показників злочинної активності аналізованих кримінальних правопорушень – відсутність в офіційній статистиці інформації про виявлених осіб.

2. На підставі результатів опитування, контент-аналізу публікацій у ЗМІ, дослідження судових рішень проведено категоризацію способів порушень приватного життя, що включає такі блоки: фішинг; хакінг; перевищення службових повноважень чи зловживання ними; використання технічних засобів як для аудіо-, відео-, фотофіксації, так і для поширення інформації.

3. Обмежена кількість судових рішень у справах щодо порушення недоторканності приватного життя, а також відсутність осіб, які реально відбувають покарання у виді позбавлення волі, унеможливають ґрунтовний аналіз особи злочинця за соціально-демографічними, морально-психологічними та кримінально-правовими ознаками, а також подальше створення повного збирального соціального образу особи злочинця. Разом із тим можливе проведення категоризації останніх за двома критеріями – цілеспрямованістю злочинної поведінки й наявністю доступу до персональних даних потерпілих осіб. У межах першого блоку варто виділяти: осіб, які мають корисливу мотивацію (особи, які знаходяться в скрутному матеріальному становищі та вчиняють кримінальне правопорушення з метою його покращення; особи, злочинна діяльність яких спрямована на отримання значних грошових коштів або інших матеріальних благ) й осіб, що порушують право на приватність інших осіб через міжособистісні стосунки, а в другому – осіб, які відповідно до професійних і службових обов'язків здійснюють збирання та оброблення персональних даних третіх осіб; осіб, які мають легальний доступ до конфіденційної інформації про третіх осіб; осіб, які здобувають персональні дані інших осіб шляхом порушення чинного законодавства; осіб, які випадково отримують персональні дані інших.

4. Обчислення негативних соціальних наслідків порушення недоторканності приватного життя в грошовому еквіваленті («ціна» злочинності) має локальний характер, оскільки базується на матеріалах узагальнення судової практики й офіційній статистиці. За фрагментарними підрахунками сумарні прямі збитки від досліджуваного явища сягають близько 144 млн грн. Обчислення розміру моральної шкоди показали, що оцінка страждань, надана судами України в межах заявлених позовних вимог на відшкодування такої шкоди, є в 6531 раз

нижчою від мінімального розміру матеріальних збитків виключно від облікованих порушень за ч. 2 ст. 182 КК України.

5. Соціальні наслідки від порушення недоторканності приватного життя здебільшого зводяться до соціально-психологічних змін, зокрема, звикання людей до порушень приватності як до норми поведінки чи приєднання до практики таких порушень, а також утрати репутації, стигматизації, психологічного тиску, стресу, формування недовіри до соціуму та правоохоронних органів тощо. Також соціальні наслідки можуть мати й міжнародно-правовий і соціально-економічний характер, однак усі три представлені групи не вичерпують проблеми негативних змін суспільного життя та суспільної свідомості.

6. Офіційні статистичні дані про стан злочинності, відображені у звітах правоохоронних і судових органів, не задовольняють потреби справжнього наукового пізнання, оскільки відображають стан реєстрації останньої, а не фактичну кількість кримінальних правопорушень. Офіційна статистика вказує на незначну кількість порушень недоторканності приватного життя та суміжних складів кримінальних правопорушень, що й зумовлює нагальну потребу встановлення рівня латентності останніх. Результати опитування працівників правоохоронних органів і суддів, а також анкетування населення дають підстави стверджувати, що співвідношення між потенційно облікованими й невідомими фактами втручання в право на приватне життя наближене до 1:9 – на 1 виявлене кримінальне правопорушення 9 невиявлених. Це свідчить про високолатентний характер досліджуваного явища.

7. На думку працівників правоохоронних органів і суддів, що підтверджена відповідними емпіричними даними за результатами анкетування населення, порушення недоторканності приватного життя представлені переважно межовим видом латентності, тобто потерпілі особи не звертаються до правоохоронних органів із приводу втручання в їх приватне життя. Вплив на рівень латентності інших її видів, зокрема, природної та процесуальної, не виключається. Справедливо стверджувати про наявність чималої кількості чинників об'єктивного й суб'єктивного характеру, які впливають на латентність порушень недоторканності приватного життя.

8. Учення про детермінацію злочинності є методологічною основою наукового обґрунтування заходів запобігання та протидії злочинності. Така теза обґрунтовано доводить практичну значущість установлення криміногенних факторів, тобто чинників, що спричинюють і зумовлюють злочинність, а також знаходяться в різноманітних взаємозв'язках із нею. Найбільш очевидні й пов'язані з учиненням порушення недоторканності приватного життя чинники доцільно згрупувати в межах такого детермінаційного комплексу: чинники, що пов'язані з цифровізацією суспільних відносин; чинники, що пов'язані з недостатнім захистом інформації; чинники, що пов'язані з роботою правоохоронних органів, а також соціально-економічні, соціально-політичні (правові), соціально-культурні й віктимологічні чинники. Наведений перелік не є вичерпним.

9. Установлено, що переважна більшість злочинних посягань проти недоторканності приватного життя відбувається через значний унесок потерпілої особи в те, що з нею/-им сталося. Таким чином, віктимологічні чинники відіграють одну з головних ролей у детермінаційному комплексі порушень недоторканності приватного життя. Такі чинники доцільно розділяти на три групи: ті, що пов'язані з невіглаством потерпілої особи в зазначеній сфері; ті, що пов'язані з недбалим ставленням до свого приватного життя; ті, що пов'язані з кібергігієною користувачів інформаційних технологій. Зокрема, аналіз отриманих статистичних даних у межах анкетування населення дає підстави стверджувати, що освіченість осіб у сфері приватності можна охарактеризувати як опосередковану.

ЗАПОБІГАННЯ ПОРУШЕННЮ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ

3.1. Міжнародний та закордонний досвід запобігання порушенню недоторканості приватного життя: можливості його застосування у національній превентивній практиці

З появою інформаційних технологій у 60–70-х роках минулого сторіччя зріс інтерес і до права на приватність. Міжнародні організації та розвинуті країни світу, усвідомлюючи потенційні можливості комп'ютерних систем «стежити» за життям людей, розробили ряд стратегій і дієвих спеціальних правил щодо збирання та обігу інформації приватного характеру, у результаті впровадження яких багатьом державам вдалося знизити рівень кількості порушень недоторканості приватного життя, а також виробити позитивну практику їх запобігання та протидії. З іншого боку, стрімкі темпи науково-технічного прогресу вимагають постійного оновлення нормативно-правового регулювання та вироблення новітніх напрямів у запобіганні досліджуваному явищу. Порушення недоторканості приватного життя не є виключно проблемою України, а є розповсюдженим у всьому світі явищем, тому дослідження іноземного досвіду запобігання та протидії останньому сприятиме розробленню комплексу ефективних заходів запобігання, необхідних до впровадження на теренах нашої держави. Вважаємо, що вивчення такого досвіду доцільно проводити на двох рівнях – міжнародному й закордонному. Виходимо з того, що ключову роль на світовій арені відіграють такі між-

народні організації як ООН і РЄ, а також ЄС як наднаціональне (міжнародне) утворення, а серед зарубіжних країн особливий інтерес становить досвід ФРН, Великої Британії, Японії та США. Вибір саме цих держав пояснюється тим, що, по-перше, ФРН є країною – членом ЄС і першою державою, де було прийнято нормативно-правовий акт щодо захисту персональних даних; по-друге, Велика Британія – держава, що не так давно вийшла зі складу ЄС шляхом процедури Brexit¹ і з 2021 р. будує своє законодавство, зокрема й у сфері охорони приватності, не на засадах первинного та вторинного права ЄС, а лише з їх урахуванням; по-третє, Японія та США – провідні країни світу, які не належать до європейської спільноти, однак мають значний вплив на економічні відносини у світі, а також характеризуються специфікою політичних режимів і розбудови законодавства в цілому.

Дослідження досвіду запобігання порушенням недоторканності приватного життя на першому – міжнародному – рівні слід розпочати з того, що сьогодні існує більше сотні міжнародно-правових актів – Декларацій, Конвенцій, Протоколів, Директив, Резолюцій, Рекомендацій ООН, РЄ та ЄС, які прямо чи побічно належать до сфери правового регулювання захисту персональних даних². У зв'язку з науково-технічним прогресом РЄ в 1968 р. поставила питання про достатність охорони й захисту приватності, що надається ЄКПЛ і внутрішнім правом держав-учасниць організації. Дослідження, проведені за вказівкою Комітету міністрів РЄ, указали на недостатність такого захисту національними законодавствами, тому орган прийняв важливі акти щодо захисту персональних даних – Резолюцію (73) 22 «Про захист недоторканності приватного життя осіб стосовно електронних банків персональних даних у приватному секто-

¹ **Brexit** – слово, що використовується як скорочена назва процесу виходу Британії із ЄС. Воно складається із двох частин: Британія і вихід (англ. *exit*), на кшталт того, як можливий вихід Греції із ЄС називали Grexit (*див.*: Референдум щодо членства Великої Британії в ЄС. *Wikipedia* : Вільна енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Референдум_щодо_членства_Великої_Британії_в_ЄС (дата звернення: 21.11.2024)).

² Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. *Інформація і право*. 2016. №3 (18). С. 46.

рі» від 26 вересня 1973 р., якою встановлено принципи захисту персональних даних у приватному секторі, та Резолюцію (74) 29 «Про захист недоторканності приватного життя осіб стосовно електронних банків персональних даних у публічному секторі» від 20 вересня 1974 р., що містить відповідні принципи для громадського сектору¹. Важливою для розвитку міжнародного законодавства також є Директива ОЕСР «Про базові принципи захисту недоторканності приватного життя і транскордонних потоків персональних даних» від 23 вересня 1980 р.², яка стала першим актом на міжнародній арені, що містить набір базових принципів захисту приватності для оброблення персональних даних у транскордонному вимірі.

У подальшому ці три акти стали основою для розроблення Конвенції РЄ про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці персональних даних ETS № 108, яка була укладена й відкрита для підписання державами – членами РЄ 28 січня 1981 р. Конвенція № 108 – єдиний юридично зобов’язувальний міжнародний документ у сфері захисту персональних даних, її дія поширюється на персональні дані та їх автоматичне оброблення в державному та приватному секторі, однак будь-яка держава може застосовувати акт «для особистих файлів даних, які не обробляються автоматично», попередньо зробивши відповідну заяву³. Хоча Конвенція № 108 і розроблена РЄ, її не можна вважати виключно «європейською», оскільки ст. 23 указує на можливість приєднання до акта держав, які не є членами РЄ. Першою неєвропейською країною, що приєдналася до Конвенції, у серпні 2013 р. став Уругвай (Південна Америка). Станом на кінець 2023 р. вона має 55 держав-учасниць на чотирьох континентах, ще 20 країн беруть участь у її роботі, а на її основі прийнято більше півсотні актів національного законодавства щодо захисту персональних даних

¹ Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. С. 121.

² The OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data : adopted on 23 September 1980. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-guidelines-on-the-protection-of-privacy-and-transborder-flows-of-personal-data_9789264196391-en (дата звернення: 21.11.2024).

³ Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. С. 122.

не тільки державами – членами РЄ, а й Австралією, Канадою, Новою Зеландією, США, Японією тощо.

Конвенція № 108 застосовується до будь-якого процесу оброблення даних, що здійснюється в приватному та державному секторах, у тому числі персональних даних судовими і правоохоронними органами, а також їх транскордонної передачі. Визначені в Конвенції принципи захищають особу від зловживань, які можуть виникати при збиранні й обробленні персональних даних і стосуються, зокрема, відкритого й законного збирання та автоматизованого оброблення персональних даних, які зберігаються для визначених і законних цілей, не використовуються в спосіб, не сумісний із цими цілями й не зберігаються довше, ніж це необхідно, а також стосуються якості даних, зокрема передбачають, що такі дані повинні бути адекватними, відповідними, не надмірними (пропорційними) й точними. Акт закріплює за особою право знати про факт збереження про нього / неї інформації і про можливість, за необхідності, її корегування, а обмеження в здійсненні такого права можливі лише за умов існування загрози для інтересів, які переважають (наприклад, інтереси безпеки й захисту держави). Крім того, за відсутності відповідних правових гарантій Конвенцією заборонено здійснювати оброблення «чутливих» даних, які стосуються расової належності, політичних переконань, здоров'я, релігії, статевого життя або засудження в кримінальному порядку, а також накладено деякі обмеження щодо вільного міждержавного обміну персональними даними в тих країнах, які не мають відповідного рівня правового регулювання захисту даних¹.

З метою подальшого розвитку викладених у Конвенції № 108 загальних принципів і правил Комітет міністрів РЄ ухвалив декілька рекомендацій, що не мають сили юридичного зобов'язання, – Будапештська конвенція про кіберзлочинність² і Рекомендація

¹ Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних / Агенція Європ. Союзу з питань основополож. прав ; Рада Європи ; Європ. суд з прав людини. Київ : К.І.С., 2015. С. 17–18. URL: https://dn.arbitr.gov.ua/userfiles/posibnik_1.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

² Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 5–6. Ст. 71.

R(87)15¹ державам-членам, яка регулює використання персональних даних у роботі поліції. У 2001 р. Конвенцію було доповнено протоколом, який деталізує транскордонну передачу даних і закріпив необхідність створення державами-учасницями наглядового органу, який би здійснював контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних². Згодом, у 2018 р., РЄ прийняла Протокол СЕТS № 223, яким було внесено зміни до Конвенції № 108, таким чином утворилася Конвенція № 108+. Акт використовує нову термінологію, його дія розповсюджується на автоматизоване й неавтоматизоване оброблення, окрім оброблення даних фізичними особами для власних потреб. У Конвенцію № 108+ інтегровано принципи прозорості, пропорційності, підзвітності, мінімізації даних і конфіденційності за дизайном (privacy by design), а також встановлено додаткові обов'язки держав-учасниць уживати необхідних заходів для дотримання вимог Конвенції № 108+³.

Конвенція № 108 заклала підвалини для першої директиви ЄС про захист даних, прийнятої в 1995 р., яку в 2018 р. замінив GDPR, тому твердження про певну спадковість і спорідненість методологічних підходів до захисту персональних даних у праві ЄС і праві РЄ є цілком обґрунтованими⁴.

Джерелами регулювання сфери персональних даних у ЄС визнаються акти так званого «первинного» та «вторинного» законодавства. Актом первинного законодавства, що регулює аналізовану сфе-

¹ Рекомендація № R(87)15 Комітету Міністрів державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції : схвал. Ком. міністрів 17.09.1987 на 410-й зустрічі заст. міністрів. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/rekomendacia_km_radi_evropi_sodo_vikoristanna_personal_nih_danih_sektori_policii.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

² Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : наук.-практ. посіб. Київ : К.І.С., 2015. С. 16.

³ Тоговицька О. Чи відповідає міжнародним стандартам захист персональних даних в Україні? *Портал «ГУРТ»*. 28.01.2021. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/66213/> (дата звернення: 21.11.2024).

⁴ Мельник К. С. Правові механізми захисту персональних даних в Європейському Союзі. *Правова інформатика*. 2013. №4 (40). С. 55 ; Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. С. 123.

ру, виступає Хартія основоположних прав ЄС, яка містить у ст. 8 спеціальну норму, присвячену саме захисту персональних даних. Наявність окремої норми пояснюється розвитком і визначенням цього фундаментального права у висновках і рішеннях Європейської Комісії та Європейського суду¹. Головним актом вторинного законодавства на сьогодні є Загальний регламент із захисту персональних даних GDPR 2016 р.², а також інші.

Довгий час першість серед правових інструментів ЄС у сфері захисту персональних даних посідала Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і РЄ від 24 жовтня 1995 р. «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних», яку було прийнято вже після того, як декілька держав-членів прийняли національні закони про захист персональних даних. Саме собою прийняття директиви завжди передбачає подальшу гармонізацію національного законодавства, тому в Директиві про захист персональних даних пропонувався більш точний рівень визначень порівняно з існуючими на той час актами національного законодавства досліджуваної сфери. Саму Директиву 95/46/ЄС було розроблено задля наповнення реальним змістом і розширення викладених у Конвенції № 108 принципів права на недоторканність приватного життя, оскільки всі 15 держав, які були членами ЄС у 1995 р., також були Договірними Сторонами Конвенції № 108, що виключало змогу прийняття суперечливих норм у цих двох правових інструментах³. Так само як і Конвенція № 108, територія, на якій застосовувалася Директива про захист персональних даних, виходила за логічні межі своєї дії – її норми поширювалися також

¹ Романюк І. І. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. С. 57.

² Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16 (дата звернення: 21.11.2024).

³ Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних / Агенція Європ. Союзу з питань основополож. прав ; Рада Європи ; Європ. суд з прав людини. С. 20.

і на держави, що входять до єдиної економічної зони, зокрема Ісландії, Ліхтенштейну й Норвегії, однак на відміну від тієї ж Конвенції № 108 питання співробітництва з поліцією та органами кримінального судочинства не належали до сфери її застосування.

У 2016 р. Європейським Парламентом і Радою затверджено «Пакет захисту даних», який передбачає створення підґрунтя з метою подальшого узгодження нормативно-правової бази на європейському рівні, що включає такі документи: Регламент (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. «Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (GDPR, Загальні Положення про захист даних)»; Директиву (ЄС) 2016/680 Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 р. «Про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних компетентними органами в цілях запобігання, розслідування, виявлення або переслідування злочинця злочину або виконання кримінальних покарань, а також про вільне переміщення таких даних, і скасування Рамкового рішення Ради 2008/977/ПВД»; Директиву (ЄС) 2016/681 Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 р. «Про використання даних записів реєстрації пасажирів для профілактики, виявлення, розслідування і судового переслідування злочинів терористичного характеру і тяжкого злочину»¹.

GDPR – найважливіший стандарт західного світу, що прийнятий із метою приведення законодавства ЄС у сфері захисту персональних даних у відповідність до вимог «цифрової ери» й на виконання Стратегії Єдиного Цифрового Ринку Європи (Digital Single Market Strategy). Його положення спрямовані на гармонізацію захисту основних прав і свобод фізичних осіб щодо діяльності з перероблення і на забезпечення вільного потоку персональних даних між державами – членами ЄС. Серед іншого, встановлено суворі вимоги до опрацювання персональних даних: їх збирання повинне базуватися на принципах законності, правомірності, прозорості й цільового обмеження, а зберігання – обмежене строком і має бути захищеним від

¹ Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. С. 47.

несанкціонованого впливу; обов'язок доведення наявності згоди на опрацювання персональних даних прямо покладається на суб'єкта, що їх збирає; визначено вимоги до політики конфіденційності: інформація про збирання та використання персональних даних має надаватися в стислій, прозорій, доступній для розуміння та легко доступній формі, з використанням чітких і простих формулювань; уведено в дію презумпцію вини порушника: обов'язок доводити факт дотримання ключових вимог щодо опрацювання персональних даних належить суб'єкту, що їх збирає. GDPR також передбачає існування незалежного публічного органу, відповідального за моніторинг його застосування, який має слідчі повноваження та право накладати стягнення¹. Однак багато положень акта сформульовані абстрактно, а Європейська Комісія не наділена повноваженнями щодо їх конкретизації за допомогою видання правових актів.

Нові правила застосовуються до оброблення даних фізичних осіб у компаніях, підприємствах тощо, які розміщуються на європейській території та/або здійснюють свою діяльність за межами ЄС і пов'язані з обробленням персональних даних у межах ЄС. Разом із тим їх дія не поширюється на: оброблення персональних даних для забезпечення національної безпеки і діяльності правоохоронних органів (для цілей попередження, розслідування); оброблення персональних даних державами – членами ЄС щодо загальної зовнішньої політики й політики безпеки ЄС; оброблення даних про юридичних осіб; на дані, які відносяться до анонімною інформації і померлих осіб; оброблення персональних даних фізичною особою в ході суто особистої або побутової діяльності і, таким чином, без зв'язку з професійною або комерційною діяльністю².

За новим європейським стандартом захисту персональних даних установлена відповідальність для юридичних осіб у виді штрафу: за кожен випадок витоку персональних даних (незалежно від причин) – 20 млн євро для великих компаній чи до 4% загального гло-

¹ Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення: 21.11.2024).

² Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. С. 49.

бального річного обігу підприємства за попередній фінансовий рік (залежно від того, яка сума є вищою). Лише за два роки функціонування Регламенту було стягнуто майже 360 млн євро, що доводить його ефективність¹.

Науковець А. Кардаш доречно акцентує увагу на тому, що прийнятий документ є саме регламентом (regulation) на відміну від чинної до цього директиви (directive): «Принципова особливість полягає в тому, що регламенти ЄС стають безпосередньо чинними на всій території держав-членів ЄС з моменту їх затвердження, в той час як директиви вводяться через національне законодавство кожної європейської держави. На практиці це означає, що одна і та сама директива ЄС може бути по-різному введена в державах-членах ЄС, що створювало додаткове навантаження на бізнес»². Прийняття ж документа саме в формі регламенту сприяє створенню єдиного порядку, хоча сам GDPR допускає право держав регулювати окремі питання на власний розсуд.

Досить цікавим для розгляду є бачення проблеми недоторканності приватного життя і *ООН*, оскільки в правових актах організація не визнає захист персональних даних основоположним правом, незважаючи на те, що право на приватне життя є давно визнаним таким правом у міжнародному правовому порядку. Однак варто зупинити свою увагу на декількох резолюціях ООН. Починаючи з 2013 р. організація прийняла дві резолюції з питань приватного життя під назвою «право на приватність у цифрову еру», у яких цілком засуджується масове спостереження і наголошується на його можливому впливі на такі засадничі права, як приватне життя та свобода вираження поглядів, а також на функціонування динамічного демократичного суспільства. Більш пізні резолюції відображають важливі події, що сталися в обговореннях питань приватності в ООН, у яких на додаток до відповідальності державних органів резолюції також указують на відповідальність приватного сектору щодо поваги

¹ Когут Ю. І. Кібербезпека та ризики цифрової трансформації компаній. С. 245–246.

² Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. С. 125.

до прав людини, й закликають підприємства повідомляти користувачів про збирання використання, поширення та збереження персональних даних, а також запроваджувати прозору політику оброблення даних¹.

Як справедливо стверджує К. Мельник, ефективне використання міжнародних правових норм у сфері захисту персональних даних було б неможливим без створення національних механізмів із нагляду й захисту прав і законних інтересів фізичних осіб усіма державами світу², тому вивчення їх досвіду в межах нашого дослідження є напрочуд важливим. Нормативно-правові акти про захист персональних даних у межах Європи почали прийматися в 1970-х роках і здебільшого й до сьогодні мають типову назву – закони про захист даних. Першим таким законом вважається нормативно-правовий акт, що введений в дію на землі Гессен у *Німеччині* в 1970 р.³ Незважаючи на те що його положення були спрямовані на захист цілісності даних про стан державної влади, а не приватних даних, із цим актом пов'язують походження сучасного законодавства в досліджуваній сфері – відображення відповідного права в конституціях держав, прийняття відповідних законів, а також створення міжнародних актів, про які йшлося вище. Тому дослідження досвіду запобігання в окремих державах доцільно розпочати з ФРН.

Основоположний закон ФРН 1949 р. не містить закріпленого права на захист персональних даних, однак ст. 10 Основного закону охороняє таємницю комунікацій. У 1977 р. з'явився перший федеральний закон (*Bundesdatenschutzgesetz, BDSG*), що захищав персональні дані німців. Нормативно-правовий акт переглянули на початку 1990-х років і адаптували під нові реалії, окресливши головну мету як захист недоторканності приватного життя при використанні персональних даних, а згодом у 2017 р. – на реалізацію вимог GDPR, однак у своїй

¹ Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних / Агенція Європ. Союзу з питань основополож. прав ; Рада Європи ; Європ. суд з прав людини. С. 23–24.

² Мельник К. С. Теоретичні та організаційно-правові засади захисту персональних даних в контексті євроінтеграції України. Київ : ТОВ «ПанТот», 2016. С. 63.

³ Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харків. правозахис. група ; худож.-оформлювач О. Герчук. Харків : Фоліо, 2003. С. 16.

останній редакції він передбачає низку більш суворих положень порівняно із Загальним регламентом. Крім того, у 1983 р. Федеральний Конституційний Суд у справі проти урядового закону про перепис населення формально визнав «право особи на інформаційне самовизначення», яке обмежене «переважаючими суспільними інтересами»¹. На сьогодні в кожній із 16 земель прийняли власні закони в цій сфері, а їх виконання регулюється спеціальними комісіями – DPA². Таким чином, Німеччина має 16 DPA в кожній із земель і Федерального уповноваженого із захисту даних і свободи інформації (Bundesbeauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit, BfDI), який представляє Німеччину в Європейській раді із захисту даних (European Data Protection Board, EDPB), і є наглядовим органом, однак сам нагляд обмежується державним сектором на федеральному рівні, телекомунікаціями й поштовими послугами. Решту контролюють DPA в кожній землі. Німецькі DPA регулярно збираються на Національній конференції із захисту даних (Datenschutzkonferenz, DSK), яка створена для того, щоб контролювати єдиний і гармонізований підхід усіма німецькими DPA. DSK публікує керівництва, які визначають, зокрема, яким чином DPA буде нараховувати штрафи. Окрім того, німецькі DPA активно карають порушників³. Одне з таких покарань було накладено DPA землі Баден-Вюртемберг. Порушником є велика державна організація медичного страхування «АОК Baden Württemberg», а накладений штраф склав 1,24 млн євро за недотримання впровадження відповідних технічних й організаційних заходів⁴. За інформацією Державної комісії з питань захисту даних

¹ Banisar D., Davies S. G. Global Trends in Privacy Protection: An International Survey of Privacy, Data Protection, and Surveillance Laws and Developments. *John Marshall Journal of Computer & Information Law*. Fall 1999. Vol. XVIII, No. 1. P. 43. URL: <https://ssrn.com/abstract=2138799> (дата звернення: 10.11.2024).

² Власко С. Захист персональних даних: чий досвід може стати в нагоді Україні. *Європейська правда*. 16 січ. 2018 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/01/16/7076152/> (дата звернення: 21.11.2024).

³ Аналіз законодавства про захист персональних даних України : звіт / підгот. АО «Саєнко Харенко». 14 верес. 2020 р. С. 17. URL: https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/UKR_09142020_CEP_Finalnyy-zvit.pdf (дата звернення 21.11.2024).

⁴ LfDI Baden-Württemberg verhängt Bußgeld gegen AOK Baden-Württemberg – Wirksamer Datenschutz erfordert regelmäßige Kontrolle und Anpassung : Pressemitteilung /

і свободи інформації в Північному Рейні-Вестфалії за 2018–2022 рр. до місцевого DPA надійшло близько 59,4 тис. проваджень¹. Середній рівень адміністративних штрафів сягав від 100 до 3400 євро².

З моменту введення в дію GDPR й оновлення BDSG стало помітним збільшення намірів подати цивільний позов проти компаній-порушників, проте захист персональних даних є багатоаспектним поняттям, тож не обмежується виключно накладанням штрафів у рамках GDPR, а охоплює й інші галузі правового регулювання, зокрема кримінальну. Кримінальне уложення Німеччини (Deutsches Strafgesetzbuch, StGB) містить окремий параграф (статтю) – § 126a, яким встановлено відповідальність за небезпечне розповсюдження персональних даних, а саме «будь-яка особа, яка публічно, під час зустрічі або шляхом розповсюдження контенту³, поширює персональні дані іншої особи в спосіб, який є зручним і, за обставин, має

Der Landesbeauftragte für den Datenschutz und die Informationsfreiheit. 30. Juni 2020. URL: https://www.baden-wuerttemberg.datenschutz.de/wp-content/uploads/2020/06/PM_Bu%C3%9Fgeld-gegen-AOK.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

¹ Block H. Datenschutzbericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen : für die Zeit vom 1. Januar 2019 bis zum 31. Dezember 2019. S. 10. URL: <https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/25-datenschutzbericht-ldi-nrw-2.pdf> (дата звернення: 21.11.2024) ; Gayk B. Bericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen: für die Zeit vom 1. Januar 2020 bis zum 31. Dezember 2020. S. 13. URL: https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/26_-_bericht-ldi-nrw-1.pdf (дата звернення: 21.11.2024); Її ж. Bericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen : für die Zeit vom 1. Januar 2021 bis zum 31. Dezember 2021. S. 11. URL: https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/27_datenschutzbericht_2022_ldi_nrw.pdf (дата звернення: 21.11.2024) ; Її ж. Bericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen: für die Zeit vom 1. Januar 2022 bis zum 31. Dezember 2022. S. 15. URL: https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/28_datenschutzbericht_2023_ldi-nrw_1.pdf (дата звернення: 21.11.2024).

² Zahlen und Daten. *Landesbeauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen* : офіц. вебсайт. URL: <https://www.ldi.nrw.de/zahlen-und-daten> (дата звернення: 21.11.2024).

³ «Контент» означає те, що міститься в письмовій формі, на аудіо- чи візуальних носіях, на носіях даних, у зображеннях чи іншому матеріалізованому вмісті або що також передається незалежно від будь-якого зберігання за допомогою інформаційних або комунікаційних технологій (*див.*: Strafgesetzbuch (StGB), § 11 (3). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html> (дата звернення: 21.11.2024)).

на меті поставити цю особу або близьку їй особу під загрозу небезпеки, учиняє тяжкий кримінальний злочин, спрямований проти них, або інше протиправне діяння проти статевого самовизначення, фізичної недоторканності, особистої свободи або об'єкта значної цінності, спрямований проти них, має нести покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або штрафу»¹.

Цікавим є досвід запобігання порушенням недоторканності приватного життя *Великої Британії*. Варто розпочати з того, що країна не має письмової конституції. У 1998 р. парламент схвалив Закон про права людини, який включив Європейську конвенцію з прав людини до національного законодавства й таким чином запровадив право на недоторканність приватного життя². Перший нормативно-правовий акт про захист даних у державі було ухвалено 1984 р., а згодом його замінив новий акт від 1998 р., який імплементував положення Директиви 95/46/ЄС і передбачав, зокрема, обмеження на використання особистої інформації, доступ до записів і вимагав, щоб організації, які ведуть записи, зареєструвалися в Уповноваженого із захисту даних.

Велика Британія як член ЄС у 2018 р. оновила своє законодавство до стандартів GDPR. Закон про захист даних 2018 р., так званий «DPA 2018», замінив собою Закон про захист даних 1998 р. Його основною метою було доповнити GDPR специфічними положеннями відповідно до потреб Великої Британії та запровадити застереження та виключення GDPR; розширити GDPR на аспекти, які не належать до питань ЄС; розширити повноваження Офісу вповноваженого з питань інформації щодо накладення санкцій і створення нових кримінальних правопорушень; установити вік, з якого батьківська згода не потрібна, коли онлайн-послуги пропонуються безпосередньо дитині (13 років); реалізувати Директиву про забезпечення виконання закону про захист; забезпечити специфічний режим захисту даних для спецслужб; збільшити максимальний розмір

¹ StGB. § 126a.

² Banisar D., Davies S. G. Global Trends in Privacy Protection: An International Survey of Privacy, Data Protection, and Surveillance Laws and Developments. P. 105.

штрафів відповідно до GDPR¹. 31 січня 2020 р. Велика Британія залишила ЄС, а 1 січня 2021 р. закінчився перехідний 11-місячний період, протягом якого на території держави все ще діяло законодавство ЄС. З 2021 р. GDPR стало частиною внутрішнього законодавства Великої Британії відповідно до Закону про Європейський Союз (Відкриття) 2018 р. й наразі «DPA 2018 і GDPR застосовують практично одні і ті самі стандарти для більшої частини обробки даних у Великій Британії, і є достатніми для того щоб створити чіткий і узгоджений режим захисту даних»². Це було зроблено з метою формування нового режиму захисту даних, який запрацював у Сполученому Королівстві після Brexit. Однак у березні 2023 р. Департамент науки, інновацій та технологій Великої Британії представив на розгляд парламенту чергову версію нового проєкту закону про захист даних і цифрової інформації. У разі ухвалення законопроєкту про захист даних буде внесено зміни до DPA 2018 і GDPR, а також це призведе до того, що держава відійде від GDPR у ряді сфер³.

За нагляд і дотримання GDPR у Великій Британії відповідає Офіс уповноваженого з питань інформації (Information Commissioner's Office, ICO). Це незалежний орган, який в основному фінансується організаціями, які сплачують комісію за захист даних і частково спонсорується Департаментом цифрових технологій, культури, медіа та спорту і звітує безпосередньо перед парламентом. ICO має широкі розслідувальні, коригувальні, консультативні повноваження, зокрема, проведення консультацій, видання роз'яснень для бізнесу й населення, проведення аналітичної роботи; змогу видавати попередження або догани за невідповідність; наказувати контролеру та процесору надати будь-яку інформацію, необхідну для виконання своїх завдань; проводити розслідування в формі аудиту захисту даних; перевіряти сертифікати, видані відповідно до GDPR Великої Британії, щоб повідомити контролера або обробника про ймовірні

¹ Аналіз законодавства про захист персональних даних України : звіт / підгот. АО «Саєнко Харенко». С. 26.

² Там само.

³ Hickman T., Devina J. Data Protection Laws and Regulations UK 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/united-kingdom> (дата звернення: 23.01.2024).

порушення; отримувати доступ до всіх персональних даних і всієї інформації, необхідної для виконання завдань контролерів або обробників; GDPR Великої Британії дає право ІСО накладати адміністративні штрафи, тимчасові або остаточні обмеження, включно з заборонами на оброблення тощо¹.

А. Кардаш із посиланням на О. Радкевича вказує, що сучасне законодавство Великої Британії характеризується конкретизацією формулювань складів правопорушень щодо розголошення персональних даних і дотримання ряду принципів у діяльності щодо захисту останніх². Зокрема, GDPR Великої Британії передбачає адміністративні штрафи в розмірі до 17,5 млн фунтів стерлінгів або 4% річного обороту компанії в усьому світі протягом попереднього фінансового року³. Як приклад, ІСО наклав штрафні санкції (17 млн фунтів стерлінгів) на канадську компанію «AggregatellQ», яка займається цифровим маркетингом і розробленням програмного забезпечення, через її зв'язок із діяльністю компанії «Cambridge Analytica» (у 2016 р. «AggregatellQ» використала персональні дані з Facebook, якими раніше заволоділа «Cambridge Analytica», для розроблення програмного забезпечення, за допомогою якого здійснювалася цільова реклама для виборців у США під час президентської кампанії)⁴. Також ІСО наклали штраф на Уряд Великої Британії в розмірі 500 тис. фунтів стерлінгів за розкриття особистих даних лауреатів так званих «новорічних нагород», серед яких були Елтон Джон і колишній лідер Консервативної партії Ієн Дункан Сміт⁵. Деякі порушення захисту

¹ Hickman T., Devina J. Data Protection Laws and Regulations UK 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/united-kingdom> (дата звернення: 23.01.2024).

² Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. С. 113 ; Радкевич О. П. Забезпечення охорони і захисту персональної інформації у Сполучених Штатах Америки та Великій Британії. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 1 (9). С. 148–149.

³ Hickman T., Devina J. Data Protection Laws and Regulations UK 2023–2024.

⁴ Духова О. Вчимося на помилках: найбільші штрафи за порушення норм GDPR. *Юридична Газета online*. 2020, 29 трав. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/vchimosya-na-pomilkah-naybilshi-shtrafi-za-porushennya-norm-gdpr.html> (дата звернення: 22.11.2024).

⁵ Там само.

персональних даних можуть бути кваліфіковані як кримінальні делікти, зокрема в межах випадків несанкціонованого доступу до комп'ютерних систем або втручання в них. Відповідно до ст. 1 Закону про зловживання комп'ютером 1990 р. (Computer Misuse Act 1990) за несанкціонований доступ до комп'ютерних матеріалів особа підлягає засудженню в спрощеному порядку до позбавлення волі на строк не більше 6 місяців або до штрафу, що не перевищує 5-го ступеня за стандартною шкалою¹ (до 5 тис. фунтів стерлінгів), або до обох видів покарань одночасно².

Інтерес для запобігання порушенню недоторканності приватного життя на теренах України становить досвід такої діяльності в Японії. Основний Закон держави, датований 1946 р., містить чотири статті (ст. 11, 13, 21, 35), присвячені питанням охорони персональних даних³. Законодавство Японії гарантує право на конфіденційність, тобто визнається право на недоторканність приватного життя, право не розголошувати приватну інформацію без поважної на це причини та, як наслідок, право контролювати власні персональні дані, із чого витікає, що треті особи, які мають доступ до приватних даних інших осіб, не повинні порушувати їх особисті права.

Основним законом щодо захисту даних є Закон про захист приватної інформації (Japan Act on the Protection of Personal Information, APPI), прийнятий у 2003 р. Акт неодноразово переглядався та оновлювався, щоб відобразити зміни суспільства й технологій, крім того, існує законодавча вимога щодо його регулярного оновлення раз на три роки, що востаннє відбулося в 2023 р. Японський APPI є дуже

¹ Штраф, який накладається судом, визначається в розмірі щодо «стандартної шкали штрафів», передбаченої в ст. 17 Закону про кримінальну юстицію 1991 року за відповідними рівнями. 1-й рівень: максимальний розмір штрафу становить 200 £ фунтів стерлінгів; 2-й рівень: 500 £ фунтів стерлінгів; 3-й рівень: 1000 £ фунтів стерлінгів; 4-й рівень: 2500 £ фунтів стерлінгів; і 5-й рівень: 5000 £ фунтів стерлінгів (див.: Самошенко І. В. Особливості кримінального покарання щодо фізичних осіб в Англії. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2020. №2. С. 43. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.2.7>).

² Computer Misuse Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/18/enacted?view=plain> (дата звернення: 23.11.2024).

³ Радкевич О. П. Цивільно-правова охорона і захист персональної інформації в мережі Інтернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. С. 80.

подібним до GDPR¹, також ЄС та Японія домовилися визнати свої системи захисту даних як еквівалентні, що дозволило безпечний обмін даними². Федеральний закон про захист особистої інформації регулює оброблення персональних даних окремими особами й організаціями, зокрема державними установами, підприємствами й неприбутковими організаціями, при цьому немає значення, розташована компанія або інша організація в Японії чи ні, оскільки закон застосовується екстериторіально. Законом запроваджене регулювання транскордонної передачі даних. АРПІ стосується оброблення конфіденційної інформації для ділових або комерційних цілей. Преса, професійна письменницька чи журналістська діяльність, академічна й політична діяльність звільняються від АРПІ, оскільки норми акта не поширюються на телерадіомовників, видавців газет чи інших прес-організацій, університетів або інших наукових установ, релігійних установ і політичних партій.

За дотриманням Закону про захист приватної інформації стежить Комісія із захисту приватної інформації Японії (РРС), яка була створена після внесення правок до АРПІ в 2005 р., і є основним радником, дослідником і правозастосовувачем щодо захисту даних і конфіденційності в Японії. Серед обов'язків Комісії є розслідувальні, коригувальні, консультативні й каральні повноваження, зокрема, розроблення загальних рекомендацій щодо впровадження АРПІ, забезпечення належного поведіння з приватною інформацією відповідно до вимог Закону, отримання повідомлень про порушення даних й ініціювання розслідування тощо³.

¹ Japan Act on the Protection of Personal Information (APPI): An Overview. *Usercentrics* : вебсайт. February 1, 2023. URL: <https://usercentrics.com/knowledge-hub/japan-act-on-protection-of-personal-privacy-appi/> (дата звернення: 22.11.2024).

² Євросоюз і Японія завершили переговори про взаємний захист персональних даних. *Укрінформ*. 17.07.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2500176-esi-aponia-stvorat-najbilsu-u-sviti-sistemu-zahistu-personalnih-danih.html> (дата звернення: 22.11.2024); ЄС і Японія створять найбільшу у світі систему захисту персональних даних. *ВінницяОК* : вебсайт. 17.07.2018. URL: <http://vinnitsaok.com.ua/archives/240978> (дата звернення: 22.11.2024).

³ Hayashi H., Yukawa M. Data Protection Laws and Regulations Japan 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/japan> (дата звернення: 23.01.2024).

Відповідно до АРПІ обов'язковість деяких заходів безпеки залежить від потенційного ступеня ризику або шкоди, яку можуть завдати суб'єкти даних у разі порушення, а також від розміру і характеру бізнесу, характеру й обсягу даних. Деякі галузі мають власні заходи безпеки, які не вимагаються законом. Зокрема деякі міністерства Японії розробили власні рекомендації та принципи, що регулюють питання захисту даних, наприклад, Керівні принципи телекомунікації та Керівні принципи мовлення видані Міністерством внутрішніх справ і зв'язку Японії; Керівні принципи поширення генетичної інформації видані Міністерством економіки, торгівлі та промисловості, Керівні принципи поширення фінансової інформації розроблені Агентством із фінансових послуг тощо. Вони підтверджуються сертифікатами та призначені для підвищення конфіденційності даних¹.

Відповідно до внесених змін у 2020 р. штрафи були збільшені до максимуму – в 1 млн єн для фізичних осіб (близько 7000 євро) або 100 млн єн для підприємств (приблизно 700 тис. євро), хоча штрафи можуть відрізнятися залежно від тяжкості порушення, сфери застосування тощо². Відмова великих провайдерів телекомунікаційних послуг призначити вповноважену особу із захисту інформації карається штрафом до 2 млн єн³. Крім того, фізичній особі може загрожувати позбавлення волі на строк до року⁴. Закон не передбачає конкретних цивільних засобів правової охорони й захисту, але його порушення можуть бути предметом цивільних позовів про грошову та/або моральну шкоду, а також оголошення з вибаченнями як частину деліктних позовів відповідно до ЦК Японії⁵.

¹ Білоусов О. С. Міжнародна практика правового захисту приватної та публічної інформації. *Наукові перспективи*. Серія «Право». 2021. № 7 (13). С. 187. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-180-190](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-180-190).

² Japan Act on the Protection of Personal Information (APPI): An Overview.

³ Hayashi H., Yukawa M. Data Protection Laws and Regulations Japan 2023–2024.

⁴ Coos A. Data Protection in Japan: All You Need to Know about APPI. *Endpoint Protector* : вебсайт. April 5, 2022. URL: <https://www.endpointprotector.com/blog/data-protection-in-japan-appi/> (дата звернення: 22.11.2024).

⁵ Data Protection Enforcement in Japan. *Global Compliance News* : вебсайт. URL: <https://www.globalcompliancencnews.com/data-privacy/data-protection-enforcement-in-japan/> (дата звернення: 22.11.2024).

Розглянуті вище країни є представниками так званої «регулятивної» моделі захисту приватності, оскільки існує посадова особа чи уповноважений орган, який забезпечує чітку реалізацію приписів детально розробленого закону про захист персональних даних. Як правило, такий суб'єкт здійснює нагляд за дотриманням законності, проводить розслідування щодо виявлених правопорушень, відповідає за просвіту громадськості, а також міжнародні відносини у сфері захисту даних, їх передачі¹. Таку модель обрано ЄС під час створення GDPR, однак вона має свої недоліки, зокрема, різність повноважень контролюючого суб'єкта, нестача засобів захисту тощо. Тому деякі країни світової спільноти уникають схвалення загальних принципів захисту персональних даних, надаючи перевагу так званому «секторальному» регулюванню – наявності комплексу законів про захист даних в окремих сферах. За таким принципом збудована система захисту приватності у США.

Говорячи про законодавство США, варто розпочати з того, що природним для нього є надання вищого пріоритету свободі слова, ніж праву на повагу приватного життя². У США нема єдиного закону про захист персональних даних. Досліджувана сфера регулюється набором із сотень законів, прийнятих як на федеральному рівні, так і на рівні штатів, що призначений для захисту персональних даних жителів США. Федеральні закони передусім стосуються конкретних секторів, таких як фінансові послуги, охорона здоров'я, телекомунікації тощо. Такими прикладами є Закон про захист конфіденційності водіїв, Закон про захист конфіденційності дітей в Інтернеті, Закон про політику кабельного зв'язку, Закон про чесну кредитну звітність, Закон про захист приватності відео, Закон про перенесення та підзвітність медичної інформації тощо. Зокрема Закон про перенесення та підзвітність медичної інформації вимагає від суб'єктів, на які поширюється дія, повідомляти постраждалим особам про порушення даних без необґрунтованої затримки та в жодно-

¹ Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харків. правозахис. група ; худож.-оформлювач О. Герчук. С. 18.

² Спасибо-Фатеева І. В., Філатова-Білоус Н. Ю. Критичний аналіз права на забуття з погляду економічного аналізу права. С. 139.

му разі не пізніше ніж через 60 днів. Повідомлення має містити опис порушення, включно з типами інформації, яка була залучена; кроками, яких мають ужити особи, щоб захистити себе, включно з тим, до кого вони можуть звернутися в компанії для отримання додаткової інформації; а також містити інформацію про дії, які робить компанія для розслідування порушення, зменшення шкоди й запобігання подальшим порушенням. У разі порушень, які стосуються понад 500 жителів штату чи юрисдикції, суб'єкти повинні надати повідомлення місцевим ЗМІ на додаток до індивідуальних повідомлень¹.

Паралельно з федеральним режимом акти на рівні штатів захищають широкий спектр прав на конфіденційність окремих мешканців. Захист, передбачений на місцевому рівні, часто суттєво відрізняється від одного штату до іншого, деякі з них є комплексними, тоді як інші охоплюють такі різноманітні сфери, як захист бібліотечних записів до захисту власників будинків від спостереження безпілотників². Прикладами таких актів, з одного боку, є Закон про захист персональних даних користувачів штату Каліфорнія (California Consumer Privacy Act, CCPA), який набув чинності в 2020 р. й на цей час є одним із найбільш регламентованих нормативних актів у сфері захисту персональних даних на території США, а з іншого – 48 штатів і округ Колумбія мають закони, які захищають конфіденційність бібліотечних записів, зокрема, Закон про конфіденційність бібліотек Мічигану³.

Відповідно до федерального законодавства США призначення вповноваженого із захисту даних не є обов'язковим, але деякі акти як загальнодержавного, так і місцевого рівнів вимагають призначення особи або створення органу, які відповідають за дотримання вимог щодо конфіденційності й безпеки персональних даних у певному секторі правовідносин чи на певній місцевості. З цього випливає

¹ Pittman P., Hafiz A., Hamm A. Data Protection Laws and Regulations USA 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/usa> (дата звернення: 23.01.2024).

² Там само.

³ State Privacy Laws Regarding Library Records. *ALA: American Library Association*: вебсайт. Updated November 2021. URL: <https://www.ala.org/advocacy/privacy/statelaws> (дата звернення: 23.11.2024).

і різність у підходах до захисту. Наприклад, Федеральна торгова комісія публікує щорічний підсумок ключових заходів із забезпечення конфіденційності й безпеки даних, який містить указівки для компаній щодо пріоритетів правозастосування. У 2022 р. орган видав акт, який вимагав від онлайн-ринку знищувати неправильно отримані або непотрібні дані, обмежувати збір даних у майбутньому та впроваджувати програму інформаційної безпеки. Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб США публікує основні моменти правозастосування, підсумовує найпоширеніші проблеми з дотриманням законодавства, про які йдеться в усіх скаргах, і відповідно до закону є держателем вебсайту, на якому перераховуються обов'язкові повідомлення про порушення захисту інформації щодо здоров'я осіб.

Оскільки у США немає центрального органу захисту даних, правозастосовчі повноваження регуляторів залежатимуть від конкретного нормативно-правового акта. Одні закони дозволяють лише федеральний урядовий примус, інші – федеральний або примус на рівні штатів, а деякі – через приватне право на позов потерпілих споживачів. Чи будуть санкції цивільними та/або кримінальними, залежить від відповідного закону й самого делікту. Наприклад, Закон про перенесення та підзвітність медичної інформації дає змогу притягувати до цивільної відповідальності. Штрафи в межах цивільної відповідальності можуть коливатися від 100 до 50 тис. дол. США за порушення (або за запис), із максимальним штрафом в 1,75 млн дол. США на рік за кожне порушення. У 2020 р. Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб і генеральні прокурори 42 штатів уклали з медичною страховою компанією угоду на суму 39,5 млн дол. США у зв'язку з витоком даних, що вплинуло на медичні записи понад 79 млн осіб. У вересні 2022 р. інвестиційний банк погодився сплатити штраф у розмірі 35 млн дол. США Комісії з цінних паперів та бірж за неналежну утилізацію даних фірми, яка несла загрозу витоку персональної ідентифікаційної інформації (PII) приблизно 15 млн клієнтів. Водночас кримінальне законодавство США приділяє велику увагу недоторканності приватного життя громадян. Згідно з § 2511 Титулу 18 Зводу законів США карається штрафом

у 500 дол. США, позбавленням волі до 5 років або ж обома видами санкцій одночасно перехоплення та розголошення відомостей, переданих телеграфом, усно або електронним засобом¹, спеціально встановлено кримінальну відповідальність за порушення конфіденційності електронної пошти та мовної кореспонденції на сервері й інші правопорушення². Федеральне законодавство і кримінальні кодекси штатів містять також загальні та спеціальні норми про різного роду зловживання службовим становищем і незаконне поширення та використання персональних даних.

«Секторальна» модель захисту персональних даних, яку використовують у США, також має певні недоліки, зокрема поява нових технічних засобів створює потребу в прийнятті нових нормативно-правових актів, саме тому не можна говорити про забезпечення надійного захисту даних на постійній основі.

У цілому використання будь-якого закордонного досвіду при розробленні національного законодавства має відбуватися з розумінням того, що воно не повинне ототожнюватися з повним перенесенням іноземного права на наш ґрунт. У цьому контексті варто погодитися з думкою О. Ф. Кістяківського, що «розробка вітчизняного ... права буде неможлива, поки ми залишаємося копіїстами, а не знавцями й оцінювачами чужоземних теорій»³. Отже, повертаючи до основної теми нашого дослідження, використання вузькоспеціалізованого законодавства, яке підсилює дію загального закону й деталізує способи захисту певних категорій інформації, є більш практичним й ефективнішим, зокрема й для України. Такий підхід у доктрині має назву «змішаний»⁴.

¹ Federal Criminal Code and Rules : 18 U. S. Code. § 2511 – Interception and disclosure of wire, oral, or electronic communications prohibited. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2511> (дата звернення: 23.11.2024).

² Бельський В. П. Кіберзлочини за законодавством США. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 17, т. 2. С. 93.

³ Харитонова О. В. Кримінально-правові погляди О. Ф. Кістяківського: наукова спадщина та її значення для сучасних кримінально-правових досліджень : монографія. Харків : Право, 2010. С. 61.

⁴ Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. С. 130.

Аналіз міжнародного й закордонного досвіду запобігання порушенню недоторканності приватного життя дає підстави говорити про міцну систему захисту персональних даних, яка відповідає реаліям сучасності й має здатність до вчасної модернізації у відповідь на нові виклики. Запобігання та протидія здебільшого направлені на контроль за діяльністю юридичних осіб – тримачів величезних масивів персональних даних (компаній, організацій, органів влади тощо), а не діяння фізичних осіб. Важливе місце в цій діяльності відведено посадовим особам або уповноваженим органам, які не лише займаються розслідуваннями порушень законодавства й накладенням стягнень, а й ведуть активну науково-дослідну та просвітницьку роботу серед зазначених суб'єктів і населення. Варто також зазначити, що всі перелічені вище країни, незалежно від обраної моделі захисту конфіденційної інформації, мають національні стратегії кібербезпеки, одним із пріоритетних напрямів яких виокремлено захист персональних даних від несанкціонованого доступу і їх викрадення. Таким чином, проведене дослідження підтверджує тезу про те, що чим краще нормативно врегульована така діяльність, тим більш захищеною є приватність.

3.2. Стратегічні напрями розвитку державної політики у сфері запобігання порушенню недоторканності приватного життя

Одним з основних завдань кримінологічного дослідження та логічним його завершенням є розроблення науково обґрунтованої системи заходів запобігання злочинності в цілому або окремим її різновидам. У подальшому така система заходів може стати фундаментом державної політики у сфері протидії злочинності, яка в найзагальнішому розумінні включає кримінально-правову, кримінально-процесуальну, кримінально-виконавчу і кримінологічну політику. В аспекті ж запо-

бігання злочинності ключова роль належить саме кримінологічній політиці, у межах якої відбувається вироблення стратегії і тактики недопущення вчинення нових кримінальних правопорушень.

Науковці постійно звертають увагу на пріоритетність запобіжної діяльності держави¹, бо подолання криміногенного потенціалу суспільства засобами переважно репресивного (карального) впливу на злочинців є неможливим². Із цього приводу слушно зазначає С. Шрамко, що запобігання злочинності є найгуманнішим і найефективнішим засобом підтримки правопорядку та протидії кримінальним правопорушенням, оскільки його здійснення захищає суспільство від злочинних посягань і застерігає нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння, перешкоджаючи їм стати злочинцями³. Тому якщо вести мову про запобіжну діяльність, варто мати на увазі, що планомірна протидія злочинності з метою її поступового скорочення пов'язується саме з кримінологічною стратегією запобігання злочинності, яка, на думку А. Зелінського й низки інших науковців, є самостійним запобіжним напрямом – кримінологічною політикою держави щодо запобігання злочинності⁴.

Кримінолог В. Голіна визначає кримінологічну політику «як складову частину державної соціальної політики, яка на основі Конституції України й інтегрованих кримінологічною наукою знань і світового досвіду визначає методологічні засади та шляхи, якими керується держава та її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності»⁵. Остання не передбачає видання і застосування

¹ Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. С. 5.

² Там само. С. 10.

³ Там само. С. 11.

⁴ Даньшин І. М., Зелінський А. Ф. Кримінальна політика: за і проти. *Право України*. 1992. № 8. С. 34 ; Голіна В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2 (53). С. 184.

⁵ Голіна В., Колодяжний М. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2012. Вип. 23. С. 54 ; Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 8.

кримінальних законів, хоча й намагається підвищити їх запобіжну функцію, а проявляється в концепціях, програмах і стратегіях профілактики кримінальних правопорушень. По суті, кримінологічна політика виступає «ідеологією» та становить підґрунтя для розроблення форм, завдань, змісту, принципів діяльності держави у сфері боротьби зі злочинністю, а також доктриною, у якій «простежується політична воля держави на розглядувану проблему, її наміри і рішучі дії»¹. Як наслідок, така політика має виходити як окремий правовий акт вищих органів публічної влади (парламенту, уряду, президента, а на місцях – органів місцевого самоврядування), яким керуються суб'єкти запобігання на всіх рівнях – правоохоронні органи, інші державні та недержавні органи й установи, а також громадські організації та окремі громадяни.

Науковою базою кримінологічної політики є теорія запобігання злочинності. За твердженням А. Закалюка, запобігання злочинності «означає діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів»². Кримінологія в Україні характеризується плюралізмом щодо термінологічного визначення запобіжної діяльності, для позначення якої в доктрині зустрічаються терміни «профілактика», «припинення», «попередження», «запобігання», «відвернення» тощо. Оминаючи цю дискусію, оскільки це питання не є предметом наших наукових пошуків, ми погоджуємося з позицією А. Закалюка щодо вживання терміна «запобігання» та йдемо цим шляхом. Кримінолог пропонував таку дефініцію: «Запобігання злочинності – це різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкодженні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і мов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії»³. Існують й інші визначення. Зокрема, науковці В. Голіна й М. Романов запобігання злочинності вбачають у сукупності різноманітних видів діяльності

¹ Голіна В., Колодяжний М. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. С. 55.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 318.

³ Там само. С. 324.

й заходів у державі, що спрямовані на вдосконалення суспільних відносин задля усунення негативних явищ та процесів, які породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки¹. В іншій праці В. Голіна пропонує таке тлумачення поняття: «Запобігання злочинності – це соціальна політика держави, спрямована на подолання криміногенно небезпечних протиріч у суспільних відносинах з метою їх позитивного вирішення і поступового витиснення (так зване загальносоціальне запобігання), а також спеціальна попереджальна практика протидії формуванню і реалізації на різних стадіях злочинних проявів (спеціально-кримінологічне запобігання)»². Надані дефініції є ідентичними за суттю, незважаючи на деякі змістовні відмінності, а їх аналіз дає підстави зробити висновок про двоєдину діалектичну природу досліджуваного явища, що, на думку О. Костенка, полягає в його одночасному розгляді і як руйнації дії детермінант злочинності, так і творенні, але вже причин доброчинності³.

З вищевикладеного цілком логічно випливає і пояснення тому, що становить «запобігання порушенням недоторканності приватного життя». Під останнім ми розуміємо сукупність заходів, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин у сфері захисту конфіденційної інформації з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують такі порушення чи зумовлюють їх появу, а також недопущення вчинення таких правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки. Загальна доктрина запобігання злочинності визначає рівні, масштаби, різновиди такої діяльності, у тому числі залежно від її цільового призначення, а також об'єкти, суб'єктів і засоби здійснення, які одночасно слугують і критеріями видової диференціації запобіжної діяльності та її заходів. Найбільш розповсюдженою в кримінологічній теорії та практично значущою для наукових досліджень є класифікація заходів запобігання злочинності

¹ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 155–156.

² Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика). С. 16.

³ Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу : монографія. Київ : Атіка, 2008. С. 170.

за рівнем. Відповідно до цього критерію розрізняють загальносоціальне, спеціально-кримінологічне, індивідуальне запобігання, а також віктимологічну профілактику як самостійний напрям запобігання¹. Саме за цією класифікацією у своїх наукових пошуках слідуємо й ми. Одразу зазначимо, що з урахуванням високої латентності порушення недоторканності приватного життя, мізерної кількості судових рішень у цій категорії справ і відсутності осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі за ст. 182 КК України, розроблення стратегічних напрямів, а в подальшому і власне заходів індивідуального запобігання вказаним суспільно небезпечним діям є неможливим, оскільки відсутнє практичне підґрунтя для формулювання висновків про найбільш загальні ознаки структури особи злочинця. Класифікація осіб, які вчиняють порушення недоторканності приватного життя, що запропонована нами в межах підрозділу 2.2 монографії, більшою мірою базується наузагальнених формах суспільно небезпечної поведінки, тому має, скоріше, теоретичний, аніж прикладний характер. Дослідження ж можливостей практичного використання запропонованої класифікації є метою наших подальших наукових пошуків і може слугувати орієнтиром у процесі пошуку істини іншими науковцями. Питання віктимологічної профілактики як самостійного напрямку запобігання розкрито в підрозділі 3.3 монографії. Щодо інших двох рівнів – загальносоціального та спеціально-кримінологічного – доцільно зазначити таке.

Як зазначає О. Пащенко, ступінь задоволення потреб й інтересів суспільного організму є одним з основних критеріїв оцінки ефективності функціонування публічної влади². Таким чином, ідеться не про кількість владних рішень, а про їх якість, економічну й політичну стабільність моральних норм, яскраво виражену ідеологію, «тверезість суспільства» тощо, які у своїй єдності є основою для досягнення позитивного результату в боротьбі зі злочинністю³. Саме

¹ Кримінологія / за заг. ред. Б. М. Головкина. С. 156–159.

² Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність. С. 15.

³ Там само. С. 14.

загальносоціальне запобігання акумулює в собі продумані економічні, соціальні, політичні, ідеологічні, культурно-виховні, організаційно-управлінські, правові й інші за характером і природою реформування, що обов'язково об'єктивно повинні здійснювати суспільство й держава з метою послаблення та усунення деструктивних явищ і процесів, що сприяють злочинності, і посилення чинників, що стримують її¹. Такі заходи, на думку А. Закалюка, мають своїм об'єктом тільки ті явища, факти, прояви тощо, які мають зі злочинністю детермінуючий, здебільшого кореляційний зв'язок або зв'язок станів². Безумовно, для запобігання порушенню недоторканності приватного життя та злочинності в цілому, а також розбудови соціальної та правової держави доцільність заходів, що акумулюються в межах загальносоціального запобігання, важко переоцінити. Але як і для кожного окремого кримінологічного дослідження, так і доктрини запобігання в цілому вони є сталими, тобто такими, що не втрачають своєї актуальності незалежно від досліджуваної сфери суспільних відносин, і спрямовують свою дію на усунення або максимальну нейтралізацію наявних соціальних протиріч і негараздів, відчуття несправедливості й невдоволеності життям, деформацію суспільної свідомості, прав та інтересів держави, окремих громадян тощо. Ідеться про щонайменше заходи соціально-економічного, організаційно-управлінського, а також культурного, духовного й морального характеру, основні змістовні положення яких розкрито в фундаментальних кримінологічних працях. Саме тому здається недоцільним чергове дублювання вже існуючих напрацювань науковців у цій сфері.

Більш цікавим у межах досліджуваної нами проблематики є спеціально-кримінологічне запобігання злочинності. Воно являє собою сукупність заходів протидії злочинності, сутністю котрих є різноманітна робота органів влади, громадських організацій, соціальних груп і громадян, що спрямована на усунення причин й умов, які по-

¹ Голіна В. В. Злочинності – організовану протидію. Харків : Рубікон, 1998. С. 6–7.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 327–328.

роджують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки¹. Вищевикладене дає підстави зробити висновок, що розроблення ефективних і дієвих заходів запобігання має базуватися на попередньо здобутих знаннях про детермінацію аналізованої злочинності. Крім того, доцільно звернутися до думки суб'єктів запобіжної діяльності та їх практичного досвіду, відображених на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Структурний розподіл відповідей на запитання «Які з перелічених заходів Ви вважаєте доцільно провести на державному рівні для підвищення рівня охорони приватного життя в Україні?», %²

Зокрема, працівники правоохоронних органів і судді вбачають доцільним унесення змін до КК України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти приватності (35,6%); проведення інформаційної кампанії серед населення про право на приватність і можливості його захисту (33,6%); проведення тренінгів із працівниками правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування порушень права на приватність, а також журналістами, лікарями й іншими суб'єктами, хто

¹ Головкін Б. М. Кримінологічна віктимологія. *Кримінологія: Загальна та Особлива частини* : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. Розд. 8. С. 144.

² Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей.

має доступ до персональних даних й інформації про приватне життя громадян, щодо права особи на приватність і відповідальності за його порушення (28,2%); створення та поширення безкоштовних онлайн-тренінгів (курсів) із захисту особистої інформації та персональних даних у мережі Інтернет (25,2%); приведення національного законодавства з питань охорони й захисту права на приватність до стандартів ЄС (24,8%); включення в освітні програми, зокрема в навчальну програму з правознавства, окремої теми щодо права на приватність (24,5%). Важливим є й те, що розроблення і вжиття одиничних, безсистемних заходів не приведе до бажаних позитивних результатів, саме тому для зменшення рівня злочинності потрібна система, яка характеризується наявністю різних блоків – напрямів, у межах яких і розробляються відповідні заходи, пов'язані спільною метою. Простими словами, йдеться про розроблення стратегії та тактики. Цей варіант відповіді респонденти підтримали найбільше (35,9%). Із цього приводу слушно зазначає Д. Григаш: «Стратегія і тактика припускають відповіді на два одвічні запитання: що робити і як робити. На перше запитання дає відповідь стратегія, на друге – тактика»¹.

З практичної точки зору важливою також є думка населення щодо актуальних, на їх погляд, напрямів запобігання досліджуваному правопорушенню. Респондентам було запропоновано сім варіантів відповідей, а також змогу поділитися власною думкою. Структурний розподіл відповідей на запитання «Як Ви гадаєте, які з перелічених нижче напрямів запобігання порушенням недоторканності приватного життя є актуальними?» відображено на рис. 3.2.

Отже, на думку громадськості, найбільш значущим напрямом запобігання порушенню недоторканності приватного життя є посилення рівня кібербезпеки й захисту персональних даних на національному рівні (78,6%). Не менш важливим напрямом респонденти вважають і підвищення рівня освіченості, активну роботу з громадськістю щодо «прищеплення» культури як особистої приватності,

¹ Ступник Я. В., Григаш Д. М. Про кримінологічну складову політики протидії наркозлочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 31, т. 3. С. 67.

Рис. 3.2. Структурний розподіл відповідей на запитання «Які з перелічених заходів Ви вважаєте доцільно провести на державному рівні для підвищення рівня охорони приватного життя в Україні?», %¹

так і поваги до приватності інших (71,5%). Абсолютна більшість опитаних вважає, що необхідно провести модернізацію положень чинного законодавства з приведенням їх до європейських і світових стандартів (62,9%) та посилити контроль і нагляд за захистом персональних даних із боку правоохоронних чи інших незалежних органів публічної влади (57,8%). Близько половини представників громадськості (48,7%) убачають майбутнє в максимальній роботизації процесу оброблення персональних даних, що внеможливить доступ службових осіб до «зчитування» останньої, а ще 41,1% указують на необхідність оновлення чинних етичних стандартів для технологій збирання та оброблення даних. Найменшу кількість голосів отримав напрям «взаємодія між органами публічної влади, приватними компаніями та громадським сектором для розроблення і впровадження політик і заходів, спрямованих на захист приватного життя» – лише 39,8%. Серед власних пропозицій респондентів цікавими були такі точки зору: 1) надання особі права вибору й не обмежувати в змозі отримувати послугу в разі відмови від збирання та оброблення персональних даних; 2) створення максимально простого для ко-

¹ Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей.

ристувачів механізму подання скарг і притягнення до відповідальності за порушення недоторканності приватного життя. Указане вище не є окремими напрямками запобігання, скоріше – заходами в межах модернізації чинного законодавства, однак ці пропозиції є слухними й актуальними.

Проблематика запобігання порушенню недоторканності приватного життя та приватності в цілому в українському науковому просторі є майже недослідженою. З урахуванням синергії¹ наявних детермінант виникнення цього суспільно небезпечного явища, його значного поширення, а також високого ступеня латентності такого діяння, розроблення стратегії та впровадження на її основі ефективних заходів запобігання є нагальним викликом сьогодення.

Проаналізувавши детермінаційний комплекс порушення недоторканності приватного життя, а також узявши до уваги результати проведених опитувань, пропонуємо визначити такі напрями запобіжного впливу:

- 1) протидія пов'язаній із порушенням приватності кіберзлочинності;
- 2) удосконалення національного законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері захисту й оброблення персональних даних;
- 3) удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції у сфері забезпечення недоторканності приватного життя;
- 4) підвищення етичних стандартів представників окремих професій і підвищення їх загальної компетентності у сфері приватності;
- 5) підвищення рівня обізнаності громадян про право на приватне життя, його недоторканність, складові, можливі посягання, способи запобігання та захисту від останніх. У межах цих напрямів і повинні бути розроблені відповідні заходи.

Навряд чи держава усвідомить значення проблематики порушення недоторканності приватного життя на рівні закону, тому найбільш

¹ Термін «синергія» використано не як методологічний підхід дослідження систем, а в значенні сумарного ефекту, який полягає в тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає ефект кожного окремого компонента у вигляді простої їхньої суми (див.: Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення: 23.11.2024)).

реалістичним буде прийняття стратегії на рівні підзаконного нормативно-правового акта, зокрема постанови КМУ, метою якої має бути підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері профілактики порушень приватності шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення детермінант учинення протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці органів публічної влади, зокрема правоохоронних органів, і громадськості в зазначеній сфері.

З урахуванням того, що більшість сучасних проявів порушення недоторканності приватного життя відбувається в кіберпросторі, обов'язковим напрямом запобіжної діяльності має бути *протидія пов'язаній із порушенням приватності кіберзлочинності*.

Через високу латентність, зростання кількості кіберзлочинів, стрімкий розвиток інформаційних технологій, що створює нові можливості вчинення протиправних діянь, запобігання кіберзлочинності є однією з найбільш актуальних і складних кримінологічних проблем сучасності. Кіберзлочинність має тісний зв'язок з іншими видами злочинності, адже виступає своєрідним способом учинення інших кримінальних правопорушень, серед яких і порушення недоторканності приватного життя. Проблема запобігання вказаному явищу – багатогранна, оскільки поєднує в собі не лише правові й організаційні підходи, а й технічні та технологічні впровадження. Жодна держава не може захистити себе від кіберпосягань виключно розробленням і впровадженням нового нормативно-правового регулювання, однак саме законодавчі приписи легалізують інші заходи запобіжного впливу. Основоположними в цій сфері є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»¹ та Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни» (2021–2025 рр.), затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. №447/2021², які визнача-

¹ Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 №2163-VIII.

² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 №447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021> (дата звернення: 24.11.2024).

ють пріоритети, цілі й завдання забезпечення кібербезпеки України з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства, держави й національної безпеки, а також інші профільні закони й підзаконні акти. У Стратегії визначено, що «швидко змінюваний цифровий світ потребує формування більш збалансованої та ефективної національної системи кібербезпеки, яка зможе гнучко адаптуватися до змін безпекового середовища, гарантуючи громадянам України безпечне функціонування національного сегмента кіберпростору, передбачивши нові можливості для цифровізації всіх сфер суспільного життя»¹. У контексті захисту персональних даних громадян актом передбачено чимало вкрай важливих заходів, зокрема, запровадження практики проведення загальнонаціональної інформаційної роз'яснювальної кампанії щодо дій громадян у випадку, коли вони стикаються з кібершахрайством й іншими кіберзлочинами, а також роз'яснення процедур звернення до правоохоронних органів тощо, які, за інформацією Кабміну, знаходяться на стадії реалізації². Позитивним є той факт, що в рейтингу Національного індексу кібербезпеки (National Cyber Security Index, NSCI) станом на 29 листопада 2023 р. Україна посідала 3-тє місце, поступаючись Польщі й Естонії, що говорить про здатність держави визначати кіберзагрози, створювати системи захисту від них і розвивати в державі відповідний освітній напрям. Однак станом на лютий 2025 р. в рейтингу Україна спустилася на 15-й щабель³, що вказує на відсутність стабільної здатності держави повноцінно тримати удар від зовнішніх кібератак. Про це говорить, зокрема, й характерська атака на «Київстар» 12 грудня 2023 р., наслідки якої усувалися

¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021> (дата звернення: 24.11.2024).

² Про затвердження плану заходів на 2023–2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України: розпорядж. Каб. Міністрів України від 19.12.2023 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2023-p> (дата звернення: 24.11.2024).

³ Ukraine. *National Cyber Security Index*: вебсайт. URL: <https://ncsi.ega.ee/country/ua/> (дата звернення: 15.02.2025).

декілька тижнів¹, і масштабні кібератаки на сайти національних інформаційних систем та Міністерства юстиції України, що відбулися 19 грудня 2024 р. за посередництва російських спецслужб і заблокували роботу ресурсів на один місяць². За результатами опитування представників громадськості найбільш хвилюючими для пересічних громадян є такі загрози приватному життю, як витоки персональних даних із державних реєстрів (78,5%); онлайн-шахрайство (фішинг-атаки, таргінг, бейтинг, претекстинг, зворотна соціальна інженерія, метод «дорожнє яблуко», сайти-пастки тощо)³ (73,5%); крадіжки приватної інформації (72,9%); перехоплення та передача приватної інформації провайдерами онлайн-месенджерів («Facebook Messenger», «Telegram», «Instagram Direct», «Signal», «WhatsApp», «Viber» тощо) (70,5%); відеоспостереження та фізичне стеження (63,2%); збирання персональних даних урядовими організаціями та/або приватними компаніями тощо (56,7%). Не меншу актуальність мають і такі загрози: порушення приватності в соціальних мережах (39,8%); кібератаки (39,8%); стрімкий розвиток штучного інтелекту й нейромереж (22,7%). Структурний розподіл відповідей на запитання «Які загрози приватному життю Вас найбільше хвилюють?» відображено на рис. 3.3.

Наразі держава та світові партнери інвестують у відновлення та розбудову системи кібербезпеки значні кошти, ураховуючи рівень загроз і збитків, які вже понесла Україна у зв'язку з повномасштабним уторгненням РФ і намаганнями держави-агресора знищити кіберзахист держави. До слова, сайти органів державної влади не зберігають напряму персональні дані, можна говорити й про надійність захисту самих реєстрів. Таким чином, наразі в Україні наявне міцне правове підґрунтя для забезпечення кібербезпеки громадян, а реалізація кіберстратегії приведе до посилення захисту сфери приватності. Однак, незважаючи на те, що Стратегією передбачено низку заходів,

¹ Кібератака на «Київстар» (2023). *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_»Київстар» (2023) (дата звернення: 15.02.2025).

² Кібератака на державні реєстри України (2024). *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_державні_реєстри_України_\(2024\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_державні_реєстри_України_(2024)) (дата звернення: 15.02.2025).

³ Дефініції понять розкрито у вступній частині цієї монографії.

варто наголосити, що в державному секторі є певні проблеми як із професіоналізмом фахівців, так і з неготовністю гідно платити за їхню роботу, існує необхідність у постійному оновленні інструментів і потужностей для безперебійної роботи, завданням держави залишається постійне підвищення навичок і вмінь кадрів, опрацювання нових сценаріїв і вдосконалення процесів реагування на кризові ситуації, на які варто звернути увагу в контексті захисту персональних даних. Підсумовуючи, варто погодитися з О. Радутним, що «держава, яка не є технологічним або економічним лідером, ... має не припиняти зусиль щодо захисту власного інформаційного суверенітету»¹.

Рис. 3.3. Структурний розподіл відповідей на запитання «Які загрози приватному життю Вас найбільше хвилюють?», %²

У межах цього ж напрямку варто зупини увагу на ще одному акті стратегічного планування – Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021³. Реалізація Стратегії здійснюється за 27 стра-

¹ Радутний О. Е. Ілюзія та реальність інформаційного суверенітету. *Інформація і право*. 2020. № 4 (35). С. 35.

² Респонденти мали змогу обрати декілька варіантів відповідей.

³ Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021> (дата звернення: 24.11.2024).

тегічними напрямами, серед яких виділено й «Забезпечення права на приватність» (§ 6). В акті акцентовано увагу на численних проблемах у зазначеній сфері, на усунення яких розроблено таку систему завдань: приведення законодавства України щодо забезпечення права на приватність у відповідність із міжнародними зобов'язаннями України та стандартами ООН, РЄ, ЄС; забезпечення імплементації Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних; запровадження системи, яка внеможливорює створення надмірних баз персональних даних і виключає змогу протиправного втручання в приватність; створення механізмів, які мінімізують зловживання під час проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих дій; забезпечення дотримання права на приватність у медичній сфері та сфері соціального захисту; забезпечення гарантій дотримання права на приватність осіб, які перебувають у місцях несвободи¹. Наявність такого стратегічного планування є позитивним проявом запобігання порушенню недоторканності приватного життя, однак, на нашу думку, акт не містить переліку конкретних заходів, які держава планує зробити у встановлений термін, тому здебільшого Стратегію можна вважати лише декларативною, а аналіз чималої кількості звітів за минулий рік деяких органів публічної влади про стан реалізації цієї Стратегії мало охоплює саме § 6. Таким чином, існує нагальна потреба в деталізації положень Стратегії конкретними заходами.

Як уже було встановлено в ході дослідження детермінаційного комплексу порушення недоторканності приватного життя, чинне українське законодавство про захист персональних даних є застарілим і значно відстає від європейських та світових стандартів правового регулювання. Такий стан нормативно-правової бази породжує деякі проблеми. По-перше, наявні складнощі в співпраці з суб'єктами міжнародного права, транснаціональними й міжнародними компаніями, оскільки навіть бізнес, керований із США,

¹ Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021> (дата звернення: 24.11.2024).

усе більше відповідає європейським стандартам, щоб залишатися конкурентоспроможним на міжнародному ринку¹, аніж Україна, яка за півкроку до входження в ЄС. По-друге, створюються «сліпі зони» в регулюванні, наявність яких є підвалиною для існування досліджуваних деліктів і безкарності за їх учинення, що негативно впливає на стан захищеності приватного життя громадян України. Як приклад, пересічні громадяни не мають дієвого національного механізму захисту від витоків персональних даних як із транснаціональних компаній, наприклад, «Google» та «Meta», так і з деяких державних реєстрів. У зв'язку з цим необхідно вжити ряд заходів щодо *вдосконалення чинного національного законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері захисту й оброблення персональних даних*. Ключовою зміною має стати гармонізація законодавства України з правом ЄС – GDPR, однак із відмовою від деяких запозичень.

GDPR є найважливішим стандартом західного світу, який уже змінив законодавство й діловий підхід провідних країн G7. Однією з основних вимог, яку необхідно виконати для отримання рішення про адекватність від ЄС, є створення незалежного органу з питань захисту персональних даних. Однак слід пам'ятати, що ми не вирішимо проблему виключно створюючи контролюючі органи чи змінюючи законодавство. Таким рішенням має передувати дослідження ефективності як регулювання вже існуючими нормативно-правовими актами, так і діяльності органів, створених відповідно до таких актів. Зокрема, якщо ми змінюємо нормативно-правовий акт, ми повинні мати розуміння про кінцеву мету регулювання; якщо ми створюємо новий контролюючий орган, ми повинні розуміти його функції та дослідити питання можливості інтеграції таких функцій у вже існуючі структури.

Норми чинного в Україні закону про захист персональних даних здебільшого містять загальні вимоги, яким не вистачає деталізації, що, у свою чергу, значно ускладнює їх практичну реалізацію. На нашу думку, існує необхідність у прийнятті нового закону, який має включати такі концепти GDPR: предмет, цілі, матеріальну сфе-

¹ Аналіз законодавства про захист персональних даних України : звіт / підгот. АО «Саєнко Харенко». С. 48.

ру; єдину термінологію; основні принципи оброблення даних і деталізацію принципів захисту даних; права суб'єктів щодо їх персональних даних; права й обов'язки розпорядників і володільців даних; транскордонна передача даних (частково); функції, права й обов'язки незалежного наглядового органу; процедура повідомлення про витік даних тощо. Науковець М. Блохін акцентує увагу на розширенні й визначенні найважливіших прав суб'єктів даних, визначаючи їх «чи не найбільшим позитивним нововведенням»¹. Зокрема, йдеться про право на прозору інформацію та спілкування щодо використання персональних даних; право знати, коли збираються та обробляються персональні дані; право перевіряти збережені дані; право на виправлення даних; право на видалення даних (право на забуття); право заборонити оброблення / використання даних; право на перенесення даних; право на отримання даних у портативному форматі; право на заперечення; право на те, що дані не обробляються автоматично без згоди, якщо це має юридичні наслідки тощо². Важливою в контексті нашого дослідження є імплементація принципу конфіденційності за дизайном (privacy by design), яким передбачено, що «захисту персональних даних і приватності має приділятися увага в software development lifecycle (SDLC) [життєвому циклі програмного забезпечення. – *Авт.*] ще на етапі планування архітектури застосунку чи сайту»³. Тобто треба заздалегідь визначити, як саме забезпечити захист персональних даних, їх оброблення та видалення на вимогу користувачів.

Серед дискусійних пропозицій у межах імплементації GDPR є питання перенесення в українську правову дійсність інституту презумпції вини порушника, про який йшлося в підрозділі 3.1 монографії. Одразу зазначимо, що ми не наполягаємо на його прямому за-

¹ Блохін М. Ю. General Data Protection Regulation (GDPR) як потенційне джерело вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 42. С. 45. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i42.434>.

² Там само. С. 45–46.

³ Petik M., Miadzvetskaya Yu. Неочевидні нюанси GDPR. Що треба знати про принцип Privacy by Design, щоб не отримати штраф на \$16 мільйонів. *DOU* : веб-сайт. 01.05.2020. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/gdpr-and-privacy-by-design/> (дата звернення: 25.11.2024).

позиченні, а лише констатуємо факт наявності такого інституту в міжнародному праві й далі розкриємо деякі теоретичні положення. За словами американського професора права та кримінології Герберта Л. Пекера: «It would be a mistake to think of the presumption of guilt as the opposite of the presumption of innocence that we are so used to thinking of as the polestar of the criminal process and which... occupies an important position in the Due Process Model»¹. На його думку, презумпція вини надає перевагу швидкості й ефективності над надійністю та має перевагу за відсутності належної правової процедури². Крім того, вина суб'єкта не доводиться «презумпцією вини», а лише припускається, поки винна особа її не спростує. Щодо інституту в межах дії GDPR, то, як уже зазначалося, у випадку, коли законодавство окремої країни ЄС не має ефективного національного механізму притягнення до відповідальності за порушення принципів і правил GDPR, положення останнього безпосередньо передбачають спосіб притягнення до відповідальності – конкретний розмір штрафу за GDPR визначається наглядовим органом, виходячи з положень GDPR та з урахуванням конкретних обставин і наслідків порушення. Профілактична функція презумпції винуватості знаходить своє відображення в потенційному обов'язку суб'єкта довести законність своїх дій, що має позитивний вплив на процес дотримання такими суб'єктами приписів нормативно-правових актів, які діють на певній території³. Утрачає ж своє процесуальне призначення презумпція винуватості лише тоді, коли суб'єкт визнає порушення. Однак при цьому з презумпції винуватості не випливає завідомий програш суб'єкта, якщо він не визнав порушення. На нашу думку, презумпція винува-

¹ Переклад українською: «Було б помилкою вважати презумпцію вини проти- лежною презумпції невинуватості, яку ми так звикли вважати полярною зіркою кримінального процесу і яка ... посідає важливу позицію в моделі належної правової процедури» (*див.*: Packer H. L. Two Models of the Criminal Process. *University of Pennsylvania Law Review*. 1964. Vol. 113, No. 1. P. 12).

² Presumption of guilt. *Wikipedia* : The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Presumption_of_guilt (дата звернення: 25.11.2024).

³ Павленко Н. Г. Презумпція винуватості в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2. С. 79. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/23.pdf (дата звернення: 25.11.2024).

тості обрана розробниками GDPR саме через її профілактичну функцію, по суті, превенцію, що в свою чергу спрощує нагляд за кожною окремою компанією, а також через швидкість та ефективність, оскільки йдеться про персональні дані, що в реаліях сучасності мають велику матеріальну цінність, тому усувати порушення потрібно негайно й мати ефективний механізм попередження, яким і виступають величезні суми штрафних санкцій. Таким чином, крок до впровадження цього інституту в Україні спочатку має бути обґрунтованим на теоретичному рівні, зокрема фахівцями в галузі адміністративного права, адже здебільшого йдеться саме про відповідальність юридичних осіб у межах адміністративної процедури.

Разом із тим є ряд положень, які не відповідають українським реаліям сучасності, зокрема штрафні санкції. GDPR установлює, що європейські наглядові органи вповноважені накладати штрафи в розмірі до 20 млн євро або до 4% від загального глобального річного обігу компанії за попередній фінансовий рік, залежно від того, яка сума є вищою. Такі штрафи не є практичними для України, тому існують рекомендації щодо обмеження їх верхньої межі в 50 тис. євро за кожне порушення¹. Також не несе жодного практичного сенсу імплементація положень GDPR, які базуються суто на специфічних реаліях ЄС, серед них блок про Європейську раду із захисту даних, Прикінцеві положення акта тощо.

Як впливає з аналізу закордонного досвіду, найоптимальнішим варіантом регулювання суспільних відносин, пов'язаних із захистом персональних даних і приватного життя в цілому, є використання вузькоспеціалізованого законодавства, яке підсилює дію загального закону й деталізує способи захисту певних категорій інформації. На нашу думку, має бути створена розгалужена система підзаконних нормативно-правових актів органів публічної влади України в окремих сферах життєдіяльності – фінансові послуги, охорона здоров'я, соціальні послуги, військовий облік тощо, які б включали в себе нормативні приписи щодо правового регулювання специфічних аспектів роботи з персональними даними осіб, оскільки кожна сфера сус-

¹ Аналіз законодавства про захист персональних даних України : звіт / підгот. АО «Саєнко Харенко». С. 49.

пільних відносин має свої особливості, які неодмінно треба врахувати при розробленні нового законодавства задля найбільш повної конкретизації прав та обов'язків суб'єктів таких правовідносин. Також оновлення законодавства в цій сфері потребує імплементації інституту «права на забуття» в українське правове поле, зокрема цивільне законодавство, а також судову практику.

Безумовно, належне виконання приписів нормативно-правових актів можливе за умови забезпечення ефективного контролю за його застосуванням. Однак доцільно зазначити й те, що масштабність проявів порушення недоторканності приватного життя на теренах України простежується не в контексті чинної ст. 182 КК України, відповідно до якої суб'єкт кримінального правопорушення (фізична особа) несе відповідальність за кримінально каране порушення прав іншої фізичної особи, а в межах адміністративної процедури. Громадяни можуть і не знати про витоки персональних даних¹, однак про них знають суб'єкти, які здійснюють збирання, зберігання, оброблення, використання таких даних – юридичні особи публічного та/або приватного права. На доцільності внесення змін у ст. 182 КК України науковці наголошують два десятиріччя, однак з урахуванням ще й того факту, що за своєю суттю адміністративні правопорушення є предикатними кримінальним, початково запобіжний і протидіючий вплив потрібно націлити саме за рахунок адміністративної процедури.

На нашу думку, наразі немає потреби у створенні нового наглядового органу, існує потреба в розширенні штату й повноважень уже існуючого. У структурі Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини створено окремий Департамент у сфері захисту персональних даних, до складу якого входять такі структурні підрозділи,

¹ У цьому контексті позитивною є ініціатива КМУ, відповідно до якої в січні 2023 р. було внесено зміни до Постанови «Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів» від 8 вересня 2016 р. № 606, що передбачають право особи на інформацію про те, хто переглядав її персональні дані: кожен такий випадок має фіксуватися в «Трембіта», а користувач, у свою чергу, отримує сповіщення в «Дія» про те, що певний орган публічної влади запитував ті чи інші персональні дані. Однак відповідні законодавчі приписи досі не реалізовані в дійсність Міністерством цифрової трансформації України й розробниками «Дія».

як відділ нормативно-правового забезпечення, відділ розгляду звернень, відділ перевірок, відділ взаємодії із суб'єктами обробки персональних даних і сектор упровадження міжнародних стандартів у сфері захисту персональних даних, сукупно повноваження яких здебільшого нагадують повноваження наглядових органів багатьох країн світу. Єдина функція, якої не вистачає, це можливість притягнення порушників до відповідальності. Побудова абсолютно нової моделі адміністративного захисту на чолі з органом, що має каральну функцію та зі змогою останнього притягувати до адміністративної відповідальності винних осіб шляхом безпосереднього винесення постанови про накладення адміністративного стягнення без звернення до суду, можлива й на базі існуючого Департаменту і не суперечить чинному законодавству. Сама собою імплементація GDPR робить можливим накладення адміністративних штрафів наглядовими органами без звернення до суду, що одразу вирішує ще одне нагальне питання – можливість притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності, що не суперечить і Закону України «Про адміністративну процедуру». Реорганізація органу, зосередження значних людських ресурсів задля ефективної реалізації відповідних повноважень можлива за внесення змін у відповідні нормативно-правові акти, зокрема закони України «Про захист персональних даних» та «Про Уповноваженого ВРУ з прав людини», а також розроблення нових підзаконних нормативно-правових актів.

Введення можливості накладати адміністративні стягнення Департаментом не впливає на притягнення до відповідальності за вже чинними нормами КУпАП і КК України, оскільки стосуватиметься виключно юридичних осіб. Таким чином, ст. 188-39 КУпАП, ст. 182 КК України та спеціальні норми закону про кримінальну відповідальність мають залишатися чинними в українському правовому полі задля притягнення до відповідальності фізичних осіб за відповідні порушення, однак зазнати певних змін. Зокрема, існує необхідність у розширенні сфери дії ст. 188-39 КУпАП. Наразі норма обмежена лише порушеннями вимог закону щодо державної реєстрації баз персональних даних і їх використання, але ж не всі порушення, пов'язані з персональними даними, є суспільно небезпечними й ма-

ють бути кваліфіковані за відповідною статтею закону про кримінальну відповідальність. У доктрині висувалося небагато пропозицій щодо вдосконалення чинної статті. Зокрема, Ю. Самойленко вважає, що треба зменшити розмір санкції: «... санкцію за порушення, передбачене ч. 1, доповнити попередженням; штрафні санкції ч. 1–5 зменшити принаймні удвічі, встановивши фіксовані штрафні санкції»¹. Дослідниця аргументує це тим, що «попри відсутність значних відмінностей у складах порушень, пов'язаних із порушенням законодавства про захист персональних даних, штрафні санкції мають свою необґрунтовану градацію, що є підставами для підвищення корупційних ризиків з боку органів, які застосовують ці санкції»². На перегляді санкцій норм цієї статті у своїй монографії наполягають і Т. Гуржій та А. Петрицький³. На нашу думку, необхідність перегляду ст. 188-39 КУпАП є нагальною, однак нові норми мають відображати здобутки вже оновленого законодавства про захист персональних даних.

Що стосується безпосередньо ст. 182 КК України, то 2/3 опитаних правоохоронців і суддів вважають необхідним існування кримінальної відповідальності за порушення недоторканності приватного життя в межах цієї норми. На запитання «Чи є необхідною кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (загальна норма, передбачена ст. 182 КК України)?», відповіді респондентів розділилися таким чином: 66,3% – «так»; 25,2% – «скоріше так»; 5,9% – «скоріше ні»; 2,6% – «ні». На запитання «Чи потрібна криміналізація порушення вимог законодавства про захист персональних даних, якщо це порушення завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам й інтересам?», маємо такий розподіл відповідей: 66,6% – «так»; 26,7% – «скоріше так»; 4,2% – «скоріше ні»; 2,5% – «ні». Крім того, повертаючись до питання доцільності заходів запобігання порушенню недоторкан-

¹ Самойленко Ю. С. Особливості, вади та шляхи вдосконалення правового забезпечення захисту персональних даних в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2, ч. 2. С. 34.

² Там само.

³ Гуржій Т. О., Петрицький А. Л. Правовий захист персональних даних. С. 166–167.

ності приватного життя, 1/3 респондентів серед правоохоронців і суддів позначили необхідність унесення зміни до КК України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти приватності (35,6%) як одну з ключових у запобіжній діяльності. Тому в цьому контексті своєї важливості не втрачають доктринальні розробки науковців у межах кримінального права. Чимало дослідників у межах своїх наукових пошуків уже пропонували модернізувати досліджувану норму права. Зокрема, науковець В. Павликівський пропонував доповнити ст. 182 КК України положенням про звільнення від кримінальної відповідальності за «поширення суспільно необхідної інформації, тобто такої, що є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення»¹. О. Сосніна у своєму дисертаційному дослідженні запропонувала викласти у власній авторській редакції ст. 182 КК України, що має включати покарання за вмісне незаконне збирання, зберігання чи зміну відомостей про приватне життя особи, що складають її особисту або сімейну таємницю, крім випадків, передбачених іншими статтями КК України (ч. 1); умисне незаконне використання, знищення чи поширення відомостей про приватне життя особи, що складають її особисту або сімейну таємницю, крім випадків, передбачених іншими статтями КК України (ч. 2); дії, передбачені ч. 1 або 2 ст. 182 КК України, учинені повторно, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам особи, або з корисливих мотивів (ч. 3)². І. Король у своїй дисертаційній роботі пропонувала змінити назву ст. 182 КК України на «Порушення правового режиму конфіденційної інформації про особу», а сам проєкт змін до статті представила в межах шести частин

¹ Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність за використання спеціальних технічних засобів отримання інформації та конституційне право людини на свободу слова та поширення інформації. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 черв. 2020 р.) / НДІ публ. політики і соц. наук. Харків, 2020. С. 184.

² Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. С. 247.

і двох приміток, два положення з яких стосуються питань звільнення від відповідальності. Крім того, дослідниця пропонувала доповнити КК України ст. 182-1 «Незаконне розголошення таємної інформації про приватне життя особи» та ст. 182-2 «Незаконне розголошення службової інформації про приватне життя особи»¹. Не залишилися поза увагою й пропозиції С. Лихової, Ю. Дем'яненко, О. Горпинюк та інших науковців, про які говорили у підрозділі 1.3 цього дослідження.–

Однак, незважаючи на наукові розробки щодо внесення змін у диспозицію та/або санкцію норми, уважаємо нагальним питання її «введення в дію». Таким чином, ідеться про *вдосконалення правозастосовної діяльності органів кримінальної юстиції*, що має бути також окремим стратегічним напрямом державної політики.

Удосконалення правозастосовної діяльності органів кримінальної юстиції з урахуванням досліджених детермінант порушення недоторканності приватного життя має полягати в підвищенні рівня професійної підготовки правоохоронців і впровадженні в процес досудового розслідування новітніх інформаційних систем і технологій. Найважливішим компонентом ефективної правоохоронної діяльності є кадровий потенціал правоохоронних органів², а рівень служби в підрозділах правоохоронних органів безпосередньо залежить від удосконалення системи професійного навчання³. Доцільними вбачаються розроблення та проведення регулярних програм підвищення загальної кваліфікації, вивчення особливостей сучасного правового поля та соціального середовища, які можуть відбуватися шляхом проведення семінарів, круглих столів, обмінів досвідом, ве-

¹ Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. С. 15–16.

² Швець Д. В. Поняття, зміст та функції професійної підготовки поліцейського в Україні. *Форум права*. 2017. № 5. С. 441. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_5_69 (дата звернення: 20.11.2024).

³ Загуменна Ю., Wilson P. Професійна підготовка працівників правоохоронних органів як основа конструктивної взаємодії поліції та громади. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підгот. охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 124.

бінарів, самоосвіти, інтерактивного навчання з обов'язковим незалежним контролем якості засвоєних навичок і компетентностей. З урахуванням того, що в наш час майже весь масив порушень недоторканності приватного життя відбувається з використанням комп'ютерів (гаджетів), доцільним є щорічне підвищення кваліфікації щодо застосування комп'ютерних й інформаційних технологій як в цілому, так і в протидії злочинності. Крім того, варто звернути увагу на підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів як суб'єктів, які також мають доступ до персональних даних осіб. У контексті цього мають проводитися тренінги, семінари, роз'яснювальна робота щодо обігу таких даних і дотримання професійних етичних стандартів. Важливою є психологічна допомога працівникам правоохоронних органів, яка здатна попередити професійні деформації та вигорання, які несуть негативний вплив і на рівень запобіжної діяльності.

Особливого значення набувають якісні методичні розробки, у реалізації яких мають бути задіяні сучасні інформаційні технології, оскільки під час досудового розслідування виникають складнощі з виявленням, фіксацією та вилученням доказів. У цьому контексті є необхідним постійне оновлення криміналістичних тактик на теоретичному рівні та їх швидка практична інтеграція в процес слідства. Не менш важливим також є новітнє технічне та програмне забезпечення правоохоронних органів, яке дасть змогу якісно виконувати роботу.

Нагальною потребою є вирішення питання розподілу компетенції в структурі Національної поліції України серед органів, що займаються протидією злочинності в кіберпросторі. В Україні створено Департамент кіберполіції Національної поліції України, якій підслідні правопорушення у сфері використання платіжних систем, електронної комерції та господарської діяльності, інтелектуальної власності й інформаційної безпеки, які вчинені в кіберпросторі, однак поза увагою залишається чималий пласт порушень приватності, підслідність яких залишається за кримінальною поліцією. На нашу думку, у разі порушення недоторканності приватного життя в кіберпросторі доцільною є передача матеріалів кримінального прова-

дження та продовження досудового розслідування саме працівниками кіберполіції. Зазначений підхід забезпечить високі показники розслідування вказаних правопорушень через відповідну спеціалізацію співробітників цього підрозділу, а також профільну роботу в зазначеному напрямі. Крім того, така діяльність має підлягати окремому статистичному обліку органом, що дасть змогу відстежувати найбільш значущі показники таких злочинних проявів і розробляти ефективні заходи запобігання та протидії явищу.

Задля підвищення рівня якості координації правоохоронних і наглядових органів важливим є вжиття комплексних заходів, спрямованих на обмін інформацією, що стосується порушень приватності, проведення спільних аналітичних досліджень, вироблення спільних пропозицій щодо запобігання та протидії вказаному суспільно небезпечному явищу. Крім того, не менш важливим є налагодження міжнародної взаємодії у зв'язку з транснаціональним характером порушень приватності. Існує необхідність у забезпеченні участі представників українських правоохоронних органів у міжнародних конференціях із питань захисту персональних даних.

У межах цього напрямку доцільно також акцентувати увагу на важливості узагальнення судової практики й розроблення правил застосування ст. 182 КК України під час кваліфікації кримінальних правопорушень, її співвідношення зі спеціальними нормами КК України щодо порушення інших аспектів приватності, обов'язковість її використання під час кваліфікації інших кримінально караних діянь тощо. Це дасть змогу в практичній площині «ввести в дію» вказану норму, оскільки з аналізу судової практики випливає, що чимало суспільно небезпечних діянь, які посягали також і на персональні дані потерпілих осіб, не були кваліфіковані сукупно з досліджуваною нормою, хоча за логікою – мали б.

Ще одним важливим стратегічним напрямом державної політики у сфері запобігання порушенню недоторканності приватного життя має бути *підвищення етичних стандартів представників окремих професій і підвищення їх загальної компетентності у сфері приватності*. Необхідність розроблення дієвих заходів у межах цього напрямку спровокована значною кількістю випадків порушень приват-

ності через недбале ставлення до своїх посадових обов'язків і нехтування етичними стандартами представниками чималої кількості професій, робота яких безпосередньо пов'язана з доступом до персональних даних осіб. Серед них журналісти, медичні працівники, державні службовці, судді, правоохоронці тощо.

Усі цивілізовані країни мають письмові документи, у яких закріплені правила етичного поведіння працівників за конкретними професіями, однак такі етичні кодекси не завжди мають юридичну силу. Незважаючи на те що недотримання етичних норм може призвести до негативних наслідків, жодної юридичної відповідальності за порушення представники деяких професій нести не будуть, максимум – зазнають суспільного осуду. В Україні діє чимала кількість етичних кодексів, зокрема Кодекс етики українського журналіста¹, Етичний кодекс лікаря України², Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування³, Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів⁴ тощо. Наприклад, Кодекс етики українського журналіста в п. 3 містить вимогу, відповідно до якої «журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини, однак при цьому не виключається його право на журналістське розслідування, пов'язане з тими або іншими подіями і фактами, якщо суспільна значущість інформації, яка збирається і поширюється журналістом, є вищою, ніж приватні інтереси особи»⁵. Таке положення підтверджує тезу про існування стану правової невизначеності в цій сфері, що тільки посилює нехтування представниками мас-медіа правом на приватність. Розгляд конфлікт-

¹ Кодекс етики [українського журналіста]. *КЖЕ : Комісія з журналістської етики* : вебсайт. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення: 25.11.2024).

² Етичний кодекс лікаря України : прийн. та підпис. Всеукр. з'їздом лікар. орг. та Х З'їздом Всеукр. лікар. т-ва 27.09.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09> (дата звернення: 25.11.2024).

³ Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 05.08.2016 № 158 : ред. від 11.04.2023.

⁴ Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів : затв. Всеукр. конф. прокурорів від 27.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> (дата звернення: 25.11.2024).

⁵ Кодекс етики [українського журналіста].

них ситуацій етичного та професійного характеру здійснює орган саморегуляції роботи журналістів і редакцій в Україні, тобто Комісія з журналістської етики, яка обговорює та пропонує вирішення конфліктних ситуацій у медіа шляхом розгляду скарг від споживачів інформації¹, а свідоме порушення норм журналістської етики піддається громадському осуду, може бути підставою для позбавлення прес-карти чи членства в професійних спілках і НСЖУ. Один із прикладів рішення Комісії щодо порушення п. 3 Кодексу є справа щодо матеріалу про можливе звалтування в інтернет-виданні «РадіоТрек» (стаття містила справжні імена учасників інциденту й інші матеріали, які давали змогу ідентифікувати останніх). Комісія винесла рішення про порушення вимог п. 3 та 18 Кодексу етики українського журналіста, висловила журналістові й виданню публічний осуд, а також надала ряд рекомендацій медіа². По суті, суб'єкт уникнув юридичної відповідальності за діяння, яке заподіяло шкоду охоронюваним законом інтересам осіб. Крім того, детальний аналіз чинного українського законодавства дає підстави стверджувати про закріплення деяких етичних стандартів діяльності журналістів на рівні різних нормативно-правових актів, а сам механізм притягнення до відповідальності є майже неможливим, оскільки можливе виключно притягнення до кримінальної відповідальності, що не завжди є доцільним. Тобто існує прогалина в правовому регулюванні. В Україні діє новий Закон України «Про медіа»³, існує наглядовий орган – Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, що має певні важелі впливу на мас-медіа й може накладати штрафи за незначні, значні та грубі порушення, однак нормативно-правовим актом жодним чином не захищений обіг персональних даних і право на недоторканність приватного життя громадян в ціло-

¹ Про Комісію з журналістської етики. *КЖЕ : Комісія з журналістської етики* : вебсайт. URL: <https://cje.org.ua/about/> (дата звернення: 25.11.2024).

² Щодо матеріалу про можливе звалтування в Інтернет-виданні «РадіоТрек» : [рішення Коміс. з журналіст. етики від 22.11.2021]. *КЖЕ : Комісія з журналістської етики* : вебсайт. URL: <https://cje.org.ua/complaints/skarga-shchodo-publikaciyi-pro-zgvaltuvannya-u-kryvomu-rozi/> (дата звернення: 25.11.2024).

³ Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 47–50. Ст. 120.

му. Тому вбачається за доцільне розроблення на рівні законів і підзаконних актів таких норм регулюванні діяльності журналістів й етичних стандартів їх діяльності, які б змогли створити чіткий і дієвий механізм позасудового захисту громадянами свого права на недоторканність приватного життя з одного боку, а з іншого – забезпечити існування балансу між свободою слова, правом на інформацію та правом на приватність, використовуючи кращі практики сьогодення. Доцільно розширити компетенцію Національної ради й налагодити взаємодію з Департаментом у сфері захисту персональних даних із метою запобігання та протидії порушенню недоторканності приватного життя, що також створить і значну кількість робочих місць.

Трохи інша ситуація простежується в діяльності державних службовців, працівників прокуратури й лікарів, оскільки відповідні етичні кодекси встановлюють обов'язок нерозголошення персональних даних і поваги до права на недоторканність приватного життя, а також передбачають настання юридичної відповідальності за їх порушення¹. Тож доцільно звернути увагу саме на підвищення рівня професійних компетентностей працівників певних сфер. У цьому контексті важливими є не тільки етичні стандарти, а й порядки поведіння з персональними даними, їх постійне оновлення та навчання персоналу. В українському правовому полі наявна чимала кількість таких нормативних актів як серед органів публічної влади (такі порядки затверджуються наказами відповідних відомств), так і в межах приватного підприємництва громадян (наприклад, відповідні положення суб'єктів господарювання). Аналіз чималої кількості таких документів дає підстави стверджувати, що всі вони розроблені на основі закону про захист персональних даних, Типового порядку обробки персональних даних² і, по суті, дублюють їх положення. Порядки поведіння з персональними даними мають суто декларативний характер, затверджуються через законодавчо вста-

¹ Етичний кодекс лікаря України : прийн. та підпис. Всеукр. з'їздом лікар. орг. та X З'їздом Всеукр. лікар. т-ва 27.09.2009.

² Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних : наказ Уповноваженого Верхов. Ради України з прав людини від 08.01.2014 № 1/02-14.

новлену обов'язковість і нечасто оновлюються, що є досить логічним, адже не оновлюється і саме законодавство, що є базою для останніх. Отже, нормативне регулювання можна вважати таким, що не відповідає викликам сучасності.

З метою запобігання порушенню недоторканності приватного життя та приватності в цілому, на нашу думку, доцільно переглянути існуючі порядки поводження з персональними даними, привести їх положення у відповідність до сучасного стану науково-технічного розвитку й діджиталізації, розробити та проводити регулярні програми підвищення кваліфікації службових осіб і працівників із залученням провідних фахівців сфери, проводити спеціалізовані міжвідомчі конференції та семінари з актуальних питань, а також посилити перевірки й розробити спеціальні засоби виявлення порушень оброблення персональних даних і їх витоку тощо. Запобіжна діяльність має бути націлена на створення ефективної нормативної бази, прищеплення поваги до прав людини й невідворотності відповідальності за їх порушення. Крім того, доцільне впровадження систем знеособлення персональних даних і звуження можливості безпідставного доступу до останніх, наприклад, запровадження обмеженого доступу до баз медичних даних лише за наявності відповідного ключа.

Суспільні науки дедалі частіше вказують на те, що проблеми людства перебувають у ньому самому; вони стосуються життя людини і її повсякденних взаємин. Тому *підвищення рівня обізнаності громадян про право на приватне життя, його недоторканність, складові, можливі посягання, способи запобігання та захисту від останніх* є ще одним важливим стратегічним напрямом. Як уже зазначалося, населення України є неосвіченим у сфері кібербезпеки та в цілому щодо захисту власного приватного життя. Саме поводження осіб зі своїми персональними даними й іншою приватною інформацією відіграє одну з головних ролей у детермінаційному комплексі порушень останнього, про що вже говорилося в підрозділі 2.5 монографії. Оскільки віктимологічні чинники відіграють важливу роль у механізмі спричинення порушення недоторканності приватного життя, заходи віктимологічної профілактики розглянуто окремо в межах підрозділу 3.3 дослідження.

Створення та втілення в життя ефективної стратегії запобігання порушенню недоторканності приватного життя та приватності в цілому не обмежується вказаними напрямками й заходами, однак така державна політика має бути когерентною, ієрархічною, упорядкованою, а також характеризуватися компетентністю відповідних органів публічної влади й наявністю в них владних повноважень, що надає результатам їх діяльності статусу офіційних.

3.3. Віктимологічне запобігання порушенню недоторканності приватного життя

Учинення будь-якого кримінального правопорушення зумовлюється сукупністю факторів, серед яких істотне значення має поведінка жертви злочинного посягання, яка потребує належного виявлення та врахування в межах запобіжної діяльності. Як уже було визначено в підрозділі 2.5 монографії, віктимологічні чинники відіграють важливу роль у механізмі спричинення порушення недоторканності приватного життя та будь-яких інших видів порушень приватності. Фактично варто вести мову про розгляд потерпілих осіб як непрямих учасників правопорушень, оскільки «не здійснюючи певних дій, продиктованих часом, не приймаючи заходів обережності, громадяни підвищують ступінь імовірності стати жертвою злочинного посягання»¹. Тож непомилковим буде судження й про те, що потерпіла від порушення приватності особа є «пасивним» співучасником (пособником) учиненого проти неї суспільно небезпечного діяння. Зазначене вище наділяє віктимологічне запобігання порушенню недоторканності приватного життя чи не головною роллю

¹ Шаблистий В. В. Поняття інтересу в кримінальному праві України: постановка проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. № 3 «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти». С. 179. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-5-175-180> ; Балабан С. М. Віктимологічна характеристика окремих видів кримінальних правопорушень проти власності. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 2 (4). С. 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-2-4-10>.

в загальній системі запобігання останньому, що, у свою чергу, пояснює особливий інтерес до окремого подальшого дослідження.

Віктимологічна проблематика, у тому числі питання захисту жертв кримінальних правопорушень, завжди цікавила вчених у сфері наук кримінально-правового циклу, зокрема й криминології. Питаннями віктимологічного запобігання займалися й продовжують це робити до сьогодні чимало наукових шкіл світу, у тому числі й українська, представниками якої є В. Батиргарєєва, А. Блага, І. Богатирьов, М. Валуйська, В. Василевич, В. Голіна, Б. Головкін, Д. Голосніченко, А. Джужа, О. Джужа, А. Закалюк, А. Зелінський, Т. Кальченко, О. Кулик, О. Литвинов, Є. Моїсеєв, В. Туляков, О. Шостко, О. Юрченко та ін. Наукові здобутки цих учених мають важливе наукове і практичне значення. Зокрема, І. Богатирьов із посиланням на В. Тулякова констатує, що гуманізація політичної свідомості на теренах нашої держави передбачає звернення системи кримінальної юстиції до проблеми потерпілих від кримінальних правопорушень осіб, однак жертва злочинного посягання і дотепер залишається дещо забутою фігурою в криминологічній політиці України й діяльності щодо індивідуальної профілактики кримінальних правопорушень¹. Тому серед завдань віктимологічного запобігання науковці виділяють поглиблення та подальший розвиток підвалин теорії кримінальної віктимології, формування системи наукових знань про жертву кримінального правопорушення з метою оптимізації соціального контролю за злочинністю, гуманізацію криминологічної політики та приведення українського національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових стандартів у галузі захисту прав жертв злочинних посягань².

Цікавою є думка В. Голіни, який зазначає, що «віктимологічне запобігання покликане для того, щоб громадяни усвідомили, що на

¹ Богатирьов І. Віктимологічні особливості жертви вимушеної міграції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 10. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-3-8-13>.

² Гаргаг-Українчук О. М. Історія виникнення та становлення криминологічної віктимології. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 111. URL: http://lsej.org.ua/3_2014/31.pdf (дата звернення: 26.11.2024).

їх біопсихосоціальних вадах паразитує злочинність»¹. Науковець стверджує, що віктимологічне запобігання спрямоване як на зменшення цих вад і недоліків поведінки, так і на підвищення відповідальності особи за своє особисте життя та вчинки². У цьому контексті важливими є й розробки кримінолога Б. Головкіна, який, наприклад, надав авторське визначення поняттю віктимної поведінки, у якій убачає «дії або бездіяльність особи, що зумовили вибір її у ролі жертви і стали приводом для вчинення кримінального правопорушення в конкретній життєвій ситуації»³. Кримінолог зазначає, що люди стають жертвами кримінальних правопорушень несподівано для себе, їх віктимна поведінка привертає увагу зловмисника, зумовлює вибір жертви, стає приводом для вчинення кримінального правопорушення проти конкретно цієї особи, бо та виявилася підвищено вразливою в конкретній ситуації⁴. Слушно звернутися й до наукового доробку А. Зелінського, який визначив, що віктимна поведінка за своїм характером може бути конфліктною, провокуючою та легковажною⁵. Підсумовуючи викладене, процитуємо думку відомого українського кримінолога А. Закалюка, який у своєму «Курсі сучасної української кримінології» визначив, що «створення криміногенної ситуації, що сприяє вчиненню злочину, часто залежить від поведінки потерпілого, його необережних, аморальних або протиправних дій»⁶, а всі обставини віктимного характеру мають уважно вивчатися для організації віктимологічної профілактики⁷.

Зусиллями зазначених й інших науковців сформульовані загальні уявлення про кримінологічну віктимологію, досліджена віктимологічна характеристика та в її межах надані напрями запобі-

¹ Голіна В. В. Предмет віктимології. *Віктимологія* : навч. посіб. / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. Підрозд. 1.1 розд. 1. С. 13.

² Там само.

³ Головкін Б. Віктимна поведінка жертв злочинів. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 126.

⁴ Там само. С. 126–127.

⁵ Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. С. 82–83.

⁶ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 313.

⁷ Там само. С. 316.

гання окремим злочинним проявам. Та, на жаль, в Україні рівень розроблення питань віктимологічного запобігання значно відстає від закордонного, що стосується як законодавства, так і доктрини. Наукові пошуки вчених, зокрема щодо питань віктимологічної профілактики, беруть початок від усталеної класифікації злочинності за сферами інтенсивності злочинних проявів, у якій, на думку дослідників, найбільш віктимно уразливими є жертви кримінальних правопорушень насильницького й корисливого характеру¹, тоді як питання віктимологічного запобігання порушенню недоторканності приватного життя в українському науковому полі не виправдано залишені без належної уваги.

Як самостійний напрям запобігання злочинності й невід'ємна складова всієї попереджувальної діяльності держави віктимологічне запобігання спрямоване на виявлення потенційних жертв і проведення з ними відповідної роботи². Воно здійснюється на тих самих рівнях, що й запобігання злочинності в цілому, тому виділяють загальносоціальне віктимологічне запобігання, спеціально-віктимологічне запобігання та індивідуальне віктимологічне запобігання віктимної поведінки. Отже, сконцентруємо наші наукові пошуки в запропонованих доктриною межах.

Загальносоціальне віктимологічне запобігання передбачає вирішення великого спектра проблем загальнодержавного значення та спрямоване на усунення та нейтралізацію факторів, які сприяють процесу віктимізації. Ідеться про вирішення соціально-економічних і культурно-виховних завдань подальшого прогресивного розвитку, зокрема, упровадження високих моральних цінностей і загальне вдосконалення суспільних відносин, забезпечення гідних стандартів життя, правопорядку, особистої безпеки громадян, захисту їх прав і свобод, зменшення соціальних суперечностей і конфліктів, криміногенного протистояння різних верств населення, зниження рівнів таких явищ, як безробіття, бідність, люмпенізація, спокусливість,

¹ Голіна В. В. Предмет віктимології. *Віктимологія* / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. С. 14.

² Юрченко О. Щодо питання віктимологічного запобігання злочинності неповнолітніх. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. №3 (46). С. 214.

необережність тощо. Отже, своїм головним завданням воно не передбачає безпосередню боротьбу зі злочинністю, а лише має безпосередній чи опосередкований вплив на вповільнення темпів процесу віктимізації і зменшення стану віктимності людей. Значна ж кількість запобіжних заходів здійснюється в межах спеціального й індивідуального віктимологічного запобігання, тоді як усі заходи загальносоціального рівня є для них базою, основою та фундаментом¹. Крім того, варто зазначити, що індивідуальне віктимологічне запобігання віктимної поведінки є різновидом спеціально-віктимологічного запобігання², хоч і виділяється як окремий рівень, тому подальші поглиблені наукові пошуки оптимальних заходів віктимологічного запобігання порушенню недоторканності приватного життя доцільно проводити саме на спеціально-віктимологічному рівні.

Спеціально-віктимологічне запобігання злочинності є не лише одним із рівнів віктимологічного запобігання, а й виступає специфічною складовою частиною спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, про яке більш детально йшлося в підрозділі 3.2 монографії. За своїм змістом це підсистема заходів, що спрямовують свій вплив на випередження появи, обмеження, усунення, відвернення та припинення впливу таких явищ і процесів, що безпосередньо віктимізують особу, роблять її вразливою, віктимною для певних видів кримінальних правопорушень, а також на підвищення цінностей від злочинних посягань³. Спеціально-віктимологічним запобіганням охоплюються заходи щонайменше трьох блоків, центральне місце в яких посідає віктимологічна профілактика.

Віктимологічна профілактика, на думку Є. Моїсеєва й О. Джужи, є «системою взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських й індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою кримінального

¹ Чеханюк Л. В. Профілактика віктимної поведінки жінки як жертви злочинного посягання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. С. 139.

² Голіна В. В. Віктимологічне запобігання злочинності: загальна характеристика, види та основні напрями. Об'єкт віктимологічного запобігання. *Віктимологія* / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Підрозд. 61 розд. 6. С. 170.

³ Там само. С. 167.

правопорушення»¹. Залежно від цілей і завдань віктимологічна профілактика також має три рівні: загальносоціальний, спеціальний й індивідуальний.

На загальносоціальному рівні віктимологічної профілактики згруповано специфічні порівняно із заходами загальносоціального віктимологічного запобігання заходи, які пов'язані з вирішенням соціально-економічних, правових, організаційних і культурно-виховних завдань, і за допомогою яких держава та її інституції намагаються уникнути появи групової чи масової віктимізації, жертв і потерпілих осіб від певних видів кримінальних правопорушень. Такі заходи в доктрині нерідко називають «заходи випередження формування групової чи масової віктимізації»². Вони ставлять за мету максимальне уникнення віктимізації населення, проявів віктимності, їх кримінальних наслідків, а також гідне поводження з потерпілими особами. Виходячи з тези В. Голіни про те, що «віктимізація небезпечна ще й тим, що вона породжує як жертву, так і злочинця», на цьому рівні доцільно запровадити, зокрема, такі заходи віктимологічної профілактики порушень недоторканності приватного життя:

- 1) створення належної правової бази для якісного забезпечення віктимологічної профілактики;
- 2) переорієнтування роботи правоохоронних органів на жертв кримінальних правопорушень;
- 3) підвищення рівня довіри жертв кримінальних правопорушень до правоохоронних органів;
- 4) створення системи ефективного соціального захисту громадян тощо.

Як слушно зазначає К. Попов, утілення заходів віктимологічної профілактики в реальне життя можливе лише за умови законодавчого підґрунтя такої діяльності³. Такої ж думки дотримувався й Шарль

¹ Кримінологічна віктимологія : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 128.

² Голіна В. В. Віктимологічне запобігання злочинності: загальна характеристика, види та основні напрями. Об'єкт віктимологічного запобігання. *Віктимологія* / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. С. 167.

³ Попов К. Л. Напрями віктимологічної профілактики шахрайства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №3. С. 160. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/46.pdf (дата звернення: 26.11.2024).

Монтеск'є, який ще в XVIII ст. визначив, що «... мудрий законодавець менше дбатиме про покарання за злочини, ніж про попередження злочинів; він постарается не стільки карати, скільки покращувати звичаї»¹. Тут варто вести мову про такого «мудрого законодавця», який сконцентрує свою увагу на розробленні та впровадженні превентивних заходів щодо злочинності, політиці поводження з жертвами злочинних посягань і їх безпеці, відновленні та збереженні їх майнових і немайнових прав, а не на посиленні кримінальної репресії. На жаль, на сьогодні організація превентивної діяльності правоохоронних органів залишається не повною мірою врегульованою, а законодавець в основному вдається саме до посилення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, помилково думаючи, що посилення санкції має найкращий превентивний вплив, до того ж нехтуючи віктимологічною складовою будь-якого злочинного прояву.

У питаннях віктимологічної профілактики органи публічної влади мають зосередитися на *розробленні віктимологічної політики та створенні належної правової бази для якісного забезпечення її реалізації*. Таким чином, слушною є думка науковців про нагальну потребу в розробленні та прийнятті, по-перше, спеціального закону про віктимологічну профілактику правопорушень, який, за твердженням А. Джужі, має містити «коло суспільних відносин у сфері віктимологічної профілактики правопорушень, систему заходів загальної та індивідуальної віктимологічної профілактики злочинів, що надає їм обов'язкового характеру й регулює порядок їх здійснення державними органами, установами та організаціями, органами місцевого самоврядування, підприємствами, об'єднаннями громадян, а також права та обов'язки суб'єктів, що реалізують профілактичну функцію»², а по-друге, Державної віктимологічної програми запобігання кримінальним правопорушенням, цілями й завданнями якої

¹ Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / авт.-уклад. Г. Г. Демиденко ; за заг. ред. О. В. Петришина. 6-те вид., допов. і змін. Харків : Право, 2013. С. 301.

² Джужа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. С. 356.

має бути зменшення рівня віктимізації населення; зниження страху осіб перед злочинністю; створення найбільш безпечних умов життя для населення. Крім того, модернізації та оновлення з урахуванням вищевказаного потребують профільні чинні нормативно-правові акти, що покликані регулювати правовідносини у сфері правоохоронної діяльності. Доцільним також убачається встановлення законодавчих гарантій прав жертви, зокрема під час процедурних моментів взаємодії з правоохоронними органами.

Складно не погодитися з тезою, що політика правоохоронних органів в Україні є морально застарілою та орієнтованою виключно на особу злочинця, на захист інтересів держави, а не потерпілої особи. Загальновідомо, що в превалюючій більшості випадків правоохоронці вважають потерпілу особу чи не головним винуватцем учиненого щодо неї злочинного посягання, що ускладнює не тільки процес дізнання чи досудового розслідування, а й власне проведення кримінологічних досліджень і розроблення ефективних заходів запобігання кримінальним правопорушенням. Крім того, можна стверджувати, що така політика суперечить Конституції України, де в ст. 3 вказано, що найвищою соціальною цінністю в Україні визнаються «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека», а головним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод¹. Тому *переорієнтування роботи правоохоронних органів на жертв кримінальних правопорушень* набуває неабиякої важливості. В ієрархії цілей правоохоронної діяльності на перший план доречно висувати саме захист людини, її життя, здоров'я, прав і свобод, орієнтувати роботу правоохоронних органів на роботу від «жертви», а не тільки від «злочинця», а також важливо акцентувати увагу на усвідомленні правоохоронцями необхідності збирання повної та об'єктивної інформації про всіх учасників кримінального конфлікту.

Надважливо працювати й над *підвищенням рівня довіри жертв кримінальних правопорушень до правоохоронних органів*. Результати анкетування населення вказують на те, що майже половина респон-

¹ Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

дентів у разі порушення їх права на недоторканність приватного життя все ж звернулися б до правоохоронних органів (48,6%). Однак більше третини респондентів цього б не зробили (34,7%), ще 16,7% мали труднощі з відповіддю на це запитання. Причини такого стану більш детально було розглянуто в підрозділі 2.4 монографії. Крім того, відсутність довіри до правоохоронних органів зумовлена корумпованістю як самої структури, так і окремих посадових осіб, зневіри в справедливе розслідування правопорушення тощо. Відновлення позитивного іміджу, на наш погляд, включає в себе комплекс заходів, серед яких проведення якісної та жорсткої антикорупційної політики, активна співпраця з населенням і громадськими організаціями, консультативна робота з потерпілими тощо.

Також варто подбати і про *створення системи ефективного соціального захисту громадян*, зокрема, шляхом утворення нових державних і недержавних структур, соціальних служб, фондів допомоги, реабілітаційних центрів, які повинні проводити віктимологічне «зондування» кримінологічної ситуації, інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення, консультувати населення з питань особистої безпеки, надавати психологічну допомогу потерпілим особам, допомагати в конфліктних ситуаціях тощо, або розділити ці функції серед уже існуючих соціальних інституцій.

Спеціальний рівень віктимологічної профілактики передбачає заходи зі спеціальною метою – попередження певних кримінальних правопорушень шляхом недопущення реалізації віктимних властивостей окремих груп осіб, що здійснюються спеціальними суб'єктами, зокрема правоохоронними органами й іншими спеціалізованими соціальними інститутами. На нашу думку, у контексті дослідження загального запобігання порушенню недоторканності приватного життя профілактика останнього має здійснюватися за такими напрямками: 1) виявлення детермінант, що сприяють учиненню кримінального порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому, якщо вони пов'язані з особою та її поведінкою, а також їх усунення чи нейтралізація; 2) виявлення та групування осіб, які з урахуванням їх поведінки з великою ймовірністю можуть стати жертвами порушень приватності через свою поведінку

та/або сукупність особистісних характеристик, із метою активізації їх захисних реакцій; 3) профілактика кримінально караного порушення недоторканності приватного життя шляхом використання захисних можливостей потенційної жертви. Тож, урахувуючи специфіку об'єкта, суб'єктів і напрямів діяльності на цьому рівні, доцільно виділити такі заходи віктимологічної профілактики:

1) підготовка кадрів у правоохоронних органах, які спеціалізуються на роботі з жертвами порушення недоторканності приватного життя, та залучення штатних психологів до роботи з потерпілими від такого порушення особами;

2) розроблення та впровадження системи заходів запобігання витоку конфіденційної інформації за допомогою ІТ-технологій;

3) систематичне опитування населення з метою отримання інформації віктимологічного характеру у сфері приватності;

4) створення інформаційної бази про реальних і потенційних жертв порушення недоторканності приватного життя;

4) роз'яснювальна, просвітницька й виховна робота серед населення.

Підготовка кадрів у правоохоронних органах, які спеціалізуються на роботі з жертвами порушення недоторканності приватного життя, та залучення штатних психологів до роботи з потерпілими від такого порушення особами, на нашу думку, є одним із ключових заходів спеціального рівня віктимологічної профілактики. Важливо не лише переорієнтувати роботу правоохоронних органів на роботу від «жертви», а не тільки від «злочинця», а й навчити розслідувати кримінальні правопорушення за новою моделлю, оскільки докорінно змінюється парадигма такої діяльності. Як зазначає С. Балабан, «співробітники, які займаються розкриттям і розслідуванням кримінальних правопорушень, часто взагалі не звертають уваги на стан потерпілих та не дбають про те, щоб надати їм хоча б психологічну допомогу, якої вони потребують. У кінцевому рахунку, нерідко для багатьох потерпілих моральна вторинна шкода може бути більш серйозною, ніж первинна»¹. Це твердження є слушним і для

¹ Балабан С. М. Віктимологічна характеристика окремих видів кримінальних правопорушень проти власності. С. 51.

розслідування порушення недоторканності приватного життя, оскільки витік певної конфіденційної інформації про особу може зіпсувати репутацію, стосунки чи навіть призвести до самогубства жертви. Тому дільничним офіцерам поліції та співробітникам оперативно-слідчих органів украї важливо знати психологічні тонкощі роботи з потерпілими особами. Фахівці-психологи мають не тільки допомогти працівникам оперативних підрозділів у роботі з конкретними особами, а й організувати кваліфіковане вивчення потерпілих осіб. На думку А. Джузи, «саме психолог здатен отримати найбільш повні та достовірні дані про подію кримінального правопорушення, не завдаючи додаткових психологічних травм, пов'язаних з повторним переживанням стресових ситуацій; забезпечити психологічну реабілітацію жертв порушень; коректно та переконливо довести до потерпілої особи інформацію про заходи особистої безпеки, яких необхідно дотримуватися на користь недопущення їх повторної віктимізації»¹, бо «злочину могло й не бути, а те, що почалося, закінчиться безрезультатно, якби потенційний злочинець зустрів у передбачуваній жертві або в об'єкті зазіхання належну відсіч і передбачливість»².

Як стверджує Б. Головкін, на основі спеціальних програм комп'ютерного моделювання і прогнозування можна вирахувати ймовірність настання події кримінального правопорушення³. Тож у контексті профілактики порушення недоторканності приватного життя варто вести мову і про необхідність *розроблення та впровадження системи заходів запобігання витоку конфіденційної інформації за допомогою ІТ-технологій*. На нашу думку, доцільно розробити інтерактивну карту вчинення посягань на недоторканність приватного життя в кіберпросторі, модифікувати механізм надсилення смс-повідомлень і застережних електронних листів про ймо-

¹ Джуза А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. С. 388.

² Лех Р. В. Віктимологічна профілактика насильницьких злочинів на загально-соціальному рівні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 206. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/46>.

³ Головкін Б. М. Віктимна поведінка жертв грабежів і розбоїв та запобігання їм. *Віктимологія* / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Підрозд. 8.4 розд. 4. С. 288.

вірні місце й час настання такої «події», поширювати інформацію про оперативну обстановку за певний час у певній місцевості, при цьому локальні мережі можуть будуватися спільними зусиллями операторів мобільного зв'язку, кіберполіції, Служби безпеки України тощо. Це дасть змогу застерегти громадян і не допустити типових моделей поведінки, що призводять до витоку персональних даних. До того ж такий захід віктимологічної профілактики порушення недоторканності приватного життя є досить прогресивним і вкрай необхідним, ураховуючи постійні кібератаки державою-агресором, яких зазнає Україна в ході повномасштабного вторгнення РФ, а також нові форми онлайн-шахрайства з використанням персональних даних, що набули свого поширення за останні п'ять років.

Важливого значення на спеціальному рівні віктимологічної профілактики набуває і такий захід, як *систематичне опитування населення з метою отримання інформації віктимологічного характеру у сфері приватності*. На нашу думку та з власного досвіду, частково продемонстрованого в цьому дослідженні, на основі отриманих емпіричних даних можна дійти висновків про масштаби поширення в суспільстві порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому, рівень латентності цього явища, найбільш характерні прояви віктимної поведінки різних прошарків населення, оптимальні шляхи впливу на свідомість осіб із метою зниження їх віктимності тощо. До проведення таких опитувань правоохоронні органи можуть залучати органи публічної влади, громадські організації, молодіжні формування (зокрема молодіжні ради при головах територіальних громад), кризові центри, заклади освіти всіх рівнів, суб'єктів господарювання, HR-менеджерів компаній та ін.

Справедливо стверджувати, що на сьогодні не існує жодного обліку потерпілих осіб, не кажучи вже про потенційних жертв, отже, не вивчаються ані соціально-демографічні, ані соціально-рольові, ані морально-психологічні, ані психічні, ані правові характеристики таких осіб, ані їх «роль» у механізмі скоєння кримінального правопорушення. Тому нагальною потребою сьогодення є *створення інформаційної бази про реальних і потенційних жертв порушення*

недоторканності приватного життя. Ураховуючи високий рівень латентності досліджуваного кримінально караного діяння, виявлення реальних і потенційних потерпілих осіб від нього, комплексне вивчення їх віктимологічних характеристик, позитивних і негативних якостей, взаємовідносин зі злочинцем і ступеня впливу на криміногенну ситуацію, разом із відомостями про час, місце та способи вчинення кримінального правопорушення, найбільш типових категорій осіб, які їх вчиняють, на нашу думку, матиме позитивний вплив на організацію профілактичної діяльності. Способами отримання такої інформації можуть бути як опитування населення, про які вже йшлося вище, так і, наприклад, вивчення документів (кримінальних проваджень / справ тощо). Крім того, виявлення потенційних жертв може будуватися за трьома напрямками: 1) залежно від ситуації, коли, виявляючи й аналізуючи обстановку, «виходять» на конкретних потенційно вразливих у цій обстановці осіб; 2) залежно від злочинця, коли шляхом вивчення його зв'язків або типової поведінки визначають коло можливих потенційних жертв від нього; 3) залежно від потерпілого, коли «вихід» на конкретну особу виявляє в неї підвищені віктимні якості¹.

Варто не забувати і про один із найпоширеніших заходів віктимологічної профілактики – *проведення роз'яснювальної, просвітницької та виховної роботи серед населення.* Доцільність такого заходу віктимологічного запобігання підтверджують результати анкетування населення. Зокрема, на запитання «На Вашу думку, чи існує необхідність у просвітницькій роботі з населенням зі вказаної тематики?» 69% опитаних позначили варіант відповіді «так»; ще 27,5% – «скоріше так»; лише 2,7% обрали варіант «скоріше ні» й 0,8% – «ні». Схематично це відображено на рис. 3.4.

На думку А. Джужи, хоча цей захід і є найбільш поширеним, на практиці все ж застосовується недостатньо ефективно, і одну з причин такого стану кримінологія вбачає в неправильному виборі спеціальних форм його реалізації. Ефективність віктимологічної профілактики багато в чому залежить не тільки від того, які

¹ Лех Р. В. Профілактика віктимної поведінки особи, як жертви насильницьких злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2022. С. 144.

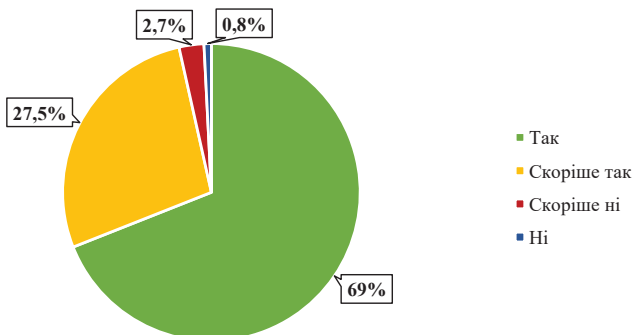

Рис. 3.4. Структурний розподіл відповідей респондентів на запитання «На Вашу думку, чи існує необхідність у просвітницькій роботі з населенням зі вказаної тематики?», %

заходи запроваджуються, але й від того, на кого та в якій формі вони спрямовані. Дослідження стверджують, що молодший вік є найбільш оптимальним для формування позитивних суспільних установок, тому віктимологічна пропаганда має бути спрямована, передусім, на роботу зі школярами, студентами й молоддю¹. Звичайно ж, віктимологічна профілактика має місце й серед осіб середнього, старшого й похилого віку, однак при цьому для цих двох різних за віком груп така робота має проводитися в різних формах. Підлітки віддають перевагу візуальному середовищу для вивчення новин: 64% зазначають, що «перегляд фотографій і відео, де показують, що сталося», дає їм краще розуміння основних подій новин, тоді як тільки 36% кажуть, що воліли б прочитати або почути факти про те, що сталося². Отже, на нашу думку, для першої групи (школярі, студенти, молодь) більш ефективним є використання мультимедійних технологій (мультиплікація, відеоролики, корисні блоги)

¹ Джу́жа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. С. 399.

² New Survey Reveals Teens Get Their News from Social Media and YouTube. *PR Newswire*. August 13, 2019. URL: <https://www.prnewswire.com/news-releases/new-survey-reveals-teens-get-their-news-from-social-media-and-youtube-300900557.html> (дата звернення: 26.11.2024).

й ігрові форми навчання з викладенням матеріалу простою мовою, тоді як друга група (особи середнього, старшого й похилого віку) краще сприймає друковані джерела інформації, інформативно насичені лекції та виступи, що супроводжуються демонстрацією плакатів чи відеоматеріалів.

Одним із найкращих способів визначити оптимальні форми впливу на пересічних громадян є врахування думки останніх. У межах анкетування населення ми поставили респондентам запитання «У якій формі Вам зручніше було б отримати інформацію щодо права на недоторканність приватного життя та його захисту?», на яке запропонували шість варіантів відповідей і можливість висловити свою думку. Розподіл відповідей респондентів схематично зображено на рис. 3.5.

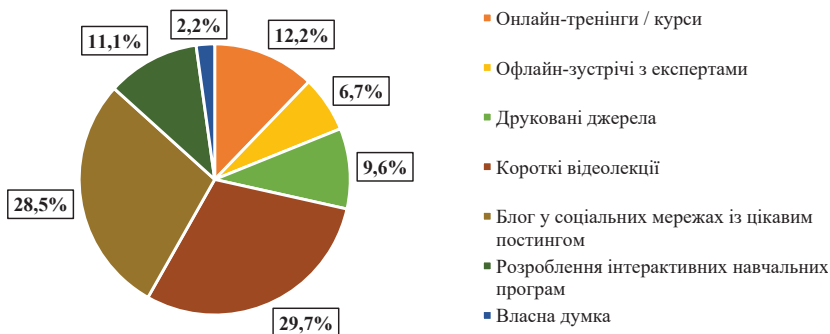

Рис. 3.5. Структурний розподіл відповідей респондентів на запитання «У якій формі Вам зручніше було б отримати інформацію щодо права на недоторканність приватного життя та його захисту?», %

Виходячи з отриманих результатів анкетування, найбільш охоче населення сприймає такі варіанти просвітницької роботи, як короткі відеолекції (29,7%) та блог у соціальних мережах із цікавим постингом (28,5%); онлайн-тренінгам / курсам перевагу надали 12,2% респондентів, а розробленню інтерактивних навчальних програм – 11,1%; усього 9,6% опитаних бажають знайомитися з друкованими джерелами, а офлайн-зустрічі з експертами зацікавили лише 6,7%

респондентів. Власну думку висловили 2,2% опитаних, серед цікавих пропозицій можна виділити такі: 1) повідомлення на смартфон; 2) Reels у «TikTok» та «Instagram» [це охоплюється варіантом щодо постингу в блозі в соцмережах. – *Авт.*]; 3) розповсюдження реклами; 4) інформування на сайтах органів публічної влади. Оскільки в цьому запитанні респонденти могли обрати лише один варіант відповіді, чимало відповідей у межах власної думки дублюють запропоновані нами варіанти просвітницької роботи, створюючи сукупність.

Отже, профілактичний вплив повинен бути різним для різних типів потенційних жертв, але в загальному це можуть бути короткі відеолекції чи освітні серіали (наприклад, на порталі «Дія.Освіта» доступний освітній серіал «Основи кібергігієни. Як державним службовцям захиститися від хакерських атак»¹) для осіб різного віку й соціального статусу; онлайн-тренінги й курси; офлайн-лекції та зустрічі з експертами; друковані джерела (комікси, дитяча література, посібники); інтерактивні навчальні програми; комп'ютерні й настільні ігри; окремі блоги в соціальних мережах із цікавим графічним і текстовим постингом; виховні години в школі та тренінги на роботі; включення в освітні програми спеціальних спецкурсів чи окремих тем у навчальні дисципліни з правознавства, медіаграмотності й інформатики, присвячених праву на недоторканність приватного життя та захисту від посягань на нього тощо.

Ураховуючи той факт, що більшість порушень недоторканності приватного життя трапляється саме в кіберпросторі, досить цікавим, на нашу думку, було б проведення спільних заходів для батьків і дітей щодо підвищення рівня кібергігієни, кібербезпеки. Загальновідомо, що діти до певного віку повторюють поведінку своїх батьків, тому для школярів і студентів це одна з найкращих форм прищеплення корисних навичок у сфері приватності, тоді як особам старшого й похилого віку простіше адаптуватися до нових реалій із підтримкою вже «прогресивних» дітей (осіб молодого й середнього віку), адже їх навчання потребує більшої кількості часу, порад

¹ Основи кібергігієни. Як держслужбовцям захиститися від хакерських атак / експерти: І. Довгань, О. Войтович, Д. Майорников. *Дія.Освіта*. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/courses/cyber-hygiene> (дата звернення: 27.11.2024).

і повторень одних і тих самих дій. Така форма взаємодії має чималу кількість позитивних проявів, серед яких подвійний вплив на так званих «осіб із підвищеною віктимністю» (вплив спікера й батьків / дітей, що мають авторитет), а також доповнення вже наявних знань в осіб. Неоціненну віктимологічну допомогу для вразливих категорій населення можуть надати працівники соціальних служб. Найголовніше, щоб будь-яка роз'яснювальна, просвітницька й виховна робота мала чітко розроблену програму, була систематичною, об'єктивною та координованою, наприклад, правоохоронними органами чи омбудсманом.

Повертаючись до форм просвітницької роботи, окремо варто зупинитися і на порадах щодо *розроблення та поширення спеціальних листівок, пам'яток, буклетів, соціальної реклами, а також корисного контенту в соціальних мережах із дієвими порадами про те, як забезпечити особисту безпеку та вберегтися від можливих злочинних посягань на недоторканність приватного життя*. Ураховуючи значну латентність цього явища, на нашу думку, у таких матеріалах досить важливо акцентувати увагу саме на: а) статистичній інформації про кількість осіб, які через власну поведінку стали жертвами порушення недоторканності приватного життя; б) найбільш повному переліку сфер, у яких особа може зіштовхнутися з таким посяганням; в) характеристиці факторів, які зумовлюють підвищення віктимності; г) переліку найбільш небезпечних варіантів поведінки жертви, що зумовлюють порушення її приватності; ґ) роз'ясненні правил поведінки, дотримання яких забезпечить максимальний рівень особистої безпеки; д) тлумаченні положень чинного законодавства України щодо прав потерпілих осіб; е) роз'ясненні порядку звернення до правоохоронних органів; є) переліку адрес і номерів телефонів найближчих установ й організацій, до яких можна звернутися за допомогою в кризових ситуаціях. Важливою умовою такого інформування має бути не абстрактний, а конкретний його характер, оскільки людиною краще сприймаються емоційно насичені, конкретизовані меседжі, ніж нейтральна, психологічно незабарвлена інформація. З іншого боку, потенційним потерпілим особам необхідно надати саме позитивну інформацію, тобто розказати

про конкретні дії, які допоможуть зменшити ризик віктимізації, вона має викликати довіру й мати практичне спрямування, оскільки спроба залякування не принесе жодного успіху, так само як і проста інформаційна кампанія.

Також вважаємо за доцільне в межах віктимологічної профілактики порушення недоторканності приватного життя *залучати до просвітницької роботи представників громадськості, інфлюенсерів, блогерів і ЗМІ*. При використанні радіо- і телевізійних програм, періодичної преси, у тому числі й Telegram-каналів, на думку В. Голіни, важливо брати до уваги дані про осіб, які стали жертвами кримінальних правопорушень через свою необережність і поширювати знання про способи вчинення таких посягань, які розраховані на необачність, самовпевненість, зайву довірливість потерпілих осіб¹. Такі само рекомендації є доцільними і для превенції порушення недоторканності приватного життя. Увага глядача / читача має акцентуватися саме на обставинах віктимологічного характеру, містити переконливі аргументи бути більш обачним, дотримуватися базових правил безпеки, у тому числі й у кіберпросторі, критично ставитися до власної поведінки й поведінки інших осіб. Активне й систематичне висвітлення ЗМІ такої інформації має суттєвий вплив на зниження кількості жертв. Крім того, доцільно використовувати соціальну рекламу – короткі відеоролики по телебаченню та в мережі Інтернет, банери на бігбордах і сітілайтах тощо.

Істотний внесок у зниження рівня віктимності потенційних жертв порушення недоторканності приватного життя можуть зробити й виступи провідних фахівців у сфері захисту приватності й кібербезпеки, працівників правоохоронних органів, психологів на широкий загал за умови наведення реальних кейсів й акцентування уваги на тих прикладах поведінки, які підвищують шанси особи стати жертвою досліджуваного злочинного прояву. Достатній психологічний вплив на аудиторію несуть і безпосередні розмови з потерпілими особами, оскільки на людей сильніше діє інформація «про» та «від» жертви тієї самої статі, віку, соціального стану, адже такі

¹ Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика). С. 17.

відомості є спорідненими, а тому особа вище оцінює ступінь ризику стати жертвою.

Не варто виключати вплив на формування громадської думки інфлюенсерів і блогерів. Згідно з результатами опитування, що провели «Common Sense» та «SurveyMonkey» в 2019 р., 54% респондентів отримують новини з «Instagram», «Facebook» і «Twitter», а 50% із YouTube декілька разів на тиждень. Лише 41% респондентів читають новини в онлайн чи друкованих медіа, а 37% дивляться новини на телебаченні. Шість із десяти респондентів отримують інформацію від інфлюенсерів. 40% зазначили, що інфлюенсери «загалом об'єктивно передають факти»¹. Тісна співпраця з цими суб'єктами, по-перше, здатна залучити більшу аудиторію для поширення інформації, по-друге, блогери й інфлюенсери нерідко і самі стають жертвами порушення недоторканності приватного життя через власні необачність і незнання, а тому для своєї аудиторії можуть слугувати яскравим прикладом тієї віктимної поведінки, якої краще уникати, й поширити дієві механізми захисту в таких ситуаціях.

Індивідуальний рівень віктимологічної профілактики, на думку А. Закалюка, є діяльністю публічних органів і громадськості з виявлення осіб, поведінка яких указує на схильність до кримінальних правопорушень, і спрямування на останніх запобіжного впливу засобами виховання, допомоги, контролю, які здійснюються з метою усунення чи нейтралізації причин й умов, що сприяють кримінальним правопорушенням за допомогою заходів, які не мають характеру покарання². Отже, він охоплює профілактичні заходи щодо осіб, які з урахуванням їх поведінки або сукупності особистісних характеристик із великою ймовірністю можуть стати жертвами злочинних посягань.

Незважаючи на те що ще майже півсторіччя тому теоретичні розробки в цій сфері правоохоронці вважали актуальними й перспективними³ для імплементації в практичну діяльність, саме собою

¹ New Survey Reveals Teens Get Their News from Social Media and YouTube.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Кн. 1. С. 326.

³ Попов К. Л. Напрями віктимологічної профілактики шахрайства. С. 159.

звернення до віктимологічних можливостей запобігання злочинності не здатне кардинально вплинути на зниження її рівня. Одна з причин такого стану вбачається в тому, що прийоми й методи індивідуальної віктимологічної профілактики здебільшого зводяться до захисно-виховної роботи з особами, які вже є жертвами кримінальних правопорушень, ніби уникаючи потенційних потерпілих осіб від злочинних посягань, які теж потребують профілактичного впливу. На думку А. Джузи, ця односторонність зумовлена здебільшого відсутністю спеціальних методик виявлення осіб із підвищеною віктимністю¹. Крім того, такий вплив має бути спрямований і на мікросередовище наявних чи потенційних жертв. Також варто враховувати ще декілька обставин, які негативно впливають на розроблення та реалізацію заходів віктимологічної профілактики на індивідуальному рівні: 1) у процесі віктимізації перебуває більшість населення України, що ускладнює віктимологічне прогнозування; 2) відсутність законодавчого підґрунтя, на якому б базувалася віктимологічна профілактика, яке б містило перелік груп осіб, що підлягають запобіжному впливу, й легалізовані види такого впливу; 3) невирішеність питання співвідношення публічного інтересу й захисту приватного життя особи, оскільки «віктимологічне запобігання нерідко пов'язане зі вторгненням у сфери приватного життя людей, яким неможливо пред'являти претензії з позицій кримінального чи адміністративного закону»². У контексті досліджуваної нами проблематики остання обставина взагалі знаходить свій зовнішній вираз у такому протиріччі: утрутитися в приватне життя особи з метою віктимологічної профілактики порушення недоторканності приватного життя особи, що зводить нанівець ідею профілактично-запобіжного впливу як такого. Таким чином, для того аби віктимологічна профілактика порушення недоторканності приватного життя на індивідуальному рівні дійсно працювала, необхідно вирішити вказані проблеми.

¹ Джуза А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. С. 393–394.

² Голіна В. В. Віктимологічне запобігання злочинності: загальна характеристика, види та основні напрями. Об'єкт віктимологічного запобігання. *Віктимологія* / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. С. 171.

Що стосується власне *заходів віктимологічної профілактики на індивідуальному рівні*, то, на нашу думку, вони є загальновідомими й суттєво відрізняються від запропонованих нами раніше заходів у межах спеціального рівня віктимологічної профілактики порушення недоторканності приватного життя. Важливо закцентувати увагу на виявленні й усуненні таких особливостей поведінки потенційних і реальних жертв порушень приватності, які в подальшому можуть зумовити виникнення нових віктимогенних ситуацій, зокрема, пасивність, інертність і нерідко спокусливість, та формуванні віктимологічної компетентності, тобто здатності особи усвідомлювати існуючі загрози навколишнього середовища, знати чинники, механізми й умови, які підвищують рівень її віктимогенної вразливості до порушення недоторканності приватного життя, прогнозувати ситуації з підвищеною віктимністю та конструктивно змінювати наявні віктимні ситуації, щоб не стати жертвою вказаного злочинного посягання.

Підсумовуючи, доцільно вказати, що віктимологічна профілактика й віктимологічне запобігання порушенню недоторканності приватного життя в цілому не вичерпується пропонованими заходами, але надважливо, щоб такі дії були спрямовані на зниження віктимності громадян; формували правильні установки на уникнення вже існуючих кримінологічно небезпечних ситуацій; активізували особисті захисні можливості особи; вносили позитивні корекції в їх поведінку та спосіб життя, а загалом – підвищували рівень їх правової культури та правової свідомості.

══════ Висновки до розділу 3

Результати проведеного аналізу міжнародного й закордонного досвіду запобігання порушенню недоторканності приватного життя, установлення можливостей його використання в українській превентивній практиці, а також дослідження питання напрямів і способів запобігання такому антисуспільному прояву на теренах України створили підґрунтя для таких висновків:

1. Проблема поширення порушення недоторканності приватного життя є розповсюдженою у всьому світі. На міжнародному рівні захист приватності регламентовано більше, ніж сотнею правових актів. На рівні РЄ юридично обов'язковим документом визнається Конвенція про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці персональних даних ETS №108 1981 р. в редакції Конвенції №108+ 2018 р. На рівні ЄС найважливішим стандартом визнається GDPR, що встановлює суворі вимоги до політик конфіденційності, оброблення персональних даних й обов'язковість доведеності згоди на оброблення персональних даних, а також вводить у дію презумпцію вини порушника та значні штрафи за порушення цих правил. ООН у своїх правових актах не визнає захист приватності основоположним правом, однак останнє десятиліття в межах своїх резолюцій засуджує масове спостереження та деякі інші прояви порушень приватності, а також висловлює занепокоєння щодо впливу останніх на функціонування демократичного суспільства й реалізацію права на приватне життя та права на свободу вираження поглядів.

2. Досвід захисту приватності розглянутих країн (ФРН, Велика Британія, Японія та США) дає підстави виокремити дві основні моделі захисту персональних даних – регульовальну й секторальну. Перша модель захисту передбачає існування єдиного комплексного закону щодо захисту персональних даних й обов'язковості вповноваженого органу у сфері захисту даних, однак серед недоліків варто виділити недостатню кількість засобів захисту даних і різність повноважень суб'єкта контролю. Друга модель базується на ухваленні окремих нормативно-правових актів у кожній сфері суспільних відносин, що одночасно є і позитивним, і негативним проявом останньої. Зокрема, найвідчутніший недолік секторальної моделі полягає в неможливості забезпечення швидкого й надійного захисту даних у разі появи нових технічних засобів, оскільки існує потреба в прийнятті нового нормативно-правового акта, на що потрібен час. Оптимальною для розбудови нового українського законодавства в досліджуваній сфері можна вважати змішану модель захисту персональних даних, оскільки існування вузькоспеціалізованого законодавства,

яке підсилює дію загального закону про захист персональних даних, є практичним й ефективним.

3. Запобіжний вплив як на міжнародному рівні, так і в межах кожної з досліджених країн світу націлений на контролювання діяльності юридичних осіб, а не населення, хоча на рівні кримінального законодавства кожна з них визнає та охороняє право на приватне життя.

4. Розроблення науково обґрунтованої системи заходів запобігання порушенню недоторканності приватного життя ґрунтується на загальній теорії запобігання злочинності, відповідно до якої одним із критеріїв класифікації заходів є їх рівень: загальносоціальний, спеціально-кримінологічний, індивідуальний і віктимологічний. Ураховуючи високу латентність порушень приватності в цілому й майже відсутність судової практики у вказаній сфері, убачається за неможливе дослідження напрямів і подальше розроблення заходів на індивідуальному рівні запобігання. Крім того, незважаючи на цінність заходів у межах загальносоціального запобігання, вони є сталими, тобто такими, що не втрачають своєї актуальності незалежно від досліджуваного різновиду злочинності, тому їх дублювання із загальнотеоретичних напрацювань убачається недоцільним. Найбільш значущими є напрями й заходи спеціально-кримінологічного запобігання, а також віктимологічна профілактика.

5. Синергія¹ наявних детермінант, високий рівень латентності, а також результати опитувань дають підстави стверджувати, що весь запобіжний вплив у межах спеціально-кримінологічного запобігання має базуватися на таких напрямках, як протидія пов'язаних із порушеннями приватності кіберзлочинності; удосконалення національного законодавства, що регулює суспільні відносини у сфері захисту й оброблення персональних даних; удосконалення діяльності органів кримінальної юстиції у сфері забезпечення недоторканності приватного життя; підвищення етичних стандартів представ-

¹ Термін «синергія» використано не як методологічний підхід дослідження систем, а в значенні сумарного ефекту, який полягає в тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає ефект кожного окремого компонента у вигляді простої їхньої суми (*див.*: Словник іншомовних слів).

ників окремих професій і підвищення їх загальної компетентності у сфері приватності; підвищення рівня обізнаності громадян про право на приватне життя, його недоторканність, складові, можливі посягання, способи запобігання та захисту від останніх. Саме в межах цих напрямів мають розроблятися оптимальні й ефективні заходи запобігання.

6. Характерним для України є низький рівень розроблення та впровадження в практичну площину заходів віктимологічного запобігання злочинності, зокрема й порушенню недоторканності приватного життя, оскільки пріоритет віддається корисливим і насильницьким правопорушенням з урахуванням інтенсивності злочинних проявів. Віктимологічна профілактика здійснюється на загальносоціальному, спеціальному й індивідуальному рівнях, у межах яких і запропоновано відповідні заходи запобігання, серед основних: розроблення віктимологічного законодавства, створення системи ефективного соціального захисту населення, перепідготовка кадрів у правоохоронних органах і переорієнтування їх роботи на жертв злочинних посягань, віктимологічні опитування громадськості, просвітницька робота серед населення, підвищення довіри людей до правоохоронних органів тощо.

Висновки

У монографії наведено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання, яке полягає в поглибленому кримінологічному аналізі порушення недоторканності приватного життя та розробленні на його підставі стратегічних напрямів запобігання останньому. На основі отриманих результатів було зроблено такі висновки, пропозиції та рекомендації:

1. Концепція приватності належить до сфери безпосередньої особистої автономії індивіда, тому приватне життя та його недоторканність виступає основоположним конституційним правом людини. Приватність як право характеризується відсутністю сталого термінологічного визначення через власну динамічність, неможливістю визначення вичерпного переліку його структурних складових ні на національному, ні на міжнародному рівнях, тобто об'ємністю, суб'єктивністю, перебуванням у виключному віданні конкретної особи, конфіденційністю та дуальністю, а також є узагальнювальною категорією, що включає в себе інші права, та саме по собі є частиною інших конституційних прав. Незважаючи на відсутність сталого переліку аспектів фізичної та моральної недоторканності, що складають приватність, і суто лінгвістичні фактори відмінностей законодавчих текстів, імперативи права мають однаковий зміст та обсяг захисту, однак існує необхідність у подальшій уніфікації змісту нормативно-правових актів задля попередження звуження обсягу захисту прав людини в практичній площині.

Межі приватності – природне право індивіда визначати певні відомості свого життя як конфіденційні й застосовувати всі можливі законні способи їх захисту в легітимних межах, установлених державою. Абсолютно весь спектр прав досліджуваної сфери має охоронятися на одному рівні, однак аналіз чинного українського законодавства дає підстави стверджувати, що право на недоторканність приватного життя не є однаковим для всіх, його обсяг законодавчо звужений щонайменше для осіб, які обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, членів їх сімей, а також призовників, військовозобов'язаних і резервістів.

2. Правове регулювання права на недоторканність приватного життя в Україні характеризується наявністю конституційно закріплених гарантій та цивільно-правової, адміністративно-правової, кримінально-правової охорони, а також охорони, що досягається засобами трудового законодавства, останніх, де приватне життя вкладається в таку категоріальну одиницю, як «конфіденційна інформація про особу». Кожна з представлених сфер охорони має свої недоліки: відсутність інституту «права на забуття» (цивільно-правова сфера); звуження змісту охорони й захисту до державної реєстрації баз персональних даних і їх використання (адміністративно-правова сфера); декларативний характер етичних стандартів поведіння з конфіденційною інформацією для окремих працівників і службовців (сфера дії трудового законодавства); відсутність однакості щодо кваліфікації кримінальних правопорушень за загальною та спеціальними нормами, що провокує такі негативні наслідки, як поява нових детермінант порушень приватності, неможливість визначення реального рівня злочинності й рівня латентності, звуження обсягу правової охорони та її ефективності (кримінально-правова сфера).

3. Науковий доробок українських учених у сфері охорони приватності характеризується значною кількістю праць у різних галузях права, зокрема, конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального тощо, що створює міцне підґрунтя для розуміння всіх його аспектів і робить можливим окреслення напрямів подальших наукових розробок. Разом із тим в Україні бракує кримінологічних досліджень порушення недоторканності приватного життя та приватності в цілому, на результатах яких би базувалися науково обґрунтовані пропозиції щодо заходів запобігання досліджуваним антисоціальним проявам. На сьогодні погляди вчених на охорону приватності від злочинних посягань згуртовані в межах кримінально-правових заходів, основним серед яких є пропозиції щодо внесення змін до ст. 182 КК України, однак такий підхід є занадто звуженим і не дає змоги розробити та впровадити дієву державну політику у сфері протидії досліджуваному явищу.

4. Обмеженість даних, які акумульовано в межах офіційної статистики правоохоронних і судових органів, незначна кількість судових рішень і відсутність засуджених осіб, які реально відбувають

покарання за ст. 182 КК України, роблять нагальною потребу пошуку додаткового емпіричного матеріалу. Тому важливим доповненням до офіційної статистичної інформації та емпіричної бази дослідження в цілому стали результати опитувань, які проводилися шляхом анкетування окремо серед працівників правоохоронних органів, суддів і населення, кожне з яких мало свою мету й завдання. Результати цих анкетувань у подальшому створили підґрунтя для висновків про стан забезпечення охорони приватності, рівень латентності явища, загальні детермінанти таких порушень, роль віктимологічних факторів і дали змогу віднайти оптимальні способи запобіжної діяльності.

5. У структурі кримінальних правопорушень проти приватності порушення недоторканності приватного життя в межах складу, передбаченого ст. 182 КК України, становлять трохи більше 15%. За 2015–2024 рр. правоохоронними органами обліковано 3453 таких злочинних посягань, а судова статистика вказує лише на 32 засуджені особи. Показник злочинної інтенсивності можна охарактеризувати як коливаючий. Різке підвищення коефіцієнта злочинної інтенсивності в 2021 р. до 11,84, у 2023 р. до 15,79 та у 2024 р. до 36,17 є штучним, оскільки спровоковане скороченням кількості постійного населення країни у зв'язку з повномасштабним уторгненням. Установлення коефіцієнта злочинної активності є неможливим через недоліки офіційної статистичної звітності. Основними способами порушення недоторканності приватного життя на сучасному етапі є фішинг; хакінг; перевищення службових повноважень чи зловживання ними; використання технічних засобів аудіо-, відео-, фотофіксації та поширення інформації, однак через динамічність як категорії «приватність», так і досліджуваного антисоціального явища, а також його прямиий зв'язок із науково-технічним прогресом обмежуватися представленою категоризацією неприпустимо.

6. Ґрунтовний аналіз особи злочинця за соціально-демографічними, морально-психологічними й кримінально-правовими ознаками, а також подальше створення повного збирального соціального образу особи-злочинця є неможливими через обмежену кількість судових рішень і відсутність осіб, які реально відбувають покарання у виді позбавлення волі за порушення недоторканності приватного життя. Однак вбачається за можливе проведення категоризації останніх за цілеспрямованістю злочинної поведінки й доступом до персональних

даних потерпілих осіб. У межах першого блоку варто виділяти: осіб, які мають корисливу мотивацію (особи, які знаходяться в скрутному матеріальному становищі та вчиняють кримінальне правопорушення з метою його покращення; особи, злочинна діяльність яких спрямована на отримання значних грошових коштів або інших матеріальних благ) й осіб, що порушують право на приватність інших осіб через міжособистісні стосунки, а в другому – осіб, які відповідно до професійних і службових обов'язків здійснюють збирання та оброблення персональних даних громадян; осіб, які мають легальний доступ до конфіденційної інформації про третіх осіб; осіб, які здобувають персональні дані інших осіб шляхом порушення чинного законодавства; осіб, які випадково отримують персональні дані інших.

7. Дослідження питання соціальних наслідків порушення недоторканності приватного життя показало невідповідність між рівнями суспільної значущості проблеми й сучасними кримінологічними знаннями про них. У межах досліджуваного явища такі наслідки можуть мати соціально-психологічний, соціально-економічний і міжнародно-правовий характер, однак не обмежуються лише запропонованими блоками. Визначальним фактором обчислення «ціни» порушень недоторканності приватного життя є локальність, оскільки базою таких розрахунків виступають мізерна кількість судових рішень і дані офіційної статистики, які не є відображенням об'єктивної дійсності. Грошовий еквівалент моральних страждань є в 6531 раз нижчим, ніж мінімальний розмір матеріальних збитків, які сягають майже півтори сотні мільйонів гривень.

8. Результати аналізу офіційної статистичної звітності та проведених соціологічних опитувань працівників правоохоронних органів, суддів і населення підтверджують висунуту гіпотезу про високолагентність порушення недоторканності приватного життя. Співвідношення між кількістю облікованих кримінальних правопорушень і реальним їх обсягом наближене до 1:9, отже, поза межами обліку знаходиться в дев'ять разів більше порушень приватності, ніж їх виявлено. Такий стан спровокований чималою кількістю факторів об'єктивного й суб'єктивного характеру, зокрема, відсутністю методик виявлення порушення недоторканності приватного життя, складнощами в розслідуванні порушень приватності в цілому, небажанням розголошува-

ти інформацію про приватне життя, невіглаством у сфері приватності, недовірою до правоохоронних органів, зневірою в можливості захисту порушеного права тощо. Аналіз і синтез отриманих емпіричних даних у ході проведення двох анкетувань дає підстави говорити про переважно межову латентність порушення недоторканності приватного життя, однак не можна залишати поза увагою частку природної та процесуальної латентності, що також є важливими для подальшого розроблення заходів запобігання.

9. Елементи детермінаційного комплексу порушення недоторканності приватного життя представлені складною сукупністю криміногенних факторів. Перелічені й розкриті в межах монографічного дослідження чинники еволюційно-формаційного, соціально-економічного, політично-управлінського, соціально-культурного, віктимологічного характеру не становлять вичерпний перелік, а лише відображають найбільш характерні процеси об'єктивної дійсності, що породжують чи сприяють появі порушень недоторканності приватного життя в Україні, та слугують основою для вироблення оптимальних й ефективних заходів запобігання. Чи не найбільший унесок у розвиток досліджуваного антисоціального явища робить саме жертва злочинного посягання на приватність. Зокрема, у межах цього дослідження встановлено, що невігластво потерпілої особи, недбале ставлення до схоронності власної приватності й нехтування правилами кібергігієни відіграють одну з головних ролей у детермінаційному комплексі порушення недоторканності приватного життя.

10. Проведений аналіз дає підстави стверджувати про існування в міжнародній спільноті потужної системи захисту персональних даних, яка відповідає реаліям сучасності й має здатність до вчасної модернізації у відповідь на нові виклики. Найважливішим стандартом західного світу є GDPR. Його положення спрямовані на гармонізацію захисту основних прав і свобод фізичних осіб щодо діяльності з перероблення і на забезпечення вільного потоку персональних даних між державами-членами й іншими державами, що співпрацюють з ЄС у зазначеній сфері. На сьогодні положення Загального регламенту не імплементовані в українське правове поле, що негативно впливає на рівень захисту приватності в транскордонній площині. Що стосується досвіду захисту приватності на теренах досліджених країн світу,

то останній формується в межах двох основних моделей захисту персональних даних – регулювальної (Великої Британії, ФРН і Японії) та секторальної (США), що мають як позитивні, так і негативні прояви. Упровадження в Україні найкращих здобутків міжнародного й закордонного досвіду вбачається ефективним у межах змішаної моделі захисту персональних даних, що характеризується одночасною дією сильного загального й вузькоспеціалізованого законодавства, а також наявністю вповноваженого на контроль органу.

11. Державна політика у сфері запобігання та протидії порушенню недоторканності приватного життя та приватності в цілому має характеризуватися когерентністю, ієрархічністю, упорядкованістю та компетентністю відповідних владних органів. Серед основних векторів модернізації української правової дійсності у сфері протидії та запобігання порушенню недоторканності приватного життя слід виділяти протидію кіберзлочинності; оновлення законодавства щодо захисту персональних даних, в основу якого має бути закладено GDPR; створення вповноваженого органу з контролювальними, каральними, консультативними, просвітницькими повноваженнями; підвищення рівня етичних стандартів і компетентності працівників (soft and hard skills), які мають доступ до персональних даних громадян; розроблення дієвих заходів віктимологічного запобігання, однак не обмежуватися лише ними. Відповідні вектори слугують основою і для нових наукових пошуків.

12. Віктимологічну профілактику порушення недоторканності приватного життя можна вважати чи не найбільш значущою в загальному механізмі запобігання вказаним порушенням. Попереднє встановлення загальних детермінант порушення, а також результати проведених опитувань дають підстави виокремити такі заходи віктимологічної профілактики на загальному, спеціальному й індивідуальному рівнях, як створення належної правової бази для якісного забезпечення віктимологічної профілактики, переорієнтування роботи правоохоронних органів на жертв кримінальних правопорушень із подальшою підготовкою відповідного кадрового забезпечення, підвищення рівня довіри жертв кримінальних правопорушень до правоохоронних органів, проведення віктимологічних «зондувань», пропаганда та просвітницька робота серед населення тощо.

Список використаних джерел

1. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
2. Аналіз законодавства про захист персональних даних України : звіт / підгот. АО «Сасенко Харенко». 14 верес. 2020 р. 55 с. URL: https://espl.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/UKR_09142020_CEP_Finalnyy-zvit.pdf (дата звернення 21.11.2024).
3. Андрієвська О. О. Охорона та захист прав на приватне життя особи. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 1 (14). С. 1–6.
4. Байлов А. В., Сахута П. В. Криміногенний потенціал діяльності засобів масової інформації. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 143–153.
5. Балабан С. М. Віктимологічна характеристика окремих видів кримінальних правопорушень проти власності. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2022. № 2 (4). С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-2-4-10>.
6. Барабаш О. Л. Становлення та зміст поняття «приватне життя». *Правова держава*. 2014. № 18. С. 96–100.
7. Басай В. Д., Король І. Б. Кримінологічні фактори (загрози) порушення права на недоторканність приватного життя. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 174–180.
8. Батиргареева В. С. Методологія кримінологічного вивчення правопорушень у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2022. Вип. 44. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-44-18>.
9. Батиргареева В. С. Щодо методологічних підходів до вивчення проблем рецидивної злочинності. *Проблеми законності*. 2006. Вип. 77. С. 124–131.
10. Бебик В. М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1 (1). С. 41–49.
11. Бегма А. П., Ховпун О. С. Розслідування злочинів в IT-сфері. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 12–19. DOI: <https://doi.org/10.32837/npuola.v28i0.691>.
12. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: правове регулювання та практичні аспекти : наук.-практ. посіб. Київ : К.І.С., 2015. 220 с.
13. Бернерс-Лі Т., Фічетті М. Заснування павутини. З чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа / пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Видав. дім «Києво-Могилян. акад.», 2007. 207 с.

14. Беленький В. П. Кіберзлочини за законодавством США. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 17, т. 2. С. 91–93.
15. Білоус О. Скільки населення в Україні: оцінка на сьогодні та прогноз до 2051 року. *РБК-Україна*. 02.10.2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-naselennya-ukrayini-otsinka-sogodni-1727847652.html> (дата звернення: 15.01.2025).
16. Білоусов О. С. Міжнародна практика правового захисту приватної та публічної інформації. *Наукові перспективи*. Серія «Право». 2021. № 7 (13). С. 180–190. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7\(13\)-180-190](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-7(13)-180-190).
17. Блохін М. Ю. General Data Protection Regulation (GDPR) як потенційне джерело вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 42. С. 44–48. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i42.434>.
18. Бобрик В. І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2004. 20 с.
19. Богатирьов І. Віктимологічні особливості жертви вимушеної міграції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 8–13. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-3-8-13>.
20. Борисов В. І. Співвідношення кримінально-правової характеристики злочину та його складу. *Вибрані твори / уклад.: В. В. Базелюк, С. В. Гізімчук, Л. М. Демидова та ін. ; відп. за вип. М. В. Шепітько*. Харків : Право, 2018. С. 469–474.
21. Борисов В. І. Склад злочину як правова модель. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 1. С. 254–256.
22. Брижко В. М. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах. *Інформація і право*. 2016. № 3 (18). С. 45–57.
23. Весна Є. Об'єм і розміри шахрайства з використанням теми виплат ВПО – шалений. *Гривна* : вебсайт. 11.04.2023. URL: <https://grivna.ua/publikatsii/obem-i-rozmiri-shahraystva-z-vikoristannyam-temi-viplat-vpo-shalenyi> (дата звернення: 15.11.2024).
24. Використання інформаційно-пошукових систем в діяльності поліції. Правові інформаційно-пошукові системи. *Інформаційні технології в діяльності Національної поліції* : мультимед. навч. посіб. / Нац. акад. внутр. справ України, Каф. інформ. технологій. 2017. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/inform_tekhnolohii/lection/lec3.html (дата звернення: 14.11.2024).
25. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 14.08.2024, справа № 199/4738/24. *Єдиний державний реєстр*

- судових рішень (ЄДРСР)*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120991571> (дата звернення: 14.11.2024).
26. Вирок Бобринецького районного суду Кіровоградської області від 28.06.2024, справа № 383/678/24. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120045219> (дата звернення: 14.11.2024).
 27. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 27.07.2023, справа № 464/4759/20. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112511346> (дата звернення: 14.11.2024).
 28. Вирок Жашківського районного суду Черкаської області від 15.12.2022, справа № 693/160/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107893245> (дата звернення: 14.11.2024).
 29. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 27.06.2023, справа № 462/4731/23. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111810181> (дата звернення: 14.11.2024).
 30. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 03.02.2022, справа № 159/4835/19. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102951854> (дата звернення: 14.11.2024).
 31. Вирок Ковельського міськрайонного суду Волинської області від 05.04.2024, справа № 159/4835/19. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118179256> (дата звернення: 14.11.2024).
 32. Вирок Миколаївського районного суду Львівської області від 11.02.2019, справа № 447/105/19. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79798221> (дата звернення: 14.11.2024).
 33. Вирок Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 12.09.2022, справа № 285/1477/20. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106212425> (дата звернення: 14.11.2024).
 34. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 29.02.2016, справа № 554/7185/14-к. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56229044> (дата звернення: 14.11.2024).
 35. Вирок Першотравневого районного суду м. Чернівці від 31.07.2023, справа № 727/2632/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112507141> (дата звернення: 14.11.2024).
 36. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17.12.2021, справа № 522/15074/19. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102037885> (дата звернення: 14.11.2024).
 37. Вирок Ржищівського міського суду Київської області від 07.10.2021, справа № 374/70/21. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100193020> (дата звернення: 14.11.2024).
 38. Вирок Святошинського районного суду міста Києва від 23.01.2023, справа № 759/1149/23. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108571346> (дата звернення: 14.11.2024).

39. Вирок Снігурівського районного суду Миколаївської області від 18.10.2021, справа № 485/1354/21. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100360363> (дата звернення: 14.11.2024).
40. Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 05.12.2022, справа № 456/3275/21. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107667850> (дата звернення: 14.11.2024).
41. Вирок Стрийського міськрайонного суду Львівської області від 08.08.2022, справа № 456/1471/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105638705> (дата звернення: 14.11.2024).
42. Вирок Тульчинського районного суду Вінницької області від 16.08.2016, справа № 148/949/16-к. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59762602> (дата звернення: 14.11.2024).
43. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 14.07.2022, справа № 465/7788/19. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105254222> (дата звернення: 14.11.2024).
44. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 31.05.2022, справа № 465/1222/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104573400> (дата звернення: 14.11.2024).
45. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Вінницької області від 09.10.2023, справа № 149/1/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114007842> (дата звернення: 14.11.2024).
46. Вирок Червоноармійського районного суду Житомирської області від 23.06.2020, справа № 292/777/20. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89971342> (дата звернення: 14.11.2024).
47. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 11.06.2021, справа № 466/3684/21. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97751830> (дата звернення: 14.11.2024).
48. Відкаускас Д. Право на повагу до приватного життя відповідно до статті 8 Європейської Конвенції захисту прав людини та основних свобод : виступ на міжнар. просвітниц. семінарі «Нові аспекти права на приватність та удосконалення українського законодавства», Київ, 6–7 жовт. 2003 р. *Права людини в Україні* : інформ. портал Харків. правозахис. групи. URL: <https://khp.org/1094815937> (дата звернення: 03.11.2024).
49. Віктимологія : навч. посіб. / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2017. 308 с.
50. Власко С. Захист персональних даних: чий досвід може стати в нагоді Україні. *Європейська правда*. 16 січ. 2018 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/01/16/7076152/> (дата звернення: 21.11.2024).

51. Гаргат-Українчук О. М. Історія виникнення та становлення кримінологічної віктимології. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. №3. С. 108–111. URL: http://lsej.org.ua/3_2014/31.pdf (дата звернення: 26.11.2024).
52. Гіденс Е. Злочинність і статистика злочинності. *Соціологія*. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/86951-zlochinnst-statistika-zlochinnost.html> (дата звернення: 16.11.2024).
53. Голіна В. Кримінологічна політика в Україні: деякі теоретико-прикладні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. №2 (53). С. 182–190.
54. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
55. Голіна В. В. Злочинності – організовану протидію. Харків : Рубікон, 1998. 125 с.
56. Голіна В. В. Місце організованої злочинності в структурі загальної злочинності (за матеріалами Харківського та Полтавського регіону). *Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей)* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26–27 квіт. 1999 р.). Харків : Право, 2000. С. 100–104.
57. Голіна В., Колодяжний М. Кримінологічна політика України: сутність та передумови її формування. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2012. Вип. 23. С. 53–63.
58. Головкін Б. Віктимна поведінка жертв злочинів. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 135. С. 124–135.
59. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с.
60. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. С. 1–8.
61. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. №1. С. 274–280. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.55>.
62. Головкін Б. М. Соціальні наслідки корисливої насильницької злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2009. №2. С. 81–88.
63. Головкін Б. М., Лисодед О. В. Співвідношення понять «особа злочинця» та «особистість злочинця». *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) : у 2 ч. Київ, 2020. Ч. 1. С. 34–39.
64. Головка А. Я. Постіндустріальна трансформація світового господарства в контексті формування концепції соціальної відповідальності ТНК. *Ефективна економіка*. 2013. №9. URL:

- <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2330> (дата звернення: 17.11.2024).
65. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 242 с.
 66. Горпинюк О. П. Кримінально-правова охорона інформаційного аспекту приватності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2011. 19 с.
 67. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с.
 68. Громовий О. Право на забуття. Чи маємо ми право на «друге Інтернет-життя»? *Liga.net*. 11.05.2020. URL: <https://blog.liga.net/user/ogromovyi/article/36859> (дата звернення: 08.11.2024).
 69. Гуржій Т. О., Петрицький А. Л. Правовий захист персональних даних : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 216 с.
 70. Гусева В. П. Вплив корупції на імідж України в світі. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2 (28). С. 113–119.
 71. Даньшин І. М., Зелінський А. Ф. Кримінальна політика: за і проти. *Право України*. 1992. № 8. С. 29–35.
 72. Декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : форма : затв. наказом Нац. агентства з питань запобігання корупції від 23.07.2021 № 449/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-21#n16> (дата звернення: 06.11.2024).
 73. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 215 с.
 74. Дем'яненко Ю. І. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 20 с.
 75. Денисов С. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 152–159.
 76. Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних» : роз'яснення М-ва юстиції України від 21.12.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0076323-11> (дата звернення: 08.11.2024).
 77. Джужа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 522 с.

78. Дмитренко О. А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2010. 210 с.
79. Дрьомін В. М. Ефект «ореолу» в механізмі криміналізації неповнолітніх правопорушників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. №6. С. 288–291. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/85.pdf (дата звернення: 20.11.2024).
80. Дрьомін В. М. Концептуальні основи теорії інституціоналізації кримінальних практик як предмета інституціональної кримінології. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 59. С. 27–39.
81. Духова О. Вчимося на помилках: найбільші штрафи за порушення норм GDPR. *Юридична Газета online*. 2020, 29 трав. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/vchimosya-na-pomilkah-naybilshi-shtrafi-za-porushennya-norm-gdpr.html> (дата звернення: 22.11.2024).
82. Етичний кодекс лікаря України : прийн. та підпис. Всеукр. з'їздом лікар. орг. та X З'їздом Всеукр. лікар. т-ва 27.09.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09> (дата звернення: 25.11.2024).
83. Ефект Стрейзанд. *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ефект_Стрейзанд (дата звернення: 19.11.2024).
84. Євангеліє від Луки. 12:3. URL: <http://osbm-buchach.org.ua/Bibliya/Luka.html> (дата звернення: 03.11.2024).
85. Євросоюз і Японія завершили переговори про взаємний захист персональних даних. *Укрінформ*. 17.07.2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2500176-es-i-aponia-stvorat-najbilsu-u-sviti-sistemu-zahistu-personalnih-danih.html> (дата звернення: 22.11.2024).
86. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2023 р. *Офіс Генерального прокурора* : офіц. вебсайт. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=241804 (дата звернення: 14.11.2024).
87. Ємчук Л. В. Конституційно-правове регулювання особистого та сімейного життя людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2015. 22 с.
88. ЄС і Японія створять найбільшу у світі систему захисту персональних даних. *ВінницяОК* : вебсайт. 17.07.2018. URL: <http://vinnitsaok.com.ua/archives/240978> (дата звернення: 22.11.2024).
89. Єсімов С. С. Захист персональних даних у контексті розвитку динамічних інформаційних систем. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 3. С. 198–208.

90. Ждиняк Н. П. Особистість злочинця. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол. тому: В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. С. 324–327.
91. Журавель А. П. Соціально-психологічні особливості та детермінанти формування особистості зі злочинною поведінкою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2020. Т. 31 (70), №3. С. 76–80. DOI: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.3/13>.
92. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 01.11.2024).
93. Загальний регламент про захист даних (GDPR). URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення: 21.11.2024).
94. Загуменна Ю., Wilson P. Професійна підготовка працівників правоохоронних органів як основа конструктивної взаємодії поліції та громади. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. до 100-річчя підгот. охоронців правопорядку в Харкові (м. Харків, 25 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 124–126.
95. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : підручник : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
96. Засаднюк А., Стежар Т. Бізнес-імперія УПЦ МП: звідки у божих людей беруться гроші на розкішні маєтки та автівки. *УНІАН*. 13.12.2018. URL: <https://www.unian.ua/politics/10376331-biznes-imperiya-upc-mp-zvidki-u-bozhih-lyudey-berutsya-groshi-na-rozkishni-mayetki-ta-avtivki.html> (дата звернення: 19.11.2024).
97. Звіт про внутрішнє переміщення населення України : Опитування загального населення. Раунд 14, жовт. 2023 р. / Міжнар. орг. з міграції. 2023. 18 с. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf (дата звернення: 16.11.2024).
98. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 464 с.
99. Ігнатів О. М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 598 с.

100. Інформаційна безпека для ВПО: як не стати жертвами шахраїв. *Донецька обласна державна адміністрація* : офіц. вебсайт. 01.05.2023. URL: <https://dn.gov.ua/news/informacijna-bezpeka-dlya-vpo-yak-ne-stati-zhertvami-shahrayiv> (дата звернення: 15.11.2024).
101. Історія вчень про право і державу : хрестоматія для юрид. вищ. навч. закл. і ф-тів / авт.-уклад. Г. Г. Демиденко ; за заг. ред. О. В. Петришина. 6-те вид., допов. і змін. Харків : Право, 2013. 928 с.
102. Калініна А. Рівень та динаміка як елементи кримінологічної характеристики злочинності іноземців та осіб без громадянства. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 26. С. 263–272.
103. Калініна А. В. Злочинність іноземців та осіб без громадянства в Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання : монографія. Харків : Право, 2019. 303 с.
104. Калініна А. В. Морально-психологічні ознаки злочинця-іммігранта в Україні. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 137. С. 132–141.
105. Кардаш А. В. Конституційно-правовий захист інформації про особу (порівняльно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.02. Харків, 2019. 223 с.
106. Кібератака на «Київстар» (2023). *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_»Київстар»_\(2023\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_»Київстар»_(2023)) (дата звернення: 15.02.2024).
107. Кібератака на державні реєстри України (2024). *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_державні_реєстри_України_\(2024\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Кібератака_на_державні_реєстри_України_(2024)) (дата звернення: 15.02.2025).
108. Коврига С. Детермінанти політичного простору. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. №4. С. 164–171.
109. Когут Ю. І. Кібербезпека та ризики цифрової трансформації компаній : практ. посіб. Київ : Консалтинг. компанія «СІДКОН», 2022. 372 с.
110. Кодекс етики [українського журналіста]. *КЖЕ : Комісія з журналістської етики* : вебсайт. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення: 25.11.2024).
111. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів : затв. Всеукр. конф. прокурорів від 27.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> (дата звернення: 25.11.2024).
112. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 №8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.11.2024).
113. Кодинець А. Право на забуття у системі інформаційних прав. *Право на забуття* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 25–37.

114. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : монографія. Харків : Кроссрууд, 2010. 288 с.
115. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.11.2024).
116. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №5–6. Ст. 71.
117. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 01.11.2024).
118. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
119. «Контролюємо не більше, але і не менше». Начальник Луганської ОВА підсумував ситуацію на фронті на Луганщині цього року. *Суспільне*. 29.12.2023. URL: <https://suspihne.media/650322-kontroluemo-ne-bilise-ale-i-ne-mense-nacalnik-luganskoi-ova-pidsumuvav-situaciu-na-fronti-na-lugansini-sogo-roku/> (дата звернення: 16.11.2024).
120. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видав. дім «АртЕк», 2020. 128 с.
121. Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 235 с.
122. Король І. Б. Охорона недоторканності приватного життя: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2015. 22 с.
123. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу : монографія. Київ : Атіка, 2008. 352 с.
124. Кошкіна С. Обшуки в Чернівецько-Буковинській єпархії УПЦ МП: знайшли паспорт РФ у митрополита і 17-го річного хлопця в ліжку архімандрита. *LB.ua*. 25.11.2022. URL: https://lb.ua/society/2022/11/25/537108_obshuki_chernivetskobukovinskiy.html (дата звернення: 19.11.2024).
125. Кругул Ю. І. Адміністративне право і процес : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. 223 с.
126. Кримінальне законодавство України XIX–XXI століть : зб. нормат.-прав. актів : у 6 т. / за ред. П. С. Березіна, О. В. Коротюк. Київ : ОВК, 2020. Т. VI. 672 с.
127. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. 2-ге вид. Київ : Дакор, 2013. 789 с.

128. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 2 т. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. Т. 1. 528 с.
129. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Право, 2020. 656 с.
130. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / за ред. В. К. Грищука, О. М. Омельчука. Хмельницький : ХУУП, 2016. 642 с.
131. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 768 с.
132. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.11.2024).
133. Кримінальний кодекс України : контрол. текст проекту (станом на 02.04.2025). *Новий Кримінальний Кодекс* : вебсайт. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).
134. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.11.2024).
135. Криминологічна віктимологія : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 416 с.
136. Криминологія : підручник / за заг. ред. Б. М. Головкина. Харків : Право, 2020. 384 с.
137. Криминологія. Академічний курс / за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
138. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. І. М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.
139. Криминологія: Загальна та Особлива частини : підручник / за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 513 с.
140. Кулініч О. О. Таємниця приватного життя як виду інформації з обмеженим доступом. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 31. С. 92–97.
141. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Криминологія: Загальна частина. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 192 с.
142. Курс криминології. Особлива частина : підручник : у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.
143. Лех Р. В. Віктимологічна профілактика насильницьких злочинів на загальносоціальному рівні. *Юридичний науковий електронний журнал*

- нал. 2022. № 3. С. 205–207. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/46>.
144. Лех Р. В. Профілактика віктимної поведінки особи, як жертви насильницьких злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2022. 198 с.
 145. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2001. 377 с.
 146. Литвиненко А. А. До питання визначення та нормативного змісту «чутливих» персональних даних. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 2. С. 160–172. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.2.27>.
 147. Лихова С. Я. Актуальні питання вдосконалення кримінально-правових норм, спрямованих на захист недоторканності приватного життя (статті 162, 163, 182 Кримінального кодексу України). *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 7. С. 98–104.
 148. Лихова С. Я. Актуальні проблеми систематизації злочинів проти окремих конституційних прав людини і громадянина за КК України 2001 р. *Нові Цивільний та Кримінальний кодекси – важливий етап кодифікації законодавства України* : матеріали наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 3–4 жовт. 2002 р.). Івано-Франківськ, 2002. С. 169–172.
 149. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 529 с.
 150. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія. Київ : Видав.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2006. 573 с.
 151. Лихова С. Я. Особливості чотирьохчленної та трьохчленної системи об'єктів злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України). *Держава і право*. 2005. Спецвипуск. С. 214–219.
 152. Мазуренко А., Ткач М. Соболина шуба, мільйон доларів і Breguet: під час обшуку у посадовиці податкової знайшли список бажань. *Українська правда*. 01.02.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/1/7387432/> (дата звернення: 18.11.2024).
 153. Малай К. У Києві пограбували будинок відомої блогерки: вона була всередині. Відео з камер спостереження. *OBOZ.UA*: вебсайт. 04.11.2021. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/show/people/dyakuyu-scho-zalishili-zhivoyu-u-kievi-pograbuvali-kolishnyu-divchinu-kyivstoner-zlodii-potrapi-li-na-kameri-video.htm> (дата звернення: 19.11.2024).

154. Медичкий І. Наслідки злочинності як складова предмету кримінології: стан наукової розробки питання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2019. Вип. 21. С. 223–229.
155. Мельник К. С. Правові механізми захисту персональних даних в Європейському Союзі. *Правова інформатика.* 2013. №4 (40). С. 55–61.
156. Мельник К. С. Теоретичні та організаційно-правові засади захисту персональних даних в контексті євроінтеграції України. Київ : ТОВ «ПанТот», 2016. 126 с.
157. Михайленко І. В. Право людини на недоторканність приватного життя: поняття, аспекти, механізми реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2014. 231 с.
158. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.11.2024).
159. Морозова Я. О. Наукова розробленість оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованій злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Право і Безпека.* 2016. №3. С. 74–79.
160. Населення України. *Державна служба статистики України. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України* : вебсайт. URL: <http://db.ukrcensus.gov.ua/RXWEB2007/> (дата звернення: 01.02.2025).
161. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред.: В. Ф. Бойко та ін. 6-те вид., допов. Київ : А.С.К., 2000. 1120 с.
162. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С. В. Петкова. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
163. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2019. 1384 с.
164. НБУ за 2022 р. виявив 4,5 тис. шахрайських сайтів. *Інтерфакс-Україна.* 15.02.2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/891536.html> (дата звернення: 15.11.2024).
165. Несчетна С. Наскільки скоротилося населення України від початку великої війни: демограф шокував цифрою. *ТСН.* 29.10.2024. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/naskilki-skorotilosya-naselennya-ukrayini-vid-pochatku-velikoyi-viyuni-demograf-shokuvav-cifroyu-2689491.html> (дата звернення: 15.01.2025).
166. Нікітська О. В. Методи запобігання фішингу та його різновиди. *Вісник Академії адвокатури України.* 2017. Т. 12, вип. №21. С. 169–175.

167. Новіков О. В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку. *Часопис Київського університету права*. 2019. №3. С. 234–239. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2019.40>.
168. Новіков О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у сфері інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2015. 187 с.
169. Новіков О. В. Негативні соціальні наслідки злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. №69. С. 177–184. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3555215>.
170. Новіков О. В. Недоліки й прорахунки політики держави в епоху пост-індустріальної економіки як детермінуючий комплекс злочинності у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний вісник*. 2014. №4. С. 338–342.
171. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.
172. Оліярник М. В мережі попередили про аферу з 1000 гривень. Шахраї можуть вкрати всі гроші з вашої приватної картки. *Заборона* : вебсайт. 15.12.2021. URL: <https://zaborona.com/v-merezhi-poperedyly-pro-aferu-z-1000-gryven-shahrayi-mozhut-vkrasty-vsi-groshi-z-vashoyi-pryvatnoyi-kartky/> (дата звернення: 15.11.2024).
173. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
174. Орлов Ю. В., Ступник Я. В. Кримінологічний аналіз екологічної злочинності в Україні: від ординарної ситуації до контексту війни. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. №2 (29). С. 276–288. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.22>.
175. Основи кібергігієни. Як держслужбовцям захиститися від хакерських атак / експерти: І. Довгань, О. Войтович, Д. Майорников. *Дія.Освіта*. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/cyber-hygiene> (дата звернення: 27.11.2024).
176. Павленко Н. Г. Презумпція винуватості в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. №2. С. 78–79. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2016/23.pdf (дата звернення: 25.11.2024).
177. Павликівський В. І. Кримінальна відповідальність за використання спеціальних технічних засобів отримання інформації та конституційне право людини на свободу слова та поширення інформації. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хар-

- ків, 19 черв. 2020 р.) / НДІ публ. політики і соц. наук. Харків, 2020. С. 182–185.
178. Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 8 Конвенції щодо права на повагу до приватного і сімейного життя). *Часопис цивільного та кримінального судочинства*. 2014. № 1. С. 73–88.
 179. Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.). Харків : Право, 2012. С. 26–31.
 180. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2 (9). 41 с.
 181. Парасюк В. М. Особисте життя як об’єкт цивільно-правових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 137–140.
 182. Парашич М. І., Ноджак Л. С. Діджиталізація та її роль у діяльності українських підприємств. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2022. № 2 (8). С. 192–200.
 183. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 446 с.
 184. Податковий кодекс України : Закон України від 02.10.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.11.2024).
 185. Поклад В. І. Методологія та методика вивчення латентної злочинності : навч. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2007. 48 с.
 186. Політика конфіденційності Apple / Apple Inc. URL: <https://www.apple.com/legal/privacy/uk/> (дата звернення: 20.11.2024).
 187. Половенко Л. П., Мерінова С. В. Виявлення ознак соціальної інженерії та технологія протидії соціальним хакерам на підприємстві. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 10. С. 183–187. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.28>.
 188. Полях Є. В. Кримінологічна характеристика та запобігання порушенню недоторканності приватного життя : дис. ... д-ра філософії : 081. Харків, 2024. 266 с.
 189. Попов К. Л. Напрями віктимологічної профілактики шахрайства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 159–163. URL: http://lsej.org.ua/3_2015/46.pdf (дата звернення: 26.11.2024).
 190. Породько В. Право на недоторканність особистого життя людини: проблема термінології. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 146–149.

191. Посикалюк О. О. Особисте немайнове право фізичної особи на приватність: компаративістський підхід. *Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2008. С. 182–184.
192. Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в романській, германській, англо-американській системах приватного права. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2011. 205 с.
193. Посібник з європейського права у сфері захисту персональних даних / Агенція Європ. Союзу з питань основополож. прав ; Рада Європи ; Європ. суд з прав людини. Київ : К.І.С., 2015. 216 с. URL: https://dn.arbitr.gov.ua/userfiles/posibnik_1.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
194. Посібник за статтею 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Право на повагу до приватного і сімейного життя / пер. з допов. О. Дроздова, О. Дроздової. Січ. 2018 р. 83 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/1259d4263dac852ef056_file.pdf (дата звернення: 05.11.2024).
195. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.07.2020, справа № 554/9493/17. ЄДРСР. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90591458> (дата звернення: 06.11.2024).
196. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) : монографія / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кросс-роуд, 2008. 364 с.
197. Правдиченко А. Персональні дані онлайн: проблеми регулювання та перспективи захисту. *Центр демократії та верховенства права* : вебсайт. 21.11.2019. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/personalni-dani-onlajn/> (дата звернення: 18.11.2024).
198. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харків. правозахис. група ; худож.-оформлювач О. Герчук. Харків : Фоліо, 2003. 216 с.
199. Правоторова О. М. Поняття та зміст адміністративно-правової охорони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 4. С. 154–158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-4/42>.
200. Присяжнюк І. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та порушення права на недоторканність приватного життя: проблеми співвідношення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. 10 с. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2017/prysyaznu.pdf> (дата звернення: 04.08.2021).
201. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних : Закон України від 02.06.2011 № 3454-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 50. Ст. 549.

202. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних : Закон України від 03.07.2013 №383-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №14. Ст. 252.
203. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції : Закон України від 17.10.2019 №198-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. №50. Ст. 356.
204. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23.08.2023 №3342-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №92. Ст. 356.
205. Про Всеукраїнський перепис населення : Закон України від 19.10.2020 №2058-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №51–52. Ст. 446.
206. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закон України від 14.11.2019 №294-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. №5. Ст. 31.
207. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 №1082-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. №16. Ст. 144.
208. Про Державний бюджет України на 2022 рік : Закон України від 02.12.2021 №1928-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. №3. Ст. 12.
209. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 №2710-IX : ред. від 22.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20> (дата звернення: 16.11.2024).
210. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 №3460-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. №97–100. Ст. 393.
211. Про Державний реєстр виборців : Закон України від 22.02.2007 №698-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. №20. Ст. 282.
212. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 №889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №4. Ст. 43.
213. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 №2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №32. Ст. 314.
214. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 №5492-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №51. Ст. 716.
215. Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Закон України від 16.03.2017 №1951-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №18. Ст. 217.

216. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
217. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : офіц. вебсайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 15.01.2025).
218. Про затвердження документів у сфері захисту персональних даних : наказ Уповноваженого Верхов. Ради України з прав людини від 08.01.2014 № 1/02-14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14 (дата звернення: 25.11.2024).
219. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : наказ Нац. агентства України з питань держ. служби від 05.08.2016 № 158 : ред. від 11.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16> (дата звернення: 25.11.2024).
220. Про затвердження плану заходів на 2023–2024 роки з реалізації Стратегії кібербезпеки України : розпорядж. Каб. Міністрів України від 19.12.2023 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2023-р> (дата звернення: 24.11.2024).
221. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.
222. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
223. Про Комісію з журналістської етики. *КЖЕ : Комісія з журналістської етики* : вебсайт. URL: <https://cje.org.ua/about/> (дата звернення: 25.11.2024).
224. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 47–50. Ст. 120.
225. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021> (дата звернення: 24.11.2024).
226. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 403.
227. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 28. Ст. 233.
228. Про реалізацію експериментальних проєктів у рамках Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні» : постанова Каб. Міні-

- стрів України від 20.08.2024 №952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952-2024-п> (дата звернення: 16.11.2024).
229. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 №447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021> (дата звернення: 24.11.2024).
230. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення порядку обробки та використання даних в державних реєстрах для військового обліку та набуття статусу ветерана війни під час дії воєнного стану : реєстр. №10062 від 18.09.2023 / ініціатори: Арахамія Д. Г., Порошенко П. О., Цимбалюк М. М. та ін. ; голов. ком.: Ком. Верхов. Ради України з питань нац. безпеки, оборони та розвідки. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42801> (дата звернення: 18.11.2024).
231. Проект Закону про захист персональних даних : реєстр. №5628 від 07.06.2021 / ініціатори: Чернев Є. В., Тарасенко Т. П., Стефанчук Р. О. та ін. ; голов. ком.: Ком. Верхов. Ради України з питань цифр. трансформації. URL: http://w1.l.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72160 (дата звернення: 18.11.2024).
232. Проект Закону про захист персональних даних : реєстр. №8153 від 25.10.2022 / ініціатори: Стефанчук Р. О., Чернев Є. В., Тарасенко Т. П. та ін. ; голов. ком.: Ком. Верхов. Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окуп. територій України, нац. меншин і міжнац. відносин. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40707> (дата звернення: 05.01.2025).
233. Радейко Р. Право на приватність у соціальних мережах. *Право на забуття* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 103–114.
234. Радкевич О. П. Забезпечення охорони і захисту персональної інформації у Сполучених Штатах Америки та Великій Британії. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. №1 (9). С. 141–153.
235. Радкевич О. П. Цивільно-правова охорона і захист персональної інформації в мережі Інтернет : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 200 с.
236. Радутний О. Е. Великі дані: поняття, ознаки та виклики (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2023. №1 (44). С. 88–105.
237. Радутний О. Е. Ілюзія та реальність інформаційного суверенітету. *Інформація і право*. 2020. №4 (35). С. 22–38.
238. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням пер-

- сональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних) від 27.04.2016 №2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16 (дата звернення: 21.11.2024).
239. Результати опитування від НБУ та Опендатабот: кожен дев'ятий опитаний ставав жертвою шахраїв з початку воєнного стану. *Національний банк України* : офіц. вебсайт. 09.10.2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/rezultati-opituvannya-vid-nbu-ta-opendatabot-kojen-devyatiy-opitaniy-stavav-jertvoyu-shahrayiv-z-pochatku-voennogo-stanu> (дата звернення: 15.11.2024).
240. Рекомендація № R(87)15 Комітету Міністрів державам-членам, що регулює використання персональних даних у секторі поліції : схвал. Ком. міністрів 17.09.1987 на 410-й зустрічі заст. міністрів. URL: http://cyberpeace.org.ua/files/rekomendacia_km_radi_evropi_sodo_vikoristanna_personal_nih_danih_sektori_policii.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
241. Референдум щодо членства Великої Британії в ЄС. *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Референдум_щодо_членства_Великої_Британії_в_ЄС (дата звернення: 21.11.2024).
242. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / за заг. ред. Т. С. Шевченко, І. С. Розкладай. Київ : Вид. Москаленко О. М., 2014. 200 с.
243. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20.01.2012 № 2-рп/2012, справа № 1-9/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12> (дата звернення: 03.11.2024).
244. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997 № 5-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-97> (дата звернення: 08.11.2024).
245. Рішко Б. С. Латентна злочинність: поняття, причини, методи виявлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 41, т. 2. С. 130–132.
246. Романюк І. І. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2015. 267 с.
247. Рущенко І. П. Соціологія злочинності. *Спеціальні та галузеві соціології* : навч. посіб. для студентів ВНЗ / за ред. В. Є. Пилипенка. Київ : Каравелла, 2003. С. 220–256.

248. Савчин М. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар) : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 680 с.
249. Самодін А. В. Невтручання у приватне життя як засада кримінального провадження. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 148–155.
250. Самойленко Ю. С. Особливості, вади та шляхи вдосконалення правового забезпечення захисту персональних даних в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2, ч. 2. С. 29–35.
251. Самощенко І. В. Особливості кримінального покарання щодо фізичних осіб в Англії. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2020. № 2. С. 36–44. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.2.7>.
252. Саско О. Щодо поняття лагентної злочинності та причин її виникнення. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 150–155.
253. Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи / пер. з норвез. Львів : Вид-во Анетти Антоненко ; Київ : НікаЦентр, 2016. 336 с.
254. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В. І. Борисова. Харків : Право, 2006. 208 с.
255. Сергєєва Г. А. Англломовні запозичення в українській правничій термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 16 с.
256. Серєда О. Г., Красюк Т. В. Деякі питання спеціального режиму захисту вразливих персональних даних працівника. *Дніпровський науковий часопис публічного права, психології, права*. 2023. Вип. 1. С. 144–149. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.25>.
257. Серєда С., Федоров М. «Ми платили мільйони гривень за кібератаки на «Дію»». Інтерв'ю із міністром Михайлом Федоровим. *Радіо Свобода*. 04.02.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/interview-fedorov-mintsyufry-diya-kiberarmiya/32253147.html> (дата звернення: 16.11.2024).
258. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі). *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4 (63). С. 88–97.
259. Серьогін В. О. Право на недоторканність приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці : монографія. Харків : ФІНН, 2010. 608 с.
260. Сисоєнко М. І. Інформаційні права особи. *Захист прав, свобод і законних інтересів громадян в процесі правоохоронної діяльності* : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Донецьк, 27 квіт. 2001 р.). Донецьк : ДІВС, 2001. С. 491–494.
261. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспанда, 2006. 776 с.
262. Скільки людей зараз живе у Києві: з'явилися свіжі дані. *Апостроф*. 13.08.2023. URL: <https://apostrophe.ua/ua/news/kyiv/2023-08-13/>

- skolko-lyudej-sejchas-zhivet-v-kieve-poyavilis-svezhie-dannye/302699 (дата звернення: 16.11.2024).
263. Славко А. С., Репін Д. А. Механізм реалізації та захисту права на забуття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №8. С. 522–525. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-8/130>.
264. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення: 23.11.2024).
265. Сосніна О. Поняття предмета злочину, передбаченого ст. 182 Кримінального кодексу України. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. Nr. 5–2 (15). P. 64–68.
266. Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2017. 256 с.
267. Софіюк Т. О. Прайвесі і концепція поколінь прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2020. №2. С. 255–258. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2020.46>.
268. Спасибо-Фатєєва І. В., Філатова-Білоус Н. Ю. Критичний аналіз права на забуття з погляду економічного аналізу права. *Право на забуття* : зб. ст. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 132–145.
269. Споювали та кривдили дівчат на камеру? Поліція прийшла з обшуками до організаторів п'яних вечірок. *BBC News Україна*. 01.02.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64483025> (дата звернення: 15.11.2024).
270. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя / Н. Ахтирська, В. Філатов, Т. Фулей, Х. Хембах. Київ : Істина, 2011. 200 с.
271. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. 626 с.
272. Стефанчук Р. О. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : Прецедент, 2005. 312 с.
273. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2007. 317 с.
274. Стрельцов Є. Кримінальні правопорушення проти приватності людини. *Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення* : монографія / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : ВАІТЕ, 2024. Підрозд. 4.7 розд. 4. С. 214–216.

275. Ступник Я. В., Григаш Д. М. Про кримінологічну складову політики протидії наркозлочинності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. Вип. 31, т. 3. С. 66–69.
276. Судова статистика. *Судова влада України* : офіц. вебсайт. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/ (дата звернення: 01.02.2025).
277. Ткач О. В. Розслідування порушень недоторканності приватного життя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.
278. Топчій В. В., Дідківська Г. В. Суспільна небезпечність злочинності. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 2022. No. 77, Vol. 3. P. 50–53. DOI: <https://doi.org/10.24412/3453-9875-2021-77-3-50-53>.
279. Тоговицька О. Чи відповідає міжнародним стандартам захист персональних даних в Україні? *Портал «ГУРТ»*. 28.01.2021. URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/66213/> (дата звернення: 21.11.2024).
280. Трилінський І. Правове регулювання «cookies» в Україні і світі. *Приватне право і підприємництво*. 2024. Вип. 24, ч. 1. С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.16>.
281. Трудове право України : навч. посіб. / за ред. В. О. Кучера. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 564 с.
282. У франківської блогерки вкрали фари з нового автомобіля. Фото / відео. *ІАА «Ратуша»*. 09.11.2020. URL: <https://www.ratusha.if.ua/у-франківської-блогерки-вкрали-фари-з/> (дата звернення: 19.11.2024).
283. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27.06.2014 : ред. від 30.11.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 18.11.2024).
284. Уханова Н. С. Виклики і загрози правам та безпеці людини в інформаційній сфері. *Інформація і право*. 2018. №4 (27). С. 33–45. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.4\(27\).273369](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2018.4(27).273369).
285. Ухвала Городенківського районного суду Івано-Франківської області від 31.03.2022, справа №342/221/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/103814009> (дата звернення: 14.11.2024).
286. Ухвала Дарницького районного суду міста Києва від 11.05.2022, справа №753/22/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104261528> (дата звернення: 14.11.2024).
287. Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 23.09.2022, справа №201/6714/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106593267> (дата звернення: 14.11.2024).

288. Ухвала Ренійського районного суду Одеської області від 25.10.2022, справа №510/1761/22. *ЄДРСР*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106941346> (дата звернення: 14.11.2024).
289. Фаїзова О. Право на особисте життя та його таємницю: особливості термінологічного розмежування. *Римське право і сучасність. Кодифікація та рекодифікація цивільного законодавства в Україні: досвід і перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 черв. 2021 р.). Одеса : Фенікс, 2021. С. 112–115.
290. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань : Соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів : навч. посіб. Київ : АртЕк, 1997. 208 с.
291. Харитоновна О. В. Кримінально-правові погляди О. Ф. Кістяківського: наукова спадщина та її значення для сучасних кримінально-правових досліджень : монографія. Харків : Право, 2010. 252 с.
292. Харченко В. Б. Визначення істотної шкоди та тяжких наслідків за новою редакцією примітки до ст. 364 КК України. *Форум права*. 2015. № 2. С. 169–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_2_30 (дата звернення: 10.11.2024).
293. Христич І. О., Шевченко Л. О. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини економічної спрямованості на об'єктах ПЕК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2010. Вип. 20. С. 122–134.
294. Цивільне право : підручник : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2014. Т. 1. 656 с.
295. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
296. Червякова О. В. Закон України «Про захист персональних даних»: проблеми та шляхи вдосконалення. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 122. С. 96–106.
297. Чеханюк Л. В. Профілактика віктимної поведінки жінки як жертви злочинного посягання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 272 с.
298. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2016 року та середня чисельність у 2015 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ds/kn/kn_u/kn1215_u.html (дата звернення: 11.11.2024).
299. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2017 року та середня чисельність у 2016 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ds/kn/kn_u/kn1216_u.html (дата звернення: 11.11.2024).

300. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2018 року та середня чисельність у 2017 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ds/kn/kn_u/kn1217_u.html (дата звернення: 11.11.2024).
301. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2019 року та середня чисельність у 2018 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ds/kn/kn_u/kn1218_u.html (дата звернення: 11.11.2024).
302. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2020 року та середня чисельність у 2019 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ds/kn/kn_u/kn1219_u.html (дата звернення: 11.11.2024).
303. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2021 року та середня чисельність у січні – грудні 2020 року. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ds/kn/xls/kn1220_ue.xls (дата звернення: 11.11.2024).
304. Чисельність населення (за оцінкою) на 1 січня 2022 року та середня чисельність у 2021 році. *Державна служба статистики України* : офіц. вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/kn/kn_1221_ue.xls (дата звернення: 11.11.2024).
305. Чисельність населення України варіюється від 28 до 34 мільйонів – демографи. *Укрінформ*. 06.04.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3692466-ciselnist-naselenna-ukraini-variuetza-vid-28-do-34-miljoniv-demografi.html> (дата звернення: 11.11.2024).
306. Шаблистий В. В. Поняття інтересу в кримінальному праві України: постановка проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. Спец. вип. №3 «Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти». С. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2018-5-175-180>.
307. Швець Д. В. Поняття, зміст та функції професійної підготовки поліцейського в Україні. *Форум права*. 2017. №5. С. 441–446. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_5_69 (дата звернення: 20.11.2024).
308. Шиндель Ю. І. Суспільно небезпечні наслідки в структурі зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 Кримінального кодексу України). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1077. Вип. 15. С. 126–130.
309. Що таке хакінг: Білі, чорні та сірі хакери. *GridinSoft* : вебсайт. URL: <https://gridinsoft.ua/hacker> (дата звернення: 29.09.2024).

310. Щодо матеріалу про можливе звалтування в Інтернет-виданні «Радіо-Трек» : [рішення Коміс. з журналіст. етики від 22.11.2021]. *КЖЕ : Комісія з журналістської етики* : вебсайт. URL: <https://cje.org.ua/complaints/skarga-shchodo-publikaciyi-pro-zgvaltuvannya-u-kryvomurozi/> (дата звернення: 25.11.2024).
311. Юдін О. К., Матвійчук-Юдіна О. В., Супрун О. М. Інформаційно-психологічна війна та технології соціального інжинірингу. *Наукові технології*. 2021. №2 (50). С. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.18372/2310-5461.50.15684>.
312. Юридична деонтологія : підручник / В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов та ін. ; за ред. В. Д. Ткаченка. Харків : Одиссей, 2006. 256 с.
313. Юрченко О. Щодо питання віктимологічного запобігання злочинності неповнолітніх. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. №3 (46). С. 214–219.
314. Як Google використовує файли cookie. *Google. Конфіденційність і умови* : вебсайт. URL: <https://policies.google.com/technologies/cookies?hl=uk> (дата звернення: 20.11.2024).
315. Affaire Petrina c. Roumanie (Requête no 78060/01), La Cour européenne des Droits de l'Homme (troisième section) Définitif, 06/04/2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88963> (дата звернення: 05.11.2024).
316. Affaire Toma c. Roumanie (Requête no 42716/02), La Cour européenne des Droits de l'Homme (troisième section), 24 Février 2009, Définitif 24/05/2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91426> (дата звернення: 05.11.2024).
317. American Convention on Human Rights. *Wikisource*. URL: https://en.wikisource.org/wiki/American_Convention_on_Human_Rights (дата звернення: 01.11.2024).
318. Banisar D., Davies S. G. Global Trends in Privacy Protection: An International Survey of Privacy, Data Protection, and Surveillance Laws and Developments. *John Marshall Journal of Computer & Information Law*. Fall 1999. Vol. XVIII, No. 1. 111 p. URL: <https://ssrn.com/abstract=2138799> (дата звернення: 10.11.2024).
319. Block H. Datenschutzbericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen : für die Zeit vom 1. Januar 2019 bis zum 31. Dezember 2019. 152 s. URL: <https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/25-datenschutzbericht-ldi-nrw-2.pdf> (дата звернення: 21.11.2024).
320. Brandeis L. D., Warren S. D. The Right to Privacy. *Harvard Law Review*. 1890. Vol. 4, No. 5. P. 193–220. URL: <https://www.cs.cornell.edu/~shmat/courses/cs5436/warren-brandeis.pdf> (дата звернення: 01.11.2024).

321. Case of A, B and C v. Ireland (App. no. 25579/05), ECHR Grand Chamber Judgment of 16 December 2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102332> (дата звернення: 05.11.2024).
322. Case of A. P., Garçon and Nicot v. France (App. nos. 79885/12, 52471/13 and 52596/13), ECHR Fifth Section Judgment of 6 April 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172913> (дата звернення: 05.11.2024).
323. Case of Amann v. Switzerland (App. no. 27798/95), ECHR Judgment of 16 February 2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58497> (дата звернення: 05.11.2024).
324. Case of Botta v. Italy (App. no. 153/1996/772/973), ECHR Judgment of 24 February 1998. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58140> (дата звернення: 05.11.2024).
325. Case of Craxi (No. 2) v. Italy (App. no. 25337/94), ECHR First Section Judgment of 17 July 2003, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61229> (дата звернення: 05.11.2024).
326. Case of Dudgeon v. the United Kingdom (App. no. 7525/76), ECHR Judgment of 22 October 1981. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57473> (дата звернення: 05.11.2024).
327. Case of Genovese v. Malta (App. no. 53124/09), ECHR Fourth Section Judgment of 11 October 2011, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106785> (дата звернення: 05.11.2024).
328. Case of Gillberg v. Sweden (App. no. 41723/06), ECHR Grand Chamber Judgment of 3 April 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110144> (дата звернення: 05.11.2024).
329. Case of Gillow v. the United Kingdom (App. no. 9063/80), ECHR Judgment of 24 November 1986. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57493> (дата звернення: 05.11.2024).
330. Case of Guillot v. France (App. no. 22500/93), ECHR Judgment of 24 October 1993. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58069> (дата звернення: 05.11.2024).
331. Case of Haas v. Switzerland (App. no. 31322/07), ECHR First Section Judgment of 20 January 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-102940> (дата звернення: 05.11.2024).
332. Case of Jankauskas v. Lithuania (No. 2) (App. 50446/09), ECHR Fourth Section Judgment of 27 June 2017, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174617> (дата звернення: 05.11.2024).
333. Case of López Ostra v. Spain (App. no. 16798/90), ECHR Judgment of 09 December 1994. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905> (дата звернення: 05.11.2024).

334. Case of *Lozovyue v. Russia* (App. no. 4587/09), ECHR Third Section Judgment of 24 April 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-182452> (дата звернення: 05.11.2024).
335. Case of *Niemietz v. Germany* (App. no. 13710/88), ECHR Judgment of 16 December 1992. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57887> (дата звернення: 05.11.2024).
336. Case of *Odièvre v. France* (App. no. 42326/98), ECHR Judgment of 13 February 2003. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60935> (дата звернення: 05.11.2024).
337. Case of *Oleksandr Volkov v. Ukraine*, App. no. 21722/11, ECHR Fifth Section Judgment of 9 January 2013, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115871> (дата звернення: 05.11.2024).
338. Case of *Peck v. the United Kingdom* (App. no. 44647/98), ECHR Fourth Section Judgment of 28 January 2003, ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60898> (дата звернення: 05.11.2024).
339. Case of *R. B. v. Hungary* (App. no. 64602/12), ECHR Fourth Section Judgment of 12 April 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161983> (дата звернення: 05.11.2024).
340. Case of *S. H. and Others v. Austria* (App. no. 57813/00), ECHR Grand Chamber Judgment of 3 November 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107325> (дата звернення: 05.11.2024).
341. Case of *Stjerna v. Finland* (App. no. 18131/91), ECHR Judgment of 25 November 1994. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57912> (дата звернення: 05.11.2024).
342. Case of *Szafrański v. Poland* (App. no. 17249/12), ECHR Fourth Section Judgment of 15 December 2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-159205> (дата звернення: 05.11.2024).
343. Case of *Von Hannover v. Germany* (No. 2) (App. nos. 40660/08 and 60641/08), ECHR Judgment of 7 February 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109029> (дата звернення: 05.11.2024).
344. Case of *X and Y v. the Netherlands* (App. no. 8978/80), ECHR Judgment of 26 March 1985. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57603> (дата звернення: 05.11.2024).
345. Case of *Z v. Finland* (App. no. 22009/93), ECHR Judgment of 25 February 1997. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58033> (дата звернення: 05.11.2024).
346. Causal Determinism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy Archive*. Spring 2016 edition. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/determinism-causal> (дата звернення: 17.11.2024).

347. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2016/oj (дата звернення: 01.11.2024).
348. Computer Misuse Act 1990. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/18/enacted?view=plain> (дата звернення: 23.11.2024).
349. Convention on the Rights of the Child : adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 : entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49. URL: <https://web.archive.org/web/20100611182141/http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm> (дата звернення: 01.11.2024).
350. Cooley T. A Treatise on the Law of Torts, Or, The Wrongs which Arise Independent of Contract. 2nd ed. Chicago, Callaghan & Co., 1888. 899 p.
351. Coos A. Data Protection in Japan: All You Need to Know about APPI. *Endpoint Protector* : вебсайт. April 5, 2022. URL: <https://www.endpointprotector.com/blog/data-protection-in-japan-appi/> (дата звернення: 22.11.2024).
352. Data Protection Enforcement in Japan. *Global Compliance News* : вебсайт. URL: <https://www.globalcompliancenes.com/data-privacy/data-protection-enforcement-in-japan/> (дата звернення: 22.11.2024).
353. Deep State : [інтерактивна онлайн-мапа бойових дій в Україні : станом на 01.01.2024]. URL: <https://deepstatemap.live/#6/49.438/32.053> (дата звернення: 15.11.2024).
354. Determann L. No One Owns Data. *Hastings Law Journal*. 2018. Vol. 70, No. 1. P. 1–44. URL: https://www.researchgate.net/publication/323617530_No_One_Owns_Data (дата звернення: 18.11.2024).
355. Directive 2019/2161 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 amending Council Directive 93/13/EEC and Directives 98/6/EC, 2005/29/EC and 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council as regards the better enforcement and modernization of Union consumer protection rules. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2019/2161/oj> (дата звернення: 18.11.2024).
356. Directive 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32019L0770> (дата звернення: 18.11.2024).
357. European Convention on Human Rights : as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 : supplemented by Protocols Nos. 1, 4, 6, 7, 12, 13 and 16. European Court of Human Rights : Council of Europe. 62 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (дата звернення: 03.11.2024).

358. European Fundamental Values in the Digital Era : monograph / eds.: Yu. Razmetaeva, N. Filatova-Bilous ; European Union ; Jean Monnet Centre of Excellence «European Fundamental Values in Digital Era» ; Yaroslav Mudryi National Law University. Kharkiv : Pravo, 2024. 316 p.
359. Federal Criminal Code and Rules : 18 U. S. Code. § 2511 – Interception and disclosure of wire, oral, or electronic communications prohibited. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2511> (дата звернення: 23.11.2024).
360. Gallagher S. E. Context. *Gender, Law, Politics, Media*. URL: http://faculty.uml.edu/sgallagher/harvard_law_review.htm (дата звернення: 03.11.2024).
361. Gavison R. Privacy and the Limits of Law. *The Yale Law Journal*. 1980. Vol. 89, No. 3. P. 421–471.
362. Gayk B. Bericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen : für die Zeit vom 1. Januar 2021 bis zum 31. Dezember 2021. 130 s. URL: https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/27_datenschutzbericht_2022_ldi_nrw.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
363. Gayk B. Bericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen : für die Zeit vom 1. Januar 2022 bis zum 31. Dezember 2022. 239 s. URL: https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/28_datenschutzbericht_2023_ldi-nrw_1.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
364. Gayk B. Bericht der Landesbeauftragten für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen : für die Zeit vom 1. Januar 2020 bis zum 31. Dezember 2020. 262 s. URL: https://www.ldi.nrw.de/system/files/media/document/file/26_-bericht-ldi-nrw-1.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
365. Ghrib M. Privacy and Informational Self-determination Through Informed Consent: The Way Forward. *Computer Security. ESORICS 2021 International Workshops*. Springer, 2022. P. 171–184. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-95484-0_11.
366. Griswold v. Connecticut, 381 U. S. 479 (1965). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/381/479/> (дата звернення: 01.11.2024).
367. Guo E. A Roomba recorded a woman on the toilet. How did screenshots end up on Facebook? *MIT Technology Review* : вебсайт. December 19, 2022. URL: <https://www.technologyreview.com/2022/12/19/1065306/roomba-robot-robot-vacuums-artificial-intelligence-training-data-privacy/> (дата звернення: 19.11.2024).

368. Hayashi H., Yukawa M. Data Protection Laws and Regulations Japan 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/japan> (дата звернення: 23.01.2024).
369. Hickman T., Devina J. Data Protection Laws and Regulations UK 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/united-kingdom> (дата звернення: 23.01.2024).
370. Hornby A. S., Gatenby E. V., Wakefield H. Oxford advanced learner's dictionary of current English. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 1960. 1055 p.
371. International Covenant on Civil and Political Rights : adopted by the General Assembly of the United Nations on 19 December 1966. *United Nation, Treaty Series*. 1976. Vol. 999, No. 14668. P. 172–301.
372. Japan Act on the Protection of Personal Information (APPI): An Overview. *Usercentrics* : вебсайт. February 1, 2023. URL: <https://usercentrics.com/knowledge-hub/japan-act-on-protection-of-personal-privacy-appi/> (дата звернення: 22.11.2024).
373. Keylogger. *Вікіпедія* : Вільна енцикл. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Keylogger> (дата звернення: 18.11.2024).
374. LfDI Baden-Württemberg verhängt Bußgeld gegen AOK Baden-Württemberg – Wirksamer Datenschutz erfordert regelmäßige Kontrolle und Anpassung : Pressemitteilung / Der Landesbeauftragte für den Datenschutz und die Informationsfreiheit. 30. Juni 2020. URL: https://www.baden-wuerttemberg.datenschutz.de/wp-content/uploads/2020/06/PM_Bu%C3%9Fgeld-gegen-AOK.pdf (дата звернення: 21.11.2024).
375. Mcdonald A. M., Cranor L. F. The Cost of Reading Privacy Policies. *Journal of Law and Policy for the Information Society*. 2008. No. 4. P. 1–22.
376. New Survey Reveals Teens Get Their News from Social Media and YouTube. *PR Newswire*. August 13, 2019. URL: <https://www.prnewswire.com/news-releases/new-survey-reveals-teens-get-their-news-from-social-media-and-youtube-300900557.html> (дата звернення: 26.11.2024).
377. Olsson S. Mobile App Download Statistics & Usage Statistics. *Kurve* : вебсайт. October 2, 2023. URL: <https://kurve.co.uk/blog/app-downloads-statistics> (дата звернення: 17.11.2024).
378. Packer H. L. Two Models of the Criminal Process. *University of Pennsylvania Law Review*. 1964. Vol. 113, No. 1. P. 1–68.
379. Petik M., Miadzvetskaya Yu. Неочевидні нюанси GDPR. Що треба знати про принцип Privacy by Design, щоб не отримати штраф на \$16 мільйонів. *DOU* : вебсайт. 01.05.2020. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/gdpr-and-privacy-by-design/> (дата звернення: 25.11.2024).

380. Pittman P., Hafiz A., Hamm A. Data Protection Laws and Regulations USA 2023–2024. *ICLG*. July 20, 2023. URL: <https://iclg.com/practice-areas/data-protection-laws-and-regulations/usa> (дата звернення: 23.01.2024).
381. Presumption of guilt. *Wikipedia* : The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Presumption_of_guilt (дата звернення: 25.11.2024).
382. Prigg M., AFP. Harvard professor warn «privacy is dead». *Sunday Times (Sri Lanka)*. January 25, 2015. URL: <https://www.pressreader.com/sri-lanka/sunday-times-sri-lanka/20150125/282153584681118> (дата звернення: 18.11.2024).
383. Roessler B., DeCew J. Privacy. *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*. First publ. May 14, 2002 ; substantive rev. Oct 19, 2023. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/privacy> (дата звернення: 03.11.2024).
384. Solove D. J. Conceptualizing Privacy. *California Law Review*. 2002. Vol. 90. P. 1087–1156. URL: <https://ssrn.com/abstract=313103> (дата звернення: 18.11.2024).
385. State Privacy Laws Regarding Library Records. *ALA : American Library Association* : вебсайт. Updated November 2021. URL: <https://www.ala.org/advocacy/privacy/statelaws> (дата звернення: 23.11.2024).
386. Strafgesetzbuch (StGB). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/index.html> (дата звернення: 21.11.2024).
387. Sur la recevabilité de la requête no 8165/03 présentée par Mahmut Tiğ contre la Turquie : La Cour européenne des Droits de l’Homme (deuxième section) Décision, 24 mai 2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69258> (дата звернення: 05.11.2024).
388. The OECD Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data : adopted on 23 September 1980. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-guidelines-on-the-protection-of-privacy-and-transborder-flows-of-personal-data_9789264196391-en (дата звернення: 21.11.2024).
389. Trenti A. Victimological Aspects of Computer Crimes. *Advances in Psychology and Law: International Contributions* / ed. by S. Redondo, V. Garrido, J. Pérez, R. Barberet. Berlin ; New York : De Gruyter, 1997. P. 88–94. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110801163.88>.
390. Ukraine. *National Cyber Security Index* : вебсайт. URL: <https://ncsi.ega.ee/country/ua/> (дата звернення: 15.02.2025).
391. Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (дата звернення: 03.11.2024).
392. Zahlen und Daten. *Landesbeauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit Nordrhein-Westfalen* : офіц. вебсайт. URL: <https://www.ldi.nrw.de/zahlen-und-daten> (дата звернення: 21.11.2024).

ЗАПИТ
про надання статистичної інформації до Офісу Генерального
прокурора

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
61002, м. ХАРКІВ, ВУЛ. ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ, 49. ТЕЛ.: (057) 700-65-81.
E-mail: officemanager@apruu.rof.net.ua

22.01.2025 р. № 30-01-32

В. о. Генерального прокурора
України
Хоменю О. М.
вул. Рівнішка, 13/15, м. Київ, 01011, Україна
+380 (44) 596-79-70.
E-mail: public@gp.gov.ua

Шановний Олексію Миколайовичу!

Інститутом проводиться дослідження на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання порушенню недоторканності приватного життя».

Просимо Вас, якщо це можливо, надати нам статистичну інформацію щодо:

- 1) кількості облікованих кримінальних правопорушень за статтями 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України за 2015–2024 рр. з розподілом за частинами;
- 2) кількості виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України за 2015–2024 рр. з розподілом за частинами.

Попросимо надати інформацію на електронні адреси: officemanager@apruu.rof.net.ua та eugenia.polyakh@gmail.com.

Сподіваємося на подальше співробітництво та взаєморозуміння!

Слава Україні!

З повагою
директор

Владислава БАТИРГАРЕСВА

ВІДПОВІДЬ Офісу Генерального прокурора на запит

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Рівнішча, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03
e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034051

29.01.2025 № 444-145ВЖ-15

На № _____ від _____

**Директору Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса
Владиславі БАТИРГАРЕСВІЙ
officemanager@aprtnu.rol.net.ua**

Запит про надання інформації щодо кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень (проявджен), передбачених ст.ст. 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України та кількість виявлених осіб, які їх вчинили, упродовж 2015-2024 років, а також з інших питань розглянуто.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Визначальним для публічної інформації є те, що вона повинна бути заздалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Закон не передбачає проведення узагальнень та виокремлення інформації за запитуваними критеріями, тобто створення нової інформації.

З урахуванням викладеного надаємо відомості про кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень (проявджен), передбачених ст.ст. 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України, відповідно до звітності за формою № 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» упродовж 2015–2024 років.

Офіс Генерального прокурора
29.01.2025 №273-145ВЖ-25

Разом з тим повідомляємо, що у звітності, яка формується органами прокуратури, не виокремлюються відомості про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за запитуваними статтями Кримінального кодексу України, у зв'язку з чим надати запитовану інформацію в цій частині не виявляється можливим.

У разі незгоди з відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до керівництва Офісу Генерального прокурора або до суду.

Додаток: на 2 арк.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

Наталя ТЕСЛІЧКО

Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи

Відомості про зареєстровані упродовж 2015 - 2024 років кримінальні правопорушення за статтями 132, 145, 162, 163, 168, 182 ККУ України*

Період	Резолюшена відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи інших зявляючої професійної хвороби, ст.132				Незаконне розголошення лікарської таємниці, ст. 145				Порушення недоторканості житла, ст. 162			
	Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	У т.ч. за п.п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	Об'єктивно** кримінальних правопорушень у звітному періоді	Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	У т.ч. за п.п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	Об'єктивно** кримінальних правопорушень у звітному періоді	Зареєстровано кримінальних правопорушень у звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	У т.ч. за п.п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України	Об'єктивно** кримінальних правопорушень у звітному періоді
2015 рік	2	2	2	0	8	6	6	2	2 863	1 532	1 505	1 358
2016 рік	0	0	0	0	15	6	6	9	4 816	2 840	2 804	2 012
2017 рік	1	0	0	1	12	8	8	4	3 749	2 038	2 017	1 732
2018 рік	1	0	0	1	5	2	2	3	3 852	1 753	1 733	2 119
2019 рік	4	1	1	3	12	2	2	10	4 645	2 161	2 147	2 498
2020 рік	3	3	3	0	11	5	5	6	5 235	2 803	2 793	2 442
2021 рік	0	0	0	0	13	6	6	7	4 568	2 637	2 633	1 935
2022 рік	1	1	1	0	4	0	0	4	2 438	1 208	1 203	1 235
2023 рік	1	1	1	0	5	1	1	4	3 051	1 233	1 233	1 818
2024 рік	0	0	0	0	9	1	1	8	2 743	849	849	1 894

* За даними відомості за формою №1 "Єдиний звіт про кримінальні правопорушення"

** Без урахування кримінальних правопорушень, виключених з об'єкту уваги із закриттям провадження на підставі п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України до 2018 року, на підставі п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2018 року по 2023 рік та п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2023 року

Управління організаційного забезпечення Січного республ. досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи

Продовження

Період	Порушення технічної ліквідування, телефонних розмов, генераторів, модемів, маршрутизаторів, серверів, мережевих пристроїв зловмисного вилучення або переадресації. ст. 165				Розголошення технічної усилювання (Додержівня), ст. 168				Порушення недоторканності приватного життя, ст. 182			
	Зарєєстровано кримінальних правопорушень у вітньому періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	ва п.п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-14 ч.1 ст. 284 КПК України	Обліковано* кримінальних правопорушень у вітньому періоді	Зарєєстровано кримінальних правопорушень у вітньому періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	ва п.п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-14 ч.1 ст. 284 КПК України	Обліковано** кримінальних правопорушень у вітньому періоді	Зарєєстровано кримінальних правопорушень у вітньому періоді	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито	ва п.п. 1, 2, 4, (4-1), 6, 9-14 ч.1 ст. 284 КПК України	Обліковано** кримінальних правопорушень у вітньому періоді
2015 рік	25	12	12	13	12	5	5	7	215	96	95	120
2016 рік	38	11	11	27	8	4	4	4	250	98	98	152
2017 рік	53	12	12	41	9	6	6	3	287	113	113	174
2018 рік	36	13	13	23	4	1	1	3	323	126	126	197
2019 рік	38	13	13	25	5	0	0	5	384	138	134	250
2020 рік	56	23	23	33	4	2	2	2	635	325	325	310
2021 рік	38	20	20	18	4	0	0	4	923	433	433	490
2022 рік	13	4	4	9	1	0	0	1	434	257	257	177
2023 рік	43	25	25	18	4	1	1	3	805	347	347	458
2024 рік	19	7	7	12	6	1	1	5	1 601	477	476	1 125

* За даними жітності на борюню №1 "Єдиний жіт про кримінальні правопорушення"

** Без урахування кримінальних провадження, виключених з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК України до 2018 року, на підставі п.п. 1, 2, 4, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2018 року та п.п. 1, 2, 4-1, 6, 9-1 ст. 284 КПК України з 2023 року

ЗАПИТ
про надання статистичної інформації до
Державної судової адміністрації України

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
61002, М. ХАРКІВ, ВУЛ. ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ, 49. ТЕЛ.: (057) 700-65-81.
E-mail: officemanager@apnu.rol.net.ua

22.01.2025 р. № 31-01-26

В. о. Голови Державної судової
адміністрації України
Пампурі М. В.
вул. Липська, 18/5, м. Київ, 01601, Україна
+380 (44) 207-35-46,
E-mail: inbox@court.gov.ua

Шановний Максиме Валерійовичу!

Інститутом проводиться дослідження на тему «Кримінологічна характеристика та запобігання порушенню недоторканності приватного життя».

Просимо Вас, якщо це можливо, надати нам статистичну інформацію щодо:

- 1) кількості осіб, засуджених за статтями 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України, за 2015–2024 роки;
- 2) кількості осіб, виправданих за статтями 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України, за 2015–2024 роки;
- 3) кількості осіб, справи щодо яких закрито за статтями 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України, за 2015–2024 роки.

Попросимо надати інформації на електронній адресі:
officemanager@apnu.rol.net.ua та eugenia.polyakh@gmail.com.

Сподіваємося на подальше співробітництво та взаєморозуміння!

Слава Україні!

З повагою
директор

Владислава БАТИРГАРЕСВА

ВІДПОВІДЬ Державної судової адміністрації України на запит

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ ДСА України

вул. Липська, 18/5, м. Київ, 00020, тел. 277-76-86, факс 277-76-11,
e-mail: inbox@court.gov.ua, web: <http://www.dsa.court.gov.ua>, код ЄДРПОУ 26255795

10.02.2025 № 15-3044/25

**Науково-дослідний інститут
вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса**

Про надання інформації

ДСА України розглянула лист Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса від 22.01.2025 № 31-01-26 та надіслала наявну інформацію про кількість осіб засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито за статтями 132, 145, 162, 163, 168 та 182 Кримінального кодексу України, рішення щодо яких набрали законної сили у 2024 році.

Звертаємо увагу, що в разі вчинення особою декількох правопорушень (злочинів), статистичний облік ведеться за статтею, санкція якої передбачає більш суворе покарання.

Додатково інформуємо, що зведена ДСА України статистична звітність про розгляд судами справ розміщується на вебпорталі судової влади України (www.court.gov.ua). Ознайомитись з наявною у ній інформацією можливо в розділі "Судова статистика" рубрики "Інше".

Додаток: в електронній формі на електронні адреси office manager@aprmu.rol.net.ua та eugenia.polyakh@gmail.com.

Заступник Голови Державної
судової адміністрації України
з питань цифрового розвитку,
цифрових трансформацій і цифровізації

Леонід САПЕЛЬНИКОВ

Додатки

Додаток до листа
на Р.С.А. № 45-204/45

Рок	Статьи из части 1 Криминального кодекса Украины	ВИДЫ КРИМИНАЛЬНЫХ ДЕЯТЕЛЬНОСТЕЙ	Классификация, способ решения и число инцидентов наиболее тяжелой степени		
			задержаны	выпущены	число инцидентов применительно к классификации и тяжести
2015	132	Регистрация инцидентов при проведении следственного осмотра на выявление признаков преступления, расследование, включая не являющиеся индивидуальными жертвами			
	145	Незаконное розгилововање автотранспортних засобів			
	162	Порушення недоторканості життя	149	1	137
	163	Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер			
	168	Розголошення таємниці усвоєння (дочеринки)	1		
182	Порушення недоторканості приватного життя				
2016	132	Регистрация инцидентов при проведении следственного осмотра на выявление признаков преступления, расследование, включая не являющиеся индивидуальными жертвами			
	145	Незаконное розгилововање автотранспортних засобів			
	162	Порушення недоторканості життя	159		184
	163	Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер			
	168	Розголошення таємниці усвоєння (дочеринки)			
182	Порушення недоторканості приватного життя	1			
2017	132	Регистрация инцидентов при проведении следственного осмотра на выявление признаков преступления, расследование, включая не являющиеся индивидуальными жертвами			
	145	Незаконное розгилововање автотранспортних засобів			
	162	Порушення недоторканості життя	192	4	304
	163	Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер	1		1
	168	Розголошення таємниці усвоєння (дочеринки)			
182	Порушення недоторканості приватного життя	1		1	
2018	132	Регистрация инцидентов при проведении следственного осмотра на выявление признаков преступления, расследование, включая не являющиеся индивидуальными жертвами			
	145	Незаконное розгилововање автотранспортних засобів			
	162	Порушення недоторканості життя	182		432
	163	Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер	4		
	168	Розголошення таємниці усвоєння (дочеринки)			
182	Порушення недоторканості приватного життя	3			
2019	132	Регистрация инцидентов при проведении следственного осмотра на выявление признаков преступления, расследование, включая не являющиеся индивидуальными жертвами			
	145	Незаконное розгилововање автотранспортних засобів			
	162	Порушення недоторканості життя	220		614
	163	Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер	1		
	168	Розголошення таємниці усвоєння (дочеринки)			1
182	Порушення недоторканості приватного життя				
	132	Регистрация инцидентов при проведении следственного осмотра на выявление признаков преступления, расследование, включая не являющиеся индивидуальными жертвами			
	145	Незаконное розгилововање автотранспортних засобів			
	162	Порушення недоторканості життя	327		663
	163	Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер			

Додатки

Річки	Статус та частота Кримінального мисливця України	ВІДПІ ВЛЮМНІВ	Кількість осіб, судові рішення щодо яких набрали законної сили у 2015-2024 роках		
			зданих	використаних	кількість кримінального провадження у відношенні яких закінчено
2020	165	Вирозшення таємни листування, телефонних розмов, телеграфічних чи інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер	1		1
	168	Розголошення таємни сповіщення (судовирника)			
	182	Вирозшення недоторчаності приватного життя	1		1
2021	132	Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявленні зараженні вродженої чи набутої інфекційної захворю			
	145	Незаконне розголошення лікарської таємниці			
	162	Вирозшення недоторчаності життя	412	2	567
	163	Вирозшення таємни листування, телефонних розмов, телеграфічних чи інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер	1		
	168	Розголошення таємни сповіщення (судовирника)			
	182	Вирозшення недоторчаності приватного життя	11		3
2022	132	Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявленні зараженні вродженої чи набутої інфекційної захворю			
	145	Незаконне розголошення лікарської таємниці			
	162	Вирозшення недоторчаності життя	315		221
	163	Вирозшення таємни листування, телефонних розмов, телеграфічних чи інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер	1		
	168	Розголошення таємни сповіщення (судовирника)			
	182	Вирозшення недоторчаності приватного життя	3		2
2023	132	Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявленні зараженні вродженої чи набутої інфекційної захворю			
	145	Незаконне розголошення лікарської таємниці			
	162	Вирозшення недоторчаності життя	414	1	288
	163	Вирозшення таємни листування, телефонних розмов, телеграфічних чи інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер	1		1
	168	Розголошення таємни сповіщення (судовирника)	2		1
	182	Вирозшення недоторчаності приватного життя	4		1
2024	132	Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявленні зараженні вродженої чи набутої інфекційної захворю			
	145	Незаконне розголошення лікарської таємниці			
	162	Вирозшення недоторчаності життя	479	1	338
	163	Вирозшення таємни листування, телефонних розмов, телеграфічних чи інших повідомлень, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер	1		1
2025	168	Розголошення таємни сповіщення (судовирника)			
	182	Вирозшення недоторчаності приватного життя	8		1

Т. в. о. директора
департаменту
інформаційних технологій

Віктор БАШКАТОВА

АНКЕТА
соціологічного опитування працівників правоохоронних органів
і суддів із проблем порушення недоторканності приватного життя

У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України проводиться наукове дослідження на тему: «Кримінологічна характеристика й запобігання порушенню недоторканності приватного життя».

Право на недоторканність приватного життя прямо передбачене Конституцією України, відповідно до ст. 32 якої ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України, а також не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Приватне життя – сфера існування людини (житло чи інше володіння особи, робоче місце, речі, що знаходяться при людині), обставини особистого існування людини, таємниця віросповідання, конфіденційність творчого й духовного життя, дані щодо здоров'я і фізичного розвитку людини, відомості, що містяться в документах медичних аналізів, інтимні стосунки, обставини як безпосереднього особистого спілкування з іншими людьми (розмов віч-на-віч), так і спілкування шляхом використання поштово-телеграфних, телефонних, комп'ютерних й інших технічних комунікацій, стосунки в сім'ї, спілкування та стосунки з іншими людьми, зміст приватних щоденників, листів і записок, спосіб життя та всі інші конфіденційні обставини існування людини, які вона сама не вважає потрібним або можливим розголошувати. Область приватного життя частково перекривається із захистом інформації (конфіденційністю), що може включати в себе поняття належного використання, а також захист інформації.

Стаття 182 КК України встановлює кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя, а саме незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконну зміну такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями цього кодексу.

Окремі склади кримінальних правопорушень, що посягають на той чи інший аспект приватності, містяться і в **інших статтях Особливої частини КК України**:

- **ст. 132** «Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби»;
- **ст. 145** «Незаконне розголошення лікарської таємниці»;
- **ст. 162** «Порушення недоторканності житла»;
- **ст. 163** «Порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер»;
- **ст. 168** «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)».

Просимо Вас взяти участь у дослідженні питань, пов'язаних із посяганнями на сферу приватного життя особи (right to privacy). Будь ласка, оберіть варіант відповіді, який відображає Ваше ставлення до досліджуваної проблеми.

Анкетування анонімне. Конфіденційність гарантуємо. Ваші відповіді сприятимуть успіху дослідження. Заздалегідь удячні!

1. Де Ви працюєте?

- Національна поліція
- Прокуратура
- Суд

2. Ваша посада:

- слідчий;
- оперативний співробітник;
- начальник (заступник начальника) слідчого відділу;
- прокурор;
- керівник (заступник керівника) відділу прокуратури;
- суддя.

3. Стаж роботи за спеціальністю:

- до 1 року;
- від 1 до 5 років;

- від 5 до 10 років;
- понад 10 років.

4. Чи є необхідною кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (загальна норма, передбачена ст. 182 КК України)?

- Так;
- скоріше так;
- скоріше ні;
- ні.

5. Чи підтримуєте Ви криміналізацію порушення вимог законодавства про захист персональних даних, якщо це порушення завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам й інтересам?

- Так;
- скоріше так;
- скоріше ні;
- ні.

6. Як Ви оцінюєте стан правового забезпечення охорони приватного життя в Україні?

- Відмінно;
- добре;
- задовільно;
- незадовільно.

7. Яка, на Вашу думку, причина незначної кількості кримінальних проваджень, пов'язаних із порушенням недоторканності приватного життя?

- Немає фактів учинення кримінальних правопорушень проти приватності;
- факти є, але потерпілі не знають про порушення їхніх прав;
- кримінальні провадження не відкриваються через те, що громадяни не звертаються до правоохоронних органів із приводу втручання в їхнє приватне життя;
- виникають складнощі при кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення;

інше: _____

8. Як Ви вважаєте, чому громадяни не звертаються до правоохоронних органів із приводу втручання в їхнє приватне життя?

Не знають про конституційне право на приватність і можливість притягнення до відповідальності правопорушників;

незначна шкода від порушення недоторканності приватного життя;

не довіряють правоохоронним органам;

через страх помсти з боку правопорушника;

через небажання розголошувати певні аспекти свого приватного життя (подружні зради; домашнє насильство; нетрадиційні сексуальні відносини тощо);

намагаються самостійно врегулювати проблему;

інше: _____

9. На Вашу думку, скільки на одне обліковане кримінальне правопорушення проти приватності припадає необлікованих?

1:1;

1:2;

1:3;

1:4;

1:5;

1:7;

1:10;

>1:10;

>1:20;

>1:50;

>1:100.

10. Що з переліченого Ви вважаєте найбільш поширеними мотивами або цілями порушення права на приватність? *Оберіть не більше трьох.*

Помста;

- корисливі мотив і мета;
 - використання конфіденційної інформації у «чорному» піарі;
 - недбале ставлення до посадових обов'язків розпорядниками персональних даних;
 - хуліганські мотиви;
 - просування інформаційних ресурсів (сайтів, сторінок у соціальних мережах, телеканалів) через резонансні новини;
 - покращення показників роботи співробітниками правоохоронних органів;
 - кар'єрне зростання;
 - шантаж;
 - інше: _____
-
-

11. Що з переліченого Ви вважаєте найбільш значущими обставинами, що полегшують учинення кримінальних правопорушень проти приватності або сприяють їх учиненню? *Оберіть не більше п'яти.*

- Недосконале національне законодавство з питань охорони й захисту права на приватність;
- недосконалість правових норм, що регулюють кримінальну відповідальність за порушення недоторканності приватного життя;
- недбале ставлення особи до захисту конфіденційної інформації про себе через неосвіченість у сфері приватності;
- відсутність гігієни кібербезпеки користувачів мережі Інтернет;
- відсутність прозорості в діяльності органів державної влади та правоохоронних органів;
- неконтрольованість діяльності спеціальних правоохоронних структур і використання ними спеціальних засобів негласного зняття, фіксації та передачі інформації;
- відсутність загальної культури й поваги до приватності;
- низький рівень правової культури службових осіб, які мають доступ до відомостей про приватне життя особи, відсутність корпоративної відповідальності за розголошення особистих даних;
- низький рівень професіоналізму та правової культури працівників ЗМІ й відсутність належних правових механізмів захисту приватності в співвідношенні з правом на інформацію;

діяльність державних службовців, яка пов'язана з доступом до інформації про сімейне та приватне життя особи й водночас відсутність дієвих правових норм і реальних механізмів притягнення їх до відповідальності за розголошення таких відомостей;

посилення політики держав щодо обмеження права на недоторканність приватного життя у зв'язку з новими загрозами громадській безпеці, поширенням тероризму й радикальних настроїв;

використання нових технологій для збирання, зберігання та використання приватної інформації;

поява нових суб'єктів посягань на приватність: комерційних компаній і корпорацій, які втручаються в приватне життя в інтересах бізнесу й отримання прибутку;

наявність у широкому доступі шпигунського програмного забезпечення;

інше: _____

12. Які з перелічених заходів Ви вважаєте доцільно провести на державному рівні для підвищення рівня охорони приватного життя в Україні?

Розробити та прийняти Стратегію / Програму запобігання порушенням права на приватність;

провести інформаційну кампанію серед населення про право на приватність і можливості його захисту;

створити й поширити безкоштовні online-тренінги (курси) із захисту особистої інформації та персональних даних у мережі Інтернет;

провести тренінги з працівниками правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування порушень права на приватність, а також журналістами, лікарями й іншими суб'єктами, хто має доступ до персональних даних й інформації про приватне життя громадян, щодо права особи на приватність і відповідальності за його порушення;

унести зміни до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти приватності;

привести національне законодавство з питань охорони й захисту права на приватність до стандартів ЄС;

включити в освітні програми, зокрема в навчальну програму з правознавства, окрему тему щодо права на приватність;

інше: _____

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ!

СЛАВА УКРАЇНІ!

АНКЕТА
соціологічного опитування громадськості
з проблем порушення недоторканності приватного життя

У Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України проводиться наукове дослідження на тему: «Кримінологічна характеристика й запобігання порушенню недоторканності приватного життя».

Просимо Вас взяти участь у дослідженні питань, пов'язаних із посяганнями на сферу приватного життя особи (right to privacy). Будь ласка, оберіть варіант відповіді, який відображає Ваше ставлення до досліджуваної проблеми.

Анкетування анонімне. Конфіденційність гарантуємо. Ваші відповіді сприятимуть успіху дослідження. Заздалегідь уячні!

Довідково.

Приватне життя являє собою життєдіяльність людини в особливій сфері відносин, яка не підлягає контролю з боку держави, суспільних організацій, громадян. Це поведінка особи за межами її роботи, навчання та громадської діяльності, яку вона в силу своєї свободи не бажає робити надбанням інших. **Право на приватність** є одним з основоположних принципів світових демократій і закріплюється в багатьох міжнародно-правових актах, а також конституціями більшості незалежних демократичних держав, зокрема і в Україні. Область приватного життя частково збігається з захистом інформації (конфіденційністю).

1. Ваш вік:*

- до 18 років;
- від 18 до 24 років;
- від 25 до 34 років;
- від 35 до 44 років;
- від 45 до 59 років;
- від 60 років і старше.

2. Стать:*

- жіноча;

- чоловіча;
- інше.

3. Ваша освіта:*

- базова середня освіта (1–9 класи);
- повна загальна середня освіта (1–11 класи);
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища освіта (диплом молодшого спеціаліста);
- перший (бакалаврський) рівень вищої освіти (диплом бакалавра);
- другий (магістерський) рівень вищої освіти (диплом магістра);
- третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень вищої освіти (аспірантура / докторантура).

4. Професія / рід занять (якщо Ви маєте декілька професій / родів занять, оберіть найближче Вам):*

- учень / студент;
 - державний службовець;
 - підприємець;
 - працівник ІТ-сфери;
 - працівник сфери обслуговування;
 - викладач закладу освіти;
 - лікар / медперсонал / фармацевт;
 - журналіст;
 - інженер;
 - військовослужбовець;
 - священнослужитель;
 - юрист;
 - працівник правоохоронного органу чи суду;
 - фрілансер (вільноробочий);
 - тимчасово не працюю;
 - пенсіонер;
 - інше: _____
-
-

5. Чи маєте Ви уявлення про те, що таке «приватне життя»?*

- Так;

- скоріше так;
- скоріше ні;
- ні.

6. Що, на Вашу думку, є складовими приватного життя? (Оберіть декілька варіантів відповідей).*

- Сімейні відносини;
- інтимні стосунки;
- персональні дані особи;
- публічні виступи;
- трудові відносини;
- релігійні переконання;
- кореспонденція;
- лікарська таємниця;
- право власності;
- етнічна ідентичність;
- репутація;
- політичні погляди;
- профілі в соціальних мережах;
- екологічні питання;
- батьківство;
- громадянство;
- участь у мітингах;
- інформація про події в місті.

7. Яких заходів Ви вживаєте для збереження в таємниці відомостей про своє приватне життя? (Оберіть декілька варіантів відповідей).*

- Використовую «сильні паролі» (унікальні та складні паролі, що містять комбінація великих і малих літер, цифр і спеціальних символів);
- регулярно змінюю паролі в соціальних мережах, банкінгу, гаджетах;
- користуюся багатофакторною аутентифікацією (надання двох або більше доказів особи (пароль, sms-код на номер телефону чи електронну пошту, Face ID, Touch ID тощо), щоб отримати доступ і ввійти у свій обліковий запис);
- вчасно оновлюю програмне забезпечення (операційну систему, антивіруси, інші програми й додатки);

- не завантажую невідомі додатки, не переходжу за невідомими посиланнями;
- завжди знайомлюся з правилами конфіденційності соціальних мереж, програмного забезпечення, додатків;
- завжди знайомлюся зі згодою на оброблення персональних даних, яку підписую під час взаємодії з органами влади й іншими суб'єктами;
- завжди знайомлюся зі змістом повідомлень про надання доступу окремому додатку до персональних даних чи компонентів іншого програмного забезпечення на моєму смартфоні;
- обмежено користуюся соціальними мережами (не ділюся особистою інформацією в соціальних мережах, обмежую публічні пости, не додаю в «друзі» незнайомих людей тощо);
- не користуюся соціальними мережами взагалі;
- завжди використовую віртуальну приватну мережу, так званий VPN (сервіси, які створюють зашифровані тунелі для даних, захищають особисті дані в Інтернеті, приховуючи IP-адресу, і дають змогу безпечно користуватися загальнодоступними точками доступу Wi-Fi);
- використовую метод шифрування даних (криптографія) для збереження чи подальшої відправки адресату;
- регулярно видаляю переписки й чати в усіх месенджерах або користуюся режимом «секретний чат»;
- забороняю фотографам й відеографам фіксувати моє перебування на різних публічних і приватних заходах або не відвіую такі заходи взагалі;
- маю домовленості з друзями, колегами, членами родини про те, що без моєї згоди вони не публікують жодного цифрового чи текстового контенту щодо мене;
- зберігаю персональні дані на окремих носіях (портативних жорстких дисках, Flash-накопичувачах, дисках) або в сейфі;
- побудував/-ла великий паркан вдома та/або затонував/-ла вікна в автомобілі;
- завжди вимикаю геолокацію на смартфоні й інших гаджетах;
- користуюся режимом «інкогніто», щоденно видаляю історію пошуку в браузері (або налаштував/-ла цей процес в автоматичному режимі);
- ніколи не заходжу у свої акаунти зі сторонніх гаджетів;

- ніколи не залишаю свої гаджети без нагляду, блокую екран смартфона чи планшета, завжди вимикаю чи закриваю кришку ноутбука;
 - заклеїв/-ла вебкамеру на ноутбуці ізолентою;
 - інше: _____
-
-

8. Чи знайомі Ви з положеннями чинного законодавства про захист персональних даних?*

- Так;
- ні.

9. Чи порушувалося Ваше право на недоторканність приватного життя?*

- Так;
- ні;
- не знаю.

10. Якщо на попереднє запитання Ви відповіли «ТАК», то як саме порушувалося Ваше право на недоторканність приватного життя?

- Злами акаунтів у соціальних мережах, месенджерах чи електронної пошти;
 - витік персональних даних із державних реєстрів;
 - фізичне стеження чи приховане відеоспостереження;
 - прослуховування телефона;
 - привласнення грошей онлайн-шахраями / злами банківських карток;
 - розголошення лікарської таємниці стороннім особам;
 - розголошення таємниці усиновлення / удочеріння;
 - порушення таємниці листування чи іншої кореспонденції працівниками відділень поштового зв'язку;
 - інше: _____
-
-

11. Якщо на запитання №9 Ви відповіли «ТАК», то чи зверталися Ви до правоохоронних органів із приводу захисту свого права на недоторканність приватного життя?

- Так;
- ні.

12. Якщо на запитання №9 Ви відповіли «НІ», чи звернулися б Ви до правоохоронних органів, якби Ваше право на недоторканність приватного життя було порушено?

- Так;
- скоріше так;
- скоріше ні;
- ні;
- важко відповісти.

13. Якщо на попереднє запитання Ви відповіли «СКОРИШЕ НІ» або «НІ», назвіть причину, з якої Ви не звернулися б до правоохоронних органів, якби Ваше право на недоторканність приватного життя було порушено?

- Не довіряю правоохоронним органам;
- примирення з винним;
- не вважаю, що за такі дії повинна бути передбачена відповідальність;
- не вірю в можливість захисту права на недоторканність приватного життя правоохоронними органами;
- не бажаю розголошувати певні аспекти свого приватного життя, навіть якщо це необхідно для розслідування.

14. Чи впевнені Ви в надійності захисту Ваших персональних даних й іншої інформації про приватне життя в соціальних мережах?*

- Так;
- скоріше так;
- скоріше ні;
- ні;
- важко відповісти.

15. Чи є, на Вашу думку, провокуючою поведінкою транслювання свого приватного життя в соціальних мережах, до якого вдаються блогери / влогери, й нерідко – пересічні користувачі?*

- Так;
- скоріше так;
- скоріше ні;

- ні;
- важко відповісти.

16. Чи знайомитеся Ви з положеннями правил конфіденційності, умовами надання послуг чи cookie, використовуючи те чи інше програмне забезпечення, відвідуючи різні сайти чи соціальні мережі?*

- Так;
- ні;
- інколи.

17. Чи відомо Вам, що чинне кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за порушення недоторканності приватного життя?*

- Так;
- ні.

18. Наскільки Вас турбує проблема порушення недоторканності приватного життя?*

- Узагалі не турбує;
- не турбує;
- нейтрально;
- викликає занепокоєння;
- дуже турбує.

19. Які загрози приватному життю Вас найбільше хвилюють? (Оберіть декілька варіантів відповідей).*

- Крадіжка приватної інформації;
- онлайн-шахрайство (фішинг-атаки, таргінг, бейтинг, претекстинг, зворотна соціальна інженерія, метод «дорожнє яблуко», сайти-пастки тощо);
- порушення приватності в соціальних мережах;
- витоки персональних даних із державних реєстрів;
- кібератаки;
- відеоспостереження та фізичне стеження;
- збирання персональних даних урядовими організаціями та/або приватними компаніями тощо;
- стрімкий розвиток штучного інтелекту й нейромереж;

перехоплення та передача приватної інформації провайдером онлайн-месенджерів («Facebook Messenger», «Telegram», «Instagram Direct»), «Signal», «WhatsApp», «Viber» тощо);

інше: _____

20. Як Ви гадаєте, які з перелічених нижче напрямів запобігання порушенню недоторканності приватного життя є актуальними? (Оберіть декілька варіантів відповідей).*

Модернізація положень чинного законодавства і приведення їх до європейських і світових стандартів;

посилення рівня кібербезпеки й захисту персональних даних на національному рівні;

посилення контролю і нагляду за захистом персональних даних із боку правоохоронних чи інших незалежних органів публічної влади;

оновлення чинних етичних стандартів для технологій збирання та оброблення даних;

взаємодія між органами публічної влади, приватними компаніями та громадським сектором для розроблення і впровадження політик і заходів, спрямованих на захист приватного життя;

максимальна роботизація процесу оброблення персональних даних, що внеможливорює доступ службових осіб до «зчитування» останньої;

підвищення рівня освіченості, активна робота з громадськістю щодо «прищеплення» культури як особистої приватності, так і поваги до приватності інших;

інше: _____

21. На Вашу думку, чи існує необхідність у просвітницькій роботі з населенням з указаної тематики?*

Так;

скоріше так;

скоріше ні;

ні.

22. У якій формі Вам зручніше було б отримати інформацію щодо права на недоторканність приватного життя та його захисту?*

- Онлайн-тренінги / курси;
 - офлайн-зустрічі з експертами;
 - друковані джерела;
 - короткі відеолекції;
 - блог у соціальних мережах із цікавим постингом;
 - розроблення інтерактивних навчальних програм;
 - інше: _____
-
-

ДЯКУЄМО ЗА УЧАСТЬ У ДОСЛІДЖЕННІ!

СЛАВА УКРАЇНІ!

Наукове видання

Полях Євгенія Володимирівна

**ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ
ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЗАПОБІГАННЯ**

Монографія

Видається в авторській редакції

Коректор *М. А. Ковальчук*

Редактор бібліографічних посилань і списку використаних джерел

П. О. Білоус

Підписано до друку 09.07.2025. Формат 60×84/16.

Ум. друк. арк. 21,5. Обл.-вид. арк. 15. Тираж 200 пр. Зам. № 362

ТОВ «Видавничий дім «Право»,

вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна

Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна

Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,

вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна

Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017